ACTA UNIVERSITATIS LUNDENSIS.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XXX.

1893—94.

LUND, 1893—94.
E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI.
DISTRIBUERAS GENOM C. W. K. GLEERUPS FÖRLAGSBOKHANDEL I LUND.

LUNDS UNIVERSITETS ÅRS-SKRIFT.

TOM. XXX.

FÖR LÄSÅRET 1893–94.

I.

AFHANDLINGAR I TEOLOGI, JURIDIK OCH SPRÅKVETENSKAP.

LUND 1894.
E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI.
DISTRIBUERAS GENOM C. W. K. GLEERUPS FÖRLAGSBOKHANDEL I LUND.

Innehåll:

I. Bidrag till Svenska kyrkans historia i sextonde århundradet. Af Otto Ahnfelt (sid. 1—90).
II. Penningdeposition enligt justiniansk rätt. Af Carl G. E. Björling (sid. 1—39).
III. Om dråpsbrotten enligt Attisk och Romersk rätt. Af Herman Antell (sid. 1—73).
IV. De dialecto Pindarica. I. Prolegomena et de vocalismo Pindarico ex proximis sonis non apto. Scripsit Josephus Lind (sid. 1—48).

V. Föreläsningar och öfningar vid Kongl. Universitetet i Lund Höstterminen 1893.
VI. Föreläsningar och öfningar vid Kongl. Universitetet i Lund Vårterminen 1894.
VII. Lunds Universitets årsberättelse 1893—94.

BIDRAG TILL SVENSKA KYRKANS HISTORIA I SEXTONDE ÅRHUNDRADET.

AF

OTTO AHNFELT.

LUND 1894.
E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI.

Redogörelse för innehållet i en i Linköpings Stiftsbibliotek befintlig handskriftsfoliant: T. 131. Laur. Petri Nericii Hypotyposes etc.

Den handskriftsfoliant, i hvilken jag upptäckt 1561 års kyrkoordning (se Lunds Univ. Årsskr., Tom. XXIX), är äfven i åtskilliga andra hänseenden af stort värde. Dess innehåll, som utgöres af 37 särskilda skrifter och handlingar, af hvilka de flesta ännu äro otryckta, är följande.

Det första skrifna bladet innehåller på den ena sidan: „*Epitaphium Archiepi-s(co)pi olim Defuncti — — — Laur. P., Senioris*“ och på den andra med en öfverskrift: »Omnibus annotatu dignum» några delvis versifierade sentenser och »Augustini dagliga bön». Efter 5 tomma blad följer nu:

1. **Hypotiposes siue breues Subiectiones pro formandis moribus Ministrorum Verbi Dej in varijs suæ functionis partibus obeundis, Clero Diocesis Vpsaliensis propositæ in Synodo Anno chr(ist)i etc. 66 celebrata. Authore Laur. Ep(iscop)o vp(sa)liensi.** (18 bl.)

Efter en hds. i Palmsköldska samlingen tryckta hos Troil (Skrifter och handlingar, til uplysning i Svenska kyrko och reformations historien), IV, s. 221—268.

2. (Med särskildt titelblad.) **Æconomia** (sic) **christiana Autore Laurentio Petri Vps(alie)nsi.** Af annan hand är på titelbladet med rödt bläck tillagdt: *Om cristeligit husholdh och huadh huario person eientligh effter gudz befolningh i husholl tilkommer.* (40 bl.) I slutet står: *Vp(sa)liæ Anno salutis nostræ 1559.*

Det är en ännu outgifven och för forskningen hittills obekant skrift i etik af Laurentius Petri. Först redogöres för huru Gud inrättat tvänne riken: det andliga och det världsliga. Det världsliga eller lekamliga regementet är *oeconomia* och *politia*. Härefter framställes skilnaden mellan hednisk och kristen lära om »oeconomia» och »politia». Efter dessa inledande betraktelser följa särskilda stycken om äktenskapet och det äktenskapliga lifvet, om husbönder, om föräldrar och barn, om ämbete och näring, om tjänstefolk, om vänskap och grannsämja, om »almoso gifft» samt om korset.

3. **De politico Magistratu Quæstiones aliquot. L. P. V** I slutet står följande underskrift: *Laurentius Vps(a)lensis. Hæc scripsi Holmiæ in obsidione Anno etc. 1568.* (6 bl.)

Jfr Schück, Sv. Lit., s. 252.

4. **Några Punchtar anrörendes the Ceremonier som vthj Messonne hållas och brukas skole, aff Offuerhetene stadgade och publicerede vthi thet herremöte, som stood i Stocholm Anno etc. 74.** (3 bl.)

Enl. E. M. Fant, Diss. De unione eccl. reform. cum luth. Sec. XVI in Svecia tentata, (Ups. 1781), s. 15, not. *u*) finnes denna stadga äfven i Palmsköldska samlingen.

Efter ett tomt blad följer:

5. (Med särskildt titelblad.) *Then Suenske Kyrkieordninghen.* **Hwadh och hurudann Stycker synes höra til en Christeligh kyrkie Ordningh wthi Swerighe wthi Artikels wijs enfalleligha författadh. Laurent. Petri** *Arch(iepisco)po* **Vpsalen. anno 1561.** *1 Cor: 14. Låther all tingh ährliga och skickeliga tilgå.*

Se *Laurentii Petri handskrifna kyrkoordning af år 1561*, Lunds Univ. Årsskrift, Tom. XXIX.

6. **Om vppenbara Schrifftt en yterligare vnderuisningh.** (4 ½ bl.)

Se ofvan nämnda Laur. Petri handskr. k.-o. af år 1561, s. 31 f.

Efter en tom sida följer:

7. **Crimina notoria.** (2 bl.) Underskrift: *Vpsalensis Archiep(iscop)us Andreas Laurentij.*

8. **Thesse punchter forhandlade D(omi)nus Archiep(iscop)us Vpsaliensis, in visitatione habita Anno etc. 85 Apud Helsingenses et reliquos Nordmannos.** (2 ½ bl.)

Efter 2 ½ tomma blad följer:

9. (Med särskildt titelblad.) **Om Kyrkio stadgar och ceremonier hurudana och huilka man vthi een Christeligh forsamblingh bruka måå eller eij, En lithen rettelse, Ther och suarat wardher till någhra bådhe the Papisters och andhra wåra widhersakares insaghor foruitelse och Calumnier. Laurentius Petri Vp(sa)l(e)nsis Episc. Anno Domini 1566.** På titelbladet är af en andra hand med rödt bläck tillagdt: *Vthi thenne book finner man beskiedh och beuijs aff then helge Scrifft hui man medh ett gott samuet må i en Cristen och rätt skickat forsamblingh bruke the Kyrckeordninger som på tryckz äre kompne.* (46 ½ bl.)

Tryckt i Wittenberg 1587.

Efter 1 ½ tomt blad följer:

10. **Acta circa Matrimonium illustrissimj principis D. Gostaui Suecorum etc. Regis quod Anno d(omi)ni 1552 contraxit cum nobili persona D. Chatarina nepte ex sorore consortis suæ iam defunctæ sc. fœlicis ac gloriosæ recordationis D. Margaretæ Suecorum etc. Reginæ, quæ eatenus per me Laurentium Vps(a)l(ie)nsem collecta sunt, quatenus a me et alijs nonnullis meis collegis res ipsa concernebatur.** (27 ½ + 8 bl.)

En del tryckt hos Ol. Celsius, Monumenta Politico Ecclesiastica, ex archivo Palmsköldiano nunc primum in lucem edita, s. 93—124.

11. **Thetta effterscreffna och till minnes antechnat for effterkomandenar skull, höglofflig Kong Ma:ttz Edeligeste her Erich medh Gudz nådhe then 14 Swerigis, Göthis, Wendis etc. Konunghs kosteligh meningh och betenkiande huru sedhan medh sin salige forelrars begraffnings begengelse tilgick, huilkes sielar Gudh werdighas nådeligh benådhe.** (2 bl.)

12. **Kyrkio cæremonier vthi Kong. Ma:ttz Cröningh huilken skedde i Vpsala anno etc. 61.** (2 ½ bl.)

Efter 1 ½ tomt blad följer:

13. **Ordningh vthj Drotninga Cröningh. Anno etc. 68.** (1 ½ bl.)

Efter 1 ½ tomt bl. följer:

14. **Korth Bekennelse om några Artiklar wors Herres Jesu Christi Nattwardh anrörandes, Laur. Pet. Vpsalensis.** (10 bl.) Odaterad.

Denna af 22 artiklar bestående grundliga och fullständiga framställning af den lutherska nattvardsläran är ännu otryckt men omnämnes af E. M. Fant, a. a., s. 14, not. Den är tydligen författad under de kalvinistiska striderna. Äfven den liquoristiska stridsfrågan beröres, i art. 10, som framhåller det oriktiga i att bruka »ööl, miöödh, kyrszedranck» i st. f. vin, hvilket påfven lär hafva genom dispens beviljat. Den uppfattningen, att Kristi lekamens och blods närvaro inträder i och med instiftelseordens läsande, hvilken utvecklas i dialogen mellan Christophorus och Georgius (tryckt 1562, aftryckt hos Troil, IV, s. 149—220), framställes äfven här, i art. 13. Denna artikel lyder in extenso så:

Till thet trettonde, skola och några wara som stella i tuiffelsmåål när eller på huadh tidz punkt, brödh och vijn wardha i Nattuarden til Christi lekamen och blodh, antingen strax at christi ordh som kallas verba Consecrationis, aff præstenom framsagd äre, eller om thet icke skeer forre än man thet äther och dricker, effter thet, thet samma äthande och drickande hörer eienteliga och her till, såå att thett sampt medh thy andhro, är alt tilhoopa en gudomligh handell och samma werck, Så endogh man thetta well bekienner och beståår, att thenna handelen genom äthande och drickande skall och mosthe *fulbordhat wardha,* likuel kan man her bredho widh ickie annat tenkia heller troo, en som meninghen alment warit haffuer, Nemliga såå snart näruarandes brödh och wijn genom Christi ordh är förkunnat och declarerat, wara hans lekamen och blodh, skal thet också i sanningenne wara, oanseedtt att bruket medh äthande och drickande, än nu ståår tilbaka, heller hoo tor säija, När Christus sielffuer personligh hölt thenna Nattuarden, medh Apostlanar, att brödhet som han hadhe i handene icke strax medh thet samma han sagdtt hade, Thetta är min lekamen etc. också wardt hans lekamen, än thå thett en nu ickie äthit war? Ja huar så ickie hadhe skedt, hade han ickie rettzliga kunnet sagdt, Thetta är min lekamen wtan hadhe mosth säija, Thetta skall warda min lekamen. Terfore mosthe man och bekienna, att then ära och wyrdningh som skeer medh knäbögningen, och annat sådhant som skeer hoos Sacramentet, sedhan genom christi ordh forkunnat och declarerat thetta wara Jesu Christi lekamen och bloodh att hon ickie skeer blotto brödhena, som dog en parth wthan skäl och grund säia, beskrijande sliikt for affguderij, wtan att hon i sanningen skeer Jesu Christi lekamen, Ja Jesu Christo sielff, huiiken ther wti sin lekamen och blodh beskodat och vndfången wardher, Ty skal man och låtha froma och Gudfructighe christne menniskior wara i thenna sakenne obekymbrade huilka bådhe medh hierte och mundh, rett bekienne sigh thet hedhra och

tilbidia, ickie thet the fatta medh öghonen, nemliga brödhet, wtan thet the fatta medh trona til ordhet som lydher, thetta är min lekamen.

I art. 22 försvarar han med stor ifver, ehuru med svaga skäl, prestens självkommunion, hvilken äfven i kyrkoordningen anbefalles. Artikeln har följande lydelse.

Till thet andhra och tiugunde, säijas några skola nu och i then meningen kompne wara, att presten som androm Sacramentet vtskiffter ickie skall sielffuer ther aff må wardha deelachtigh, medhmindre någor annor præsth är widh handenne, som honom thet giffuer i munnen, likauisth som han thet andhrom giffuit haffuer, Men thenna moste iu wara en ganska selsyn och wnderligh meningh, Eller hui skulle presten ickie må tagha Sacramentet til sigh sielff, medh samma handh som han thet androm wttskiffter? Är thet dog honom ingestädes i scrifftenne forbudit, Ja. S: Paulus giffuer her emooth aff skrifftenne en klar lärdom, som lydher att man skall icke tilbindha munnen på oxanom som tröskar, Teslikes lärer och wor herre Christus til Luc: 7. att tienaren som sin herre till bordz tienth haffuer, må och sädhan sielffuer ätha och dricka, Effter som och mesth hoos alla thenna meningen warit haffuer om Christum, at när han Sacramentet iblandh Apostlanar wtdelat hade, att han och sielff anammade aff inghom androm vtan tuiffuel än aff sigh sielff, med sina egna hendher, Men huadh skal man her myckit om tala, man seer här skeenbarliga dieffuulens ondsko och haath til thetta werduga och trösteligha Sacramentet, effter han thet och medh så vtan mått groffua och oskickeliga meningar anfechtar, Terfore sägher man och her tuerth emooth, att prestenom icke allenast är for Gudhi möieligit, att han till sigh sielff tagher Sacramentet, när han thet andhrom i forsamblingenne vtskifft haffuer, Wtan är också tillbörligit och höffueligit att han thett gör, såsom iblandh Christit folck altidh och allestädes haffuer warit, och än nu sedher är.

Uppsatsen afslutas med följande ord:

Thetta är min enfolligha meningh wthi forskreffna Artiklar retth och skrifftenne eenligh såsom migh hoppas, Dogh effter Jagh och weeth, och kennes migh fast ringa wara till att well wttreedha sådhana vigtuge saker, är Jagh for then skull altidh redeboghen och offuerbödigh till att låta migh säija, huar her medh något fheell befunnet wardha. Τελος και Θεου δοξα.

Härefter följa 8 aktstycken (15—22), hvilka efter handskrifter i Palmsköldska saml. äro tryckta hos Troil; 3 bland dem (15, 16, 20) redan hos Celsius, a. a.

15. **Omnibus dilectis in Christo fratribus venerabilibus viris ac D(omi)nis Eccl(es)iarum Arosiensium Johannes Ofeegh ordinarius Gratiam & pacem etc.** (2 bl.) I slutet står: *Arosiæ 27 Martij Anno etc. 1564.*

Celsius, a. a., s. 61—65. Troil, III, s. 191—195.

16. **Laurentius Episcopus Vpsalensis dilectis in christo fratribus honorabilibus viris ac Dominis Ecclesiarum, per Fiedrundiam præpositis ac Rectoribus æternam in Domino salutem.** (12 bl.) I slutet står: *Ex Vpsalia: 8 Julij Anno Domini 1564.*

Celsius a. a., s. 65—87. Troil, III, s. 195—224.

17. **En forklarningh eller Wttydhningh på thett breff såsom Jagh Wttgåå läth till the erlighe Männ Presternar her i Westrårs stickt, nemligha om mitt Råådh i thenna wijnbristh om Sacramentzens wtskifftelse for theras skull som säija sigh icke fulkomliga forståå min meningh.** (7 ½ bl.). I slutet står: *Arosiæ 25 Septemb. Anno D(omi)ni 1564.*

Troil, III, s. 224—242.

Efter Ofeeghs skrifvelse har någon i Link.-handskriften tillagt följande:

»Cantat auis queuis prout rostrum sibi creuit,
Ex fructibus eorum agnoscetis eos, Et rursus
Ex verbis tuis justificaberis, ex ijs etiam damnaberis,
Siquidem ex abundantia cordis os loquitur.»

18. **Rationes Cur non vti liceat alio liquore quam Vini in Cæna Dominica. Laurent. Pet. Vpln.** (2 ½ bl.)

Troil, III, s. 242—247.

19. **Fundamenta nostræ fidei de sanguinis Dominici participatione facienda in solo Genimine Vitis et non in alia specie potus, Communi consensu breuiter collecta & approbata Holmiæ in Mense Aprili Anno 1565.** (3 bl.)

20. **Protestatio.** (1 bl.). Underskrift: *Datum Vpsaliæ Die Purificationis Anno etc 1565. Ego Laurentius qui sup. subscripsi.*

Celsius, a. a., s. 87—89. Troil, III, s. 275—277.

21. **Articuli aliquot de quibus hoc tempore partim cum papistis partim cum sacramentarijs & alijs sectis disceptatur** (1 bl.)

22 artiklar, tryckta hos Troil, III, 256—258. De äro framställda i frågform. Då de i allmänhet motsvara de 22 art. i Korth Bekennelse etc. (n:r 14), synes det som om denna senare vore ett besvarande af de såsom utkast uppställda frågorna. Dock är öfverensstämmelsen ej fullständig. Stundom hafva artiklar bytt plats. Så är t. ex. art. om tidpunkten för den sacramenterliga föreningens inträdande här den 15:de. En och annan artikel, som fins i den ena uppsatsen, saknas i den andra. Så saknas t. ex. art. om prestens självkommunion; i stället innehåller här art. 22 frågan huru vida bruket af heliga kläder vid sakramentets förvaltande är indifferent eller ej.

22. **De quibusdam Articulis ad Sacramentum Cœnæ dominicæ pertinentibus Sententia Laurentij Episcopi Vpsaliensis Clero in synodo 9 Julij Anno etc. 66 Vp(sa)liæ congregato proposita.** (6 bl.)

48 satser, tryckta först af Lagerbring i en Disput., Hypomnemata Laurentii Petri de Sacra Cœna, Lund 1755, sedan af Troil, som rättat Lagerbrings text efter en Cod. Palmsköldianus, III, s. 258—275. Artiklarne 43 och 44 hos Lagerbring och Troil utgöra i Linköpingshandskriften *en* artikel. Artiklarnes antal är därigenom hos dem 49, i Linköpingshandskriften 48.

23. **Martini Lutheri sententia de Eleuatione, Contra Cælestes Prophetas, Papam & Carolostadium, e Germanica in vulgarem translata, per Laurentium Gestritium olim Stocholmensem Pastorem.** (1 bl.) Odaterad.

24. **De Articulo Prædestinationis Conclusiones, Laurentij Ep(iscop)i Vp-s(a)l(e)nsis.** (3 bl.) Odaterad.

25. **De libero hominis Arbitrio eiusdem venerandi Patris Conclusiones.** (4 bl.). Odaterad.

26. **Alius breuis Tractatus de articulo Prædestinationis, conscriptus a Nicolao Palladio Dano, Lundensi Epi(sco)po.** (10 ½ bl.). I slutet står: *Et tantum simpliciter de prædestinatione datum Haffniæ. Anno etc. 54.*

Enl. Nyerups och Krafts literaturlexikon tryckt »cum præfatione Petri Palladii. Havn. 1554» 8:o. Brodrens företal förekommer ej i kopian i Linköpingshandskriften.

Efter en tom sida följer:

27. **Historia Gestorum Christj ex quatuor Euangelistis in vnum collecta, atque secundum tres annos prædicationis eius distincta. Per. Mag(ist)rum de Hussinetz.** (9 ½ bl.)

28. **De sacramento** εὐχαριστίας, **ingenua coram Deo et tota Eccl(esi)a Confessio, per Venerabilem virum Ma(gist)rum Martinum Gestritium, Conscripta.** (30 bl., däraf 2 tomma, dock utan att sammanhanget är afbrutet.)

Så väl denna som de närmast följande: 29—32 omnämnas af E. M. Fant (a. a., s. 12, not *o*), såsom i Ups. univ.-biblioteks handskriftssamling befintliga. Anjou (Sv. kyrkoref. hist., II s. 176, not) säger sig dock icke hafva lyckats finna dem. Genom förvexling benämnes Mag. Martinus af Fant Helsingus, ehuru de uppgifter han för öfrigt lämnar ådagalägga, att han menar Gestritius. Någon anledning till namnförvexlingen gifva icke aktstyckena själfva.

Efter ett tomt blad följer:

29. **Tijo Spörsmål framsatte aff her Dionisio, på huilka han wil och begärer vtan all vndanflychtt haffua Suaar på aff Sueriges Clerkerij Samptt medh Mag(ist)ri Martini Suaar och declarerningh på huarthera.** (20 bl.)

Dionysii Beurrei tio spörsmål äro tryckta hos Fant, a. a., s. 12, not *o*), men med utelämnande af den vidfogade restriktionen. Jag meddelar dem här fullständigt:

1. Om Athanasij Troos bekennelse är Retsinnigh.
2. Om man skal göra Christi Mandom all then ähro och gudzdyrkan som Creaturet är skyllugt honom som skaparen är.
3. Om Christi Mandom haffuer skapat himmel och jordh.
4. Om man och är plictig giffua Christi lekamen och blodh the ägenskapter som man är skyllig och plichtig giffua Christo.
5. Om Christi Lekamen och blodh äre the ypperste parterna eller delanar i Christo.
6. Om Christi Lekamen och blodh äre gudhomlige, thett är om the haffua på sig all gudz ägenscapter.
7. Om Christi Mandom är Alzmectig såsom gudomen och om han är ickie vndergiffuin någon menniskeligh Suaghett.
8. Om man for then personlig forenelse skull som är emellan Mandomen och Gudhomen i Christo skal medgiffua att huadh som helst guddomen bliffuer tillagt, thet skal och Mandomenom tilläggias gienom ägenskapternes meddelelse in abstracto, Thet är, När som mandomen bliffuer allena for sigh besinnat.
9. Om gudhomen och mandomen i Christo haffua bådhe en och samma wilie.
10. Om Gud fadher är så wäll Christi Mandoms fader som han är Christi gudoms fadher.

Sedhan setter her Dionysius vidh endhan like som ett widhängh till att forelara sit Spörsmål seijandes.

Men thette forstår Jagh om Christi gudhom och Mandom som saat och åth Påskelambet medh sine Apostler j then Natten som han förrådder wardtt.

Mag. Martinus går sedan utförligt igenom samtliga spörsmålen och slutligen den af Beurreus till sist framställda restriktionen.

30. **Tijo Spörsmål her Dionysio framsatte aff Martino Gestritio, Effter taalet på her Dionysij fråghor, forty thet bör ickie altidh en spörie vthan thet böör omselige tilgåå med Spörsmålen.** (1 sida).

Dessa spörsmål lyda så:

1. Huru han skall kallas och heeta som emoth scriptennes clare grundh fortalar Christi mandom.

2. Huru högeliga han förgrijper sigh som dierffues fortala then Andelige Konungen Menniskiones Son, Epter han forgriper sigh suårligh som talar verdzlig Maiestet fornär.

3. Huadh rätt Cristeligh Offuerhet haffuer emott honom som vppenbarligh medh handh och munn, thet är, medh talande och scriffuande forsmädher Gudz Sonn.

4. Huadh delactighz honom böör medh Gudz församblingh som wil göra the Cristne til Mammeluker.

5. Om wijse heedningen Plato haffuer sagtt rett att Man ickie skall lijda vti then menighz, thet är, stadh, landh eller rijkie, som vil wara rett skickat, att någon antingen medh skämptt eller alffuar skal tala ille om Gudhanar.

6. Om thett är rett kränckie forsamblingenes rolighet och fridh som alffuarligh genom Konungzlige Mandat och befolningar påbudin och stadfäst, synnerligh vti sådhana tijdh som nu är.

7. Om han skall dömas aldeles haffua ett troget hierte emoot sin Offuerhet som Christo falsk är.

8. Om thett är rett att tala så lättferdeliga om gudz saaker som man talar om andre legender, verdzlige handiinger eller disputatier.

9. Om tungan och fornufften äre giffne menniskione gudhi och wårom herre Christo til ähre oeh prijs eller och til forsmädelse.

10. Huadh the skole vente sigh for löön bådhe i thette och i thet tilkommande liffuet som forvilla then rette gudz tiensten och then rette Troonn.

31. **De Sacramento Eucharistiæ Orthodoxa Confessio Venerandi patris d(omi)ni Archiep(iscop)i Vpsalensis, in qua singula verba Emphasin habent, et alibi latius ab eodem explicantur.**

Den har följande lydelse:

Credimus & confitemur in Venerabili Sacramento Cœnæ dominicæ verum ac reale Corpus, verum ac realem sanguinem domini nostri Jesu Christi vna cum suis proprijs elementis, veris item ac non transsubstantiatis, verbo & institutione Christi benedictis, Non quidem circumscriptiue, sed modo rationi incomprehensibili esse præsentia, Et manibus qualiscunque Ministri, nullo vel loci vel temporis habito respectu, Non quidem pro peccatis rursus offerri, sed in ipsius Christi commemorationem dispensari æqualiterque ab omnibus accedentibus, siue dignis siue indignis, licet inæquali sorte, ore corporali, sub utraque specie rite percipi.

På samma sida:

32. **Sequuntur Generalia quædam signa ab eodem collecta, vnde qualis sit Cinglianorum & sacramentariorum ca(us)a, facile colligi potest.** (2 ½ bl.)

Efter en tom sida:

33. **Quæstiones compositæ quæ tum Originem tum Interpretationem mutuantur ex genuino intellectu doctrinæ de Communicatione Ideomatum in persona Christi, quæ alibi collecta est, ex lib. Wigandi.** (8 ½ bl.)

Efter 7 ½ tomma blad följer:

34. **De Caluinismo attentato in finibus Regni Suetici.** (9 bl.)

»Anno post incarnationem filij Dei 1608. Die 19. Nouembris, habitum est colloquium inter Theologos Vpsaliensis et extraneum quendam Scotum, Johannem Forbitium, nomine, de præcipuis quibusdam christianæ Religionis Articulis, in præsentia quorundam Senatorum Regni, nec non nobilium ac Doctissimorum aliquot ex aula Regia virorum, qui ex mandato Regis, comparuerunt». Därefter följer beskrifning af disputationen.

35. **Anno D(omi)nj 1611 sub exitu Decembris atque initio Januarij in comicijs Nycopensibus proxime post obitum potentiss. Regis Caroli 9. coactis, itidemque sub prima illustrissimi principis Gostavi Adolphi ad Regiam dignitatem inauguratjone vel confirmatijone, sequentia in sequentem modum statuta fuere.** (2 ½ bl.) I slutet står: *Actum Nykiöpungh then 9 Januarij Anno etc. 1612.*

Stadgan börjar med följande hälsning:

»Petrus Kemnitius vpsalensis, Reliqui Regni Swetici Episcopi, Professores Capitulares, cum toto Clero in comicijs Nycopensibus congregati, Dilectis in chr(ist)o fratribus, honorabilibus viris ac D(omi)nis Eccl(es)iarum per totam Swetiam, præpositis et pastoribus, æternam in chr(ist)o salutem, solicite comp(re)cati». Därefter följa 6 särskilda hufvudpunkter: 1) anbefalles trohet i ämbetsförvaltningen i allmänhet; årliga bönedagar, på hvilka fasta bör iakttagas, skola hållas för hela riket efter pålysning från predikstolen; 2) hvarje morgon och afton bör ringas »pro pace», och bör folket undervisas om dess betydelse; 3) om kyrkoplikt; 4) förbud för prester att öfva dryckenskap; 5) om trolofning, den bör ske i kyrkan etc.; 6) högfärd i kläder bland lärare och åhörare förbjudes.

Efter en tom sida följer:

36. **Konungl. Maiestætz präntede Mandatz bræf åther om Bönedagar, Anno etc. (1)612 in Aprili.** (3 ½ bl.)

Efter det kongl. brefvet följer en ärkebiskoplig skrifvelse (enl. anteckning i marg: »copia aff Dn. Arch(iepisco)pi medföliande rådh oc formaningh»):

»Humanissimis viris, pietate, eruditione & authoritate ornatissimis, D(omi)no Olao præposito & pastori in Nordingrå & D(omi)no Jonæ præposito et pastori in Näthra in Angermannia». Det kongl. brefvet öfversändes, hvarjämte bönedagstexter angifvas. I slutet står: »Ubsalia 20 Maij Anno etc. (1)612.

Efter 24 tomma bl. följer:

37. **De Punctis Distinctionum & accentu Ecclesiastico in Lectionibus sacris Tractatus editus per Laurentjum Vpsal(e)nsem.** (5 ½ bl., hvarefter följa 2 ½ tomma bl.) Underskrift: *Anno etc. 66 Julii 22. Petrus Laurentij Ang.*

Denna hittills okända uppsats, hvilken i form af frågor och svar gifver ledning med afseende på distinktionstecknens betydelse, betoning, messning (med noter), texternas läsning på modersmålet och intonation af psalmer, står, såsom dess datum angifver i sammanhang med den af Laurentius Petri 1566 hållna stiftssynoden. En upplysning lämnar följande ställe i Hypotyposes (Troil IV, s. 255 f.): »Dent etiam operam pastores, ut in solenni tono & accentu cantus ecclesiastici sint uniformes, consuetum et huic ecclesiæ proprium in lectionibus evangeliorum, epistolarum,

prophetiarum collectarumque servando tonum & accentum; etsi enim hæc res alioquin est indifferens; tamen quum in omnibus oportet aliquem certum esse ordinem, neque hic probanda est quorundam sive negligentia sive curiositas, qui accentus peregrinos, vel a se confictos, inter canendum usurpant».

Därefter heter det: »Et quia superioribus annis de solenni accentu, quem in pronuntiatione cantus eccleslastici servat ecclesia Upsaliensis, pauca quædam annotavimus, possunt juniores, quibus hæc res minus est cognita, annotationes illas inspicere, atque inde quem et qualem accentum signa seu puncta singularum distinctionum postulant, utcunque percipere».

Häraf framgår, att ärkebiskopen redan tillförene gjort dessa anteckningar med afseende på utförandet af »cantus ecclesiasticus» i Upsala domkyrka, samt att dessa anteckningar vid synoden 1566, för åstadkommande af uniformitet i det liturgiska utförandet, gjordes tillgängliga för presterskapet. En afskrift har då blifvit gjord af den Petrus Laurentii Angermannus, som undertecknat uppsatsen.

Vi ha härmed afslutat redogörelsen för innehållet i den ifrågavarande handskriftsvolymen. Utaf de hittills otryckta handlingarne har jag fullständigt afskrifvit några, hvilka innehålla delvis ganska viktiga bidrag till svenska kyrkans historia i sextonde århundradet. Sålunda meddelas i det följande n:r 10, 11, 12, 13, 24, 25, 4, 7 och 8. Jag beklagar blott att jag ej kunnat medhinna att afskrifva Laurentii Petri Œconomia Christiania. I en samling af Laurentii Petri skrifter, om en sådan en gång kan åstadkommas, bör den icke saknas.

Handlingar angående Konung Gustaf I:s förmälning med Katarina Stenbock, samlade och redigerade af Laurentius Petri.

Då blott en del af dessa viktiga handlingar hittills varit för forskningen kända, har jag för att återgifva dem i komplett skick fullständigt afskrifvit dem efter Linköpingshandskriften. Skilnaden mellan texten i denna och hos Celsius är i de flesta fall obetydlig och består i att den ena har stor, den andra liten begynnelsebokstaf i ett ord o. s. v. De skiljaktigheter jag funnit i någon mån beaktansvärda angifvas i noter.

Acta circa Matrimonium illustrissimi principis D. Gostaui Suecorum etc. Regis quod Anno domini 1552 contraxit cum nobili persona D. Chatarina nepte ex sorore consortis suæ iam defunctæ sc. fælicis ac gloriosæ recordationis D. Margaretæ Suecorum etc. Reginæ, quæ eatenus per me Laurentium Vpsaliensem collecta sunt, qualenus a me et alijs nonnullis meis collegis res ipsa concernebatur.

Principio cum hoc Matrimoniale negotium Arosiæ agitari coepit, atque Episcopus eiusdem loci viz [1]) D. Heinricus subinde negotii illius causa a nonnullis compellaretur, Cumque ille vt in re noua hesitasset, scripsit tandem ad me, cognoscendæ causa meæ sententiæ, in hunc modum,

Pater Reuerende, cogor nunc meis literis consilium et iuditium vestræ paternitatis, de quodam casu matrimoniali quærere. Quidam insignis prudentiæ vir me accessit interrogando dicens: Coniux mea mortua est, licet ne [2]) igitur mihi ducere in vxorem filiam sororis coniugis meæ memoratæ, sine offensa dei, Ego autem ad hanc interrogationem, et mihi vtcunque sic subito factam perplexus et consternatus, distuli eidem dare responsum, donec v. paternitatis sententia et iuditium mihi fieret notificatum, Ratione cuius humiliter et obnixe peto per vestram bonitatem et humanitatem informarj et certificarj An sc. sacra scriptura hoc admittat vel non, Dignemini igitur per literas v. p. me in hoc negocio reddere certiorem, Dabo et ego vicissim operam vestræ dignationi sicubi potero gratificari, his paucis V. paternitatem semper optime valere ad gloriam dei, salutemque multorum, ex corde desidero. Ex Arosia Dominica Passionis, vsitato sub sigillo.

[1]) *viz* förkortn. för *videlicet*. Hos C. (= Celsius) står *V.* [2]) D. v. s. *licetne*. I hds. synes dock stå *licet me* (så Celsius).

Ego uero his literis acceptis lectisque etsi propter febres quibus per dimidium anni afflictus fueram, et adhuc affligerer, debilior eram quam vt libros inspicere ac scriptorum sententias super hoc negotio colligere valerem, tamen quia vtcunque olfaciebam quorsum subiecta hæc quæstio pertineret statim arrepto calamo eidem Domino Episcopo Arosiensi ad hunc modum rescripsi.

Aeternam in Domino nostro Jesu Christo salutem, Lectis Pater reverende [1]) vestris literis, queri a me animaduerti quidnam in coniugijs secundi gradus citra dei offensam fieri posse, ac per canonicam scripturam licere vel non licere sentiam etc. Igitur etsi quidem existimo hoc genus quæstionum nunc nisi tentandi causa nobis proponi non posse (neque n. facile crediderim quenquam nunc in præsenti inueniri, qui hanc sibi contrahendi coniugij licentiam serio dari expetat) Attamen quia Vestra Reuerentia me super hac re communicandum compellandumque esse existimauit, nec ego vicissim grauabor meam sententiam, (licet alioqui vobis non ignotam) vt nunc valeo, ac paucis his insinuare, Ac primum quidem forsitan fatendum est, quod nec in ipso Leuitico vbi de consanguinitatis et affinitatis gradibus ex professo agitur, nec etiam in vniversa scriptura reliqua, secundi gradus matrimonia prohibita sint, Imo ante legem mosaicam quosdam ex patribus etiam in prima linea tam consanguinitatis quam affinitatis matrimonia contraxisse legimus, Verumtamen quia ipsa rursus scriptura magistra discimus non esse standum exemplis, aut certarum personarum temporumue priuilegijs, sed potius iustis honestisque siue Mosaicis siue alijs quibuscunque legibus, non video quo pacto vel primi vel etiam secundi gradus Matrimonia videri queant christiano homini iam esse concessa, Nam primi gradus Matrimonia ipsa Lex Mosi [2]) expresse prohibet, Secundi vero gradus (vt interim nunc aliud non dicam) saltem ipsa totius Ecclesiæ tam primitiuæ quam modernæ improbat ipsa constantissima obseruatio, Quam vt non frustra cœpisse et obtinuisse ita et vim legis in hoc genere eandem habere, merito censeri debet, Preterea nec ignorat prudentia vestra, quod iuxta Pauli Apostoli sententiam, non statim expedit, quicquid aliqua ratione licere existimatur, Ceterum legat (si placet) reuerentia vestra 16 cap. 15 libri beati Augustini de ciuitate Dej, Ibi n. author ille de hac materia vt eruditissime, ita et (mea quidem tenui sententia) christianissime disserit, Porro quo minus Ego in præsentiarum de hoc negotio scribam latius, in causa est, tum nouerca mea, nempe quartana, quæ etiamnum subinde recurrens me diuexet [3]), tum in primis quod existimem hanc quæstionem per uosmet ipsum etiam facilius ac melius quam per me posse diiudicarj, Valeat ergo reuerenda paternitas vestra in Christo semper fælicissime. Ex Vpsalia 6 Aprilis Anno dominicæ incarnationis 1552 meo solito sub sigillo.

Itaque etsi hæc cum inter nos vltro citroque scriberentur, primum quidem per suspitionem, mox etiam fama rem vbique iam deuulgante [4]), certo cognouerim ad Regiam Maiestatem hanc coniugij quæstionem pertinere, tamen an aliquid in re adhuc conclusum esset, haudquamquam ego scire potui, vsque dum post menses duos cum

[1]) C. *venerande.* [2]) C. *Mosis.* [3]) C.: *diuexat.* [4]) C. *diuulgante.*

dimidio sacellanus regis viz [1]) D. Petrus Andreæ emissis ex regia commissione literis ad vniuersos Regni Episcopos rem ipsam apertius quidem, attamen non quasi prorsus [2]) conclusam enunciaret, Erat autem forma literarum quas mihi tum scripsit idem D. Petrus, hæc quæ sequitur,

Hisse diebus humanissime ac reuerendissime D. pater, proposita est mihi a Regia Maiestate questio satis ardua de suæ Maiestatis nouo Matrimonio, quod decreuit (si domino deo uisum fuerit) cum neptæ [3]) defunctæ coniugis contrahere. Cuius equidem quæstionis responsio, cum grauior mihi visa esset, quam meæ tenuitatis ingenium eidem sufficere queat, dixi me solum definitiue [4]) respondere non posse. Quare iussit sua Maiestas me hanc quæstionem Vestræ paternitati vna cum Dominis Strengnensi et Arosiensi significare, cupiens V. p. quam primum consulere de hac re pro sua dignitate conferendo, et coniunctim vestram conclusionem definitiuam suis rationibus confirmatam, vestris literis ad ipsam suæ Maiestatis personam, aut ad me directis aperire, Oremus etiam Dominum deum vt propter christum filium suum dignetur S. sancto mentes nostras illustrare, ac semper in veritate verbi sui confirmare, et vt regiam mentem in ijs quæ diuinæ suæ voluntati complacita sunt, in æternum custodiat, qui et paternitatem vestram nobis diu incolumem tueatur, Ex Örebro 13 Junij Anno 1552.

Ex hoc igitur scripto re simul et Regia voluntate perspicue cognita, scripsi continuo D. Episcopis Strengnensi et Arosiensi vt sese quam primum Enecopiam tanquam ad locum omnibus nobis maxime oportunum conferrent, me quoque euestigio [5]) illic affuturum significans, quod et ita factum est, nempe ad Natalem S. Johannis Baptistæ qui fuit 24 mensis Iunij.

Incipientes itaque de questione proposita tractare, textum Leuitici 18 primo pro virili expendimus, deinde inspectis etiam tam veterum quam neotericorum (quos tum ad manus habebamus) commentarijs, tum tandem nec aliud inuenire nec etiam ipsi iudicare potuimus, quam quod scriptura hoc genus Matrimonia omnino non permittat, facta inter nos conclusio est de literis memorato D. Petro (sicut imperatum fuerat) remittendis, mox agere incepimus, quas tandem et in hanc formam conscriptas ad eundem continuo perferrj curabamus.

Aeternam in Domino salutem. Wij haffue for någre fåå daghar sedhan D. Petre vnfongit Idhor scriffuelse, lydande om ett Spörsmål, thet K. M. W. A. N. Herre skulle haffua befalat giffua osz fore, therfore at i allene såsom i scriffuen, icke beträste Idher ther til at suara etc. Så endogh Wij ickie beträste osz heller til att giffua her på så fulkomligh suar, som thenna vichtige saken kräffuer och formode att högbemelte Kong. Ma:ttz vel haffuer the personer for handenne som til samma spörsmål bettre suara kunne en Wij, Lickuel medhan (såsom i scriffue) thetta är hans Kong. wilie, moste vij (såsom thet sigh och bör, giffua vårt sinne och mening her om enfalleliga tilkienne, forseendes osz thet till Gudh och hans Kong. Maiestat, att lika wist som vij nu och elies altidh vnske aff gudi hierteliga begäre han K. M.

---

[1]) C. *V.* [2]) C. *pro.* [3]) Skriffel för *nepte.* (Så Celsius.) [4]) C. *definitius.* [5]) C. *e uestigio.*

welferdh och Euige beståndh både till liff och siel, så skall och hans Kon. M. gunstelige anamma, thenna wor suar som vij effter vort weth och besta forståndh i sakenne giffuandes warde, Och ther så kunde hendha att vij ickie syntes haffua drabbat på grunden, eller och medh thenna wår suar icke haffua giordt sakenne fyllest, så protestere wij her strax och tilforenne, att ther någhor medh bettre skääl kundhe framkomma, wilie vij tå gerna och wtan all vidare gensegn [1]) samma skääl for osz gella låta, Och är nu thå Spörsmålet thetta.

Om någhor man skal må (efftersom i skriffue at Kong. Ma:ttz thet nu haffuer i sinnett) till æckta tagha sins framlidne hustrus systerdotter, så att han ther medh ickie syndade emoth gudh och then helge scrifftt Ty thet synes och någralunda wara likt, att man vti såå måtto ickie skal syndha, eij thess sidher, att slikt ibland christet folck icke haffuer warit i brukningh såsom och vel skedt är vti någhor annor fall [2]), ther vti ækteskaps handhel myckit är for menniskio stadgar skull vordit oloffligit, thet dog i scrifftenne icke är forbudit, Nu likuel medhan några personer äro, så vel i Suågskap som i skylskap, hvilka then helge scrifftt till ekteskaps bandh ingalunde stedie will, så moste man forst medh ackta, huilke the samma personer äro, antingen allenast the som i texten Leuitici 18. vpnempnes eller och några andre flere.

Men till thetta stycke veta vij ickie annat suara, en såsom then almenneliga Reglan lydher, Vbi par gradus et eadem ratio est, ibi et par est probibitio et constitutio similis, Thet är kortteliga sagtt såsom i well kunne merke, Ther lika skylskap eller suågerskap är, ther moste och forbodet lika mycket gella.

Thenna Reglan haffuer sin krafftt aff scrifftenne nemligha vti så måtto: att thå skrifften forbiuder taga til æckta fadersbroder hustru, forbiuder hon och med thet samma til æckta tagha modherbroder hustru, fadersysters man och modersysters man, Ty tesse 4 personer som äro, faderbroder hustru och moderbrodhers hustru, fadersysters man och modersysters man, äro alla lika i suågskapet thet är, the äre vti annan ledh, linea in æquali [3]), cuius gradus prohibitio, citra controuersiam est iuris diuini, Non obstante quod quædam alia Regula habet. Quoto gradu quisque distat a communi stipite, toto inter se distant, Etenim illa Regula semper quidem est vera, quantum ad formam distantiæ graduum, sed propter casus in Textu expressos, necesse est ab ea excipi gradum secundum inæqualis lineæ, quantum ad authoritatem prohibitionis, prohibitus n. est hic gradus lege diuina, cum alij inferiores seu remotiores gradus, imo cum et ille ipse secundus gradus in linea æquali prohibiti tantum sunt iure positiuo.

Huar nu man ock seija wille, att åtskilnat moste göras folke emillan, så well i tesse æckteskaps saker som i andhra, nemliga att höge personer låthes något mere effter än andhra ringhe, som äro aff menigh hopen, Thå suaras ther såå till, Att slikt kan vell acktat wardha ther intet annat forbodh påferde är, en thet menniskior giordt haffua, men medh gudz forbodh haffuer thet sigh annorlundha, Ty ther kan inghen huarken höghom eller lågom wardha effterlåtit,

---

[1]) C. *gensagn.* [2]) C. *någhor fall.* [3]) Bör vara *inæquali.*

Så må man ickie heller gåå emoth Gudz befolningh och göra thett ondtt är vti then forhopningh att ther aff något gott komma må, Ja ther man ser på skrifftena, så skal han och [1]) ther aff fornimma, att aff gudz bodz offuerträdelse kommer alrigh något gott, vtan heller iemmer, plåghor och altt ondtt, såsom och scriffuit ståår Deut. 27. forbannat vari then som icke fulkompnar thenna lagsens ordh.

Icke will thet och hielpa i sakenne att några aff the Gamle fädher som man haffuer in Genesi togho til eckta sina nesta blodz frenkor, etiam primo aut secundo gradu, Quia legibus non Exemplis standum esse Regula quædam indicat, Terfore endogh Gudh sågh genom fingher medh forberörde gamble fädrar gaff han lickuell sädhan i Laghen clarlige tilkienna, ther han slijk handhell forbödh att hon honom inthet war behageligh

Så mosthe man och thett leggia på sinnet som Gudh såå strengeliga forbudit haffuer, nemligha forargelsen, och att han så forfärliga hothar allom them som forargelse åstadhkomma, Men huadh och huru stoor forargelse komma vill aff thetta æckteskapet som Spörsmålet omlydher, är nepligh någhor såå fåkunnigh att han thet ickie stråx kan formerkia, Therfore huar her inthet annet wore påferde som hindrade, tycktes thet wara hindher nogh,

Och är her medh nu klarliga nogh D. Petre tilkienne giffuit, huadh beslutningen och suarett till thetta aff idher foregiffne Spörsmåll wara will, Nemligha att sådhana æcktenskap som såå klarliga lydher emootth Scrifftenne och emooth Gudz bodh, thett kan iu ingalunde wara Gudi behageligit, Annat kunne vij ickie merkie eller forståå osz så gudh hielpe til Euigh tidh.

Dogh huar hans Kong. Maittz ickie kan medh thenne skäl wara tilfredz, så är thet thå wår ödmiukelige begäran att hans nådh sigh thå vti fremmande landh, medh the men som högre forståndh och mera forfarenhet vti slijka saker haffua, granneliga forspöria will, att hans N. så motte her om wnderuisth wardha, att hoos hans nådh ingen tuiffuelsmål lenger bliffuandes wordho,

Then Alzmectige Gudh for sina stora och grunlösa bärmhertighett foruara och beskerme H. N. for altt ondtt, och ingiffue vti H. N. hierta thet rååd som hans N. och menighe Riket, kunna wara til trösth och hugnat, och Gudi til priis och ärho. Then vij Idher befalle

Ex Enecopia 25 Junij Anno etc. 52

Ego Lauren. Vplnsis manu propria sbscr.
Et Ego Bothuidus Epus Strengn. ss.
Et Ego Henricus Arosiensis subs.

His ergo ad hunc modum peractis redimus quisque nostrum ad sua, Ceterum hæc quæ in [2]) literis complexà remisimus accepit ipse D. Petrus, cum Regia Maiestas iam peruenerat ad Ostrogotiam, Cumque illa ipsi Regiæ Maiestati legenda essent tradita adeoque perlecta, mox iussit parari literas, quibus euocati quamprimum Lin-

[1]) C. *vel* i st. f. *och*. [2]) C. *ita* i st. f. *in*.

copiam nos conferremus, vbi viz [1]) vna cum alijs eo quoque vocatis, latius de negotio isto esset tractandum, sicut copia literarum illarum ad me missarum hic subiecta testatur,

Vår gunsth tilförende etc. Vether Kære Biscop Lars, att vij medh the godhe men aff wortt råådh som her tilstädes äre; haffua offuerseedt the scrifftliga suar, som I och the andre Biscopar ther vppe i landet haffua giffuit wår Cappellan, her Pedher, på thet ærende och spörsmål som han idher på wåre wegno nu senast tilscriffuit hadhe: Och effter wij vti lika måtte haffua låtit framsetia samma ärende for thesse lerde män her vti Östergötzlandh huilke ock sig emillan berådslagit och forhandlat haffua, Och bekenne aff theras suar, att the ickie aldeles offuer eens stemma och concordera, medh the suar som i ther på giffuit haffua, Så effter vij gerna et samdregtigt och samfeltt suar på samma ærende aff idher och flere lerde men her i rijket haffua wele, Therfore haffua vij låtit forskriffua alla Bisperne her vti Riiket hijth nider till Ostergötzlandh, så att the skola wara tilstädes i Linköpingh i daagh 14 daghar, som är then 19 Julij ther sammastedz, samma ärende till att berådslåå och forhandla, Huarfore är wår nådige wilie och befalning att i på forʳde tijdh och stadh också tilstädes komma vele, Görandes ther vtinnan thet osz liufftt och behageligit är, Dat. på vår gårdh Norby 5 Juli Anno 1552.

His ergo regijs literis acceptis continuo me itineri accinxi, atque eodem ipso die, quo jllas accepi, sc. 11 Julij soluens Vpsalia, ac 16 die mensis eiusdem Sudercopiam pertingens, tandem 20 Lincopiam ingressus sum, Nam propter febres quibus per integrum fere annum afflictus fueram, coactus eram dies aliquot Sudercopiæ respirare, Quum ergo Lincopiam (vt dixi) peruenissem, renunciabant qui illic tum aderant, rursus mandatum, vt suspenso negotio omnes nos propere Vastenum conferremus, quod coram senatu illic agenti res tractanda esset, id quod et ita factum est: Nisi quod tantum semel ante exitum nostrum de Lincopia super negotio isto inter nos colloquebamur, Nec tum aliud intelligi potuit, quam quod omnes eiusdem essemus sententiæ, astipulante etiam ipso ordinario Loci, Demum inde profecti Vastenum peruenimus 23 Julij, ubi et biduo post nostrum aduentum: in die S. Jacobi Apʳli cepta est tractatio in monasterio Virginum, præsidentibus ducibus D. Erico et D. Johanne, simul et bona parte Senatus regni, Surgens itaque D. Normannus causam hanc Regiæ Maiestatis agere cæpit; habita autem declamatione bene longa, id efficere conatus est, quo videretur non esse contra scripturam contractus iste, quem [2]) Regia Maiestas animo conceperat, Videbatur quoque refutare velle scripta nostra quæ Enecopiæ confecta D. Petro Regio sacellano iam pridem transmisimus, Ceterum quia Dʳni duces vna cum Senatu, liberam nobis disputationem Regiæ Maiestatis nomine concessere, primum ab eisdem postulauimus, vt quæ D. Normannus prolixius in causa disseruerat Germanice (Nam lingua Germanica locutus erat) eadem nobis breuius complexa scripto lingua quoque vel latina vel vulgari nobis proponerentur, Quia vero late scriptum iam dudum in hoc paratum ad manum tum etiam erat vt

[1]) C. *vero.* [2]) C. *quam.*

nobis daretur, a Senatu imperatum est, ea tamen conditione vt post diem vnum nobis ad deliberandum solumodo [1]) concessum, scriptum huiusmodi vna cum responsione nostra siue scripta siue vna voce relata reddi curaremus.

Sequitur scriptum Normanni

Thetta är Spörsmålet, Om någrom må forloffuatt wardha att tagha sigh till æckta hustru, sins framlidne hustrus syster dotter, och om scripten thet tillåther eller eij,

Ther på suaras till thet forste, att Gudh Alzmectigh haffuer vppenbarat och forklarat sigh genom sin guddomlige ordh, huadh honom behageligit eller icke behageligit är, Therutaff vij visseliga vti allahanda saker som wora siels salighet pårörandes är, clarliga wetha måge, huadh som vij göra eller låtha skola på thet att inghen skall haffua foreuendha eller orsaka sigh att han ickie thet viste, eller att vandra vti någhen tuiffuelachtighet om man gör rett eller oret. Och thett är S. Pauli meningh til the Romare i thet 10 cap. ther han indrager vtaff Mose, att gudh haffuer steltt osz sin ordh for öghonen och giffuit osz them i munnen, att vij ickie behöffue seija: Ja huru kan Jagh wetha gudz wilia? kan Jag vpstigha i himmelen och forfara etc. Och effter skrifften är nu allenast then rette Latern eller lyffta, såsom psalmen sägher ther effter vij wandra skole, bör vti allahanda fall och saker, vti huilka man medh et gott samuett gerna handla will scrifften foretagas till att henne ransaka och besee, huad ther vti uttryckeliga effterlåtit eller forbudit är,

Men nu kan iu inghen [2]) seija, att vti scrifftenne, antingen vti thet Nya eller Gamla Testamentet, sådhana æcktenskaps sticktan med klar och wttryckeligh ordh forbudin wara skall Och for then skull effter vij skyllige och pligtige äre retta osz effter scrifftenne, och hon sådhana ickie vttryckeligh forbiudher, will thå till besluuth effterfölia, att forbemelte coniugium er et frijdt timeligit såsom och andre Adiaphorisk bodh, ther till vij icke bundne äro, til att något ther effter antinghen låtha eller göra, Ther på haffua och the Gamble satt thenna Reglan, Effter man kan intz meer wetha aff Gudh, en huadh som i ordhet uttryckt är Quicquid non prohibet admittitur, huad som icke är forbodit thet samma är effterlåtit

Dogh att her emoth kan indragit wardha aff then texten Leuitici cap; 18 til att beuisa sådhana Contract skall forbudin wara, ther Moses Gudz alffuarliga befolningh vttrycker seijandes: Tu skall ickie vpteckia tins faders brörs skam, och ickie trädha in till hans hustru, forty han är tigh med Suågerskap foruanth,

Till then samma text sägher man så directe snö rett att platt inghen contradiction är, så myckit them tilkommer, huilka Gudh till sådhana bodh forbundet haffuer, huilka han och (såsom han ther i capitlens begynnelse vttuisar) ther igenom frå annor folck, lika som med en vttuertes disciplin haffuer afsyndra welat,

---

[1]) Bör vara *solummodo* (så C.) [2]) C. *ingehn.*

Och endogh Moses aff Gudz befolningh tesse bodh om æckteskaps saker lika såsom annor fast strengeliga androg medh thet ordh Ego sum locutus, Jagh som er Herren haffuer thetta sagdtt, vill och att the skola vtan medel hollin wardha. Så är dogh her vti (på thet att Conscientierne ickie letteliga måghe bebundne bliffua) vidare betenkiande for nödhenne och till att besee huru vidt Mose Laagh osz bebindher, och att vij iu ickie medh the Judeska Ceremonials eller Juditials bodh, eller medh thett som Adiaphoron är, skola beladde wardha, ickie heller osz (såsom man fornimmer aff thet 15 cap. Act.) fortyngia låte. Allenast at vij thet forsta inplantade naturlige bodhet som Gudh Alzmectig medh klar och disputerligh ordh genom Mosen, menniskiones sleckte åther wppenbarade, thet äro the 10 bodordh, i [1]) huilken gudh will vtan all geensegn [2]) hollas skola, och wndher huilken vij alle beslutne äro, och wtan [3]) all medhel till at fölia skyllige äro. Theruti och slett inthet foruandlas tilegnas eller fortagas måå.

Men nu effter thetta andragna budh, Nemliga Tu skall ickie tagha fadherbrodrens hustru etc. for effterföliande orsaker skull, medh thett moral, guddomliga och naturligha budh ickie må tilhopa licknat wardha, så skal thet ickie heller osz chrisna [4]) så nogha offuer halsen draghit wardha, och beuiser sigh thet samma aff thet forra vti så måtto: att effter the 10 gudz bodh Leuit. 18. om affinitet eller suågerskap, äro offta vti kyrkionnes dispensation tilstadd vordin, såsom decretales och nogh Exempel beuisa, Så må nu thetta ickie yterligare for gudz bodh allegerat wardha. Och är eij heller acktandes, att thetta ordhet Ego Dominus etc. står her foresatt, Ty thet finnes iu vel såå stricte annorstädes, ther dogh inthet annat effterfölier en Ceremonials bodh, om vtuertes tingh som är om klädher, offer-högtider etc. medh huilken gudh dogh ickie wille nogra andhra än Juderna in til sigh haffua forplichtade. Och är thetta korttelig beslutet her aff, att effter thet sådhana mandat Leuit. 18. forbemelte casum ickie literaliter forbiuder, Ther til och att samma kan en lijdha dispensationem, och for then skul for thet almenneliga gudz bodh, theruti ingen forandringh skee måå, kan acktat bliffua, så kan ickie heller sagtt wardha, att sadhana Coniugium emot scrifftena wara skal, Men ther man dogh seija wille, att endogh thet icke så vttryckeliga i skrifftenne forbudit är, så är dogh parium par iuditium, och såsom then gamla Reglon lydher Vbi par gradus et eadem ratio est etc. Therutaff man klarligha fornimma och ratiocinera måå, att såsom forbudit wara skall til æckta tagha fadherbroderhustru så kan ickie heller tillåtit wardha tagha modhersystersman etc. Ther vppå suaras till thet forste, att conscientia vti tuiffelachtige saker medh rationation forutan vppenbara skrifftt och vttryckeligh beuijs aff Gudz ordh ickie måå besuärat wardha, såsom vij och ther till slett inthet forbundne äre. Ther til motte och then forberörde menige Regla vel forstonden och vti alla hennes clausuler rett accommoderat wardha, forty att lika som ther ståår par gradus, så står ther och hoos eadem ratio, och vill iu isynderheet wel wara til merkiande, [5]) att Moses orsaken till thetta bodh vti affinitetet nu ickie så stoor gör som tilforenne

[1]) *i* saknas hos C. [2]) C. *geensagn.* [3]) C. *utom.* [4]) C. *Christna.* [5]) I marg. står här i Linköp.-hds.: *obiectio.*

vti Consanguinitetet, forty Texten ståår ther clar, och giffuer tilkienna huarfore eckteskaps stichtningh i blodz foruandning så hårdh forbudin är, Nemliga tu skalt for then skull ickie befogha tigh, til tins blodz foruantha, Ty thet är ickie ärligit, non est honestum sed turpe, och till [1]) eghit köttz wanhedher, Men her vti suågherskaps forbudh, dragher Moses ingaledes sådhanna rationes in, wtan sägher allenast, Tin faderbroders hustru är tigh medh Suågskap foruant, och sägher ickie, thett är turpe aut ignominiosum eller sådhant annat, Så effter thet ickie beuisas kan, att her skall wara, såsom Reglen lydher, eadem ratio mandati, myckit mindre att sådhan Regel vtaff then helghe scrifft taghin är, skal hon lika som aff menniskiom sticktat, och såsom inconueniens til thetta fall, till att forbinda conscientien ingalunde accommoderat vardha,

Så wille och ellies Absurditas fölia, huar thetta så skulle wara forbudit, Ty ther fölier nu strax på samma stadh effter, at eckteskap medh hustrunnes Syster effter hennes dödh ickie forbudin är, Ty ther ståår iu såå, Tu skal ickie befogha tig till tins hustru syster, medhan tin hustru leffuer, huilken clausula sigh sielff iu noghsampt forklarar, Skall thå effter Textens formågha medh hustrunnes Syster ickie vttryckeligh forbudhit wara, ær selsynt medh hustrunnes systerdotter sådhant forbiudha,

Men thett och yterligare forekastat wardher, huruledes gudh osz wndher Laghen i såå måtto forknipper, att huar vij ickie wardha hollandes altt thett som ther vtinnan scriffuit ståår, skole wij thå alle wara formalediede [2]) Deut. 27. Så är thetta fasth for strengtt och myckit när, offuer thenna saak indragit, forty huar sådhant om all Mosi laagh vtan åtskilnat skall förståndet wardha. Tå will fölia att vij skole platt bliffua till Judhar, osz omskära låta, tuetta smöria offra, och altt thett som i theres politie vtuertes budhit är, holla och göra, heller och alla menniskior på jordenne mosthe forbannade wara, Men nu kan iu sådhana andragna skrifftz eller sprokz forståndh, vti inghen måtto så widt wtstreckt wardha, wtan är klarliga til beuisandhe att wij till the Judeske staddgar (endogh the äre och vel gudz laagh) oforbundne äro, och ther medh slett inthet skaffa haffue Så är och thenne Text Deut. 27. itt menigtt besluth till thet som tilforenne står, alramest om Moral, guddomliga naturliga och oforuanskeligh gudz wilia i the thijo bodordh, och så ther sammastädz wttryckt, Theruti Gudh inthet forandhrat haffuer, wtan slett vtan [3]) all medhel vil fulgiordt haffua, eller och medh Euig formaledielse straffa låtha, och är texten ther hedhan steltt, att effter gudz alffuarlige och Euigha wilie är, att man honom offuer all tingh och vtaff altt hierta elska skall, och wor nestha som osz sielffua, vti huilka alla propheterne och hele laghen hængher, Men wij vthi thenne forderffuelige natur medh wåra eghna kraffttt ingalunde thet samma fulkompna kunne, wtan att vij therutaff wår oförmögenhet och suaghet kenna, och på osz sielffua miströsta, och til then Euighe midlaren komma, huilken osz ifrån sådhana maledielse frelst och friat haffuer, wor tilflyckt haffua skole,

---

[1]) C. *titt.* [2]) C. *formaledicerede.* [3]) C. *vtom.*

Och vti såå måtto haffuer then helge Paulus Gal. 3. thenne text Maledictus omnis qui non etc. brukat, och ickie om andhra saker eller the wttuertes bodh them gudh (effter scrifftennes formågho) sitt besynnerliga lekamliga straff tilægnar, forstondit, Såsom och thet samma vtaff thet som i samma capittel tilforenne ståår, noghsampt tilformanandes är. Ther står wppenbarliga wttryckt och kunnigt giordtt offuer huilken fall sådhana malediction sagd är, Nemliga forbannat wari huar och och en etc. vide textum, Her drog och Moses eckteskaps saker in, Dogh likuel ickie thenna punct, huilken medh then ringaste, her ickie berördh är, kan och for thenskull ickie beslutas att sådhana casus medh then andragna Text, conscientia til besuärningh skall meenther [1]) wara,

Så bliffuer thå conclusiue så saken ther på beråandes effter medh wttryckeligh script sådhana contract icke forbudhin, och the andragne motkasth eller obiect, icke nogsampt beuisa thett som the brukas till, medhan the allt foruidtt wttstreckte äro, och for:de eckteskap ickie heller therigenom icke kan forlagt wardha, effter huar och eens behagh,

Tesslikes så är och thenna graduum comparatio iniqua och olika ledher, forty att endogh att æckteskaps sticktan vti then andhra grad eller ledh forbudin är, så fölier dogh ickie therutaff, att modhersysters man är vti lijka grad kan och ickie med scrifftenne beuisas,

Så moste och then sententia, erunt duo in carne vna, medh forståndh och acktsamhet på thet som foreståår brukat wardha, Ty thet synes iu clarliga huar på Christus vti samma rum Matth. 19 giffuer beskeedh etc. Christus bliffuer ther frågat om åtskilnat i eckteskap och ickie om æckteskaps sticktan etc. så suaradhe han och directe ex principijs quod vnio illa coniugalis inter maritum et vxorem diuinitus instituta et ordinata neutiquam sit inscindenda [2]), thet också är effter naturligit forståndh, Quod vnum est diuidi non potest, Och kan man såå klarliga see, att medh thenne sententie Erunt duo in carne vna, sådhana contractus i affinitetet, ther man nu omtalar, icke må prohiberat warda, Wil och ickie formedel någhen godh consequens fölia, om Jagh en fasth medh min fadherbrodher i sådhana foruantans ståår, att Jagh for then skull med min fadherbroders hustru vti lika grad wara skall, såå att for thenskull och for then olikhet skull sådhana foruantans iure divino icke kan forbudin wardha,

Och effter nu genom then andragne scrifftt och beuijs forbemelte contract icke må föruägrat wardha och elies formedels then helge skrifft icke vttryckeligit, som nu hördt är, vardher forbudit, så kan iu inghen beslutha, at thet vttryckeliga är emoth Gudz bodh, huarfore och inghen sigh medh foghe therutöffuer medh till att forarga haffua kan, Thy om thet än fasth for itt nytt Exempel synnerligh her i Rijket iblandh then menighe man acktat wardha kan, så bliffuer dog lickuel inghom ther medh någhen forargelse giffuin, effter thet wppenbarligha ickie är emoth Gudz befolningh, wtan en reen æckteskaps stadhge och ingen pellicat eller incæstus,

---

[1]) C. *meenthee.* [2]) C. *rescindenda.*

Men på thet inghen sigh sielff någhen besynnerligh forargelse vtan orsaak företagha haffua skall, will tilbörligit och aff nödhenne wara, effter then menighe hoopen vti sådhana saker ringa förståndh naffuer, och icke meera än huadh som the aff theres prædicanter och annat gott folck wnderuist wardha, weta kunne, att lærefäderna sådhana saker forclara och wnderuisa, att sådhant æckteskap vti scrifftenne medh vttryckeligh ordh icke forbudit är, och forthenskul inghen therutaff någhen forargelse behöffue att tagha, icke heller göra sig ther offuer någhen conscientia. Ty thet iu [är] [1]) en rett æckteskaps stadge och ickie hordom eller lönskaleije, therutoffuer man medh retta kan sigh forargha, såsom thet och inghom medh skääl eller rett therutoffuer att besuära haffua kan.

Så behöffuer och inghen tuiffla, att effter vti thetta fall iu christeligha betenckтt är, att bätter är wara och bliffua effter gudz ordningh, en vti orenlighet, huilka then Alzwollige Gudh, vidh suårth straff så hårdeliga forbiuder. Så wardher och her hoos högha och wichtiga orsaker icke obenegne.

Men huar nu någhor vtoffuer sådhana besked och forklarningh till thenna saak sigh sielff medh någhen fremmandhe sorgh, sigh [2]) onytteliga beladha will, och sigh ther medh bekymbra, som honom inghen macht påligger, thet må han och sielff forsuara, forty huar någhor sigh sielff sådhant ingiffua och någhen forargelse ther aff göra heller tagha kundhe, så alle saker skulle for thenskull tilbaka bliffua, så hadhe man sannerligha then Romerska Kyrkiones wilfarilse (huilken dogh stoort skeen och anseende i verdenne hafft haffuer) alrigh angripit, vtan heller vti sådhana måtto moste bliffua låtit, therutöffuer vij tå Euigliga besuärat hadhe mosth bliffua, och alrigh till wår sanne christeliga frijhet komma kunnet. Och är nu intz mindre än när man begynte then predikan emoth Påuans Regemente, giorde och thett samma hoosz huar man thet högste betenkiande, ther man och sadhe, Thet mosthe iu wara rett, huadh the nye prædikare lära, allenest thett wardher giffuandes forargelse iblandh folket. Dogh effter sådhana nytt ickie är mooth gudz ordh, haffuer man icke kunnet for the Offendikels eller forargelse skull, wenth ther medh ighen, såsom vti thet fall ochså frijdtt och oforbudit är, huarfore och Conclusiue sådhant æckteskap hoos then menighe man inghen forargelse (så fierran han theruti rett wnderuist wardher) med retto giffua kann.

Finis.

Hoc igitur Normanni scripto nobis assignato ac postridie perlecto mox ad responsionem quæ hic subicietur properabamus. Non enim nobis plus ad respondendum spatij quam vnius diei concessum erat, cum ipse Normannus tanquam huius rei diu, conscius, tantum temporis in conficiendo hoc suo scripto habuisset, quantum voluit, vnde et factum est, vt temporis viz [3]) angustia nobis interclusis nostra minus plena ac sufficiens euaserit, Nam summam totius rei breuiter complexi, quæ minus ad rem facere videbantur intacta dimisimus in tempus aliud diligentius confutanda,

[1]) C. *är.* [2]) C. *sigh* saknas. [3]) C. *usque.*

Igitur 27 Mensis Julij in monasterium reuersi senatui qui illic iam frequens aderat, scriptum hoc nostræ responsionis vna cum scripto Normanni post nonnulla excusatoria verba commendauimus, Quod illi suscipientes ac rursus cuidam ex præsentibus ad manum tradentes coram omnibus recitari mandauerunt, Sed scripto iam recitato volens senatus de eo [1]) inter se conferre, nos paulatim secedere iussit, nec tamen ita multo post rursus reuocauit, vbi quidam eorum ad nos conuersi non leuiter nobiscum expostulabant viz [2]) quod liberius, aut vt ipsi dicebant incircumspectius quædam in nostra responsione posuerimus, Regiam enim non Normanni causam esse, quam idcirco modestius tractatam oportuit, Ceterum accepta nostra excusatione ipsa rursus redintegrata responsio est, ac tandem post multo feruentius vltro citroque iactata, significauimus nos a nostra sententia discedere non posse, Verumtamen ne quis suspicaretur nos tanquam officij immemores de fide erga Regiam Maiestatem aliquid ob eam causam remissuros esse, ad protestationem qualem ac quantam a nobis super ea re fieri vellet ipsa R. M. nos paratos esse simul ostendimus, atque ita pro illo tempore dimissi sumus, non tamen sine exhortatione, quatenus interim de mutatione in melius sententiæ nostræ cogitaremus, Transeuntibus itaque diebus aliquot sine tractatione huius negotij placuit nobis vt interim dum sic vacaret, formam aliquam protestationis scripto complexam conficeremus viz [3]) vt si forsitan eidem daretur locus, ad manum tunc esset, quod poscenti senatui ostenderetur. Ergo sic confecto scripto illo, omnes propemodum qui in sententiam illam concesserant, eidem mox subscripserunt.

Forma protestationis

Vij wnderscreffne göre allom kunnigtt att vij samfelt medh någhra andra aff clerkerijt wore tilhopa i Wastena Anno domini 1552 tillkallade genom Stormechtige forstes och Landzherres her Göstaffz medh Gudz nadhe Suerig. Göt. och Wend. etc. Kónungh, W. A. N. herres scriffuelse, til att forhandla een æckteskaps saak, högbemelte K. M. anlangande, Nemligha om hans Konge. Ma:ttz skulle medh retto och then helghe skrifftz tillåtilse, må till æckta tagha sin framlidne forstinnos (saligh och höglofflígh i åminnelse) syster dotter,

Så endogh wti samma saaks forhandlingh sigh åtskilielige meninghar tildroghe, så att wij wnderscreffne iu ther på stodhe, att sådhana eckteskap ingelunde offuer eens kommer medh scrifftenne, medhan i then andhra ledhen linea inæquali, så well i Suågerskap, som skylskap, finnes ther [4]) forbudin wara, Liekuell effter thet K. Ma:ttz sielff och sädhan [5]) H. N. råådh mera woro benegne till then andhra parten, som then meningh hadhe att sadhant emot scrifftenne ickie wara skulle, therfore att thenne person: hustrus systerdotter, ickie fans i Texten så wttryckeligha benemdh, kom saken på sidstonne ther till, att thet K. M. her om hadhe i sinnet, och sielff betröstade sigh medh itt gott Samuet for gudh göra kunne skulle thå haffua sin

[1]) C. *re.* [2]) C. *usque.* [3]) C. *usque.* [4]) C. *then.* [5]) C. *Sådhan.*

framgångh Men wij som annorlundha tilsinnes woro, och ickie beträstade osz medh ett godt samuet gåå ifrå wår meningh, loffuade tå och in för gudh och K. Ma:ttz betygade, såsom en nu her schrifftteligha betygha, att wij ickie tesz mindre, widh then trooskap, huldskap, och manskap, som wij H. K. M. och hans K. M. wngha arffherskap tilsagdtt och suorit haffua, faste och ouijkelighe blifue wilie, och osz allestädes och wti alle måtto så beuise som trogne wndersåter sin rette herre och konungh bör att göra, sökiande altidh effter hans Konungelige Ma:ttz besta och longligh bestondh, så att vij och vti thenna sakenne H. K. Ma:ttz nampn och godhe rychte, genom all then foogh och lempo som osz är möielighit och wij besinna kunna, forfechta och forsuara wilia, och alrigh samma saak röra eller andragha widh then grundh eller meningh att någhen skulle ther aff orsaak haffua til att antingen medh ordh eller gerningar sigh emot H. Kong. Ma:ttz otroligha stella eller bemerkia låtha, Så att huar någhot annat (thet gudh altidh forbiude) medh osz samfelt eller synnerliga kunne befunnet wardha, tå beplichte wij osz huar for sigh (så fierran han brotzligh finnes) wndher all then pæn [1]) och straff som vprorerske och troolösa männ laghligha och tilbörligha må pålagtt wardha, Datum Vastenis 3 Julij Anno vt supra,

Laurentius Vpsalensis subscripsit
Bothuidus Strengnensis subs.
Ericus Scarensis sub.
Ex capitulo nonnulli subscripserunt.

Porro cum essent quidam huius quoque sententiæ (vt videri voluerunt) qui tamen nobiscum non voluerunt subscribere protestationis scripto, hic iam premisso [2]), non abs re fore visum est vt etiam singuli ac quisque pro se tale aliquod scriptum conficeret viz [3]) vt si separatim de sententia rogaremur, haberet tunc quisque in promptu quod pro se exhiberet, scriptum igitur istiusmodi quod Ego pro mea persona propria offerre statui, si forte a me requireretur erat eius formæ, quæ hic subijcitur,

Jagh Laurentius Vplnsis gör kunnigtt och allom vetterligit att Jagh samfelt medh flere aff clerkerijt worom tilhopa i Wastena Anno domini 1552 kallat genom stormechtigh forstas och Landzherras her Göstaffz medh Gudz nådhe Suerigis, Götis Wendis etc. Koningh, W. A. N. herres scriffuelse, till att sampt medh the andhra forhandla en æckteskaps suak H. K. M. anlangandes, Nemliga om H. K. M. motte medh retto och schrifftennes tillåtilse till æckta tagha sine framlidne forstinnos (saligh och höglofligh i åminnelse) systerdotter etc. Så effter thet att samma saak syntes wara fast suår til beuegande, och några aff osz hadhe therutöffuer på thet högste warit formante att man her på giffua skulle högbemelte K. M. the suar som man tröste til att beståå och ansuara in for gudz strenga dom, ladhe for thenskull Jagh, såsom och huar och en aff osz for sigh, sakena så myckit meer på sinnet, granneliga ransakande och offueruägandes huadh then helge schrifft her om giffua eller

[1]) C. *peen.* [2]) C. *permisso.* [3]) C. *usque.*

tillåtha kundhe, Men effter thet Jagh såsom och andhra flera, anseendes samma scrifftz retta grundh och meningh (såsom thet sigh bör) och ickie then blotta bookstaff allena, ickie annat fornimma kundhe, än att then andra ledhen vti olika linea, så wel i suågerskap som skylskap iu forbudin är, så wel som alla andhra personer som medh then ene, nemligha fadherbroders hustru, huilken ther i Texten vpnemdh är, Wiste Jagh for thenskull ickie annat for migh till att suara i sakenne, æn att forberörde æckteskap som vti annan ledh, linea inæquali (som nu sagt är) funnit wardher, iu ickie är i scrifftenne tillåtit, kunde och for thenskull ickie fortrösta K. Ma:ttz, att H. K. M. samma æcktenskap vtan syndh in for gudh fulkompna motte. Dogh huar hans K. M. elies tycktes aff andhrom grundelighare bericht fått haffua, och beträster [1]) sigh for thenskull sielff mz ett gott samuett thett fulfölie, låther man then vtan all vidare gensägn eller disputatie emoth H. K. M. skee, dogh bliffuer iag (såsom Jag emellan Gudh och min conscientiæ ickie annars kan) vppå min meningh, att sadhanna gifftermål ingalund medh skrifftenne kan forsuaras, och effter thet well skee kundhe att Jagh sampt medh andhra som her om theras meningh dristeligha vtgiffuit haffua, therutöffuer motte komma vti någhon suspition eller mistancka, lika som Jagh for thenskull icke skulle wilia wara min herra och konungh wnderdånigh, huldh och troo, att Jagh thetta stycket for gudz bodh skull icke gilla kundhe, Så protesterade Jagh och for migh, såsom och alla andhra och betygade in for gudh och H. K. M. såsom her æn nu scrifftеliga protesterar och betyghar, att Jag icke tesz mindre skall och will bliffua fasth och ouikliga widh then troskap, hulskap och mandskap som Jagh H. N. och H. N. vnga arffherskap tilsagtt och suorit haffuer, så sant migh hielpe then Euige och barmhertige gudh och altidh effter min yterste formögenhet sökia och tractera effter hans K. M. och menigha Rijkzens besta och långliga beståndh, och tuert om medh lijff och macht affueria affskaffa, forhindra och fortagha all then deel som H. K. M. kundhe wara wndher öghonen, vti huadsomhelst måtto thet och hendha kundhe så att huar något annat (thet gudh i Euighetenne forbiude) med migh kunde befunnit wardha, så forplichter Jagh migh och her tilforenne medh thenne min näruarandhe scriffuelse vnder all then peen och straff, som en trolöös och wprorisk Man, medh retta må wppålagtt wardha. Dat.

Ego Laurentius qui sup. subscripsi manu propria.

Itaque post dies aliquot (vt supra dictum est) conueniente rursum in Monasterio Senatu et nos quoque hæc scripta nobiscum afferentes eo nos contulimus, ac mox post verba aliqua hac de re ad senatum habita, scripta ista protestationum tum commune illud, cui omnes subscripseramus, tum etiam quod quisque pro se comparauerat, eidem Senatui exhibuimus, Quæ ille accipiens illud solum tum recitari coram sese fecit, quod plurium subscripsio testabatur esse commune, Ceterum eo non probato interrogatus est etiam Ordinarius Lincopensis, num ipse quoque aliquid

[1]) C. *beträste.*

scripsisset in hoc negotio, quo suam sententiam patefaceret, qui annuens mox protulit et ipse scriptum suum, sed longe prolixius quam cuiusque nostrum. Quod inde factum erat quod quia a nobis statim ab initio disputationis defecisset, eius defectionis rationem reddere ac nostra argumenta refellere conatus, paucis se his extricare non potuerit. Inde igitur D:ni de Senatu occasionem sumentes, rursum solitis suis argumentis, increpationibus minis et exhortationibus nos aggressi sunt, sed frustra, Nam etiamnum libere ac constanter diximus nos a nostra imo scripturæ sententia discedere non posse. Tandem etiam dimissi sumus, sed ita vt iam ipse Senatus parum nobis æquius videretur.

Pendente ad istum modum negotio, præterierunt dies aliquot, ita vt nemo vel nos vocaret vel alioqui quicquam est locutus, vnde non difficile erat conijcere tum ipsam Regiam Maiestatem, tum et alios qui pro ista causa esse viderentur non bene nobiscum esse contentos. Quare ne quid per arrogantiam in hoc tam arduo et serio negotio facere aut fecisse videremur, præsertim cum quidam nostrum post aduentum nondum Regi [1]) M. sese præsentassent, placuit per scriptam aliquam supplicationem viam nobis ad Regium colloquium præparare id quod et ita mox factum est, iuxta formam infra scriptam,

Stormechtige Forste Käre Nådighe Herre

Wor ödhmiukeliga och wnderdånligha troo tienest och Euinnerligh helse medh Gudh, Idher N. Kong. Maie:ttz werdigas gunsteligha til att fornimma huruledes wij vnderscreffne fattige men, som effter Ider Kong. Ma:ttz scrifftеligha kallelse till thenna æckteskaps saak och höghuichtigha handhell samfelt medh the andhre kompne äro, vti så stoor bekymmer och sorgh warit haffua och en nu äre, Terfore att vij befructe att vij samma saak ickie annars skola kunne forhandla, æn att vi iu Idher Kong. Ma:ttz till någhot misshagh tilfelle giffua mosthe. Ty endogh idher K. M. haffuer noghsamligha osz forsäkra låtet, att huar och en aff osz skulle och motte dristeliga foregiffua huadsomhelst man modde, til sakenne tiena kunne, lickuel när vij ther emoth betenkie then ringha forfarenhet som vij haffue till att fhoge och med lempo driffua sådhana handlingar synnerliga in for Idher Kong. Ma:ttz then vij merke medh skarpsinnighet och forståndh högtt aff gudhi begåffuat wara, kan thet ickie annars wara æn att vij osz her om iu moste bekymbra. Ther till haffuer thet sigh ochså medh sielffue sakenne, att ehuru vij osz her vtinnan skicka, så skole vij dogh thet nepliga kunne vnuika att vij ickie achtade wardhe slikt gerna och vtaff någhen annor meningh göra, æn then samma som saken retzliga kräffuer. Men thz låthe wij till then offuerste gudh, huru nödighe vij Idher N. K. M. fortörne eller yterligare bekymbra vilie, Ty vti huadh och huru stor hiertans bekymber Ider N. K. M. nu allarede tilforenne stadder, thet kenne vij vell och noghsamliga tenkie, och ther medh mykit heller thet taladhe som Ider K. Ma:tz besuärningar letta och lisa motte, huar vij genom fhogliga orsaker och then helge scrifftz faste

[1]) C. *Regiæ.*

grundh medh lika göra kundhe, Så föll och tidhen medh thet forste endeles forkortt, så wij thet scriffteliga suaar, som vij så hastigtt från osz leuerera mosthe, icke kunne medt then flijth offuersee, som thertill vel behöffdes. For thenna fortalde orsaker skull, haffue wij Käre Nådighe Herre varit (såsom forberördt är) bekymbrade, så att wij och therfore ickie haffua well dristat till att giffua osz in for Idher K. M. eghen person, Ty är och nu Wår allra vnderdånigste och ödmiukeligaste bön till Idher K. M. att ider nådh for gudz skull werdigas osz fattige men till godho holle, och medh osz nådheliga offuersee, huar osz någhot antingen scriffteligha eller muntliga kan obetenckt eller ofogeliga medh ordhom vnfallit wara, Ty endogh wij vti thenna måtto våre brister icke neka kunne, så skall dogh (nesth gudz hielp) hoos osz ickie annat befunnet wardha, æn att vij iu troligha och wtan all argha listh, then helge scrifftz grundh och retta meningh, så well i thenna saak som alla andhra effter wort yterste forstond forkunne och frambäre, Teslikes att vij också ickie annars emott Idher K. M. tillsinnes äro [1]), en som vnderdånige, troghne och weluilioge wndersåter emott theres rette Herre och Konungh wara skole, Thett stelle vij till then Euighe Gudh att Idher K. Ma:ttz granneligha betenkia wille och offuerwägha scrifftena som thenna saken anlangar, skulle Idher K. M. tesz mindre sigh forundra, att vij osz her vtinnan tyckes något aluarsamliga steltt haffua, och gerna sedtt att thett foreslagna [2]) giffttermål hadhe kunnit tilbaka bliffua, Så weet och then öffuerste gudh, huru nödigtt vij see att Idher Nådhes och Ider Nådz elskeligha käre barns godha ryckte, vtaff thenna eller några andhra orsaker skulle komma på någhen olempo, thet the dogh altidh sökia som Iders Nådz K. M. och menighe Rijket medh intet gott mena, Then Alzmectige Euige Gudh, beuara Idher K. M. for alt ondtt, och giffue Ider Nådh sin helghe andhe, aff huilkom all godh och bestondigh råådh komma plegha, Att Ider K. M. thet motte befinna och foretagha som Ider N. och meniga Ider N. Rike, vti lengden motte bestondeligit wara, dat. Vastenis Anno 1552. 3 Augusti

I. K. M.

Troghne vndersåter och
Cappellaner

Laurent Vpn.
Bothuidus Strengn.
Ericus Scarensis

Postridie igitur ab hoc supplicationis scripto reddito, hoc est 4 Augusti vocari nos fecit Regia Maiestas in arcem ad colloquium, vbi mox sumpta occasione ab eo quod supplicationis scriptum continebat, sc. nos contristatos esse etc. eo diduxit habitum ad nos sermonem vt intelligeretur ipsius Maiestatem longe plures ac maiores habere tristitiæ causas quam nos, Cumque par esset easdem minui atque euacuari, videri tamen nos id contra agere, vt sua Maiestas longe reddatur tristior, quando

[1]) C. *æra*. [2]) C. *foretagna*.

id quod neque contra apertam scripturam esset, neque fidei christianæ bonisue moribus obesset, tanta pertinacia solum ad contumeliam suæ Regiæ personæ oppugnaremus, non obstante quod tot et tam firmæ rationes essent in oppositum, totusque Senatus diuersam a nobis teneret sententiam, Itaque si in hac pertinacia porro perseuerauimus effecturam suam R. M. vt quia tot et tam prudentium virorum sententia nobis non placeret, ad eorum Ecclesiam abire cogeremur, quorum sententia nobis erat acceptior, Sed et alia eius generis plurima quæ non est necesse enarrari nobis ingeminabantur, Nos autem etsi ad ea quæ ad istum modum obijcerentur, subinde quum occasio fieret cum summa modestia ac reuerentia respondimus, tamen quia a sententia nostra deflecti nos non pateremur, nec responsa nostra quamlibet humilia simul ac rationabilia acceptabantur, imo ipsam regiam mentem eo magis exasperabant, ita vt nec ab omnis generis conuitijs temperaretur, vsque dum [1]) omnibus iam fatigatis post duas tandem aut eo etiam amplius horas dimissi sumus, dato interim nobis vnius aut alterius diei spatio ad deliberandum, quidnam e re nostra potissimum esse arbitraremur, Sicque ab arce recessimus,

Videntes autem quo in loco res iam sita esset, perplexi quidnam primum esset tentandum, visum est tandem ipsum D. Stenonem, quod is inter cæteros qui hanc causam contra nos agebant videretur tractabilior, accedere, rogantes vt si quam ille nosset rationem qua salua nostra conscientia Maiestas regia placari posset, non dedignaretur eandem pro sua humanitate nobis communicare, Ille vero cum multa nobiscum blande et comiter fuisset locutus, id tandem consilij dedit, vt rigiditate illa quam nostræ protestationis scriptum præ se ferebat intermissa, mitius aliquid Regiæ Maiestati exhibendum conficeremus sic vt nec lederetur nostra conscientia, nec tamen de re adeo regio obsisteretur proposito, maxime cum spes nulla iam esset, vt quantumlibet magna contentione in contrarium niteremur suam maiestatem ab eo suo proposito abduci posse, porro si nobis placeret velle se operam dare vt aliqua literarum forma conciperetur, hac igitur gratanter accepta conditione ab eo discessimus, Sed expectantibus nobis diebus aliquot promissum memorati D. Stenonis, tandem hoc quod infra ponitur scriptum nobis est transmissum.

Wij effterscreffne N. N. och N. göre wetterligit och bekienne her medh wppenbarligha for huar Man, att effter Wij vtaff then Stormectigeste forste och Herre Her Göstaff, Sueriges Götes och Wendes etc. Konungh W. A. N. H. hijth nedh till Vastena kallade wordne äro osz emellan till att handla, offueruägha och granneligha besluta, om H. K. M. effterlåtit bliffua motte, att tagha sigh til Hustru högloflig i hughkommelse Drothningh Margaretes Wår alre Nådigaste frws (offuer huars siel Gudh alzmectigh sigh forbarme i Euighet) syster dotter, Theruppå thå med högsta och storsta flijth aldeles pro et contra medh taal och geensuar handlat och disputerat bleff, forst vti the högborne forsters och Wnghe Herrars Herr Erich Sueriges Götes Wendes etc. arffkonungs och Her Johans ther sammastädes hertughs arffherras, och vti Rikzens råå närvaru, Thernest in for högbemelte Konunghlig M. sielff,

[1]) C. *vsquedum.*

Och bleff vti lengden befunnit, att sådhana ækteskaps stichtningh vti slikt Suågerskap icke vttryckeligen röras och formälas så och myckit mindre forbiudes, Vtan såsom och sådhant vti fortiden fast disputerligit varit haffuer och effter lägenheten offta dispenserat och effterlåtit, Så haffue och wij ingalunda vetet [1]) til att forhindra sådhana ækctenskap myckit mindre osz affsyndra ifrå the godhe Herrars K. M. elskelige rådz velbetenckte samtyckio, huilke for thenna stora och höguicktiga orsaker skull menighe Sueriges Rike till godho och beståndh H. K. M. till samma æckteskap troligha rådtt haffua, som forst är, Att slickt æckteskap ickie är emoth then christeliga troo, til någhen forringning vti then christeliga Religion, så och att inghen sigh medh foogh haffuer therutöffuer forargha, eller sigh ther emoth otilbörligha att besuära, såsom thet vti sig sielfft inghen är til forfångh eller skadha, Ther till medh och H. K. M. vtaff slett inghen otilbörligh affection eller begäran, som vtaff gudi i Naturen forbudin är, vtan allena aff en christeligh benägenhett, att H. K. M. vti gudz ordhningh och skick [2]) gerna leffua ville, ther til beuoghen är, Så och effter thenna tidh icke månghe andhra personer vti så måtto effter K. M. nu näruarandes lägenhett, til wnghe konungsliga barn till trösth och hielp her i Riiket til vtueliandes äro, haffuer hans K. M. vndersåtarna genom forıda gifftermål vti framtidhen ickie heller gerna welat besuara [3]) låtha. For tessa och andhra flere sådhana orsaker skull, som for osz vti alla måtto noghsamt forclarat äro, haffua vij alle samfelt och synnerliga (oanseendes åt sådhant ickie her i Riket offta tilforenne kan skedtt wara) wid ett welbetenkt rådh och samtycke fornempde eckteskaps stadga frij beuilligat och effterlåtit, som vij och nu genom thenna wår forscriffnings krafftt och machtt wppenbarliga beuillige och effterlåte i then helghe Trefollighetz nampn etc. Huarfore wij och alle samptligha och huar widh sitt nampn formedels wor eedh och forplichtelse ther medh wij sampt alle andre trogne wndersåter H. K. M. foruante äre, loffue och tilseije forbemelte saak och ärende, ehuar eller när [wi] [4]), anthena hemligha eller wppenbarliga ther om åtsporde wardha att wele och skola wttyde till thet besta; och vti allo måtto, medh forde orsaker, och andre flere, som ther til tienlige wara kunne forleggia och vti lika måtto menigha Clerkerijt troligha wnderuisa, Så att thet framdeles medh Gudz hielp genom osz aldeles vel meent skal befunnet, och ickie vti någhen måtto then ringeste orsaak till någhot obeståndh aff osz skall giffuin wardha. så sant osz Gudh hielpe, och hans helge Euangelium Amen, Och tesz til ytermera wisso, högre foruarningh och stadfestelse trycke vij alle och huar for sigh, wora signeter her nedhan fore, och medh eegna hendher wnderscriffue Dat. Vastena 9 Augusti Anno etc. 1552.

Porro cum his ita coram nobis recitatis animaduerteremus rem multo aliter hic habere quam nobis per D. Stenonem fuerat promissum, esseque in hoc scripto non pauca quæ cum nostra sententia ex diametro pugnarent, ita viz [5]) vt in ea sine conscientiæ grauamine consentire non possemus, sumpto in manus scripto isto, ad

[1]) C. *velet.* [2]) C. *scick.* [3]) Skriffel för *besuära.* C. *besuæra.* [4]) C. *wj.* [5]) C. *vsque.*

D. Petrum Bragde, quem [1]) vna cum Normanno huius scripti authorem fuisse constabat, nos propere contulimus, rogantes, vt quia huic scripto salua conscientia assentiri non possemus, aut ipse que nos grauabant [2]) inde auferri curaret, aut eadem per nos expungi delerique pateretur, Nam quod scriptum contineret istiusmodi coniugium non esse contra expressam scripturam, Item quod semper fuerit in Ecclesia christiana disputabile seu ambiguum quod non sit contra fidem, non pareat errorem aliquem in religione, Item non sit scandalozum, dampnosum, graue etc. vtcunque habeat res tamen nos non posse talia salua conscientia de illo fateri, His ille auditis, primo aliquantisper tacuit, deinde super reipsa nonnihil [3]) nobiscum locutus tandem quæ opus esset in ea facere, se nescire confessus nos dimisit [4]).

Pretereunt autem rursus dies aliquot interim, dum nihil vel cum Regia Maiestate vel Senatu agebatur, Quare sumptum in manus scriptum memoratum diligentius relegentes, expunctis inde quæ videbantur, ceterisque in ordinem redactis in modum qui sequitur transformauimus.

Wij effterscreffne N. N. och N. göre witterligit och bekenne her medh for huar man wppenbarligha, att vij anno etc. 1552 kallade voro til Vastena aff Stormechtigaste forste och herre, her Göstaff, Sueriges Götes och Wendes etc. Konungh W. A. N. H. osz emellan til at handla och grundeligh besluta, om H. K. M. aff scriptenne motte effterlåtit wardha att tagha sigh til hustru ighen höglofflig i hughkommelse Drottningh Margarethes V. A. N. frwes (offuer huars siel sigh Gudh i Euighetenne forbarme) systerdotter, Så endogh wij genom långh forhandlingh emellan gudh och wortt samuet ickie annat fornimma kundhe, än att then andhre ledhen inæqualis lineæ så wel i Suågerskap som i Skylskap i then helga scrifft iu forbudin är, lickuell medhan æckteskaps saker retteligha lydha vnder werdz woll och dom, Och vij lika som Gudz ordz prædikare, ther medh intet widhare haffue beskaffe, en som the ther vtsäija mosthe huadh scrifftennes grundh om slika saker vara kann, och the godhe herrar aff Rikzens råådh til sådhana æckteskap H. K. M. troligha rådtt hadhe, låthe vij thå sakena komma til thett besluuth, att huadh K. M. tycktes her om gott wara, och sielff beträöste sigh medh ett gott samuett in for Gudh göra kunne, skulle effter thenna dagh vtan wor gensegn och widhare disputatie haffua sin framgångh, och medh osz vti forsamblingen, genom en christeligh kerlek j the helge treefollighetz nampn nådheliga skonat och effterlåtit wardha, anseende i thetta fall then högstonduga H. N. konungsliga person, (och såsom oss foregiffuit är) att hans K. M. ickie aff någhon otilbörligh affection eller begäran emoth gudz bodh wtan aff en christeligh benägenhett effter som H. K. M. vti gudz ordhningh och skick gerna leffua wille, ther til och for flera höguichtige H. N. och Rijkzens lägenheter skull, genom huilka [5]) H. K. M. ther til förorsakat är, nemligha att på thenna tidh ickie någhre andre personer, effter hans K. M. nu näruarandes lägen-

[1]) C. *qui*. [2]) C. *gravabantur*. [3]) C. *re ipsa non nihil*. [4]) Här slutar den hos Celsius tryckta delen af handlingarne. [5]) I handskriften är *effter som* — — — — *genom huilka* skrifvet till i marginalen. Kanten är afnött, hvarför åtskilliga bokstäfver saknas. Men då stället är ordagrannt hämtadt från det förut anförda betänkandet, så har det ej varit svårt att återställa texten.

hett the wnghe konunxliga barn til hielp och trösth äro i så måtto her i Rijket til wtueliandes, Ickie haffuer och H. K. M. gerna velat genom frembmande giffterмål wndersåterna i framtidhen besuära låtet, effter som man aff forfarenhetenne wel haffuer fornummit, huad for obestondh i fortidhen her aff offta wpuext och kommit haffuer, for thessa och andhra flere orsaker skull, huilke bådhe aff H. N, eghen person, så och aff H. N. elskelighe råådh osz noghsamligha fortalde och forclarade äro, skall thet medh osz, såsom scriffuit står, i forsamblingen skonat och effterlåtit wardha, så att Wij och i thenna æckteskaps saak H. K. M. nampn och godha ryckte, genom all then foogh och lempo, och besynnerliga medh forscriffna orsaker, sampt medh andhra flere, effter som vij besinna kunne, att the til sakenne best tienlige äro, och osz möieligit wara kan, forfechta och forsuara wilie, ehuar eller när vij antinghen hemliga eller wppenbarligha ther om åttsporde warde, Och i lika måtto wilie wij clerkerijt theruti troligha wnderwisa wttydandes thet altidh til thet besta, så att thet genom gudz hielp aldeles wel meent skal befunnet, och icke i någhen måtto aff osz then ringaste orsak til obestondh medh wett eller wilie skall giffuin wardha, Så sant osz Gudh hielpe genom sitt helgha Euangelium Amen, Och tesz til ytermera wisso, högre foruarningh och stadfestelse, trycke vij alle och huar for sigh wore signeter her nedhan fore, Och medh eghna hendher wnderscriffue. Dat. Vastenis etc.

Hoc ergo scriptum cum D. Stenoni, Petro Bragde atque ipsi etiam Normanno seorsim ostensum esset, quanquam illis non omnino probaretur, tamen ex quo aliquanto mitius hoc quam in superioribus nostris scriptis nos habere videremur, in spem veniebant facturos nos tandem omnia, quæ a nobis exigebantur, Quare nihil iam amplius de hac re solliciti ea tamen iam agere cæperunt quæ ad solennitatem pertinebant nuptiarum, Exhortantes interim et nos, vt quæ nostri essent officii non negligeremus,

Occupatis igitur omnibus in nuptiarum preparamentis pertransit ebdomada vna, ea viz quæ nuptias 21 Augusti celebratas proxime precessit, in qua nihil amplius in hac controuersia agebatur, Tractatum autem id temporis inter nos tantum de cæremonijs festi, atque ordinatum qui, quas in ipsa solennitate teneret partes, Atque hæ interim ex voluntate Regiæ Maiestatis sic distribuebantur vt viz prioris diei laborem omnem sustineret ordinarius Lincopensis, quemadmodum et postea factum est, Nam idem post peractos dispensationis ritus et missam celebrans, sponsamque benedicens vna cum solenni communicatione Sacramenti legitima, omnia solus compleuit, Episcopis cæteris tantum astantibus, Secunda vero die cum nulla haberetur missa, concionabatur D. Ericus Ordinarius Scarensis, Partes autem coronationis Reginæ omnibus presentibus episcopis erant communes, nisi quod collectas recitaret traderetque sceptrum vnctionemque ipse Episcopus Vpsalensis Ego inquam, atque ita finis erat huius solennitatis quantum ad cæremonias in templo.

Igitur perfectis nuptijs in quas ebdomada integra impendebatur cum iam et cætera queque expedita essent circa reditum ad propria, omnes erant solliciti, causa

interim nostra quantum ad formam literarum Regiæ Maiestati consignandarum adhuc pendente, Tum ipse Normannus qui et [1]) similiter domum redeundi desiderio flagraret, reuocato rursum sub incudem scripto nostro nouissimo, quecunque vellet in eo pro arbitrio vel deleuit vel addidit, vel etiam immutauit, atque ita sic reformatum seu potius deformatum in eadem carta, sub ipsum diei crepusculum, quæ vltima erat Mensis Augusti, nobis remisit per suum famulum, vrgens interim nos per eundem, vt in eodem temporis quasi momento perlectum ac comprobatum continuo remitteremus describendum. Nam postridie mane admodum incumbere sibi necessitatem abeundi, Nos vero cartam inspicientes cum animaduerteremus eandem perpetuis quasi cancellationibus, expunctionibus atque inuersionibus laceratam ita vt nec vel legi, nedum tam subito comprobari posset, renunciari Normanno percepimus, imo et ipsi eidem in faciem diximus (Nam quidam nostrum mox eum adierunt) quod tam subito responsum dare omnino non possemus, Verum postridie cum iam satis deliberati videremur, velle nos (si forte is iam abijsset) nostrum responsum intimare vel alicui Senatorum adhuc præsenti, vel Regiæ Maiestati ipsi, Atque ita postridie cum scriptum nobis perlectum esset ipso summo mane D. Laurentium Siggeson, sese itineri nunc accingenti [2]) (Nam cæteri Senatorum propemodum omnes iam abierant) adiuimus, Cumque ex ipsius colloquio nil certi aut solidi in causa habere possemus, inde mox in hospitium meum simul redeuntes omnes, rursum scriptum illud immutando ac in faciem aliam commutando (Nam Normanni emendationem seu potius deprauationem prorsus reiecimus) denuo transcribi curauimus sic vt Regiæ Maiestati legendum in manus tradi posset, Sed et quandam breuem supplicationem ipsi R. Ma:ti prius præsentandam conscribere visum est, cuius for a erat quæ hæc sequitur.

Stormechtigeste forste Aller nådighe Herre effter wår plichtigha wnderdånighet och weluilioga troo tienest betacke wij Idher N. K. M. for all gunsth och nådughan wilia, som Ider nåds stormechtighet osz fattige men altidh och allestädes beuisth haffuer, for huilket then Alzmectigaste gud Idher N. vti Euighetenne belöne, Thet vij nu och altidh Idher Nådh K. M. gerna och wtaff hiertat vnske Och ther medh wilie och skole osz emoth Idher N. K. M. altidh och effter wår yterste formågenhet så skicka som troghne wndersåter emoth theres gunstigha herre och Konungh bör att göra, Och synnerliga önske wij att thetta Ider K. M. æckteskap motte wara gudhi teckt och behageligit, och komma Ider N. till trösth och glädie och longligit bestondh, Så alre Nådigeste Herre effter thet af osz på Ider K. M. vegne æskat är, att vij vti så måtto skole giffua Idher K. M. en skrifftelig och beseglat forsäkringh, haffue vij ther på wnderdånigha æn nu stelt och wtkastat en forme, vti huilka wij wor grundh och godha meningh i sakenne enfalleligha forfattat haffue ödmiukeliga och vti all wnderdånighet bidiandes att Ider N. K. M. werdighas for gudz skull thet Nådheligha sigh låtha behagha, Ty huadh som helst wij herutinnan Ider N. K. M. loffuat och tilsagtt haffue, skal (nesth gudz hielp) aff osz troligha fulkompnat och

[1]) *ipse*, genomstruket. [2]) I st. f. *accingentem*.

troligh obrotzlig hollet wardha, så sant oss gudh hielpe, Then och Ider K. M. till Euigh tidh beuare.

Accepto itaque nobiscum hoc supplicationis scripto simul et altero protestationis modo memoratæ statim eodem die viz Septembris in arcem Regiam Maiestatem conuenturi transiuimus, vbi mox, post exhibitam primum per Regium puerum supplicationem, etiam alterum illud, nempe protestationis scriptum iam vocati præsentes exhibuimus, quod ipsa Regia Maiestas inspiciens, ac verba nonnulla nobiscum de illo faciens, dixit tandem super ea re velle aliquantulum deliberare, nobis interim secedentibus, reuocabatur ipse Normannus iam iam domum profecturus cum quo postquam aliqua contulisset, Maiestas regia iussit et nos rursus adesse, Cumque præsentibus nobis et Normanno quæ vellet Rex locutus fuisset, dimisso tandem primum Normanno, mox et nobis relictis discessit et ipse, apud nos interim manere iusso Magno Jönsson quo moderante, res demum ita composita est, vt nos regiæ postulationi obsequentes in conficiendis literis, et quæ sua Maiestas maxime voluit non per omnia exclusemus [1]), et quæ maxime nostram grauabant conscientiam, non sumus coacti illic includere, Tenor ergo literarum quas Regiæ Maiestati consignauimus est qui sequitur.

Vij her efterscreffne Laurentius Vpsalensis, Bothuidus Strengnensis, Ericus Scarensis et Henricus Arosiensis sampt medh någhra andhra godha men som hijth till Vastena ifrå Domkyrkiorna kallade bleffuo Anno etc. 1552 bekenne och her medh vppenbarliga for huar man wetterligh göra at vppå forn:de tidh och Stadh, wthi högborne forstes och herras her Erichs Sueriges, Götes och Wendes etc. arffkonungs, her Johans ther sammastädz arffherras och hertugh til Finlandh, brödhra wåre Nadighe herrar Teslikes vti the ædla welborna herrar, Sueriges Rikes råådh Ridderskaps och Adels närvaru, bleff oss foregiffuit om thet suåra straff Gudh alzuolligh vti thet nesth forlidne åår osz haffuer hemsökt medh, i thet wår Saligha Drotningh osz ifrå föll, osz allena ickie til sorgh, vtan forst K. M. till Suerige etc. wor aller nådigste herre sampt medh thet högborna effterlåna [2]) wnga herskap till höxta bekymmer, och att til befruchtandes war, huar icke genom gudomligh hielp och timeligit rådh högbemelte K. M. W. A. N. H. sådhana sorgh affskaffat och fortagin bliffua motte att samma hiertans sorgh och elende ickie allenast H. K. M. suagh görandes wardhe, wtan att ther igenom bådhe the inrikes och wttrikes saker och ärender ickie ringhe forhindrade wardha måtte, och for sådhana orsaker skull, Och på thet högbemelte K. M. W. A. N. H. och hans M. högborna effterlåtna wngha herskap någhen tröst och hugsualelse igenbekomma motte, bleff osz aff the erligha welborne herrar Rikzens råådh etc. tilsport om osz syntes rådheligit wara, att H. K. M. V. A. N. H. sigh vti ett christeligit æckteskap igen begiffua skulle, etc. lathe the och ther medh forståå att ther H. K. M. til at tagha sigh någhra person vti fremmande Nationer, vppå thet icke någhon merkeligh tunghe och andhra besuär-

[1]) Skriffel för *exclusimus*. [2]) D. v. s. *efterlåtna*.

ningar ther igenom vti framtidhen menighe rijket skulle bliffua tilfoghatt, vtan att alle endrechteligha medh et welbetenkt råådh for got ansåghe (dogh på hög:te H. K. M. behagh) K. M. her inrikes någhen lofflig person til echte annamma wille, Gåffuo the och sådhana meningh fore, att the till sådhana ståndh inghen annor person viste till att uttuisa, Vtan then ædle och welborna Jomfru Chatarina her Gostaff Olsons dotter, huar högbemelte H. K. M. sinne til samma lofflig person allenast falla ville Och sedhan forbe:te ærligha och welbyrdigha herrar sådhana meningh framsatt hadhe, bleff osz almenneliga Clerkerijth att handla och offueruäga befalat om sådhana äckteskap wtaff then helge scrifftz grundh tillåtit wara skulle etc. Så endogh wij effter wort forstondh ickie seija kunne att sådhana æckteskap skulle medh then helgha scrifft aldeles offuer eens komma, therfore then andre ledhen inæqualis lineæ så wel i suågerskap som skylskap ickie vttryckelighen finnes tillåtin wara, och sådhant her i Riket tilforenne icke heller seduane eller bruuk warit haffuer, Dogh effter thet K. M. ickie vtaff någhen otilbörligh affection eller begäran, vtan aff en christeligh benägenhet (effter som H. K. M. vti gudz ordning och skick gerna leffua wille) ther till beuoghen var, icke wille heller H. K. M. her medh någhot almenneligit Exempel stichtat haffua, kom for then skull saken til thet sidsta på thetta besluut, att thet the godhe herrar aff Rikzens råådh formedels forberörde orsaker i thetta ärendet samtyckt och beuilligat hadhe (ther ifrå vij ickie viste osz fogeligha til att affsyndra) skulle tå haffua sin framgångh, och medh osz vti forsamblingen genom en christeligh kerleek i the helge trefollighetz nampn efterlåtit wardha, Och på thet forargelse och obestondh som sigh iblandh enfolligt och oforstondigt folck begiffua måtte, skulle tesz bettre forhindrat och affskaffat wardha, såå loffuade och tilsadhe wij alle, såsom vij och nu samptligh och huar medh sit nampn medh thenna wår forscriffningh loffua och tilsäia formedels wår eedh och forplichtelse, ther medh wij sampt medh alla andra trogna wndersåter H. K. M. foruante äro forbemelte saak och ärendhe ehuar eller när vij anten hemligha eller wppenbarligha ther om åttsporde wardha, att wilie och skola wttydha till thet besta, och vti alle måtto med for:de orsaker och andhra flere som tienlighe äro til att forleggia huadh her emot säias kundhe, (effter som osz mest möieligh wara kan) forfeckta och forsuara, Teslikes och menigha Clerkerijt ther om fliteligha formana och wnderuise, så att thet (nest gudz hielp) medh osz aldeles vel ment skal befunnit, och ickie vti någhen måtto aff osz then ringasta orsaak till någhot obestondh, medh wett eller wilia skall giffuin wardha etc. Så sant osz Gudh hielpe genom sitt helgha Euangelium, Och til ytermera visso, högre foruarningh och stadfestelse, trycke vij huar for sigh wora signeter her nedhanfore och medh eghne hendher wnderscriffue, Dat. Vastena 2 Septemb. Anno vt supra.

Post varias igitur literarum formas tam in hoc processu inscriptas quam alioqui propter tedium relictas (sicut eas nouas identidem fingere atque refingere cogebamur) hanc vltimam, quæ tamen pro magna parte in Cancellaria Regia concepta atque ita nobis tradita fuerat, tandem consignauimus viz quod propter exclusa conscientiæ

grauamina vtcunque tolerari posset, Neque n. hic negatur istiusmodi coniugia esse contra scripturam, erronea, scandaloza, onerosa etc. Nec asseritur hoc genus causas fuisse semper disputabiles seu ambiguas, sæpe ac passim dispensatas etc. vt prætendebat forma prior Normannica, Sed tantum recitantur causæ magnæ quidem, at non tantæ, vt mandatum dei dicatur propter eas merito violari, Insuper et nos hic fatemur tale connubium nobiscum in Ecclesia permitti, idque mediante charitate in nomine patris etc. Neque n. alia permittendi forma decet pietatem ac professionem christianam, Charitatis n. est etiam vitia fratrum quæ emendare non valeas tolerare, maxime cum persona talis sit, vt tam propter diuina quam humana magnopere Ecclesiæ necessaria sit, Quo spectat et illud quod promittimus, rem hanc in meliorem partem nos interpretaturos, atque etiam quatenus nobis liceat aut possibile fuerit eandem propugnaturos. Nam et hoc charitatis est, vitia istiusmodi quæ tollere omnino non queas saltem tegere et aliquo modo, quo minus scandalizentur rudes excusare, maxime cum ob circumstantiam personæ id faciat ad publicam tranquillitatem, atque etiam pacem Ecclesiæ alioqui satis afflictæ.

Denique quod etiam fatemur nos a consensu totius Senatus ac nobilium regni rationabiliter sequestrari non potuisse quid offendiculi habet si ad permissionem istam necessariam (ita vt debet referatur) [1]) Aut quæ ratio esset id tolerare, aut vllatenus permittere nolle, quod et maxime infectum cupias, reddere tamen non possis? Si enim hoc coniugium Senatus ac ipsa totius nobilitatis frequentia fideliter (vt hic dicitur) Regiæ Maiestati suaserit, quid ita cuiquam mirum videri debeat si nos saltem permisisse tandem fatemur, cum diu resistendo (vt nemini non notissimum est) nihil profecerimus, Ergo cum huiusmodi contractum non esse scripturæ consentaneum existimauimus reclamandum nobis esse quamdiu res adhuc infecta esset arbitrabamur, post factum autem quid faceres? Num etiam vlterius pergeres impedire? Quod si fecissemus non immerito quis dementes nos appellauerit, cum tamen id quod prius fiebat ad constantiam iure sit referendum,

Signatis igitur (vt diximus) literis Regiam Maiestatem in arce constitutam rursum conuenimus, a qua demum post literarum exhibitionem, domum redeundi facultatem et petiuimus et consecuti sumus, Ac mox postridie h. e. 6 Septembris Ego cum D. Episcopo Strengnensi ac nonnullis alijs, iter ingressi Lincopiam prius, deinde et die sequenti Sudercopiam peruenimus, vbi ego per diem cum dimidio moram trahendo, tandem D. Episcopo Strengnensi valedicto, vna cum alijs illic existentibus fratribus ingressus meum nauigiolum 15 demum die Septembris redij Vpsaliam, a qua tum abfueram septimanis plus minus decem.

Scriptum Normanni Apologeticum quo post nostram responsionem, sua rursus statuere ac nostra confutare conatus est, peruenit autem ad manus nostras ipso Normanno transmittente paucis diebus ante solennitatem nuptiarum, quod hauddubie eo consilio factum est, vt cum videremur alioqui inflexibiles, hoc scripto perlecto quasi eo conuicti, mox de sententiæ commutatione cogitaremus, sed longe eum sua fefellit

[1]) Bör vara *debet) referatur?*

opinio, Nam tantum abest vt hoc scripto nobis scrupulum aliquem iniceret, vt eo nos magis etiam in sententia nostra confirmaret, quemadmodum in hoc posteriori scripto ostendit conatum quidem sibi affuisse aliquanto maiorem, verbis quoque pluribus eisdemque latinis vtitur, ita suscepti negotij debilitatem minus etiam celat quam prius, Adeo difficile est in re non prorsus obscura vel mediocribus ingenijs fucum facere,

Sequitur posterius scriptum Normanni q. incipitur: Primum ac Maxime [1]).

Quamquam autem etiam ad hoc Normanni Scriptum respondere decreuimus, tamen quia propter occupationes nuptialis solennitatis id statim fieri non potuit in aliud tempus reseruari hanc responsionem placuit.

Ad posterius scriptum Normanni partis aduersæ sc. Episcoporum etc. Responsio.

Principio quemadmodum Normanno placuit hoc posterius suum scriptum a protestatione quadam exordiri, ita nec nobis inconueniens visum est, hoc statim et ante omnia in hac nostra responsione protestari, nihil nos hic dicturos seu scripturos esse, eo fine vt regium matrimonium quod huius inter Normannum et nos disputationis causa extitit, publice traducamus, Nam ipsum vt iam semel factum et consumatum est, ita nobis non est animus, hac via vel ratione id infamare aut rursus rescindere

Ceterum quia in literis nostris Regie Maiestati super hoc negotio consignatis, scriptum extat, eiusmodi matrimonium etiam nostra permissione, ita esse confectum etc. vnde forsitan existimari queat nos Normanni rationibus motos adeoque coactos sententiam nostram retractasse, opere præcium visum est scriptum aliquod denuo condere, saltem apud nosmet ipsos reponendum, quo vt refutatis Normannicis, sententia nostra rursus statueretur, ita et contractum istum Regium a nobis nihilominus rationabiliter permissum esse, aliquo modo declararetur, sicque nobis semper ad manum et in promptu esset, quod cuiuis rationem super his requirenti oportune respondebamus, Nam etsi secus quam habet nostra protestatio, affecti non sumus, sc. omnia circa hoc matrimonium in meliorem partem per nos interpretanda esse, Tamen quia obligatio ista possibilitate tanquam suis veris limitibus conclusa, libere veritatis professionem præiudicare non debet, haudquaquam existimamus id nobis posse vitio verti, si ad eandem confessionem nos paratos esse cum sic opus fuerit hoc modo declaremus, Sed ad rem.

Hoc tamen interim non tacendum arbitramur nos velle priusquam ad Normannica perueniatur, declarationem nostræ sententiæ (sicut et in altero nostro scripto fecimus) paucis verbis complexam, hic statim et in fronte huius nostri scripti præmittere, Deinde quia in ipso altero seu priori nostro scripto multas Normanni cauil-

[1]) Detta Normans andra betänkande anföres först efter biskoparnes svar såsom en bilaga till handlingarne.

lationes propter festinationem (sicut et alias significauimus) intermittere coacti fuimus, visum est rem istam aliquanto diligentius tractare, ac non tantum ad ea quæ posteriori ac latino Normanni scripto contineantur. sed promiscue ad omnia, siue quæ in hoc, siue in priori contra nos disputata fuerant, respondere, Quanquam vt verum fateamur non ita multum in hoc posteriori ipsius scripto contineri videtur, quod in ipso priori non extet,

Sententia igitur nostra in hac causa, non alia etiamnum, sed plane eadem est quæ prius ac semper extitit viz Scripturam sacram non permittere vt christianæ professionis homo quilibet, neptem ex sorore defunctæ iam coniugis sibi rursus in matrimonio copulet, Ratio eius est quam et aliquoties commemorauimus, quod etsi hic casus in loco illo sc. Leuit. 18 non nominatim designatus expressusue sit, tamen quia is plane ac prorsus per omnia similis est alij cuidam ibidem sic expresso, nempe ei qui est de vxore patrui non violanda, non possumus quin iuxta communes Regulas illas, de paribus idem est iuditium, Item vbi par gradus etc. fateamur haud secus illum prohibitum esse quam hunc, Constat enim scripturam et in hoc loco et alijs compluribus (quia omnes omnium rerum casus, non possunt absque tædio recenseri) multos præteriisse silentio, quod hi ad normam expressorum, a prudentibus facili negotio diiudicantur, Quemadmodum et casus præsens facilime diiudicari potest modo quis animum sincerum, veritatis amantem minimeque contentiosum huc attulerit, Eo enim primum considerato quod persona quæ in Textu expresse ac titulo tenus prohibetur, sc. vxor patrui in secundo gradu affinitatis linea inequali reperiatur quodque propter hanc ipsam propinquitatem illa prohibeatur, Deinde quod maritus matertere respectiue ad neptem ex sorore vxoris sit etiam secundi gradus etc. et in arbore affinitatis liquido demonstratur, Postremo quod qua ratione masculum obligat prohibitio eadem et fæminam iuxta quandam aliam iuris Regulam obligare censenda sit, his inquam omnibus in vtroque horum casuum ita consideratis, sicut non fuerit obscurum prospicere qualiter hi plane ac per omnia prorsus consentiant, ita nec iudicare perplexum erit hunc casum de marito matertere vna cum alijs eiusdem generis per generalem prohibitionem propinquitatis non minus interdici quibuslicet etiamsi in Textu non nominentur, quam illud de vxore patrui, qui solus in secundo gradu affinitatis etc. exempli causa illic ita exprimitur, Nam etsi pauce ille personæ, quæ in loco illo, post generalem prohibitionem exprimuntur, ad ostendendum gradus prohibitos ita positæ sunt, tamen non est existimandum quod hæ solæ spectant ad gradus illos, prohibitæque sint, sed etiam omnes aliæ quæ cum his eandem propinquitatis habent rationem, tametsi in Textu non nominentur, jd quod ita intelligi necesse est, quia non personarum sed rationis æquitatisque acceptor est ipse legis author Deus, Atque ideo nec putandum est, quod etsi vnica illa persona sc. vxor patrui pro secundo gradu affinitatis in Textu notata sit, et illa tamen sola deum sollicitum fuisse, sed quia per exempla ostendendi erant gradus prohibiti pluribus sc. personis communes, pro designando secundo gradu affinitatis lineæ inæqualis, ad quem spectant etiam maritus materteræ vxor auunculi et maritus amitæ, sola persona vxoris patrui adscripta est, Hæc igitur

cum tam perspicua sunt, id effecerunt, vt non tantum nostri præceptores Vitenbergenses, sc. quod nobis improperat Normannus, sed etiam omnes alij pij simul et prudentes viri, tum veteres tum neoterici ad istum modum in Ecclesia de sanguinis propinquitate iudicaverint, atque ita iudicandum esse, conditis ad id certis et infallibilibus Regulis edocuerunt, non interim dubitantes pro incæstu habere omnem commixtionem carnalem cum horum graduum personis, seu eæ in Textu nominatæ sunt, siue tantum per similitudinem nominatarum significatæ, Atque ad istum modum quæ nostra sit sententia in præsenti controuersia, quamque ob rem ita sentiamus his breuibus sit expositum

Porro nobis tantum ceu de susperstructione, nihil autem de fundamento ipso i. e. solum de marito matertere, non autem de persona vxoris patrui in Textu sc. expressa sollicitis, ecce Normannus contrariæ sententiæ et author et propagator, atque nostre oppugnator, præter omnem expectationem prohibitam negat etiam hanc ipsam personam sc. vxorem patrui, hoc nempe Noui Testamenti tempore, quantumuis alioqui sit in textu prohibita, Nam ob id quod spectat ad affinitatem, et est remotior a stipite communi, non ad naturalia seu moralia, sed ad cæremonialia præcepta eandem numerari debere contendit, atque ideo non magis ad eam obligari christianos, quam vel ad lotiones, sacrificiaue pecudum, vel etiam alia omnia, solis iudeis ad seruandum proposita, Itaque et nos tanquam judaizantes ac christianorum conscientias rebus non necessarijs onerantes, hic minime audiendos esse, omnibus conatur persuadere,

Verum si Normannus hæc, ita vt fortiter asserit etiam paribus i. e. æque validis rationibus demonstrare posset, quia circa causæ nostræ fundamenta eruenda versatur, et nostrum quasi iugulum petit, fatemur et nos superuacaneum esse hac de re quicquam vlterius vel inquirere vel disputare, Iam autem quia eiusmodi rationes scriptis illius nondum inuenire potuimus, veniam nobis vicissim dabit, si in hoc quoque ei tantisper non assentiamur, quo vsque ille assertiunculum istam sibi quidem causæque suæ tam comodam, et econtra nostræ causæ tam periculosam, veram esse probauerit, jmo quia vt certi inæternum id ipsum facturus non est, æquo animo foret si nos illam interim tanquam inanem ac friuolam reprobemus. Habemus siquidem nos id pro persuasissimo, quod prohibitio illa de vxore patrui vere ad christianos adeoque ad omnes homines non secus quam reliquarum personarum illic in textu expressarum prohibitiones pertineat, Nam et inter illas promiscue ac quasi media numeratur, et ceu propinquarum vna turpitudinis siue ignominiæ ratione vitari præcipitur, Denique hanc quicunque attigerit, non minus horribilibus pœnis (vt Leuit. 20 apparet) plectendus pronunciatur, quam qui aliam quamlibet in Textu expressam, violaret, Nec gradu quoque longius a stipite recedit, quam aliæ nonnullæ, ne ipse Normannus quidem negare potest nunc esse prohibitas, vtpote neptis ex filio filiaue, auia matertera, amita etc. Nam vt vxor patrui pertinet ad secundum gradum inæqualis lineæ, ita et ille. Friuolum est igitur et prorsus inane, quod Normannus colligit, hanc personam ad generalem prohibitionem, quæ ad proximam vetat accedere, ideo non pertinere, quia ea proprie proxima dici non potest, Sunt

etenim aliæ (vt uult) illa propiores, quasi vero vocabulum proximus vel hic vel alibi in scripturis tam superstitiose sit intelligendum, aut quasi idem vocabulum ad Hebraicam veritatem omnino quadret, vbi alij vertunt propinquam, alij reliquias carnis, Augustinus autem in quæstionibus super Leuit. vocat cognatam hanc proximam sanguinis.

Itaque permittat Normannus hanc siue proximam siue propinquam cognatamue dici, non tantum matrem, filiam, sororem aut id genus personas alias primi gradus, sed etiam neptem quamlibet, materteram, amitam, sic quoque consequenter etiam vxorem patrui, quod par tum sit his propinquitas, non obstante quod hæ personæ vno sunt gradu prioribus illis remotiores.

Si vero ille sua fretus Gramatica, ne vel sic concedere velit cum has personas in scriptura etiam proximas recte appellari, saltem ipsam Dialecticam ac veram quæ hoc loco obseruanda est, docendi rationem id a sese impetrari [1]) sinat. Proponit enim primum Moses generalem prohibitiue ad hunc modum. Omnis homo ad proximam sanguinis sui, non accedat. Deinde eandem tanquam minus perspicuam explicaturus, deducit in suas speties viz vt certius intelligatur, quales personas ille appellet proximas sanguinis, Cum igitur vxor patrui inter alias specificas personas, quasi media ad declarationem generalis prohibitionis, hic quoque collocatur, qua ratione, imo vero qua fronte aut verecundia amplius neget Normannus eandem patrui vxorem vel proximam sanguinis hic appellari vel etiam prohiberi? Quamobrem et fateatur tandem ad gloriam dei, et tam irrefragabilis veritatis, toties se in diuinam hanc prohibitionem fuisse iniurium, quoties per abusum vocabulorum, proxima, remota vlterior etc. personam istam nempe vxorem patrui reliquasque eiusdem gradus, illinc velut auulsas ad cæremonialia conatus sit transferre, Non est profecto leue peccatum, sic discerpere textum scripturæ, ac præter et contra omnem ordinem textusque narrationem nulla de causa ad istum modum distorquere, maxime n. vbi id ita fit studiose ad deprauandas scripturas, simplicesque illudendos, Hoc enim consilio, hæ voces, remota, vlterior sc. affinitas, toties ab eo inculcari videntur, nimirum vt imperitiores audito quod personæ secundi gradus nominentur remotæ vlteriores etc. mox cogitent easdem sub præceptum de prohibita proxima sanguinis, cadere non posse, Quandoquidem is proprie dicitur proximus cui alij comparati, sunt remotiores, Verum etsi id isthac ratione concedendum est, attamen non recte neque candide ita hic loquitur Normannus, quo deceptus incautus, diuinum euacuet præceptum in quo tam secundi quam primi gradus personæ indifferenter (vt iam dictum est) proximæ sanguinis appellantur, *Secus autem esset, si de personis quarti, tertij, aut etiam secundi æqualis lineæ gradus, ita ille loqueretur. Nam etsi hæ quoque nunc prohibentur, tamen quia prohibitio iuris est* humani non (vt illa) diuini, non negamus incidere posse causas ob quas illa merito sic extenuaretur. Quanquam et hos gradus in Ecclesia prohibitos constat, non tantum charitatis propagandæ causa, quam solam ex Augustino allegat Normannus, sed etiam propinqui sanguinis non violandi, Quemadmodum idem author eodem etiam loco testatur, Nam de consobrinis loquens, sic ait [2]) Quod fiebat cum

[1]) Bör förmodligen vara *impetrare*. [2]) I marg. står här: *Augustinus de consobrinis quid scribat.*

consobrina pene cum sorore fieri videbatur, quia et ipsi inter se, propter tam propinquam consanguinitatem, fratres vocantur, vt pene germani sunt etc. *Ac notandum hic præcipue est, quod consobrinarum consanguinitatem vocat, non sicut Normannus remotam sed propinquam, cum tamen consobrini sunt in 2:o æqualis lineæ gradu, hoc est, remotiores quam vxor patrui, quæ* in 2:o gradu inæqualis lineæ [1]), cui gradui propter alteram personam propiorem, imo et propter expressam de eo prohibitionem in scriptura, maior vtique debetur reuerentia, Refutata itaque hac Normanni non ratione sed cauillatione viz de vocabulis, proxima, Remota, etc. videamus et alteram, qua æque hunc casum de prohibita vxore patrui, in ordinem suum redigere, hoc est ad ceremonialia transferre conatur, Hanc autem nectit ex assertione *inæqualitatis quam esse vult inter affinitatem et consanguinitatem,* Primum n. asserit Mosen non tantam [2]) facere causam affinitatis, quantam consanguinitatis, Deinde quia vxor patrui spectat ad affinitatem, non debet prohibitio de illa censeri legis esse moralis, sed potius cæremonialis et nunc abrogata, Quanquam autem et in priori nostro scripto satis euidenter licet non prolixe ostendimus, quam turpiter Normannus se in probatione huius suæ assertionis dederit, Tamen quia ne nunc quidem lapsum alioqui manifestissimum ac vanitatem illam suam non tam agnoscere quam defendere velle, videtur, non immerito et hic de illo lapsu nonnihil repetiuerimus, sed prius ipsa illius verba ascribenda sunt, quæ sic habent.

Och will iu i synderhet wel wara till merkiande, att Moses orsaken til thetta bodh, vti affinitet ickie så stor gör, som tilforenne vti consanguinitetet, forty Textenn ståår ther clar, och giffuer tilkenna huarfore æckteskaps stifftningh i blodz foruantningh så hårdt forbudin är, Nemligha (hic sc. obseruanda egregia illa ratio est) Tu skalt for then skull icke befogha tigh til tin blodz foruantha, Ty thet är ickie ärligit, och ickie tilbörligit, non est honestum sed turpe, och til eghit kötz wanhedher, Men her vti Suågskaps forbodh, dragher Moses ingalunde sådana rationes in, vtan sägher allenast, Tins faderbroders hustru är tigh medh suågerskap foruant, och säger ickie, thet är turpe aut ignominiosum, eller sådhant annat, Hæc ille.

Hinc igitur apparet quale fundamentum habeat hæc Normanni assertio, nimirum vanissimum, aut quid vanius vnquam dici potuerit, aut etiam inconsideratius? An non et eandem turpitudinis rationem atque eisdem quoque verbis, exprimit Moses in prohibitione vxoris patrui, quam in prohibitione aliarum personarum, etiam ad consanguinitatem pertinentium? Turpitudinem patrui tui non reuelabis inquit Moses, atqui sic etiam et non aliter loquitur de patre, matre, sorore, nouerca etc. vt patet in Textu? In capite vero 20 eiusdem libri vbi hæc prohibitio repetitur etiam aperte asscriptum legitur, hoc ipsum quod tam audacter negat Normannus vocabulum ignominiæ [3]), Sic n. illic habent prohibitionis verba, qui coierit cum vxore patrui sui et reuelauerit ignominiam cognationis suæ etc. *Sic igitur turpitudo adeoque ignominia i. e. naturalis horror et erubescentia in causa sunt,* cur ab vxore patrui sit abstinendum, quemadmodum et propter eadem abstinendum a parentibus, liberis, sorore etc. Non profecto iam obscurus

[1]) *est* uteglömdt. [2]) *tanti* ändradt till *tantam.* [3]) I marg. står *Leuitici 20.*

est lapsus Normanni, qui cum de vtraque sc. affinitate et consanguinitate communiter dicitur in scriptura, id ad solam trahit consanguinitatem, negans interim de affinitate illud similiter dici, imo quod etiam est intolerabilius, illud ipsum quod communis ratio est, propter quam ab omnibus in Textu prohibitis personis abstinendum sit, nempe sanguinis propinquitates circa hanc personam vxoris patrui, vt a sorore etc. quia illa est affinis, hoc est (sicut in loco modo citato innuit Moyses) cognata ac sanguine iuncta, Nam *(vt infra dicetur) etiam affinitas consanguinitas quædam est, suo nimirum peculiari modo.*

Est igitur opere pretium videre hic quam cecutiat seu dormitet Normannus in formandis his suis consequentijs, qui in alienis diiudicandis tam solet esse lynceus, Reuera n. ad hunc modum colligit, A sorore etc. abstinere debes, quia est tibi iuncta sanguine. Hoccine est acutum esse? viz ex vno atque eodem premisso duo inferre, quæ ex Diametro inter se pugnant, Quanquam ergo tam manifeste (vt hic apparet) lapsus est, et sic pugnantia loquitur Normannus, ex eodem sc. ore calidum simul et frigidum efflans, piget tamen in hoc posteriori suo scripto hunc lapsum suum defendere, sed (vt infra patebit) æque fæliciter.

Itaque cum Normannus non aliter probat aut probare potest assertionem suam de inæqualitate consanguinitatis et affinitatis, pro nihilo ea habenda est, ac tenendum [1]), quod sint personæ eiusdem iuris et hæc et illa, Nam quemadmodum scriptura a parente abstinere iubet propter reuerentiam sanguinis, ita etiam a nouerca, socru, *nuru etc. quia enim nouerca vna caro cum patre facta sit, viz per coniunctionem et copulam carnis, non iam alio loco ipsa etiam, quam vera mater habenda est, atque ita de reliquis est sentiendum,* Sic etiam ex exemplis quæ [2]) de pænis incæstus inferuntur, idem apparet, Nam eque graues pæne vtriusque i. e. tam affinis quam consanguineæ violationi in lege destinantur, Atque idem testantur nonnulla scripturæ exempla, vt Ruben filij Jacob, qui propter violationem thori paterni, nouercæ suæ, maledicitur, Item Absalom qui propter incæstatas vxores patris sui Dauid, non minus quam propter alia sua flagitia, tam illustri suspensionis pæna mulctatus est, Similiter et chorinteus ille, (Normannus omnem affinitatem ita ad cæremonialia nunc reijciat, quemadmodum facit in vxore patrui) nonne a Paulo sic accusatur atque excommunicatur tanquam qui facinus omnium execrabilissimum perpetrasset? Iam et in chatalogo maledictionum Deut. 27 adscribuntur ex personis ad affinitatem pertinentibus duæ sc. nouerca et socrus, cum interim ex consanguinitate tantum vna, nempe soror, illic ponitur, *hæc certe non fierent, si iuxta Normanni sententiam minus reuerentiæ deberetur affinitati quam consanguinitati, quod cum animaduerterent viri pij ac prudentes, hanc de affinitate Regulam ponere non dubitauerunt* [3]) *sc. Quia vir et vxor sunt vna caro, ergo alter ab alterius consanguineis ita abstinere debet, sicut a proprijs,* Hæc igitur cum tam sint perspicua, an nondum etiam pudeat Normannum horum verborum, Moses gör ickie orsaken til affinitetet, så stor som til consanguinitetet etc. Quæ verba, eti-

---

[1]) *tenendæ* ändradt till *tenendum.* [2]) Orden *ex exemplis quæ* äro skrifna tili i marg. efter hänvisning i texten. [3]) I marg. står här *Regula de affinitate.*

amsi essent vera, nihilo magis tamen ex eo sequeretur id quod intendit Normannus, viz ad cæremonias pertinere præcepta de affinitate, vt iam ostensum est,

Quanquam nos non fugit, quidnam hic dicturus sit Normannus viz se de affinitate ad istum modum nunquam locutum esse, quatenus quidem ea simpliciter et absque graduum inæqualitate consanguinitati comparetur, Sed vbi confertur affinitas remota cum consanguinitate proxima etc. Responsio.

Hanc quidem tergiuersationem in scriptis Normanni satis animaduertimus, qui etsi per illam nihilo magis iuuatur, tamen vt inde quoque viz ex ipsius inconstantia qualem habet ipse causam intelligatur, non piget interim paucis demonstrare quod etiam in paribus gradibus consanguinitatem affinitati hactenus præferat,

Si igitur existimat Normannus, personis ad affinitatem spectantibus non minorem deberi reuerentiam, quam illis quæ sunt ex consanguinitate, modo inter vtrasque nulla sit distantia graduum, cur non similiter disputat de matertera, amita adeoque de ipso patruo? Cur inquam et has personas ad ceremonialia præcepta non reijcit, liberumque concedit vt neptis ex fratre iam nubat patruo, nepos autem ex sorore patris aut matris vel ipsam amitam ducat vel materteram? Non vtique hic ablegare [1]) potest distantiam graduum quod hæ omnes personæ prorsus in eodem sunt gradu, quo et ipsa (de qua nunc agitur) vxor patrui, hoc est in 2:a linea inæquali, sicut ipsum ex arbore consanguinitatis est manifestum, Nam fatetur nunc tandem Normannus viz solita sua constantia id quod prius negauit, *maritum, inquam et vxorem esse in eodem gradu, quare etiam secundum eum patruus atque* ipsius vxor in 2:o sunt gradu etc.

Quodsi autem obstare dixerit præceptum expressum in Textu quo manifeste prohibentur amita et matertera (de patruo n. illic nulla fit mentio) redarguitur mox ea ipsa ratione siquidem prohibitionem harum personarum immediate in textu sequitur prohibitio consimilis de vxore patrui, Quare nec aliud prorsus nomen restat, quam vel vt fateatur se longe plus reuerentiæ tribuere consanguinitati quam affinitati, dum hanc ad cæremonialia reijcit, etiam in paribus gradibus, illa [2]) vero legi naturali seu morali relinquit, vel tandem idem quoque dicat de matertera et amita, sed personas illas ad cæremonialia attinere, Verum si hoc fecerit non iam in solum inconstantiæ vitium incurrit, sed etiam ipsum fundamentum totius causæ suæ penitus euertet, Illud igitur potius eligat sc. vt fateatur se plus consanguinitati deferre quam affinitati etiam in paribus gradibus, quamuis propter rationes per nos superius allegatas id deberi profiteri non audet, Possit quidem idipsum ex pluribus locis scriptorum Normanni euidenter ostendi, nisi et ista pro tempore sufficerent, et nos prolixitatem in admodum necessarijs effugere voluerimus, Reuertamur igitur ad illam ipsam ipsius tergiuersationem [3]).

---

[1]) Bör vara *allegare*. [2]) Bör vara *illam*. [3]) Här afbrytes biskoparnes svar på Normans betänkande. Möjligt är att det aldrig varit afslutadt. I hds. följa nu emellertid 8 tomma blad samt därefter såsom ett slags bilaga till handlingarne Normans andra scriptum.

Sequitur iam hic Latinum posterius Normanni Scriptum.

Primum ac maxime omnium (optimj virj) protestor me semper ea qua debeo religione ac reuerentia venerarj veteris Ecclesiæ authoritatem, nec de pijs doctorum tum veterum cum etiam recentiorum scriptis, quatenus quidem cum ipsa scriptura consenserint, nec extra eam conscientias ligare videantur, minus honorifice quam de ipsa scriptura sentire tametsi equidem non ignoro parum referre, meum tenue ac exile iuditium, quid approbet vel non approbet in rebus arduis

Ceterum quod in hoc casu et eius explicatione, de quo apud me quidem non primum est controuersia, non ita statim vestris sententijs subscribere possum, non equidem existimauerim vos posse magnopere admirari, cum quod scitis etiam apud vetustiores disputabilem fuisse hanc materiam de remotiori affinitate, vt Titu. de restitutione spoliatorum cap. literas, tum vero maxime quod agitur hic de re conscientiali, quam nefas est sine aperto verbo ad aliquid neccessario adstringi, Postquam vero vos in remotiori affinitate haud aliter atque in propinquiori et consanguinitate Coniugium (nulla usquam circumstantia considerata) prohibere contendatis, ne tamen eandem prohibitionis rationem in hac re quam Moses allegat in superioribus casibus ex scriptura docere possitis, veniam mihi dabitis, si non per omnia vestris ratiocinationibus obsequutus eo usque dissentio donec ipsa scriptura vestras sententias paulo exactius communiueritis

Neque enim opus est de singulis, quæ nuper interposuistis rixose disputare, Quapropter ad ea tantummodo quæ mihi visa sunt præcipua, obiter et prorsus sine vlla aliqua priuata affectione respondebo, quam potero placidissime.

Principio sic mecum statuo sicut prius proposueram, in eo quod apertum verbum explicite non prohibet conscientias hominum, neutiquam debere implicite obligari, in quantum quidem res non videatur pugnare cum principijs h. e. quatenus decalogo seu articulo fidei non fuerit contraria, Quoniam vero probari nequit hunc casum pugnare cum aperta scriptura, nec lædit doctrinam si duxero talem in remotiori affinitate, non æquidem video quo pacto aut qua ratione duriter adeo agatur et constringatur conscientia opinione iustitiæ et necessitatis in re non necessaria.

Christus in omnibus rebus dubijs deducit animos hominum ad scripturas, vt clare patet in quæstionibus de diuortio de resurrectione, de asseueratione sue diuinitatis, Scrutamini scripturas Joan. 5, Et in historia diuitis Epulonis allegatur imago illa seu ανθροπολογία abrahæ, habent inquit Mosen et prophetas, ad quid vero Moses et prophetæ? ad quid inquam mihi inquisitio scripturarum si implicanda sit conscientia sine verbo?

Ex quo nunc igitur hunc casum neque scriptura explicitum facit, neque contingat, multo minus quod lædat nostram chatechesin, non satis magna causa est, cur tanta seueritate impugnetur.

Vetus disputatio est apud Juris-peritos de æquitate scripta et non scripta vtrum (inquam) in cognoscendis causis et diiudicandis æquitas non scripta, quid nimirum iuxta arbitrium bonorum virorum alicui æquum esse videatur, vel potius æquitas

scripta et regulata sit sequenda, Sic quoque inter Theologos de voluntate dei reuelata et non reuelata, Quam igitur periculosum visum est veteribus discedere ab eo quod scriptis æquum discerneretur et sequi privatum cuiusque iuditium et sententiam, ne Respublicæ certis legibus quibus velut neruis coherent, excederent, tam non est securum, imo multo minus discedere a reuelato verbo et querere voluntatem Dei extra scripturam, quod summam incertitudinem parit, cum tamen iuxta Pauli sententiam certos nos esse oporteat,

Atque hinc nunc breuiter venietur ad rem, qua æquiparatur primum affinitas cum proxima consanguinitate, similiter proxima affinitas cum remotiori affinitate, et statuitur æque magnum esse peccatum nubere marito defunctæ sororis matris, atque rem habere cum vitrico, Neque necesse est exempla specifice addere, cum a vobis ipsis ibi ponantur Hanc æquiparationem ideo non ita satis tolerabilem esse iudico, Quia etsi quidem catalogus Leuit. non semper annectat fæminam, nec inferendum esse ideo sibi licere adiungere vitricum, quod Paulus solummodo fæmine meminerit in prohibitione illius corinthij, et non simul quoque mariti, erat tamen prorsus superuacaneum reddere explicitum quod ipsa adeo natura publica honestas magno omnium ætatum ac seculorum consensu prohibet,

Ad quid etiam opus erat condere legem, contra quod dictamen rationis nobis omnibus naturaliter iuditium, publice reclamat, haudquaquam igitur bene consistere poterit vestra æquiparatio rerum, rebus ipsis inter se imparibus, Deus prohibet aperto verbo ducere in vxorem proximam sanguinis non autem prohibetur contrahere cum defunctæ vxoris neptæ [1]), Et quanquam non clam est plerisque pulchram visam esse atque honestam hanc olim receptam consuetudinem de vitanda affinitate usque in Tertium gradum, haud dubie etiam propter eam causam quam alicubi diuus Augustinus allegat, quippe cum coniugium sit quasi seminarium charitatis et inter affines alioqui sit coniunxio et vinculum dilectionis, Coniugem educendam esse foras plures amicos vt nobis comparemus, locus est 15 de ciuitate dei, Tamen hoc pulchrum ex æquo non scripto, sine expressa authoritate verbi demanauit, neutiquam poterit michi bona consequentia alteri æquiparari in altero viz non ducendam esse proximam sanguinis prelucet verbum et habet ducem et approbatricem naturam, alterum humanis rationibus, de linea æquali et inæquali remotius subinfertur.

Hæc neque sophistica sunt neque sycophantica, sed clara perspicua et manifesta ex ipsis rerum fontibus ducta, quibus quemadmodum ideo contradicitur quod nostri præceptores ea nusquam sic disputauerint, ita quoque ac eadem ratione mihi suffragari posse existimo, conscientiam ab humano iuditio non dependere, Et mirum profecto est paria constituere delicta, vbi non sunt mandata paria, de qua re cum nuper in colloquio meas rationes ex ipso adeo textu producebam mihi ex 20 eiusdem libri, siquidem prior locus non satis fortis videbatur: Est [2]) responsum viz ibi æque grauiter prohiberi affinitatis coniunxionem atque alibi consanguinitatis, additis etiam ibidem pænis.

---

[1]) I st. f. *nepte.* [2]) Bör vara *videbatur, est.*

Hic optimi viri quæso vos dispicere apud vosmet ipsos velitis nunquid fuerit iniquum vobis sic pro vestris sententijs exquisite adeo ratiocinantibus, si Ego quoque eodem iure fretus contra sim ratiocinaturus similiter, forte ad hunc modum, Cum Moses eo loco vsus sit voce (coierit) vsitatione scripturæ frequentiore pro illicite concumbere, quando pro honesta consuetudine vxoris usurpat plerumque scriptura, introire vel accedere ad vxorem, vel cognoscere vxorem etc. quid prohibeat textum allegatum non potius ad nuptias natura et legibus inconcessas, quam huc in remotiori affinitate prohibendas explicare? Quod nimirum diuina Maiestas præuidens ab æterno, in quantam usque malitiam, ac turpitudinem corrupta natura hominis aliquando prolapsura esset, nefarijs factis cauere, hac lege incestis libidinibus præstruere ac velut frænum inicere, decreuerit, ne polluat aliquis Thorum patrui sui viuentis sicut (proh dolor) est effrenis quorundam hominum libido, sæpe factum esse poterit hoc malum, hoc atrox delictum, hanc inquam culpam omnibus modis abominabilem horribilibus pœnis sterilitate et priuatione liberorum, deum velle punire etc. Nonne et hæc quoque ratiocinatio poterit valere? ita quod ad hanc rem de qua hic agitur, locus citatus parum facere videatur, Tametsi equidem non disputo hoc vlterius priusquam poterimus ad ipsos linguarum fontes, vbi videndum quid quodque vocabulum suo loco valeat, recursum habere, Hinc nunc breuiter liquet quam omnino si vrserit aliquis, æquiparatio illa consistere nequeat, nec valet consequentia, ad proximam sanguinis mei non accedam, jdeo filiam sororis vxoris meæ, quasi ipsa ea defuncta sit proxima mihi, non ducendam esse in vxorem, quandoquidem nemo vir bonus negat nefandum facinus esse sanguinem suum, prout est de consanguinitate et propinquiori affinitate in Leuitico expressum, sese contaminare.

Deinde cum alter ille locus Leuit. adeo modo æque bene intelligi possit non parua admiratione dignum videtur Textum deinceps Deut. 27 Maledictus omnis etc. violenter torqueri vlterius quam ipse Paulus eum vsurpat, Ego sic animum induco meum, priusquam sic Textus in nos stringendus erat, probandum fuisse cum neutiquam æqua sit proximitas materteræ (vt infertur) et vxoris ex sorore neptis, æqualem esse prohibitionem iuris diuini, et postea inferre hanc legem, quod quando nondum factum esse video, nemo mirabitur me textum intelligere sicut Paulus eum intellexit, et non quod ipse de morali et incommutabili Dei voluntate in Decalogo explicita accomodat ad eas res, quæ ideo quod expresso testimonio careat [1]), pro rebus potius adiaphoris quam necessarijs habentur, detorquere.

Sed quid hæc? Cum quod longe intolerabilius est, nescio etiamnum quam ratione iudicatur Sententiam christi Matt. 5, ad legem vlterioris affinitatis extra sensum deduci [2]), Et quanquam optimi viri, necesse non erat coram vobis, quos æquidem non ignoro contionem christi in monte, quo consilio cepta sit, deducta et amplificata, summa sedulitate iam pridem perspexisse, verba facere prolixius, Tamen quia video eum non ita satis dextre huc annecti operæprecium mihi erat, memetipsum in eum

---

[1]) I st. f. *careant.* [2]) Den skrifvelse, Norman bekämpar, är biskoparnes den 27 Juli afgifna svar, hvars innehåll icke i Handlingarne angifves.

locum paulo penitius introducere, et declarare animi mei sententiam, vt fiat illustre quantum huc faciat locus citatus, esto sane iuditium postea penes æquos arbitros,

Christus quando sermonem inde ceperat quo tota doctrina intendit, viz quibus gradibus perueniretur ad salutem, adeoque quod vellet apostolos in vniversum docere, nec tamen expresse de lege Decalogi concionaretur, noluit videri quasi eius oblitus, ideo in his rebus summam salutis collocare, quod non amplius opus esset doctrina legali, aut quasi nouo suo (vt quidem videbatur) dogmate derogare aliquid de diuinæ legis dignitate, et eam prorsus tollere vellet, Idcirco absoluta prima parte contionis velut per preoccupationem subnectat, non existimare voluit, tametsi quidem non ita semper legem in ore haberet, doctrinam legis negligendam esse, se quidem magnifice et Religiose de lege sentire, et quidem ita sentire quod omnino nefas esset eius limites transcendere, At de qua lege? de lege inquam naturæ et Decalogi non de mutabilibus, quas etsi quidem eodem nuncupationis honore deus suo tempore non dedignatus, tamen inferiores esse voluit, neque porro de lege annectuntur, de vniversa intelligi debere, sicut hoc ipsum etiam Emphaticum illud iuxta additum vnum horum minimorum, clare testatur, horum inquit quæ sequuntur

Et quia manifestum est, de quibus rebus ibi doceat Christus, nimirum de lege Decalogi cuius profecto ne minimam partem vult eleuari, vndecumque etenim illam perfectionem quam requirit, habeamus, oportet habere male aliorsum, ad onerandas conscientias, accomodatur, At vero diceret forte hic aliquis multa hic tradi de non vindicando, de cohibenda concupiscentia, de reconciliatione, de non permittendo diuortio, de non iurando de retalione, de vitanda contentione, de diligendis inimicis etc. Numquid inquam hæc omnia ideo minus sunt vetita quod in Decalogo non exprimantur, Imo respondeo nihil quicquam horum esse quod aut Decalogus non exprimat, aut certe in Nouo Testamento non recitaretur,

Quodsi nunc similiter fieret de lege affinitatis nulla esset controuersia, et quia ad aliorum scripta prouocatur, videamus num vel Doctor Martinus Lutherus qui in hunc sermonem longam piam et maxime vtilem exegesim reliquit, vel aliquis alius quorumcunque huius rei meminerit [1]), ad eundem etiam modum, ad illud Deutero. prius respondi. Si Moses eo Anathemate Maledictus omnis etc. totam legem comprehendit, necessario sequi omnes homines pariter eo feriri et in æternum maledici, siue Iudei fuerimus siue Christiani, quia ea omnia a nobis non seruantur Quoniam vero hoc nimium erat seuerum, scripturæ decreto ab eo liberati sumus Acto. 15. Ergo plus est in conclusione quam in præmissis. Et videtur profecto valde improuide colligi, ideo mihi affinem in remotiore non adiungendam esse, quia omnia mandata Dei siue parua videantur siue magna, æque obligant nostras conscientias, quorsum hæc? non vultis opinor nos prorsus Judaizare, cum tot extent præcepta in lege quæ ne ipsos quidem Judeos, sicut hoc clare docet D. Martinus ex proprietate vocis Hebraice Leolam, obligent in sempiternum, tantum abest nos christianos ea iniquitate onerandos esse.

---

[1]) I hds. står *memineret.*

Quid nobis cum suffocato et sanguine? Nunquid propterea huic legi reddamur obnoxij, quia Deus sic mandauit? nimium est hoc, boni viri, nimium est, et (vt nihil dicam amplius) intolerabile, sed hæc satis vt ad reliqua perueniamus, in quibus equidem animum non habeo odiose refutare, tametsi non caret aculeo erga me veneno, quod dicitur me noua sc. sapientia ex lege diuina condere cæremonialem, siquidem satis excusatus fuero huius notæ apud eos qui meum scriptum benigne et non inique intelligere voluerunt, Neque enim sic erat sententia, sed cum in remotiore affinitate contrahere nullo stato iure prohibeatur non magis non ad hoc teneri quam ad ceremonialem judaicam vel ad Adiaphora, hoc est quod volebam, quomodocunque rapiatur, Quod quibus adeo absurdum videtur, hij haud grauatim paulo etiam firmius etiam docere velint, suum παραδώχον [1]) quo superciliose adeo asseueratur iuris esse diuini cum etiamnum nihil sit productum, quo id satis probetur.

Neque (vt dicam aperte quod sentio sine vlla dissimulatione) eo usque me unquam vestris consequentijs introduxeritis, vt nisi id paulo melius et clarius probatum fuerit, ideo cedam quod dicitur pro arbitrio, non licere mihi ingredi ad patrui vxorem, quia est mihi ea proxima sanguinis, nudum est hoc, non potest sese tueri coram oculatis, oportet tegatur prius quam ita educatur in aciem, non pugnamus hic de proxima consanguinitate non polluenda, vnde (sicut dictum est supra) ipsa natura abhorret, et cui turpitudini nemo adeo vnquam tam magnam et atrocem pænam irrogauerit, quin equidem optauerim alijs in Exemplum maiusque supplicium publicis etiam legibus constitui, et si non aqua nec igne satis esset puniri, dentibus potius dilacerandum tam abominabile membrum, quam ad pernitiem totius corporis impune dimitteretur. Hæc inquam, quid opus erit tantopere vrgere? quasi nemo non ignoret quantis pænis crimen incæstus etiam iura ciuilia persequantur, T. de incestis et inutilibus nuptijs incolite quando, etiam in hoc rerum cardo neutiquam versatur, quin potius hoc est euincendum tale matrimonium in vlteriorj affinitate non temere nec libidinose sed graui consilio, arduis causis, non promiscue, sed cum Regia et sublimi persona contractum, esse incæstum, et considerandum qua vnquam fronte sic appellare vobis permittamus, Hic est ille locus in quo figere pedem oportet, velitis nolitis, non satis est dicere, ideo quidem, quia Maritus et vxor sunt idem et sunt in vno atque eodem viz in primo gradu, Ergo defunctæ vxoris neptem ducere in vxorem est contra ius diuinum, satis est si id probaueritis, imo probauimus dicere vultis quando Textus sic clare dicit, Erunt duo in carne vna, Vobis probatis quidem, mihi vero non item, Si sic vultis sequitura est mox bona consequentia, quatenus maritus et vxor sic sunt vniti, vt etiam alterutro, morte intercedente, vnio, cum consanguineis non concidat, vt mihi non modo non in tertium vel quartum gradum sit abstinendum, imo etiam fere in infinitum, siquidem ascendendo subinde inuenio indisæparabilem illam vnionem, Non illepidum sane commentarium si extarent quorum suffragio et authoritate posset fulciri.

---

[1]) Bör förmodligen vara παράδοξον.

Hic nunc diligenter circumspiciendum est, vnde eos habeamus, qui vel ex professo hunc locum Genesis explicauerint vel obiter sic tractauerint, Sed vereor quomodo persistamus, quando non adsint patroni qui hinc, hoc est ex hoc fundamento monstrassent originem affinitatis vel prohibitæ vel prohibendæ, Mirum est nobis solis in mentem venire, quod tot alijs subterfugit At scio quid scitis [1]) dicturi, Georgius Maior sic locum intelligit, bene id quidem. Quis contradicit? Quemadmodum enim Georgius Maior nunquam tam fuerit mihi paruus, quod Ego quidem eum non pro maximo sim vltro habiturus, in quantum quidem quod in Ecclesia christi discernit, scriptura clare probauerit, Ita quoque nunquam Maior futurus tam Magnus, quin auserim eum pro minimo habere, sicubi ad non necessaria præter scripturam me cogere præsumpserit. Extant tot præclari scriptores in Genesin, hij profecto sunt videndi an aliquid enotarint quod diserte respondeat ad hanc causam,

Textus eo intendit quum Deus optimus maximus præuiderat infinita mala insurrectura aduersus hanc diuinitus institutam propaginem, vnde totum adeo genus humanum oporteret deriuari, non defore quin omnibus seculis Diabolus totis viribus inimicaturus esset huic statui, omnia dira, sicut quotidie fieri videmus, moliendo, voluit hunc ordinem arctissimo vinculo quodam ita inter se coniungere, vt non amplius duo essent duo, hoc est quisque pro se, sed duo essent caro vna, vt sicut partes vnius corporis sine deuastatione totius discindere nequis, ita hanc vnionem nullo [2]) vnquam parte diuellendam esse eo vsque, vt naturali parentum stipiti velut nunc excisi ac euulsi, nostro coniugi insiti vna vegetemus et corroboremur, Idem vult scriptura quando dicit: vxor quæ est in sinu tuo Deut. 13 hoc est, quæ præ cunctis tibi propinquis proxime iuncta est, De hac indissolubili necessitudine Textus in Genesi contionatur, non quod ideo sic inter se sint vniti vt altero discedente alteri ab alterius affine semper sit abstinendum, Sic etiam psalmus figurate loquitur, Audi filia et inclina aurem tuam, obliuiscere populi et domus patris tui, q. d.: Non iam amplius tui iuris es, non parentum tuorum, in alterius ius, in alienam familiam concessisti, ibi te contineas, et feras quicquid obtigerit, oportet, Paulus quando humano more a simili argumentatur, dicit, Mulier est sub potestate viri quam diu ipse vixerit, mortuo vero marito, solutam esse eam ab eius lege, Quæ igitur causa nos talia vlterius velle vrgere?

Breuiter, Haudquaquam mihi satisfecerit hæc applicatio, nisi eam maiori veterum authoritate comprobaueritis. Equidem omnino diffido vbi istiusmodi genuina sententia, pietati ab vndiquaque vtilis et consentanea, in disquisitionem bonorum virorum inciderit, neutiquam habituram eam esse iudices iniquiores, quam quod aliunde extortum, peregrinæ applicatur

Quod vero præterea adijcitur me velle, quod liceat sororem vxoris ducere, tamen textus dicat sororem vxoris tuæ non ducas ea viuente, Respondeo apertam mihi fieri iniuriam, nunquam ita sensi quomodocunque versa sit sententia ab interprete, neque etiam pulchrum est, multo minus gloriosum, ita alicuius dicta rapere et tor-

[1]) Bör vara *sitis*. [2]) I st. f. *nulla*.

quere, sed parum refert quam sinistre de me sentiatur, modo innocens sim, et veritas illucescat, quod autem aliquem in dubium posset vocare, vtrum prorsus sit prohibitum contrahere cum sorore defunctæ coniugis, causatur appendix (ea viuente) quam clausulam neque vos etiam num ex ipsis adeo fontibus satis illustrem reddidistis.

Sic quoque ad id quod æque sinistre annectitur quasi negassem maritum et vxorem esse in eodem gradu, Respondeo palam elusiones esse præter rem mihi magis in contumeliam quam studio veritatis eliciendæ adfectas, Quid agitur hic de eo quod maritus et vxor sint in eodem gradu? Imo potius hoc agitur, num propter vestras gradationes quas nondum vlla scriptura probastis, violetur ius diuinum, si altera persona defuncta, alter vxoris neptem sibi matrimonio iungat, neque sufficiens ratio est, ideo non licere quia postquam sunt in eodem gradu vxor et coniux, eandem eos esse carnem, quam hoc non concistat [1]) dictum est supra.

Meminerimus etiam περι του κριvομενου non temere esse pronunciatum priusquam περι του ἀιτιου diligenter sit disquisitum, primo docete vestram causam αιτιου (inquam) vestrum, Erunt duo in carne una, hoc peculiariter velle, vlla vel scripturæ vel veterum authoritate, postea pronunciatote euictum esse indicatum [2]). Nunc ad postremum vbi dicitur de scandalis, me perperam et prorsus præter rem, ex scandalo dato facere acceptum, quando hic casus non sit adiaphorus sed cum aperta scriptura pugnet, tanquam ex Diametro etc. Hic quidem multa profecto necessaria erant de tota causa repetenda, et ostendendum quum que hic in fine artificiose complectuntur, reipsa nondum sint euicta hanc inductionem neutiquam posse admitti, Quibus omnibus ne sim prolixitate molestus, præteritis satis fore existimo si tantum simpliciter respondero sine longa commendatione, Vos sic uultis argumentari, Quicquid contra mandatum dei committitur, dare scandalum, Tale coniugium est contra mandatum Dei, Ergo ex tali coniugio publicum scandalum darj, Cuius minorem probare intenditis, primum quod vxoris ex sorore neptis sit mihi proxima sanguinis, idque ideo, quia contingat me in secundo gradu, quam proximitatem scriptura constituat in eo quod dicit: Erant duo in carne vna.

Deinde cum ita sit, hoc est, cum pugnet cum scriptura, diuinitus huic coniugio pariter et cæteris transgressionibus maledici. Hæc sunt breuiter vestra præmissa, quibus causa vestra potissimum nititur, vnde postea infertis, scandalum hinc ortum publicum esse, datum et non acceptum.

Puerilis regula est optimi viri, nemini ignota quam hic considerari oportet, Ex rite premissis sequitur conclusio recta, ipsi nunc consideratote, hæc ipsa vestra mathemata, num sint rite premissa, num satis firmiter vobis consistere queant paulo diligentius examinate?

Nos negamus tantisper vxoris neptem mihi proximam esse sanguinis, donec aliquid produxeritis quod sit solidius, et probet æqualem esse proximitatem ex scriptura talis personæ et alicuius alius quæ est de sanguine meo, Quia scriptura sic non habet nec iuuat ideo sic videri, quia Textus dicit: Erunt duo in carne una, nisi

[1]) I st. f. *consistat.* [2]) Sammanhanget synes fordra *iudicatum.*

prius probaueritis iactum esse in hoc textu fundamentum affinitatis, siquidem textus vt clare dictum est supra, prorsus aliud agit

Sic quoque nullo modo huc detorquendam esse vniuersalem illam maledictionis Deut. 27, quia supremi scripturarum interpretes, Christus inquam ipse et Paulus Apostolus textum eousque non accomodarunt sicut etiam textus per se hoc non vult.

Quid igitur huic nunc aliud? quam cum non præmittatur conclusionem omnino non recte sequuturam esse viz hijs nuptijs cum aperta scriptura minime pugnantibus nos daturos non esse scandalum, Et propterea nos neutiquam falsos esse, si quod aperto verbo non prohibetur pro diaphoro [1]) habemus, et sibi ipsi esse authorem offensionis, quisquis non necessario præter verbum sese offendere voluerit,

Contra id quod dicitur communiter in hac causa, Res diuinas nullam admittere dispensationem, vereor qui me tueri possit, si confugere ad Scholasticam illam distinctionem, qua vsi olim veteres docendi gratia in scholis separarunt diuina quasi a diuinis, appellantes diuina moralia illa et incommutabilia in Decalogo expressa, de quibus nihil prorsus in vniversum esset remittendum, Cetera vero quasi diuina, habentia quidem mandatum, sed suis limitibus circumscriptum quod cederet nonnumquam locis, temporibus ac personis, Aliud igitur opponam oportet, quod ex ipsa re et non ex schola sit sumptum, nec ceremoniale sed diuinum plane, tamen propter communem rerum publicarum vtilitatem, consideratis circumstantijs, admisisse aliquam mutationem videtur.

Graue quidem præceptum et profecto primum omniumque mandatorum maximum Deut. 13 de non habendis dijs alienis, de extirpanda jdolatria et subuertendis vrbibus in quibus cultus abominabilis reperiretur, ad quod etiam Christus alludere videtur in similitudine vbi dicit Dominum vineæ excidisse ciuitatem propter trucidatum filium, Quis negauerit hoc mandatum indiscriminatim ad omnes homines pertinere? omnes nos obstrictos esse pro vindicanda gloria diuini nominis, decertare, Sed quid faciamus armemus nos protinus, facturi eruptionem extra nostros fines, seditiose ac tumultuose euolantes in aliena imperia, ditiones et principatus, vastare ea igne et ferro donec sublata idolomania, gladio eos, sicut mandatum habet, conuerterimus ad nostram fidem? At quis tandem ferre possit inultam hanc beluinam licentiam, nonne omnes nos bono iure tanquam rabidos canes trucidare? et pro publica peste habere liceret, tantam ακαταςασιαν? nihilominus tamen quandocunque acciperetur iuxta ρητον [2]) præcepti sic fieri oporteret, nisi publica tranquillitas intercedens, de grauissimo mandato, dispensaret, si igitur diuinum hoc et prorsus, vt appareret, incommutabile verbum, communis hominum societatis conseruandæ gratia, remittit de sua seueritate, et cedit legibus quæ præcipiunt manere domi intra suos quenque limites, custodire ac tueri vtramque legem, nemini vim inferre etc. Nimis durum fuerit nullis usquam circumstantijs cedere in ijs quæ longe sunt inferiora, Ad hæc manifestum est Christum Matth. 19 nullam causam diuortij admittere, præter fornicationem, postea vero temporem successu quando est animaduersum sæpenumero

[1]) I st. f. *adiaphoro.* [2]) I st. f. ρητον.

dolo malo agi et fraudulenter in contractu matrimoniali bona sæpe fide alterutram personam turpiter decipi, quid facere sunt coacti pij imperatores vt huic sceleri repagulum quoquo modo obijcerent? Nonne Theodosius ille Magnus, pius et christianus princeps quem, cum propter alias multas egregias animi dotes, tum vero maxime propter studium veræ Religionis historiæ veterum tantopere prædicant, coactus est, re diu deliberata statuerit tandem aliquas certas conditiones, quibus etiamsi potissima illa causa de fornicatione non interueniret matrimonium copula etiam carnali ligatum, dirimi concederetur ad prohibendas fraudes vt sunt potissimum crimen perduellionis, furtum, fatuitas, error de habendo, de impotentia naturali etc. Neque has constitutiones posteritas retractauit, imo etiam Canones succedentes idem confirmare videntur, vt est de Conseera., Sic quoque vsura aperte est prohibita successerunt tamen Senatus Consulta prudentum responsa et aliud determinarunt, considerando nisi aliquid de alieno lucro participaturi essent opulenti difficulter facturos esse copiam suarum facultatum tenuioribus nec defore tandem quin inops, alieno ære destitutus sæpissime in rebus suis periclitaretur, Vt nunc igitur inopi possent opitulari maluerunt legum conditores mediocre et tolerabile lucrum diuitibus permittere quam inopiam non iuuare,

Possent et plura si esset necesse colligi, Ego vero ideo tantum hæc subijcere volui, vt ostenderem non conuenire in rebus dubijs ita vndequaque ad necessitatem adstrictis animum gerere adeo inflexilem non consideratis circumstantijs, nulla ratione nos inde abducere sinamus, Poterit id quidem esse pius Zelus, intentio pia, videndum tamen est hæc ipsa intentio vt moderetur ac reguletur scientia verbi et publica vtilitate.

Hæc sunt breuiter optimi viri, quæ de hac causa duxi vobis respondendum sine omni certe tergiuersatione et liuore, in quibus diiudicandis si eo animorum candore quo quidem a me et pio studio sunt profecta excipiantur, omnino mihi persuaserim iuditium de re futurum esse minime iniquum.

Finis totius disceptationis in hoc matrimoniali casu habitæ.

I Sv. Riksdagsakter I, s. 612—619 äro tryckta några handlingar som delvis komplettera Laurentii Petri. Det är 1) rådets och adelns betänkande af den 2 Aug., i hvilket giftermålet tillstyrkes; 2) presterskapets förklaring af den 5 Sept. [1]), bägge ur Palmsköldska samlingen; 3) presternas förklaring af den 31 Juli samt 4) rådets af presterskapet förkastade förslag (kompletteradt efter texten hos Celsius), bägge efter en i Riksarkivet förvarad handskrift.

De i rådets förklaring anförda skälen refereras i hufvudsak i de af Laurentius Petri redigerade handlingarne, framför allt i presterskapets sista »protestation».

»Allmänneliga klerkeriets» förklaring af den 5 Sept. är densamma som den, som i Laur. P. Handl. är daterad den 2 Sept. (s. 31 f.). Den är här försedd med under-

[1]) Jfr Anjou, Sv. kyrkoref. hist. II, s. 170.

skrifter af biskoparne: Laurentius, Botvidus och Ericus, samt kapitulares: Sveno, lect. theol. Schar., Olavus, ludimagister Vpsalensis, Gunnarus, pastor Lincopensis, Petrus Caroli, ludimagister Lincop., och Petrus Foll(ingius), lect. theol. Lincop. Orsaken till den olika dateringen kan bero däraf, att konceptet synes vara affattadt den 2, under det att skrifvelsen först den 5 framlemnats till konungen. I texten hos Laur. P. s. 31 r. 2 nedifr. äro några ord uteglömda. Stället lyder enligt den i Sv. Riksdagsakter tryckta afskriften så: *ther medh förstå, att ther hans M:t sådant uthi sinnet hade, kunde the icke råda hans M:t till att taga sig* etc.

Med afseende på den af Laur. P. upptagna gemensamma protestationen af den 3 Juli, tryckt hos Celsius s. 113 f., anmärker Hildebrand, att den *3* Juli torde vara tryckfel för den *31.* Felet har dock icke uppstått vid tryckningen, ty Linköpingshandskriften har samma datum. Men det måste vara felaktigt, då biskoparne först den 23 anlände till Vadstena. Den 27 egde ett sammanträde rum, vid hvilket de återlemnade Normans scriptum jämte sitt svar därpå. Först några dagar därefter aflemnade de ifrågavarande förklaring.

Den i Sv. Riksdagsakter tryckta gemensamma förklaringen af den 31 Juli med underskrifter af 3 biskopar och 4 kapitulares är, såsom Hildebrand anmärker, en annan än den, som förekommer i Laur. P. Handl., och öfverensstämmer till det allra mesta med Laur. Petri enskilda förklaring. Då emellertid af Handl. framgår, att Laur. P. uppsatt sin enskilda förklaring efter den i hans Handl. förekommande gemensamma, synes mig sannolikt, att denna sistnämnda, hvilken saknar underskrifter, är ett koncept, som, sedan L. P. afgifvit sin enskilda protestation, omredigerats och fått den form, som den har i den i Riksarkivet förvarade handskriften [1]). Att Laur. P. i sina Handl. ej upptagit alla de redaktioner som förekommit, framgår af hans yttrande (s. 32): »Post varias igitur literarum formas tam in hoc processu inscriptas quam *alioqui propter tedium relictas* (sicut eas nouas identidem fingere atque refingere cogebamur)» etc.

Af Handl. framgår: 1) att ärkebiskopen och de med honom likasinnade, ehuru vidhållande sin uppfattning, att äktenskap i förevarande led vore i strid med Guds bud, dock, i betraktande af de af rådet anförda skälen, konungens orygglige beslut och den världsliga öfverhetens principiella rätt att döma i äktenskapsmål, förklarat, att ifrågavarande äktenskap skulle *i den helga Trefaldighetens namn med kristlig kärlek i församlingen efterlåtet varda,* 2) att visserligen dispensationsakten, vigseln och messan förrättades af ordinarius Lincopensis, men *kröningen af ärkebiskopen själf, assisterad af öfrige tillstädesvarande biskopar* [2]).

De af rådet anförda skälen, hvilka genom det sätt, hvarpå konungen själf ingrep, fingo ökad vikt, voro hufvudsakligen, att konungahusets och rikets bästa kräfde en drottning, att konungen för att undvika hvad som kunde lända riket till tunga önskade en inländsk gemål, samt att inom riket ingen annan funnes lämplig än den framlidna drottningens systerdotter, Katarina, herr Gustaf Olssons dotter, samt att ett sådant äktenskap icke vore i den heliga skrift uttryckligen förbjudet.

Ärkebiskopen hade i sin första skrifvelse af den 6 April till biskop Henrik, af hvilken frågan blott framstälts in abstracto, inskränkt sig till att förklara ett sådant äktenskap vara i strid åtminstone mot all kyrklig praxis och därför förargelseväckande, ehuru det icke uttryckligen nämnes i Levit. 18.

I den af ärkebiskopen och biskoparne i Vesterås och Strengnäs uppsatta skrifvelsen till konungens kappellan Petrus Andreæ, daterad Enköping den 25 Juni, drages en skarp gräns mellan äktenskap förbjudna *jure divino* och förbjudna *jure humano.* Till de förra hör enligt ett i Levit. 18 nämndt exempel och enligt regeln: »Ubi par gradus et eadem ratio est, ibi et par est prohibitio et constitutio similis», andra graden ojämn

[1]) Måhända har det felaktiga datum uppstått därigenom, att vid konceptets uppsättande ännu varit ovisst, huruvida skrifvelsen skulle dateras den 30 eller den 31, och man därför lemnat plats för en ifyllnad. [2]) Härmed kompletteras och delvis beriktigas framställningen hos Anjou, a. a., II, s. 168 f.

linie, till de senare däremot t. ex. andra graden jämn linie. Med afseende på de förra bör dispens ej ske, hvarför ifrågavarande äktenskap såsom jämväl ledande till förargelse bör undvikas. Dock tillrådes konungen att, om han fortfarande är tveksam, inhämta råd af män i främmande land, hvilka i slika ting hafva större förfarenhet.

Genom skrifvelse den 5 Juli hade sedan konungen, som inhämtat nämnda skriftliga svar af »biskop Lars» och de andra »biskoparne där uppe i landet» (i Vesterås och Strengnäs), men äfvenledes förelagt ärendet de »lärde män» i Östergötland, hvilka voro af annan mening, kallat samtliga rikets biskopar [1]) till Linköping att afgifva ett, om möjligt, endrägtigt svar.

Efter ankomsten till Vadstena, dit sammanträdet omsider blifvit förlagdt, föres konungens sak af Georg Norman. Bevisningen föreligger i hans bägge i handlingarne intagna betänkanden. Hans skäl äro i hufvudsak följande: 1) att blott det som uttryckligen säges i Skriften är bindande; 2) att för öfrigt de i Levit. 18 innehållna stadgarne, liksom ceremoniella och juridiska bud öfver hufvud i Gamla Testamentet, endast gälla judarne, under det att blott dekalogen innehåller de allmängiltiga moraliska och »naturliga» buden; 3) att äfven Mose ej med samma stränghet behandlar grader i svågerskap som i skyldskap; 4) att dispens i liknande fall förekommit, samt 5) att ingen således har giltig anledning att af ifrågavarande äktenskap, hvilket af högviktiga och allvarliga skäl föreslagits, taga någon anstöt.

En utförlig vederläggning af denna bevisning affattades först sedan förmälningen redan var ett fullbordadt faktum, och föreligger i det i handlingarne intagna, icke afslutade svaret. Under förhandlingarne i Vadstena måste ärkebiskopen och hans meningsfränder inskränka sig till ett kortare försvar, hvilket ej i Handl. intagits men i Normans andra scriptum bemötes. Utan att i ringaste mån gifva efter för de af Norman anförda teoretiska bevisen, ansågo de sig dock nu böra taga hänsyn dels till de af rådet anförda praktiska grunderna, dels till den omständigheten, att konungen redan fattat sitt beslut, hvarför det för dem blott gällde att handla så, att deras eget samvete ej kränktes och dock offentlig förargelse undveks och kyrkans välfärd ej sattes i fara.

I detta syfte inlemnade de först skrifvelsen den 31 Juli. De förklara här, att, ehuru de vidhålla sin uppfattning, att ifrågavarande led vore i Skriften förbjudet, dock, enär konungen och rådet hyllade en motsatt mening och konungen ansåg sig med godt samvete kunna ingå detta äktenskap, det skulle hafva sin framgång; med edlig förpliktelse försäkra de, att de det oaktadt skulle förblifva konungen och hans hus trogna, tyda allt till det bästa samt gifva menige klerkeriet enahanda underrättelse.

Denna förklaring blef emellertid icke godkänd utan framkallade skarpa förebråelser af rådet och konungen. En skrifvelse, hvilken föregafs vara deras egen lindrigt rättad, förelades dem i stället till skyndsam underskrift. Enligt denna skulle de erkänna detta äktenskap icke vara i Skriften förbjudet samt förklara det i den heliga Trefaldighetens namn beviljadt och efterlåtet.

Då de emellertid icke utan samvetets kränkande kunde foga sig häri, uppsatte de en ny skrifvelse, i hvilken de, med vidhållande af sin förut uttalade uppfattning, förklara, att, enär äktenskapsmål rätteligen lyda under världslig dom och de själfve såsom Guds ords predikare icke hade att därmed skaffa, utan endast hade att utsäga hvad Skriften om slika saker bjuder, detta äktenskap skulle utan gensägelse från deras sida hafva framgång och med dem uti församlingen genom en kristlig kärlek i den helga Trefaldighetens namn nådeligen skonadt och efterlåtet varda, hvarefter den edliga försäkran förnyas.

Efter denna förklaring vidtogos förberedelser till förmälningen, hvilken skedde den 21 Augusti. Drottningens kröning egde rum följande dag på sätt som förut blifvit nämndt.

---

[1]) Anmärkningsvärdt är, att konungen i denna skrifvelse benämner samtliga stiftsstyresmännen *biskopar*. Det förhåller sig sålunda icke så, som Anjou (a. a., II, s. 138) antager, att konungen endast skulle gifvit de före 1543 utnämnde stiftsstyresmännen benämningen *biskop*.

Förklaringen tillfredsställde dock icke helt konungen och hans rådgifvare. Den återsändes till dem, rättad af Norman, i ett skick, som de å sin sida icke kunde godkänna. Sedan de inhämtat konungens vilja, åvägabragtes slutligen en kompromiss, hvars resultat är »allmänneliga klerkeriets» försäkran afgifven den 5 Sept., hvari de af rådet anförda skälen fullständigt upptagas och eftertryckligt betonas, klausulen, att äktenskapssaker hörde under världslig dom, uteslutes, samt så väl det principiella uttalandet som dispensationen uttalas i mildast möjliga form. Ehuru de *efter sitt förstånd icke kunna säga, att sådana äktenskap alldeles öfverensstämma med den heliga Skrift,* emedan den andra graden ojämn linie så väl i svågerskap som i skyldskap *icke finnes uttryckligen tillåten* och sådant icke förut varit i riket sed, så skulle dock saken hafva sin framgång och detta äktenskap *med dem i församlingen genom en kristlig kärlek i den helga Trefaldighetens namn efterlåtet varda.*

Berättelse om konung Gustaf I:s likbegängelse.

Berättelsen i Linköpingshandskriften om de högtidligheter, med hvilka konung Gustafs och de bägge drottningarnes sarkofager fördes från Stockholm till Uppsala, samt om begrafningen i Uppsala domkyrka, är nästan ordagrannt densamma som skildringen i Peringsköld *Monumenta Ullerakerensia* s. 59 f. Bägge äro kopior af den berättelse, konung Erik själf låtit uppsätta angående sina föräldrars »begrafnings begängelse». Skilnaden består hufvudsakligen däri, att Linköpingshandskriftens latinska inledning ej förekommer hos Peringsköld samt att uppräkningen af de 24 vapendragarne är exaktare i Linköpingshandskriften. Intressanta supplement innehållas för öfrigt i en relation, som förekommer i en tysk handskrift och som i öfversättning meddelas i Hist. Tidskr., 1887, s. 199 f.

Thetta efftherscreffna och till minnes antechnat for efftherkommandenar skull, höglofflig Konge. Ma:ttz Edeligeste her Erich medh Gudz nådhe then 14 Swerigis, Göthis, Wend. etc. Konunghs kosteligh meningh och betenkiande huru sedhan medh sin salige forelrars begraffnings begengelse tilgick, huilkes sielar Gudh werdighas nådeligh benådhe.

Anno incarnationis filij Dei virginis Mariæ millesimo quingentesimo sexagesimo Octobris [1]) 29. hoc est ipso die diui Michaelis Archangeli, illustrissimus ac potentissimus princeps D. Gostauus Erici Suecorum, Gothorum ac Vandalorum Rex ex decem fere hebdomadarum egritudine, circa horam octauam pomeridianam [2]) fælicissime obdormiuit, Cuius exequiæ postea anno prænominato, magna solennitate cælebrabantur, ac eiusdem Gostaui vna cum duabus Reginis Katharina viz ac Margareta exuuiæ Decembris [3]) Vpsaliam translatæ sunt, Comitantibus Regni Suedici Rege. Ducibus, proceribus, Episcopis, clero necnon vulgo innumerabili. Cæterum ante discessum ex Holmia renouabantur Sarchophagi Reginarum cum inscriptione in hunc qui sequitur modum [4]).

---

[1]) Bör vara *Septembris*. [2]) Kl. 8 om morgonen uppgifves eljes såsom konungens dödsstund. [3]) I hds. är här ett mellanrum, förmodligen beräknadt för ifyllande af datum. [4]) Drottning Katarinas lik hade, såsom angifves i inskriptionen, i 25 år stått bisatt i S. Nicolai kyrkas sakristia i Stockholm. Hertig Johan anskaffade en ny beklädnad med spira och krona o. s. v. På samma sätt förfors med drottning Margaretas lik, som stått bisatt i 9 år (jfr Peringsköld a. a., s. 61).

Clauditur hoc in Sarcophago diua [1]) Katharina inuictissimi Suecorum, Gothorum ac Vandalorum Regis diui [2]) Gostaui prima vxor, Et Erici mater, quæ carnis humanæ viam ingressa 1535 Cum Holmiæ in fano diui Nicolai 25 annos reposita fuisset in sacrario, a Joanne duce Finlandiæ diui [2]) Gostaui ex diua [1]) Margareta secunda vxore filio, nouis vestibus sceptro et corona redimita, in hocque nouo sarcophago reposita, ex mariti cum adhuc viueret et filij tunc regnantis mandatis, vna cum diuo [2]) Gostauo Rege marito suo Vpsaliam translata fuit, Anno et die supra prænominato etc.

Forst när lijken fördes nedh aff slottet och ifrå Stocholm [3]) drogho Kong. Ma:ttz knechter vti sin toghordhan forst fram fore åth wthur byn, Thernest effterfolgde Konge. Ma:ttz egne hesther, När the framdragne woro folgde altt præsterskapet sampt med Bisperna vth om Byn in till Korsbacken siungandes psalmerna: *Jagh roopar til tigh o herre* etc. Item *Medh glädi och frögdh skilies iag her ifrå* etc. Och begynte D. Archiepiscopus samme psalmer forst vid Vinkellarehörnet som är emellan Torghet och slottet, och sedhan forfoghade sigh nedher åth S. Nicolai porth, Item songs i samma reesan, *Aff Adams fall är platt forderff* etc. När the såå longtt vttkompne wore drogho Diecknerna i byn, och 3 bisper medh 30 præster wakade forsta natten offuer lijken i Soltuna, Andre natten vakade andre 3 bisper och 30 præster, et sic consequenter, Effter præsterskapet ridho the 4 hærholdher som äro Iffwar månsson, Arffuid Håkanson, pedher Eriks[on], finsk iören Erson.

Thernest folgde tesse effterscreeffne som förde huar Rikezens wåpn [4]).

Wplandh	Södherfinland
Nils Suanteson	Nils Karls[on]
Wæstergötlandh	Norre findland
Hoghenskäl nilson	Claes And[ers]son
Wæsmannelandh	Östergötland östanstång
Arffuid Göstaffson	Erich Karlson
Småland	Westan stångh
Johan Axelson	Erich Månson
Ölandh	Södermanland
Johan åkeson	Sigge Larsson
Gullan [5])	Nærickie
Åke Benctson	Jören Larson

[1]) Enligt den af Peringsköld aftryckta inskriptionen står *Domina* i st. f. *diua*. [2]) *Dominus* i st. f. *diuus* P. (= Peringsköld). [3]) Den 17 December, enligt den tyska berättelsen. [4]) De 24 vapendragarne återfinnas i berättelsen hos P., men i helt annan ordning. Felaktigt uppgifves där Åke Benctson såsom representant för Finland i st. f. för Gotland. [5]) *Finlandh* P.

Wermelandh	Angermanlandh
Iffuar iffuarson	Måns Erson [1]
Daal	Medelpaar
Erich Bertilson	Jören Erichs[on]
Westrebothnen	Dalarna
Benct Nilson	Storle person
Östrebotnen	Taffuastelandh
Benct rääff	Hans Erichs[on]
Helsingeland	Saulax
Oloff ionson	Abraham Girmunson
Gestringeland	Careleñ
Nils Bagge	Henric Hanson

Thernæst effter her Birger [2]) Nilsson medh hoffuud Baneret, Sedhan her Gabriel med wapne kiortelen och hielmen, Ture person medh Kyrisedt.

Näst for lijket her greffue Suante, medh Suerdet, Næst effter lijket her Greffue Gostaff iohans[on[medh Kong. Maiestatz hæsth,

Sedhan folgde Kong. Ma:ttz med Forsterne, och ther effter Rikesens råådh och några aff the fornemligaste aff Adelen, nemlig her Sten Erichs[on],

Ther effter folgde Drothningen med Frutimbret och sedan then annan Adelen och alle skytterna,

Sedhan folgde Borgare, Borgerskor och annat partij,

Erich Göstaffson och Jören Matzson Kong. Ma:ttz Stalmestere sampt några andhre redho aff och an, att ickie trångtt skulle wara, vtan laghade såå att Rytterne höllo sin rette ordhan och inthet synnerlig bleff for trångt på hærskapet eller frutimbret,

Nær lijken wååre kommen till Vpsala med Procesz hölt her Pedher Andreæ tilsynesman offuer Westråårs stichtt concionem eller predicanen de vita ac rebus gestis Regiæ Maiestatis defuncti, i then fremre prædicostolen [3]) Sedhan sungho Bisperne och præsterne, och medh thet samma folgde K. M. och Forsterne lijket in till graffuen, och bleffuo sedhan ståndande vthi then stool som var bygdt vnder segherwerkiet, Men frutimbret bleffuo quarr ståndandes wthi theras stoolar, Sedhan höltt Archiepiscopus Vpsln. en anman trösth prædican, Och när thet waar skedtt baars lijkett af rådhet nedh i graffuena, Och thå hadhe D. Archiepiscopus offuer them thenne ordhen:

Then alzmectigeste Gudh som thenna edher ædle lekamen haffuer skapat aff iord och inblæst i them en leffuandes anda, han wardher och

---

[1]) *Eriksson* P. [2]) *Beriel* P. [3]) Vesterås-biskopen Peder Svarts den 21 Dec. (Tome dag) 1560 hållna likpredikan öfver konung Gustaf är i tryck utgifven år 1620 med följande titel: *Åhra-predikning öfver den fordom stormägtigaste — — — Herr Göstafs — — — Christeliga Lik. A:o Christi 1560 21 Dec. predikad af D. Petro Nigro* (jfr Munktell, Westerås Stifts Herdaminne).

(när i effter hans gudhomliga wilia här huilat haffua) edher genom Jesum Christum på then ytersta dagen wpweckiandes, och vti sitt himmelska Rijke arff och ähro giffuandes.

Så begynte well Ordinarius Holmensis Johannis Ofeeg [1]) *Jam mæsta quiesce quærela,* och fick ickie meere siungha än the ordhen, Ty them [2]) endhade D. Archiepiscopus medh en Collecta, Till thet sidsta när her Suante hadhe tree reesor och slagh wendt och satt K. M. framledne [3]) suerdz wdd nidh till kyrkiogolffuet, och vtropadhe att Konungh Göstaff waar dödh, tree gånger huar högre än annan, Sedhan antuardade han Kong. M. medh Gudz nådhe then 14 Suerigis, Gothis, Wend. etc. Konungh Erich suerdett. Sedhan slogho the tree gånger i koppartrumbon och stötte i Basunen, och byskytterna slogho lösth aff hin store skotten etc.

---

[1]) Han benämnes i berättelsen hos P. *Reuerendus Dn. Episcopus Stockholmensis M. Johannes.* [2]) *tå* P. [3]) *framledne,* hvilket tydligtvis kommit på oriktig plats, saknas hos P.

Kyrkoceremonier vid konung Erik XIV:s kröning den 29 Juni 1561.

Redogörelse för ifrågavarande kröningshögtidligheter fins dels i Stiernmans bilaga (Lit. L.) till Tegels »Kon. Erics den XIV:des historia» s. 325—332, dels i den från Palmsköldska saml. hemtade berättelsen i Stockholms Magazin för år 1781, III, s. 74—110. (Jfr E. Hildebrand, Sv. Riksdagsakter, Andra delen, I s. 33.) I den tyska handskrift, som innehåller den af det pommerska sändebudet Henrik Normans sekreterare Fischer affattade skildringen af högtidligheterna, hvilken meddelas i Hist. Tidskr., 1885, s. 259 f., förefinnes en lucka, hvilken omfattar den egentliga kröningsceremonien. Enligt tvänne i Riksarkivet befintliga handskrifna berättelser om kröningen jämförda med de tryckta hos Stiernman och i Stockholms Magazin meddelar Hildebrand (a. a., s. 33) den ed konungen aflagt.

Linköpingshandskriften inskränker sig till redogörelse för de kyrkliga ceremonierna till och med själfva kröningsakten. De därpå följande ceremonierna med öfverlemnandet af spiran, äpplet och det stora svärdet samt hyllningen saknas här. I hufvudsak öfverensstämmer den med de tryckta berättelserna med undantag däraf, att enligt denna kronan sattes på konungens hufvud, medan han »stod på knä för bönestolen», under det att enligt de bägge tryckta berättelserna denna akt först skedde vid tronen, dit han ledsagats af ärkebiskopen och biskopen i Vesterås.

Vi beteckna i det följande, i likhet med Hildebrand, Stiernmans bilaga Lit. L. med *S*, den i Stockholms Mag. aftryckta berättelsen med *M* samt de bägge i Riksarkivet befintliga med *A* och *B*.

Kyrkio cæremonier vthi Kong. Ma:ttz [1]) Cröningh huilken skedde i Vpsala anno etc. 61.

När höglofligh K. M. kommen war for kyrkiodörren, wåre alle Bisperna ther fore stadde och vthi theres koorkåpor klädde [2]) och wndfinge Kong. Ma:ttz med thesse efterföliandes ordh seyandes, *Welsignat uari han som kommer i Herrans nampn,* och sedhan thenna korth Collecta,

---

[1]) Däröfver står tillagdt: *vz K. Erichz.* [2]) Här göres ingen skilnad mellan *biskopar* och *ordinarier*. Enligt *M* har en sådan åtskilnad iakttagits. Ärkebiskopen och biskoparne i Strengnäs, Skara, Vesterås, Åbo och Vexiö mötte nämligen konungen klädde i *korkåpor*, men ordinarierna i Stockholm, Calmar, Örebro, Tuna och Gefle i *messhakar*. (Jfr med anledning häraf Anjou. II, s. 141, not.)

Läther oss bidia,

O Herre Gudh himmelske fadher tu som west att inghen menniskia kan aff sin eghen krafft beståndande bliffua, giff nådhena at thenne tin tienare N. [1]) som tu offuer titt folck till en Regent satt [2]) haffuer, må genom tina hielp styrktt och bekrafftigt wardha, såå at han kan wara allom [3]) till trösth [4]) och hughnadh som hans Regemente wndergiffne äro Genom tin Son [5]) J. Chr. etc. Amen.

Sedhan gingo alla Bisperna i procesz for K .M. siungandes Responsorium: *Tua est potentia et tuum Regnum Domine* etc. in til tesz the kommo till högekooren, ther toghe thå spelmennenar widh, Strax ther effter när K. M. war instighen i sin konungslige stool, som är vtan for höögkoren, skedde prædikan aff then fremste prædikostolen aff D:no Archiepiscopo, Och när prædikan wthe waar, gick Kong. Ma:ttz fram til Altaret in vthi then beredde kammar, ther Kong. Ma:ttz klädde sigh, medhan sångs några styckion figuratiue, Sedhan när hans K. M. klädd war, gick hans nådh wtaff kammaren och in till bönestolen och föll på knää sampt medh Bisperne och alle näruarandes stempnor, Tesforinnan formante ordinarius Vexiönensis D. Nicolaus vtaff prædikostolen medh några fåå ordh alla stempnor till bönen, och strax medh thet samma reciterade thenne effterföliande collecta seyandes.

Läther osz bidia,

O Alzmectige euige Gudh wårs herres Jesu Christi fadher, tu som medh [6]) wår herre Jesu Christo och then Helge Andhe haffuer [7]) all tingh synlig och osynlig skapat, them altidh regerar [8]) och wppeholler, vij bidie tigh ödmiukeligha och [9]) aff altt hierta, att tu werdigas forlåta osz alla wåra syndher och forläna osz tina helgha nådh att ehuad vij bådhe nu och altidh haffue forhændher [10]) må wara tigh täckt. Helga och regera osz medh [11]) alla christtrogna [12]) genom tin helge andhe, beuara osz i tin ordh [13]) vthi itt christeligit leffuerne, Beuara wår Herre och Konungh [14]) for altt ondtt, och styrrk honom i altt thett gott och tigh behageligit är, giff iblandh osz itt gott och fridsambligit [15]) Regemente, godh råådh lycko och saligheet, Genom [16]) Jesum Christum Wår Herra. Amen.

När then Collectan lycktat waar laas D. Archiepiscopus Collectam diei vid Al-

---

[1]) *Erich then 14.* S, M. [2]) *kallat* S. [3]) *them allom* S, M. [4]) *tienst* M. [5]) *tin Son* saknas S, M. [6]) *sampt med* S, M. [7]) *öffuer* S. [8]) *skapt, altidh begärat* S. [9]) *och* saknas S. [10]) *huad Wij bedie nu och altid, eller haffue för handen* S. [11]) *sampt medh* S, M. [12]) *Christna* S, M. [13]) *och* tillagdt S och M. [14]) *Wår Herra Konungh och Första.* S. [15]) *itt gott fridsampt* S. *ett fridsamligit* M. [16]) *tin Son* tillagdt S. och M.

taret [1]), Strax laas Episcopus Gefflensis [2]) cap. 13 Rom. som såå begynnes: *Haar och en siääl* etc.

Sedhan frågade Erchiebiscopen K. M. om eedhen seiande

1) Will tu fruckta och elska Gudh, altidh sökia hans guddomliga prijs och ähro, styrkia, forsuara och wid macht holla retta Religion, Gudz reena ordh och christna troo, Och tuerth om fortryckia forläggia och affskaffa all falsk läro, ketterij, vppenbara lögn, och gudz forsmädhelse. Swar, Jaa.

2) [3]) Will tu och haffua [4]) vthi thin Kong. hængdh och beskerm kyrkiotienesten [5]) och thens helge Euangelij embethe samptt medh the personer som ther wthi stadde äro och tiena skole [6]). Swar, Jaa.

3) Will tu elska [7]) och ähra alla [8]) tina wndersåtar så vel fattige som Rijke, och holla them vidh skääl, tilbörlighet [9]) och rett landzlaagh [10]), beskydda och beskerma for allahanda offuerwoll och oręett alla them som wel leffua och frome ähro [11]), och tuerth emooth nepsa och straffa alla them som illa göra och sigh forbryta, Svar, Jaa [12]).

Sedhan giorde Kong. M. sin eedh reciterande, och tesforinnan hollandes handena på Euangelij bokena och waar edhen i en summo såå lydhandes,

Jagh bedher migh såå Gudh tilhielp hans helga ordh och Euangelium som i thenna book forfattat är att iagh will och skall alla fortalda och vpnemdha artiklar troliga och obrotzliga holla, effter mitt yterste forståndh och samuett etc. [13]).

Sedhan när eedhen såå giordh waar laas Archiebiscopen thenne effterscreffne Collecta, Tuå vtaff bisperne [14]) höllo thesforinnan boken nemliga Strengnensis och Tunensis.

Läter osz bidhia.

O alzmectige fadher [15]) euige Gudh ähronnes [16]) Konung och Herre offuer himmel och iordh, vti huilkens macht [17]) ståår altt menniskeligit woll och offuerheet, huilka tu skickat och insat haffuer the ondha till straff och the godha [18]) till beskerm [19]), Lätt tin öron wara öppen til

---

[1]) M. omnämner ej kollektens läsande. [2]) Anmärkningsvärd är benämningen: *Episcopus Geffiensis*. Hos S. heter det: *en aff Ordinarijs, nemlige Geflensis*, i M.: *Pastor Geflensis*. [3]) Hela frågan 2. saknas hos S. [4]) *och hålla* tillagdt i texten hos Hildebrand enl. A. och M. [5]) *kyrkiones* Hildebrand enl. A, B och M. [6]) *skulle* Hildebrand. [7]) *Gudh* tillagdt B och S. [8]) *alla* saknas hos Hildebrand. [9]) *skälig tilbörlighet* hos Hildebrand enl. A och B. [10]) *Sverigis lagh* B, M, S. [11]) *och styrkie alle til lagh och rätt* tillagdt B, S, M. [12]) *ret som en christen herre* tillagdt B. *Ja, som en Christen Herre* S. [13]) *Amen. Ytterligare sade Konung. Maj:t sielf: Jag vill med Guds hielp a't thetta hålla* tillagdt M. [14]) Så äfven S. [15]) *fadher* saknas M. [16]) *the Christtrognes* M. [17]) *händer* M och S. [18]) *froma* S. [19]) *beskydd och beskärm* M.

wåra bön, och see nådheliga til thenne wår konungh [1]) förlänandes honom rikeliga tina gudhomliga gåffuor [2]) förständh. wijshet. råådh och dådh att han altidh må styrkia och fordra [3]) tin helga forsambling sampt [4]) medh sanningenes ordh och läro. hielpa [5]) sina wndersåter till laagh och rett. och all wronguisheet fornedhra [6]) och fortagha. skaffa fridh. semio och kerleek. pååt thet titt [7]) folck vndher hans godha rettferdigha [8]) Regemente må vthi alla gudomligh heeligheet tigh loffua [9]). Amen.

Thereffter smorde Archiep:us Kong. Ma:ttz framman i ennett och på brystet seijande,

Then [10]) alzmectige Euige [11]) Gudh giffue sin helghe Andhe som är then rette [12]) olio. vthi tin siäl och brysth. att tu vijsliga effter Gudz godhe [13]) behaagh titt folck styra och regera måå.

Sedhan smordhe han honom emellan skulranar och på bådhen Axlen. seijande.

Gudh alzmectig giffue tigh krafft. styrkie [14]) och vppeholle tigh. så at tu ickie förtröttes [15]) widh then bördhe som tigh medh Regementet aff gudhi pålagtt är.

Ther til medh. smorde han bådhe armeledherne och strax effter Kong. Ma:ttz klädder waar bådhe handhloffuerne seijande.

Then alzmectige Euige Gudh forläne tigh krafft och form go till att forsuara titt folck. och styrkia tina hendher til att dygdelig och loffligh værck bedriffua [16]). genom Jesum Christum wor Herra. AMEN.

När Kong. Mai. således smorder waar laas Archiep:us thenna effterföliande Collecta,

Läther osz bidia.

O alzmectige Euige [17]) Gudh tu som ästh en Konungh öffuer alla konungar. Herre offuer alla herrar. Tu som giffuer konungen salighet. macht. woll. lycko [18]) segher och ähro. see mildeliga til thenna tin tienare [19]) wår landzherre och konungh. som all sin förtröstning sätter på tin barmhertighet. welsigne. styrck och stadfest honom vti hans konungslige embete. och war honom altijdh bijstondig. såå [20]) att han måå wara alla sina fiender offuermechtig. forsuara landh och Rijke. och beskerma sitt folck vti alla anfechtningar. wptændtt hans hierte och sinne. medh tin

---

[1]) *Erich then Fiortonde* tillagdt S. [2]) *Gudz gåffua och* S. [3]) *stadfesta*, S. *forfordra* M. [4]) *sampt* saknas M. [5]) *alla* tillagdt S. M. [6]) *förhindra* M. [7]) *hans* M. [8]) *och roliga* tillagdt M. S. [9]) *må tig tiena vthi all Gudachtighet och ährlighet. Amen* M. *må tig tiena vthij all gudelighet. Amen* S. [10]) *O! tu* M. [11]) *Euige* saknas S. [12]) *glädienes* tillagdt M. S. [13]) *godhe* saknas S. [14]) *och styrkia* M. [15]) *och then Tigh gör tröster* S. [16]) *til dygdelige och löflige wärk* M. *till all dygdeliga och löflig wärk* S. [17]) *Euige* saknas M. [18]) *styrka* M. [19]) *Erich then 14* tillagdt S. [20]) *see* S.

helgha Andha, att han altijdh måå haffua tigh for öghon, elska tin helge budh [1]), och rettuisliga regera [2]) folck [3]), så att han effter ett gott och longuarigt Regemente måå medh tigh och alle tine vtkoradhe helghon besittia then Euige glädien, Genom Jesum Christum wår Herra AMEN.

Thereffter drogh Archiep:us hanskerne på K. M. och satte ringhen ther wtan vppå seijande.

Gudh som tigh till then helga Euangelij [4]) kunskap kallat haffuer, beuare tin troo skäär och reen in till endhan.

Sedhan banth han thet litzla suerdet vid K. M. sidho seijande.

Gudh som alt formå tröste och styrkie tigh så att tu manliga vtrettar titt embete, effterfoliande then Konungen om huilken scriffuit är, Bindtt titt suerdh widh tina sidho tu Hielte, beprydh medh titt woll och ähro, och waar lycksalig i tin herlighet [5]).

Thereffter klädde Archiepiscopus och the andre Bisperne sampt medh Cammartienarenar på Kong. Ma:ttz then store Mantell, och thå thet giortt war, satte Erchiep:us medh the andre Bisperne CRONONA på hans Kong. Ma:ttz, ther han stod på knää for bönestoolen, seijande:

Alzmechtige och barmhertige Gudh [6]) som Rikezens krono är, huilken Konungsligh ähro och werdigheet tigh giffuit haffuer [7]), Låthe rijkeliga komma sin welsignelse offuer tigh, och styrkie tigh vti alla christeliga och [8]) Konungsliga Dygdh, att landh och Rijkie genom titt godha Regemente måå sigh forkoffra, och att tu effter thetta timelige och forgengelige Regementet måå bekomma ena euigh och oforgengelig Crono, och sedhan medh Gudz wttkorade wenner erffua ett euinnerligit lijff [9]). AMEN.

---

[1]) *ord, bod och rättwisa* S. [2]) *titt* tillagdt M. [3]) *regera så* S. [4]) *thess Evangelii* M. [5]) *beprydd med lof och ähro, och ware lyckosam, uti thin herlighet* M, S. [6]) *alzmechtigste Gud, barmhertige Fader* M. [7]) *som Rijksens Crona (hwilken Konungzlig ära och wyrdighet betyder) tig gifwit hafwer* M, S. [8]) *christeliga och* saknas M. [9]) *och tu efter thetta timeliga och förgängeliga Rijket, må delachtig af thet, som efwigt är, wara, och bekomma then Cronan, som Gud i efwighet gifwa skall, till sine utkorade helgon* M, S.

Kyrkoceremonier vid Karin Månsdotters kröning den 5 Juli 1568.

Sedan konung Erik den 4 Juli 1568 låtit i Stockholms Storkyrka viga sig vid Karin Månsdotter, lät han följande dag »emellan 3 och 4 eftermiddagen» i samma kyrka kröna henne till Sveriges drottning (*Sven Elofssons* berättelse i *Handl. rör. Skand. hist.*, XII, s. 161; jfr *Ahlqvist*, Karin Månsdotter, s. 51 och Sv. Riksdagsakter, II, s. 180). Det i Linköpingshandskriften bevarade kröningsritualet är följande.

Ordningh vthj Drotninga Cröningh, Anno etc. 68 [1]).

Forst ther Drothningen Crönes skal, huilket skee pleghar förre än Messan begynnes, haffuer Bispen ett korth forsprååk till folket och strax thereffter thenna bönen.

Läther osz bidia.

O alzmectige Euige Gudh tu som æst en Konungh offuer alla konungar, en Herre offuer alla herrar, wthi huilkens hændher ståår all machtt och woll på heela jordenne, och giffuer thet huem tu wiltt, Tu som kallar the tingh som ickie äro lika som the wore, och altt skickar och laghar effter tin helgha wilie, Tu som effter tin gudomelig mildhet wprettar then elendhe aff mullenne, och then fattigha wptagher aff stofftet settiandes honom breedho widh forstar, Wij bidie tigh ödmiukeliga om tin helgha nådh och welsignelse, att like som tu titt folck Israel till hielp och trösth then fattiga och forachteliga pigan Esther togst mitt wtaff fengelsett vphögde henne och satte henne till en forstinno och Drotningh offuer mångh Rijkie och forstedöme, werdighas ochså nådheliga see till thenna tin tienarinna N. som till thenna ähro och Drothningawerdighet wttualdh och kallat är, och forläu henne tins helge Andhes nådh att hon medh retta och sannskylliga Gudz fructan, troo och kerleek medh

[1]) I marg. står: *vz konungh Erichs Drotning, benemdh Katarina Magni, D.*

wijsdom och förståndh, tuchtt, ödmiuk(he)t och allahanda godha dygder måå beprydd wardha, så att hon thet altidh och aff altt hierta söker, som till tin gudhomliga prijs och ähro och tins folcks gagnn och longliga beståndh tienligit wara kann, Genom wår H. J. Ch. etc.

Sedhan skall hon smörias medh Olio offuan brysten och emellan skulrorna, ther på fölier thenna bönen,

Gudh then helghe Andhes nådh som medh olion betecknat är, ware allestädes medh tigh styrke och stadfeste styre och regere titt hierta och sinne så att tu thet altijdh besinnar tenker och gör, som gott och gudhi behageligit är och thet som oloffligit och skadeligit är flyr och wndkommer; Genom W. H. J. Ch. etc.

Thereffter setter man Cronon på henne och bedher.

O gudh som æst tina tienares Crono, som med nådh och barmhertigheet them kröner som fructa och elska titt helga nampn, giff tin helge Ande vti thenna thinne tienarinnos hierte och siell, att hon altidh må vardha tin helge budh wndergiffuin, och så bära thenna timeliga Cronona her på werdenne, huilka hon nu till Drothninga ähros teckn wndfåt och anammat haffuer, att hon ickie wmbäär then euiga och oforuanskelig Cronona medh huilka Gudh them som for honom i Rettferdigheet och sanning wandrat haffua i Euighetenne Crönandes warder, Genom tin Son Jesum Christum etc.

Till besluutningen bedher man Fadher wår och thenna effterföliande bön seijande.

O mildhe och Barmhertige Gudh som æst en kella til altt gott, Tu som ickie forsmår the ringhe och thet quinliga könet ickie forachtar wtan heller lika som titt handauerck nådhelig styrker och widh macht holler, Ja thet som for werdenne suagt är, wtuäl tu, och gör thet til blygdh som sigh forlåther på sin eghen starckheet, lika som tu och genom then Quinnones Juditz handh gaffzt tino folke segher wtoffuer then grymme och hedniske fiendhen Holophernes, see milleliga til wåra bön och lätt tin helga welsignelse komma rijkeliga offuer thenna tin tienarinno, som til Drothninga ähro och werdighet kallat och kommin är, och war henne medh tin gudhomliga och mechtiga arm biståndig, att hon genom tina krafftt så må wardha styrckt och vnder tina helga handz skerm så beskyddat, att hon alla sina fiendher synliga och osynliga måå bliffua offuermechtigh och wthi alla loffliga dygder så tillvexa att hon for titt gudomliga ansichte behageligh wara måå, Genom tin Son Jesum Christum wår Herra. AMEN.

Widh endhen måå Bispen thenna welsignelse ordhen aff psalmen seija offuer Drotningen

Gudh ware tigh nådeligh och welsigne tigh, han vplyse sit ansichte offuer tigh, att tu her på iordenne måå kenna hans wäghar, Herren vplåte titt hierte i sin laagh och giffue tigh fridh, Herren höre tin böön och ware tigh godh och offuergiffue tigh ickie i nödhennes tijdh, Herren giffue tigh forståndh och läre tigh wäghen then tu wandra skaltt, att tu for allahanda farligheet och wedhermödo forlossat, måå loffua och åhra honom till euigh tijdh, AMEN.

Sedhan siunges Te Deum, och så begynnes Messan.

Epitalamium Regi Erico inscriptum.

Auspicijs diuum fidi iunguntur amantes
Et licitis tædis numina casta fauent,
Sic Regi Erico Sueonum qui sceptra gubernat,
Legittimi consors fit Chatarina thorj
Illa quidem veterum non stemmata iactat annorum
At nulli est forma, vel pietate minor,
Ergo sint faciles tæde [1]), sint omina fausta
Coniugij faciat cepta secunda Deus.

[1]) I st. f. *tædæ*.

Laurentii Petri Nericii satser om predestinationen och om den fria viljan.

De i Linköpingshandskriften bevarade satserna af Laurentius Petri om predestinationen och om den fria viljan hafva hittills, så vidt jag vet, varit för forskningen helt och hållet okända. De äro odaterade, hvarför man svårligen kan med full säkerhet angifva tidpunkten, då de äro författade. Anledningen har troligtvis varit de reformertes agitationer. Uti den af Dionysius Beurreus, Petr. Marsilius och Jacobus Pasquier undertecknade Brevis Confessio Fidei af år 1564 (tryckt hos Troil V, 251—280) är ock en artikel om Prædestinatio Dei (s. 265 f.), hvilken inskränker sig till en försigtig reproduktion af Augustini predestinationslära. Den här på ett försåtligt sätt framställda kalvinismen har sannolikt varit anledningen till den utförliga och grundliga utredningen i ärkebiskopens satser om predestinationen. De 61 satserna om den fria viljan synas författade i sammanhang härmed. Då man tager i betraktande den betydelse prestmötet i Uppsala 1566 hade för klargörandet af svenska kyrkans ställning till kalvinismen i fråga om nattvardsläran, ligger det nära att antaga, att äfven ifrågavarande utredning stått i sammanhang med samma stiftssynod, så mycket mera som ärkebiskopen då i samma form (sina 48 eller 49 teser) framställt nattvardsläran. I satserna om den fria viljan behandlas de frågor, som varit föremål för tvist under den synergistiska striden i Tyskland. De äro af så mycket större intresse som det betänkande, de svenske biskoparne, enligt uppgift af Abraham Angermannus, efter uppfordran från Tyskland afgifvit med anledning af den synergistiska striden (Anjou, a. a., II, s. 163), ej är kändt. En ersättning ega vi i dessa Laurentii Petri »conclusiones». Utredningen så väl af predestinationsdogmen som af läran om den fria viljan är ibland det yppersta i teologiskt afseende som flutit från Laurentii Petri penna. Den vittnar både om hans synnerligen grundliga lärdom, så väl hvad patristik som hvad reformatorernas skrifter angår, och om en hög grad af skarpsinnighet, sans och måtta i fråga om lärobestämningarne.

De Articulo Prædestinationis Conclusiones, Laurentij Episcopi Vpsalensis.

1.

Recte sentit Augustinus asserens eos blasphemare Deum qui negant prædestinationem. Hypog[nost]. lib. 6.

2.

Recte et hoc cum vtile atque etiam necessarium existimet de hoc articulo prædicare ac docere, etiamsi contingere possit vt interim aliqui offendantur, De bono persev. lib. 2 cap. 14.

3.

ibid. cap. 9. Attamen quia profundum est (vt idem ait) prædestinationis mysterium.

4.

ibid. cap. 21. Prudenter ac caute (sicut etiam monet) est de hoc articulo coram multitudine disserendum.

5.

Hypog. lib. 6. Probatur et hoc quod idem Author asserit, viz prædestinationem non ad reprobos sed ad solos electos pertinere,

6.

ibidem. Præscientiam vero siue præuisionem vtrisque sc. electis et reprobis esse communem.

7.

De prædest. sanct. lib. 1 cap. 10. Nec est improbanda distinctio, qua idem Augustinus prædestinationem separat a gratia, ita vt illam esse gratiæ præparationem, hanc vero ipsam donationem.

8.

Definitio rei. Est igitur Prædestinatio Consilium Dej, quo ante constitutionem mundi, decreuit seruare illam partem generis humani, quæ promissionem Euangelij de gratuita Misericordia propter Christum suo tempore, per verbum in mundo reuelandam, fide uera amplectatur, ita vt per eandem fidem, in veræ pietatis fructibus sese exercens et subinde proficiens usque vitæ finem, fidelis perseueret.

9.

Etsi ergo Deus cupiat omnes saluos fieri, Tamen non omnes sunt ab eo ad salutem prædestinati.

10.

Ita quamvis et necesse est prædestinatos bonis operibus abundare, Tamen nemo suorum operum aut meritorum respectu, est ad vitam prædestinatus, sed respectu solius Misericordiæ Diuinæ.

11.

At econtra operum peruersitas ex infidelitate procedentium, vera causa est quod reprobi non sunt ad vitam prædestinati, Non autem vel fatum vel fortuna, casus, Genesis aut Creationis conditio.

12.

De artic. sibi false impositis, 3 respons. Nam omnium quidem hominum Creator Deus est, inquit Augustinus, Nemo autem ab eo ita creatus est vt pereat.

13.

Quotquot Deus ad vitam prædestinauit, ideo prædestinauit quia fideles ac pios ipsos futuros præsciuit.

14.

Attamen nec pios nec impios facit Dei præscientia.

15.

Sicut enim tu (inquit Augustinus) memoria tua non cogis facta esse quæ præterierunt, sic et Deus præscientia sua, non cogit facienda quæ futura sunt. De lib. arbitr. lib. 3 cap. 4.

16.

Sed nec ideo quisquam est pius ac beatus quod ad vitam sit prædestinatus.

17.

Verum ideo est prædestinatus quia fidelis ac pius a Deo fuerat præscitus.

18.

Sicut econtra, Nemo est propterea impius, quia non ad vitam prædestinatus.

19.

Sed ideo non est prædestinatus, quia futurus fuerat impius.

20.

Non igitur reprobatio impij fit voluntate aut culpa Dej, sed voluntate ac culpa ipsius rej.

21.

Sicut econtra gloria electionis non est volentis neque currentis sed solius Dei miserentis.

22.

Nam quantum ad naturam, communis toti generi humano vt corruptio est, ita damnatio.

23.

Ergo quod ad vitam prædestinantur, vocantur, justificantur, et glorificantur electi, indebita ac mere gratuita est Dei misericordia.

24.

Quod vero reprobi nec prædestinantur nec iustificantur nec glorificantur, debita est iustitia, non dei culpa,

25.

Non enim irrogatur aliquid (inquit Augustinus) quo homo fit deterior, sed tantum quo fit melior. Ad Simpliicianum quæst. 2.

26.

Nam quod Deus dicitur reprobos indurare non propria est locutio sed phrasis est scripturæ, qua Deus dicitur id facere, quod tantum permittit fieri.

27.

De prædest. et gratia. Illum n. dicitur Deus (teste Augustino) indurare quem mollire noluerit, et illum excæcare quem noluerit illuminare.

28.

Nec tamen hæc eo dicuntur quasi horum in Deo vt culpa et causa prorsus nulla sit, sed quod ea in altitudine sapientiæ et scientiæ Dei sit abscondita.

29.

De correptione et gratia cap. 13. Sicut et numerus electorum Dei, qui (iuxta Augustini sententiam nec augeri vel minuj potest) [1] omnibus alijs est incognitus, Deo vero soli cognitus.

30.

Propterea quemadmodum hæc (licet vera sint) ingenio tamen humano comprehendi nequaquam possunt, ita nec debent ab eodem curiosius inuestigari.

31.

Alioqui contrarium facientes, non solum inuanum laborant, sed ex eo etiam peccatum murmuris contra Deum incurrent, et pæna primum excæcationis, deinde æternæ damnationis plectentur.

32.

Adorant ergo pij quique hæc Diuina Mysteria, ab eorum autem curiosa discutione prudenter ac salubriter abstinent,

33.

Nihil dubitantes causam horum Mysteriorum (etsi sit secreta) esse tamen iustissimam.

34.

Atque ideo ab arcanis illis mentem reuocant ad generalem promissionem in Euangelio reuelatam.

35.

Vnde et certitudinem de sui electione, quæ in abditis illis Dei, nunquam inueniri potest, hic in Euangelio verissime consequentur.

36.

Quia enim Euangelium est patefactio immutabilis Decreti Diuini, quo præordinauit saluos fore qui gratiam Christi fide apprehendentes, in eadem ad vitæ finem usque perseuerent,

[1] Bör vara *sententiam) nec augeri vel minui potest,*

37.

Certi vtique de sui electione sunt illi, qui certi sunt de sua in Misericordiam Dei per Christum fiducia,

38.

Ac per consequens, si prædestinati et electi, omnino (vt inquit Augustinus) perire non possunt, Tametsi in hac vita varijs ærumnis ac periculis exerceantur, viz vt conformes fiant imaginis filij Dej. Rom. 8. De fide ad Pet. cap. 35.

39.

Certi vtique, vt de sui electione, ita et æterna vita sunt ijdem, quandoquidem sibi sunt conscij in Christum se vere credere.

40.

Vnde et quanto firmior fuerit cuiusque fides, tanto erit ei certior sui electio.

41.

Atque hinc est quod hortatur beatus Petrus vt vocationem et electionem nostram studeamus certam facere, et Paulus vt probemus nosipsos num simus in fide. 2 Pet. 1. 2 Corinth. 13. vide Luth. enarrationes in 1 cap. posterioris epistlæ Petri, Tomo 5, pag. 488.

42.

Probare igitur possumus num electi sumus, non arcana Dei Mysteriá scrutando, vbi scrutator Maiestatis opprimitur a gloria,

43.

Sed fidem in Misericordiam Dei per charitatem operantem recognoscendo atque exercendo.

44.

Recte ergo sentiunt illi qui asserunt nobis de electione nostri, a posteriore esse iudicandum atque ita colligendum.

45.

Quia iste rite credidit Euangelio atque in vera fide usque ad finem perseuerando tandem obijt, Certum est ipsum vas electionis ad vitam fuisse. sana collectio vel subiuncio.

46.

Non autem econtra sic: Quia iste fuit electus igitur et credidit et saluus factus est. collectio a priori eaque falsa.

47.

Nam etsi hoc quoque verum est, tamen hac ratione quia ducitur argumentum a priori i. e. secreto Dei consilio. Nullam cuiquam hominum vel certitudinem vel veram consolationem afferre potest.

48.

Itaque præter verbum Euangelij electio nostri queri non debet, vt esse possit nobis certa et consolatoria.

49.

De corrept. et gratia cap. 13. Durum ergo sane est dictum illud Augustini, Quis ex multitudine fidelium, quamdiu in hac mortalitate viuit in numero prædestinatorum se esse presumat.

50.

Etiamsi addat ea ratione vtile esse de prædestinatione sui dubitare, vt eo studiosius caueatur mentis elatio.

51.

Imo longe vtilius ac magis necessarium est, scire se certo electum esse, viz vt habeatur vera mentis consolatio et curetur desperatio.

52.

Tum firmiter credere Remissionem peccatorum et tamen de electione sui dubitare, plane sunt pugnantia.

53.

Denique quoties Christus et Apostoli vocant fideles electos Dei, non vtique volunt ipsos de sui electione dubios reddere, sed certissimos.

54.

Si qua autem de nostri electione nobis obrepat dubitatio, tum ea pro carnis nostræ fragilitate et defectu fidei, non autem pro re iusta et laudabili haberi debet.

55.

Atque idcirco ea non est tanquam vtilis probanda ac fouenda, sed tanquam noxia nobis per crementa fidei sedulo expugnanda atque euacuanda.

Τελος.

De libero hominis Arbitrio eiusdem venerandi Patris Conclusiones.

[1].

Etsi verum est quod vox Liberi Arbitrii propriæ nulli Creaturæ, sed tantum ipsi Deo, qui solus liber est, conueniat,

2.

Tamen quia communi Ecclesiasticorum scriptorum vsu etiam ad rationalem Creaturam vox illa non abs re accomodatur, fas sit et nobis eadem consimiliter vti.

3.

Contra Pelag. Lib. 3. Arbitrium (inquit Augustinus) ab arbitrando rationali consideratione vel discernendo quod eligat quis quodue recuset, puto nomen accepit.

4.

Est autem Liberum Arbitrium facultas quædam in homine per quam eligere vel reijcere potest ea quæ obiciuntur siue bona siue mala. Definitio rei.

5.

Vera quidem hæc est Liberi Arbitrij descripsio, sed quæ humanæ naturæ (vt iam est) corruptæ minime omnium conueniat, teste Augustino. Ibid.

6.

At in Protoplasto cum homo ante peccatum esset illæsus, fuit (vt idem Augustinus Author est) huiusmodi in eo libertas. Ibid.

7.

Porro, nunc aliter se res habet, Nam ea quæ nunc est in humana natura libertas reliqua, tantum in alteram partem, nimirum malam, valet.

8.

Sic enim et Augustinus ait, Neque in liberum arbitrium quicquam nisi ad peccandum valet, si lateat veritatis vna etc. De spiritu et litera cap. 3.

9.

Et Lutherus, Voluntas hominis non plus facit per se verbo audito, quam non audito, si deest spiritus i. e. valet in spiritualibus prorsus nihil. De seruo arbitrio.

10.

Ad mala autem reuera liberum arbitrium habet homo cum enim peccat non aliqua externa causa coactus, sed vltro ac libera voluntate peccat.

11.

Neque enim aliter posset esse peccatum, nisi ex libera hominis voluntate procederet.

12.

Quemadmodum et Augustinus ait, Vsque adeo peccatum voluntarium est, vt nullo modo sit peccatum nisi voluntarium.

13.

Stoicam n. necessitatem qua secundæ causæ a prima indesinenter et simili modo vel copulatione moueri dicuntur fides Christiana sine exceptione non admittit.

14.

Sicut enim Deus non est volens iniquitatem, quemadmodum habetur in psalmo, ita nec cuiquam peccati est author. Psal. 5.

15.

Ergo si qua est necessitas iuxta quam omnia euenire recte dici possit, ea certe Stoica illa de fato et Genesi (quæ contingentiam non admittunt) nequaquam est.

16.

Eam enim his verbis reijcit etiam Crysostomus, Crede supplicium esse et reg-
1 Timoth. 1. Homil. lib. 2. num, et credere desistes esse aliquid genesin quæ liberum arbitrium tollit et nos violenter necessitati subicit.

17.

Necessitas consequentiæ quid. Esse tamen Necessitatem aliquam nimirum eam quam Theologi vocant necessitatem Consequentiæ negari non debet.

18.

Est autem ea, vbi intelligantur res necessario euenire vel propter causas aliquas præcedentes, vel quia ita sunt a Deo determinatæ, licet aliter se sua natura habere possent.

19.

Determinat autem Deus non minus mala quæ neque vult, neque nisi per accidens facit, quam bona quæ vult et adiuuans facit, quamuis aliter hæc aliter illa.

20.

Bona quidem determinat Deus positiue, secundum illud quod est in actis, Sta-
actor. 17. tuit Deus diem qua iudicabit orbem terræ in iustitia.

21.

Mala autem determinat repressiue seu cohaesitiue vt est illud de Senñacherjb,
Esaiæ 37. ponam ego circulum in naribus suis.

22.

Sed et Physica necessitas quæ ad prædestinationem quam Augustinus vocat Allegationis et potentiæ, pertinere videtur, huc quoque referenda est, Admittit enim Contingentiam et mutationem, vt videre licet in exemplo stantis in cælo solis pu-
Josue 10. gnante Josua.

23.

Fatemur ergo et nos omnia necessario in nobis fieri licet non necessitate Stoica aut Coactionis, sed alioqui immutabilitatis, Nam vt homo sine spiritu Dei nihil nisi malum, ita et ipsum volens facit.

24.

Atque ita cum causæ secundæ a prima semper mouerj dicuntur, tantum de sustentatione volentium non autem de coactione nolentium id intelligi debet.

25.

Ordine enim agentem Deus sustentat et assentiens iuuat, Contra vero agentem, tantum sustentat.

26.

Itaque nihil agit causa secunda sine prima, viz sustentante, in eo vero quod vitiosum est, libere agit causa secunda absque assensu et coactione causæ primæ.

27.

Quod enim Creatur, conseruatur ac sustentatur homo, creatoris est beneficium, teste Augustino, quod vero ad malum rapitur, Creaturæ deprauatæ est vitium.

28.

Etsi enim primum hominem Creauit Deus bonum, tamen nunc quotidie creat homines malos, quia ipsum semen vnde formantur vitiosum est, tanquam si faber statuas faciat ex ligno corrupto.

29.

Facit igitur Deus bonus mala (quæ ipse odit) in malis ratione sustentationis tantum, vnde et culpa facti mali non in ipsum Deum, qui maximo benefitio etiam malos sustentat, sed in hominem redundat.

30.

Neque enim homini peccanti necessitatem imponit vel creatio, vel sustentatio, vel etiam ipsa Dei præuisio sed sola propriæ voluntatis auersio ac deprauatio quæ talium actionum immediata est causa.

31.

Secunda igitur causa nihil agit sine prima scilicet (vt superius dictum est) sustentante, at [1]) multa facit prima præter secundas, quia est agens liberrimum, sicut et secundæ sine prima assentiente et adiuuante, libere agunt illud quod vitiosum est.

32.

Rursus secunda causa non agit sine prima scilicet positiuum quiddam efficiens, agit vero sine ea aberrans et deficiens.

33.

Certum est igitur hominem habere Liberum Arbitrium ad peccandum, Neque ad id Diuinitus vel cogi vel iuuarj.

34.

Ad bonum autem num libertatem aliquam habeat homo, etsi a multis dubitatur, a nonnullis prorsus negatur, ab aliquibus vero affirmatur.

35.

Tamen horum quos postremo loco posui sententia mihi videtur propius ad rei veritatem accedere.

36.

Certum est enim hominem ad efficiendam iustitiam carnis quæ vtique res est bona et a Deo mandata, aliquo modo esse idoneum.

---

[1]) I hds. står *att*, ant. skriffel för *at*, eller förkortn. af *attamen*.

37.

Cum enim in homine reliquum est iuditium et rationis delectus quidam rerum quæ sunt subiectæ rationi aut sensuj, reliquus est etiam delectus externorum operum legis faciendorum vel omittendorum, jd quod Paulus significat, Cum ait Legem iniustis esse positam.

38.

Sic et Augustinus, inquit, fatemur esse omnibus hominibus liberum arbitrium habens quidem iudicium rationis, non per quod sit idoneum quæ ad Deum pertinent inchoare aut certe peragere, sed tantum in operibus vitæ præsentis, bonis dico, quæ de bono naturæ oriuntur i. e. velle laborare in agro, velle manducare, bibere, malis vero dico, vt est Idolum colere, velle homicidium vel adulterium facere.

Hypog. Lib. 3.

39.

Sic et Lutherus, Potest concedi quod homo dicatur habere Liberum Arbitrium in ijs quæ sunt infra eum, viz in facultatibus et possessionibus, at non item in superioribus, quæ propriæ ad Deum spectant.

40.

Porro etsi talis libertas sit in non renatis, tamen ea sæpe vel improbitate Diaboli vel imbecillæ carnis petulantia expugnatur, ita vt quis directe contra verum rationis iudicium agat, Sicut apud Ouidium Medea: Video meliora proboque deteriora sequor.

41.

Attamen inter hæc impedimenta manet delectus et aliqua libertas in mediocriter sanis regendi externos mores.

42.

Quantum vero ad justitiam spiritualem vel inchoandam vel perficiendam, Certum est hominem naturaliter liberum arbitrium non habere,

43.

Cum enim constat hominem in hac naturæ corruptione legi Dei perfecte satisfacere non posse, atque eatenus peccatorem esse, quatenus id non facit, non liber est vtique, sed seruus est peccati, qui facit peccatum, vt Christus inquit. Joh. 8.

44.

Ideo et Augustinus sic, ait, Arbitrium voluntatis tunc est vere liberum, cum vitijs peccatisque non seruit, Tale dictum est a deo quod amissum nisi a quo potuit dari, non potest reddi, vnde veritas dicit: Si filius vos liberauit etc.

45.

Vt ergo negandum non est, hominem Gratia Dei illuminatum confortatumque ad opera spiritualia, liberum arbitrium habere, Ita vicissim fatendum ipsum ante huiusmodi spiritualem illuminationem, tale arbitrium nequaquam habere.

46.

Et quamuis quidam existiment in conuersione et sanatione hominis, ipsius voluntatem simul cooperari, Tamen rectius sentire videntur illi, qui ante sanationem per Spiritum diuinum factam Synergiam non admittunt.

47.

Oportet quippe vinctum prius solui quam quoquam ambulet.

48.

Natura tamen capax est homo, gratiæ diuinitus infundendæ, atque in hoc a statua differre credendus est,

49.

Sicut et Augustinus, his verbis significat, Posse habere fidem, sicut et posse habere charitatem naturæ est hominum, habere autem fidem et charitatem gratiæ est fidelium, Non enim omnium est fides, licet fidem posse habere est omnium. De prædest. sanct. lib. 1 cap. 5.

50.

Sic et Lutherus. Si vim liberi arbitrij eam diceremus qua homo aptus est rapi Spiritu et imbui gratia Dei, recte diceretur, hanc n. vim (seu vt sophistæ loquuntur) dispositiuam qualitatem et nos confitemur quam non arboribus neque bestijs inesse, quis est qui nesciat? in de seruo arb.

51.

At tum fuerit liberum arbitrium, non proprie nec actualiter liberum, sed potentialiter, viz quod liberari possit,

52.

Potentia liberandi non apud hominem ipsum sed apud Deum solum existente.

53.

Quod autem quidam aiunt, in homine esse velle medium vel purum, figmentum est (inquit Lutherus) Dialecticum ex obseruantia et ignorantia vocabulorum natum.

54.

Rursusque alii quidam aiunt, liberum arbitrium sine gratia habere vim quidem sed inefficacem, id est quod sophiste vocant suppositium in adiecto, authore Luthero.

55.

Tenendum est ergo quod simul ac voluntas hominis fuerit per gratiam Dei sanata, habet liberum arbitrium homo ad bonum, prius vero minime.

56.

Quod autem quidam aiunt, tres esse causas concurrentes ad actionem bonam, scilicet spiritum sanctum, verbum et voluntatem, id verum est, si de voluntate iam sanata intelligatur, alioqui vero non.

57.

Jam et hoc mirum videtur, cum omnes homines sint de vna peccati massa, vnde inter ipsos hoc oriatur discrimen, quod alijs sit voluntas sanabilis, alijs vero minime, cum tamen gratia Dei vtrique parti offeratur.

58.

Recte sane mirum, Nam si ea mira videntur quorum latet causa, quia et huius rei causa arcana est merito eam admirari potius quam curiose scrutari debemus.

59.

In Joh. cap. 6 tractatu 26. Ad articulos falso impositos cap. 14.

Quare illum trahat et illum non trahat, Noli (inquit August.) velle iudicare, si non vis errare. Et alibi Cur autem illum retineat Deus, illum non retineat nec possibile est comprehendere, nec licitum inuestigare Cum scire sufficiat et ab illo esse quod statur et non esse ab illo quod ruitur.

60.

Contenti igitur eo solo esse debemus quod scire datum est, deberi id gratiæ Dei quod quidam sanantur, quod vero alij non sanantur id deberi rerum propriæ culpæ et diuinæ iustitiæ, Non enim respectus personarum apud Deum, qui certo uult omnes saluos fieri.

61.

Quicunque ergo de hac re serio sunt solliciti (quod quidem signum est non ambiguum sanabilitatis, imo gratiæ præuenientis ac iam donatæ) petant a Deo auxilium et impetrant iuxta illud Augustini. Non traheris Ora vt traharis. Porro qui sanabiles non sunt, nec de his rebus magnopere sunt solliciti.

Satserna om predestinationen ådagalägga författarens vidsträckta patristiska lärdom och grundliga kännedom om reformatorernas skrifter. Med fin urskiljning upptager han det sanna och afsöndrar det falska i Augustinianismen och intager sålunda samma ståndpunkt som den lutherska teologien i Tyskland sedan den från sig afskiljt å ena sidan determinismen i Luthers »De servo arbitrio» och i Melanchtons äldsta Loci och å andra sidan den filippistiska riktningens synergism. Samma synpunkter som behärska framställningen af nådevalet i Concordieformelns 11 art. finna vi redan i Laurentii Petri »Conclusioner». De äro i vissa afseenden med större konseqvens genomförda. Grundtankarne äro: 1) särskiljandet af *förutvetande* och *förutbestämmelse* och den senares hänförande blott till de troende, hvilkas tro Gud förutsett; 2) afvisandet af alla förvetna försök att inträngа i en Guds fördolda vilja och hänvisandet till *Guds i evangelium uppenbarade frälsningsvilja*.

Ännu mera betydande och värdefulla äro dock satserna om den fria viljan. Här befinner han sig nämligen ej blott i jämnhöjd med den samtida lutherska teologien i Tyskland, utan röjer på en punkt en åskådning som höjer honom deröfver. I de första satserna visar den sig icke. Han rör sig här, där det gäller den mänskliga viljans bundenhet i synden, i Augustinska kategorier och röjer jämväl det inflytande han rönt af läroframställningen i Melanchtons Loci. Den naturliga människans frihet är en frihet till

det onda; inom det ondas sfär bestämmer hon själf sina handlingar. Men hon har dock i någon mån äfven förmåga att frambringa en justitia externa, en till det sedliga lifvets yttre kretsar hörande rättfärdighet. Och på frågan, huruvida äfven denna är ett *godt*, svarar han ett afgjordt ja (satserna 35, 36).

Men han stannar dock icke här. Han inlåter sig på själfva den stridsfråga, som under den synergistiska striden upprörde sinnena i Tyskland, frågan, om den mänskliga viljans frihet hade någon betydelse i omvändelsen, vid ernåendet af »justitia spiritualis»: det rätta grundförhållandet till Gud och ett däraf bestämdt och behärskadt sedligt lif. Mot synergismen förklarar han, liksom sedan Concordieformeln, att någon aktiv medverkan med ordet och Anden ej kan förekomma förr än menniskan blifvit genom nåden *upplyst* och *gjord stark* (confortatus) till andliga verk (sats 45). De verkande orsakerna till omvändelsen äro därför ordet och Anden (sats 56). Men han ogillar den uppfattningen, som gifvit sig ett uttryck däri, att man liknat den opånyttfödda menniskan vid ett dödt ting, t. ex. en bildstod. Med anknytning till Luthers ord om en »aptitudo passiva» [1]) lär han, att det hos den naturliga menniskan finnes en *capacitas „infundendæ gratiæ"*, en *mottaglighet för nådens ingjutande* (sats 48). Häraf drager han den viktiga slutsatsen, att hon med afseende på det högsta goda, den andliga rättfärdigheten, är *fri, icke „actualiter", men „potentialiter"* (sats 51), således i sitt väsen såsom menniska eger ett frihetens *anlag*, hvilket dock blott genom nådens upplysande och helbregdagörande kraft kan öfvergå i verklig frihet. Genom uttalandet af denna tanke har den svenska kyrkans gamle lärofader höjt sig öfver sin samtids teologiska ståndpunkt.

---

[1]) Jfr det ur *De servo arbitrio* hemtade citatet i sats 50. Ur samma Luthers skrift äro äfven de i satserna 53 och 54 anförda yttrandena hemtade. De sistnämnda synas vara ur minnet fritt återgifna. I st. f.: *observantia et ignorantia vocabulorum* heter det nämligen hos Luther: *ignorantia rerum et observantia vocabulorum*. I sats 54 står: *suppositium in adiecto*, hos Luther: *oppositum in adiecto*.

Stadga angående ceremonier vid messan m. m. af år 1574.

Vid herredagen i Stockholm 1574 framlades för presterskapet 10 artiklar angående messan m. m. Oaktadt de betänkligheter de väckte, genomdref dock konungen, att de i hufvudsak blefvo antagna af det talrikt församlade presterskapet. De 10 punkterna, sådana de då stadfästades, meddelas i något sammandragen form af Baazius, Hist. Eccl. Sveo-Goth., s. 360 f. I Westéns Sv. Kongl. Hof-Clericiets Hist. (s. 115 f.) finnes aftryckt efter en handskrift i Riksarkivet en fullständig kopia af det af Westerås stifts representanter undertecknade beslutet. Anjou förklarar detta aftryck »otillförlitligt» (a. a. II, s. 74) förmodligen därför att det gifver beslutet felaktigt datum (1573 i st. f. 1574). Genom jämförelse med Linköpingshandskriften har jag dessutom funnit ett och annat fel, men det är för öfrigt korrekt. På ett och annat ställe, där Westéns text afviker från Linköpingshandskriftens, bör den senare korrigeras efter den förra. Åtskilliga i sak betydelselösa skiljaktigheter förekomma mellan de bägge kopiorna. De som synts mig vara af någon betydelse angifvas i noter, där Westéns text betecknas med W. Några randanteckningar i Linköpingshandskriften, till större delen innehållande kritik af stadgan, äro tryckta i marginalen.

Några punchtar anrörendes the Ceremonier som vthj Messonne hållas och brukas skole, aff Offuerhetenne stadgade och publicerede vti thett Herremöte som stood i Stocholm Anno etc. 74.

Thesse puncter bleff i then ackt publicerede at the vägen och ingången skulle berede Liturgien.

1. Till thet forste, att man medh Messonne skall sigh aldeles forholla effter thet sätt som i then Suenske Kyrckeordningen utgången och forfattat är, så att man huarcken aff forsumelse eller forachtt, något aff the nödtorfftelige, christelige och Gudfructige Ceremonier forgätter eller formindskar.

2. Till thet andre. Effter en partt aff presterskapet finnes i sino kall forsumelige vara, att the ickie forre läsa huad the prædica skole ähnn annan then tijdh the Messo holla, En part endogh the ingen prædiko holla skole, såå ståå the lichuell vid Altaret antingen platt leduge, eller och huar the något lääsa, så är thet sååda nt som vidh thet rummet och then tijdh ickie synnerlig tiener til at lääsa Ty endogh han altidh for sin egen person plictig är sigh ther om bekymbre, huru han tilbörlige bööner och tackseijelser til Gudh göra kan. Så bör honom dogh alramäst then tijdh han vidh Altaret Messo holler, thet bååde for sijne, så ock forsamblingenes

skull, med ett flitigtt betänckiande och rett gudfructighett göora, Terfore skole the som Messa hålla vara formaante och fortänchte, synnerlig i städerne att the tesemillen *Introitus, Graduale, Tractus* [1]) och något annat siunges till att förlängia tijdhen, både for sine och forsamblingennes skull, bidia några herlige och cristelige böoner, synnerlig them patres, och kyrckiones lärare haffua brukat, effter the finnes med störste Gudfructighet vara forfattade. parat viam ad canonem missæ papisticæ.

3. Till thet tridie, forre ähn Sacramentet vtskifftes, när man veet flere Communicantes vara, är thet et Christeligit bruuk som vell verdtt är, att man på thenne sidste forsumelige verdennes ende acktar och effterkommer, nemlig att man till Communicantes forst haffuer en kortt formaningh, att the betänkie vell thet hoguerdiga Christi lekamens och blodz Sacramente och tröstelige nattuard som the ackta begåå och bruuka, såå och bidie Gudh att han verdigas them ther til bereda och skickelige göora, och låta thenne handell komma til godho, sig till salighett och forbättringh, Ternäst skall præsten ærligen och skickeligen lääsa ena eller tuå aff the böoner som Herrans Nattuardh anröora, på thet the som eliest ickie kunne them aff böoker läsa, måge vetta någon form och vist sätt ther om att bidia, och sigh til thenna hoguerdige handell bereeda.

4. Till thett fierde, Man skall och som offtast och påå thet fliteligaste i prædikanen formana folcket, att the med flitigtt betänkiande, och störste gudfructighet och skickelighet gåå til Herrens bordh, Ty samma sinne, samma tanckar och ååthäffuor som vij haffua när vij vilie åkalla och bidie Gudh om wåra och andres åliggande saaker, thet samma sinne, the samma tanckar och åtthäffuor bör osz haffua och bruke när vij gåå til then höguerdige Christi Natuardh.

5. Till thett femte Endogh en sanskyllig beredelse til Herrans Nattuardh ther i mäst ståår, att man haffuer en fulkommeligh troo til samma Christi ordh: *for Ider vttgiffuin til syndernes forlåtelse,* Ty tesse Ordh *for Idher* kräffia alldeles troon och hiertat [2]), så frampt thet Sacramentet skall honom som ther til gåår helsosamptt och tilgoodo bliffua, Dogh är nu thet tilbörligit, att huar och en som til Herrans Nattuard gåå vill vthj vttuerttes måtto medh fastande och återholl i kyskneet och flitige böoner sigh ther til beredher, Formaner ochså S. Påuel alle christne vti huad ståndh och kall the hälst vara kunne, Att the och vndertiden med kötzligh lusta och begärelse haffua fordraag, på thet the måge haffua tijdh och tilfelle til fasta och böoner, Bör nu alla christne thet göora huru myckit meer kräffues en sådana vtuertes Disciplin aff presterskapet, som ickie allenast gudz ord föora och prædika skole, vthan och medh cristeligit Exempel androm foregåå, så att [3]) medh thet höguerdige Herrens lekamens och blodz Sacramente handla. Nu skieer dogh thette några prester emoth then daagh the skole messe, och Herrans Nattuardh forehaffua och begåå, ickie allena medh kötzligh begärelse ickie haffua fordraagh, vthan och ähre [4]) aff en ondh forderffueligh och forargeligh tilbenägenhett, eller aff andre löse tilfelle dricka sigh druckne, huilket ingelunda ståår til liidendes, Ty effter Dryckenhic oblique perstringit sub specie sanctæ, coniugium sacerdotum et eius vsum etc.

[1]) *quartus* W. [2]) *hierwedh* (?) *och Troon* W. [3]) *ock* W. [4]) *anthen* W.

skap både for gudh en stoor Syndh är, och eliest haffuer med sigh ett oskickeligit väsende, huilcken oskickelighett och last nu [1]) altt for myckit bruukas, oc ickie allene vaarar then tijdh en drucken är, vthan och iemuell altijdh haffuer sin krafft och synnerlige i andelige saaker, Huru kan thå han som Messa holla skall och afftonen tilforenne haffuer varit full och druckin, vara skickeligen antingen til att thet hoguerdige Sacramentet bruuke eller androm vthskijffte. eller bidia gudh om åliggande nöödhtorfftigheter, såsom han dogh på sins embetes vägne plichtigh är, Så haffuer Dryckenskap och for the hedningar så vederstyggeligh varit, att the haffua achtat honom Dubbelt straff verdh som någon last i dryckenskap bedreeff, Terföre bör ickie sådhana last och syndh hoos prästerskapet lidit och ostraffat bliffua, for thenskull then präst som her effter beslåås att han öffuer sigh i dryckenskaap eller dricker sigh druckin emoot then daagh och tijdh han med thet höguerdige Christi lekamens och blodz Sacramente handla skall, han skall mista sin präst [2]) och hårdeligen straffat bliffue, huar han lägger ther eij bot [3]) oppå,

6. Till thett Siette, Effter forsamblingen haffuer then machtt att hoon vidh Herrans Nattuardz handell, kan skicka och lagha medh the vttuertes *Medell* tingh, som äre Cristelige sånger, Collecter, Ceremonier så att alle tingh måtte skickeligen tilgåå i forsamblingenne gudi til ähra och forsamblingenne til forbättringh, Så är for gott anseedtt att the *laudes* in Veteri Ecclesia haffua varit sungne in præfatione, som the haffua kallat: Nempligh, *Per quem* [4]) *Maiestatem tuam laudant angeli* etc. måå hereffter strax effter [5]) Insättelsens ordh som lyda om kalcken, siunges aff honom som Messan holler vid samma Thoon som Insettelsens ord siunges och forre ähn Corus begynner Sanctus, och thett effter thet samma sätt som ther om scriffuit är,

Doxologia.

7. Till thett Siuuende skole presterne vara formante att the både for sigh sielffue ackta och älska utuertes reenlighett, och ther om beflijte sigh att the kläder som till Altarens tienst i Messonne fordomtijd giffne och forordinerede äre, eller her effter giffues, motte vell bliffue beuarade och rene holdne, ock att the låta ickie sådhana klädher forkomma eller aff någon lättijo, forsumelse och orenhet förderffuas, och i then stadhen äre gamble veepor, lakan och Rysselereffte, som brukas till Messan och Altaren [6]) Thett och en partt läggia sine gamble hattar och orene vanthar på altarett, Jaa och en part emillan kalcken och patinen, huad skickelighett och höffuelighet thet är, kan huar och en gudfructig Menniskia vell betrachta och besinna, effter allt sådant länder till thett höguerdiga Sacramentzens vanuyrdningh.

8. Till thett Ottonde, Thet finnes några re som ickie mere anseende haffua til Sacramentzens rette bruuk, thet the ingen åthskilnad göre emillen thet som vijgdtt och ouigdtt är, i så måtto, att sedhan the haffua thett vtskifftat, så taga the andre brödh och vijn som the haffua på altaret i en kanno eller Sakerstijen, thet the sedhan vtskiffte vtan velsignelse foregiffuandes att gudz ordh äre krafftige nogh til att velsigna så vell thett som i askien och kannen är, som thett på patinen och i

---

[1]) I hds. har stått *nog* hvilket ändrats till *nu*. [2]) Så äfven W. [3]) *bötar* W. [4]) *quam* W. [5]) *strax effter* saknas W. [6]) *åter gamble Wepor, Lakan och Rysse läreft bruke till Messekläder och altaren* W.

kalcken är, Men huru alt sådant är Christi insettielse och Pauli ordh eientligit [1]), thet må huar och en christen döma om, Ty skole vij giöra thett som Christus giordtt haffuer, så böör thet iu med velsignelsen beredt bliffue som man i Herrans Nattuardh vtskiffte vill, effter Christus ock syndrade ifrå altt annat bröödd och vijn som på bordet vaar, thet han til sin lekamens och blodz Sacrament bruka ville, Therfore och Paulus om kalcken säger: Velsignelsens kalck then vij velsigne, är ickie [han] Christi blodz deelactighet, Terfore skall han som messan holler ther om beflijte sigh att han någors när kan vetta huru myckit han bereda skall, så att thet kan forslåå til så många som sigh beretta vilie, Huar och så händer när folcket är mycket at han moste taga aff annat brödh och vijn ähn som i forstonne ärnadt vaar, synes thet ickie kunne skiee vthan Sacramentzens missbruuk att han vtan velsignelsen thet brukar, Dogh skall man ingelunde en sådhana meningh ther aff taga som the påueske haffua, att sådhana ordh och ordasätt aff sig sielffue thet göra, at Christi lekamen och blodh thå äre tilstädes, Ty Christi Ordningh och Insettelse gör thet allene [2]), dogh moste Christi Insettelses ordh brukas när man Herrans Nattuard rett bruuka vill.

9. Till thet Nijonde, skole ock prästerna så lagat att intet bliffuer öffuer aff thet i messonne beredt är, så at thet io vtskifftt och anammat bliffuer [3]) antingen aff Communicantibus eller aff them sielffue, Ty thet kommer offuer eens med Insettelsens ordh: tager och äther, tager och dricker, Så tienar och thet til then hoguerdige Sacramentzens tilbörlige äre och vyrdningh, ther med oc stor forargelse bliffuer affuandt [4]) och forkommit, som dogh sigh theraff forsakar [5]) att man thet offuerbliffne brödh och vijn som velsignat är lägger i askien och slåår i kannon, formengiandes tilhopa thett som vijgdtt och ouigdt är, Och vppå thet her medh tesz värdeligare motte vmgåås, så skall presten på sidstonne sädan altt annat aff honom vttdruckit är, ingiuuta något ouigtt vijn i kalcken och thet vpdricka, Och så aldeles her medh vara til sinnes, och sigh ther om beflijte, att altt thet som vidh thetta höguerdiga Christi lekamens och blodz Sacramente handlas och göras skall motte altid skiee med storste gudfruchtighet, skickelighet, ähra och vyrdningh, som thet sigh ägnar och böör,

10. Till thet Tionde, Effter fornempde puncter gåå allenest the Ceremonier oppå som Clerkerijdt vti Messonne achta och holla skola, Och man therutoffuer fornimmer at ock någon oskickelighet hoos några aff presterskapet finnes kan vti leffuernet och thet gemene vmgengie, hvilket ickie heller står til lidande, Terfore är for godtt anseedtt, att ock her om någon formaningh skiedde, Och skall forthenscul her medh til besluutet vara forbudit, att præsterne ickie her effter skole haffua något ohöffueligit snack eller oloffligit taal, antingen sigh emillan, eller vtj samquemd och gästebudh, som her til skiedtt är, Och ther som någhor her effter med sådana ohöffuelighet och lättferdighett antingen med talande eller siungande låter sigh fornimma och bliffuer theroffuer beslagin, thå skal han vara forfallin til thet straff

[1]) Bör vara *eenlighit*. Så W. [2]) Hos W. är här texten korrupt. [3]) I hds. står här *aff* utraderadt. [4]) *afwendt* W. [5]) *förurdsake kan* W.

som Bispen och Capitlet, vti thet stichtt ther vnder han är som sådant göör, kunne honom påläggia, som saaken är till,

Vidhare effter man och fornimmer att presternar som eliest vel kunne vara [1]) och haffua benägenhet och vilie sigh vti sitt kall och leffuerne tilbörligh med studerande nöchterhet, fasta och all höffuelighet at stella och foreholla, bliffue offte aff andre nödgade och tuingade til dryckenskaap och annen lättferdighett, som them och theres kall illa anståår, och the therfore ickie gerna göra vilie, therutoffuer ock någre sigh högeligen haffua besuäret och beklagat, Så skall her medh vara forbudit att ingen antingen i högre eller nedrige ständer. vari sigh Adelsmän, fougdar, Befolningzsmän, eller andre som aff och ahn reese, ickie heller bönder skole effter thenne daagh någon prästman våldgästa eller til dryckenskap truga eller tuinga, vtan aldeles låtha them then frijhet som theres kall, embete och leffuerne foordrar och kräffuer, så frampt at then sigh emoth thette forbod dristar göra ickie skal vara forfallin vnder tilbörligen tiltaal och straff. [2]) Τελος.

De omdömen man fällt om 1574 års stadga äro ganska stränga. Betecknande är i detta hänseende den i randanmärkningarne innehållna kritiken. Det är också utan tvifvel sannt, att väg beredes för återupptagandet af den romerska *canon missæ* genom det i art. 2 i försigtiga och obestämda ordalag uttalade påbudet om bruket af några från fäderna och kyrkans lärare hemtade »härliga och kristliga böner», samt att denna stadga öfver hufvud i ännu outvecklad gestalt uttrycker den åskådning, som sedan framträder i 1575 års Nova Ordinantia och slutligen i konung Johans liturgi.

Å andra sidan är det obilligt att förbise det berömvärda nit för ordning och tukt så väl hvad gudstjänsten som hvad presterskapets lefverne beträffar, som röjer sig däri. Den beskrifning af det dåvarande tillståndet, som lemnas, är i hög grad mörk och sorglig. Ett kraftigt ingripande har utan tvifvel varit af nöden; man måste blott beklaga, att detta ej skett i den gamle Laurentii Petri Nericii anda.

Klandret går dock för långt, då man, såsom det sker i marginalanteckningen till art. 5, i inskärpandet af den apostoliska förmaningen om återhållsamhet och tukt såsom beredelse till gudstjänst, ser ett försök att insmuggla papistiska celibatsgrundsatser, så mycket mera som erkännandet af presternas rätt till äktenskap var en af de eftergifter, som konung Johan sedermera med bestämdhet fordrade af den romerska stolen.

Hvad beträffar den i art. 8 innehållna föreskriften, så afvisas uttryckligen den papistiska uppfattningen. Bland de lutherske själfve hafva om denna fråga olika meningar gjort sig gällande.

Anmärkningsvärdt är, att i art. 5 ett ställe ur Luthers Lilla Katekes anföres [3]). Ett indirekt erkännande af den lutherska katekesens auktoritet är härmed gifvet.

---

[1]) *vete* W. [2]) Hos W. följer härefter följande försäkran: »Effter thz wij effterskreffne aff Westeråhs Sticht, till thenne Herredagh udi Stocholm berammet, uthskickade, befinne thesse förne puncter och articler medh Gudz ordh eenlighe ware och tjene till all gudfruchtigheedz förfordringh. Therföre haffue vi alle eendrächtelighen samt medh andre gode Män aff Clerkeriet ifrån the andre Biskopz Stifft till förde Herredagh församblade förde puncter och artikler gillet och bejaket. Och till yttermera visso att wij then hålle och efterkomme weele, hvar för sigh udi synderheet förseglat och underskriffuit. Actum Stockholmiæ II die Junii A:o Christi MDLXXIII» (felaktigt i st. f. 1574), hvarefter 16 underskrifter följa. [3]) Stället synes anfördt ur minnet efter den latinska texten. Jfr: »hoc verbum, *Pro vobis*, postulat omnino cor, quod Deo credat;» »tesse Ordh *for Idher* kräffua alldeles troon och hiertat». 1572 års svenska öfversättning har: »kräffuer troghen hierta»; tyska texten: »fordert eitel gläubige Herzen».

Ärkebiskopen Andreas Laurentii Björnrams stadga angående kyrkostraff.

Denna af Archiepiscopus Andreas Laurentii undertecknade stadga är ett delvis omarbetadt utdrag af 1575 års Nova Ordinantia och motsvarar i densamma art. 6, II och III (Kyrkoordningar och förslag dertill före 1686, I, s. 252—255). Vid uppräknandet af *crimina notoria* äro ett par punkter tillagda och de öfriga ofta utvidgade och förtydligade. Kyrkotuktsföreskrifterna äro i sak lika, men betydligt omredigerade. En ny föreskrift tillfogas till sist, enligt hvilken prostarne en till två gånger om året skola för kyrkotuktsstadgans tillämpning besöka församlingarne.

Crimina Notoria.

Thesse efterscriffne Groffue Laster, som plæga kallas Crimina notoria, haffua altidh legat vndher thet kyrckiostraff, som kallas excommunicatjo, thet är Banlysningh. Therfore skola och alle som her medh finnes besuärade, äffuen effter thenne daagh, ther vnder liggia och lydha, ehoo som hälst the wara kunne.

1. Forsth the som fortala och forsmädha, Gudz ordh, Sacramenten, Prädikoembetet, eller thess personer, medhan the än vthi sitt rette kall och Gudz tienst ståå etc.

2. The som aldrigh eller siällan om åårsmotet gåå til kyrkio, och höóra Gudz ordh, och äre dogh heelbregde.

3. The som forhindre andhre ifrå kyrckion, och ther the än gåå til kyrckio, bruka the likuell sådhana styckiom som bååd̊he the och andhre kunne forhindras och forargas medh, som offta skiee pläger, medh spatzerande, kortspell, therningh, harpespell, Item, the som ööl och Brennewijn vthsälia, medhan tidegärden forhänder haffz i kyrckion.

4. Bedriffua affguderij, thet är litha til någhon annan än til Gudh, vthi all åliggiende nöödh och tråanghmåål löpandes Norr eller Södher, effter spådomar, leeffiare, eller wisemän etc.

5. Så och the som medh widskepelse fara, och sigh sökia låthe, brukandes ther til faarlige besuärninger, besuärielser, läsandet i saltt och maltt, brukandes Signelse Scriffter, thergenom Gudz ordh och werdige nampn foractat vardher [1]).

6. Kiätterij bedriffua, thet är, antingen lära andhrom eller troo andhrom som något nytt eller gammalt spridha emoth gudz reene ordh och troones articklar, sålundhe forfäcktandes någhon falsk lärdhom, och gudz tiensth etc [2]).

7. Suäria fåfängeligh emooth gudz helige Nampn, vidh hans såår heliga dödh och pijno etc. [3])

8. Ickie gå ett heelt åår, eller längre, till Sacramentet Scrifft och afflöösningh.

9. Aff geenstörtigheet och ondskoo, ickie tilbörligen hålla Påska, Pingesdaagh, Juledaagh, och Långfreedaghz hälgh, andhrom till forargelse och sigh till skadha.

10. Ohörsamheet och vproor emooth offuerheten.

11. Forackta sina föräldrar, och offuergiffua them j theres nödh och ållerdoms suaaghet, eller holla them illa, medh then deel the behöffua etc.

12. Dragha längie haath, halfft åår eller heeltt [4]), i affuundh, illwilija och wredhe, till sin nästa, huilken dogh tilbiudher sin skiälige forlijkningh.

13. Mordh.

14. Horerij.

15. Bolerij.

16. Sualgh, dryckienskaap, och giäckerij.

17. Frändsämiospildh, och blodhskams Syndh,

18. Byggia äcktenskaap vthi skylskaap och forbudhne ledher.

19. Barnsdöödh,

20. Haffua fleera hustrur än eena tillijka.

21. Ther hustru och bondhe, fööra et ocristeligit leffuerne, och osämia sigh emillan i sitt äcktenskap, ther sådhana finnas kunne [5]).

22. Vthan laagliga brott och skull offuergiffua sin äckta maka honom sky och fly etc.

23. Stöldh på andeligit eller werdzligit godz.

24. Röffuerij eller wåldzwerckan.

25. Ocker emooth Gudz budh och Skriffuen laagh.

26. Falsk tygh och withnesbyrdh.

27. Falske eedher,

28. Meeneedhere [6]).

29. Wisedicktare och ööknemnere, andhrom till skam och spott [7]).

30. Tidelaagh medh oskiälige diuur [8]).

---

[1]) Motsvarar i N. O. (= Nova Ordinantia) mom. 7, hvilket lyder helt summariskt: *Wmgå medh wijdhskepelse.* [2]) N. O. mom. 5: *Kätterij och falsk lärdom lära och försuara.* [3]) N. O. mom. 6: *Sueria fåfengeliga widh Gudz Nampn.* [4]) N. O. *Draga longh ia, någon åår, nijth, haath* etc. [5]) Förekommer ej i N. O. [6]) Mom. 22—28 motsvara 21—27 i N. O. [7]) Förekommer ej i N. O. [8]) Mom. 28 i N. O.

31. The som omfara medh falsk lärdhom och oretta gudz tiensth, samptt et ogudactigt leffuerne, och ickie vela late sigh retta eller bättre etc. [1]).

Summa. The som sådant vetta, och dogh tija, fordölija, äre samme straff vndergiffne, wari sigh leegtt eller lärdh [2]).

Emooth fornemde laster, huar effter sin lägenheet, äre thesse kyrkiostraff huariom och eenom brotzligom anställandes.

1. Försth skall man hemliga laster, hemligen straffa, genom brodherligen formaningh.

2. Item. Then hemligit straff eij skiöter, honom moste man vppenbarliga formana, och framdeles for kyrkiodörren vppenbarligen straffas, medh bann, och vthskiutelse ifrån Gudz forsamblingh.

3. Skall man inghe oboothferdige afflöösa, ifrån theres syndher, vthan heller beholla them ther vthi [3]).

4. Stundhum skall man ock forholla Sacramenten in Genere, på heela hoopen, så wäl som in Specie öffuer en eller tuåå, som kunne brotzlige finnas [4]).

5. Ickie skall häller wardha effterlatit någrom brotzligom ståå faddere widh doopet [5]).

6. Ickie skal lysas til äckteskaps for någhon brotzligan myckit mindre låthan komma till fästningh eller Brüllups vigningh [6]).

7. Man skall medh Banlysta och brotzliga vppenbara syndare, ingen handell bedriffua, eller något vmgiengie haffua, them huarken hysa eller hälsa, till thess the sigh bätra, dogh moste ther medh beskiedeligen tilgåå, att alt motte ländha til bätringh etc. [7]).

8. The Banlyste och the som vnder vppenbara Schrifft höora, haffua fordom tijdh mostet holla sigh en tidh långh ifrån Gästebudh, ickie någen handell eller vandell bedriffua, ickie gåå til Brullup eller collatz, ickie herliga clädher påtaga, eij medh värijor eller kniffuar gåå etc. [8]).

9. The ther och framhärda vti långwarigh ohörsamheet och ickie vphööra aff sine ondhe laster, skall them ingen cristeligen begraffningh skiee, ingen tilstädes vara, eij klockor ringies, eller cristnes lägerstadh tillåtas etc. [9]).

10. **Summa.** Man skall them ingen kyrkiotienesth eller kyrckiorett låtha wedherfaras, ther man ickie fornimmer booth och bätringh [10]).

11. Altt thetta skall en eller tuåå reesor om ååret effterfolgdht wardha, aff Prostarna, så frampth the vilie göra sitt eghet kall, så wäl til prästerna som till then gemeene man etc. [11]). Finis. Vpsalensis Archiep(iscop)us

Andreas Laurentij.

---

[1]) Mom. 29 i N. O. lyder helt annorlunda: *Dobbel och andra groffua laster, som äre werde att komma wnder kyrkiostraff.* [2]) Förekommer ej i N. O. [3]) Motsvarar mom. 5 i N. O. [4]) Mom. 6 i N. O.: *Förhålla Sacramenten in genere.* [5]) Mom. 8 i N. O. [6]) Mom. 9, 10 i N. O. [7]) Mom. 14 i N. O. [8]) Motsvarar första onumrerade stycket i N. O. (s. 255). [9]) Motsvarar mom. 11, 12, 13 i N. O. [10]) Motsvarar mom. 15 i N. O. [11]) Förekommer ej i N. O.

Protokoll öfver visitation hållen år 1585 af ärkebiskopen Andreas Laurentii Björnram.

Denna, så vidt jag vet, hittills okända handling, hvilken innehåller viktiga upplysningar med afseende på den tidens kyrkliga ordning och sed, lyder i sin helhet som följer.

Thesse punchter forhandlade D(omi)nus Archiep(isco)pus Vpsaliensis, in Visitatjone habita Anno etc. 85 Apud Helsingenses et reliquos Nordmannos etc.

Cum plebe communiter ac[t].

1. De puritate doctrinæ, 2. De institutione in Cathechismo, 3. De præparatione deuota, ad verum vsum sacramenti, 4. De contractu Matrjmoniali. 5. de diebus præcationum, 6. de obedientia erga Magistratum. 7. Testimonium auditorum de fidelitate sui pastoris, 8. De Decimis et cæteris pastorum subsidijs. 9. De excommunicatjone 10. Mulcta eorum qui violant desponsatijonem et qui discedunt a fide desponsatjonis. 11. Ne tugurjola quibus lasciuæ ac impuræ mulieres inhabitare solent, visitent. 12. De mulcta eorum qui in Templo vel cemiterio, aliquem ex ira percutiunt. 13. Om then hielpp menige man skall giöra til domkyrckiohuusens vprettelse.

Cum Pastoribus singulariter acta.

1. De diligentia in omnibus Ministerij partibus seruanda.

2. De præpositorum officio, vt quisque diligenter in sua præpositura, ea quæ in visitatione ordinata sint, exequantur, rationem etiam exigant mulctarum, si quæ acciderint in aliqua Ecclesia, et Episcopo reddant.

3. Ne matrimonio coniungant ante dispensatjonem eas personas, quæ subiectæ sunt alicui Ecclesiasticæ jurisdictionj, præsertim autem eas qui discedunt a dispensatjone facta.

Hoorkarlar, tiuffwar, ockrare och alle Ogerningesmän skole botha till sin eghen Sockenkyrckio, när the haffua ståått sin plickt, och bliffua intagne i forsamblingen en daler och Prowesten en marck.

The som komma aff främmande Landzskaap, och wilia byggia äckteskaap, skole ther till ingelunde bliffue tillåthne, forre än the haffua bræff aff sinom kyrckioherde, att the medh ingom tilforenne äre trooloffuede oc fäste, theslikes om theres vmgiengie och leeffuerne. The som ock boo i samma landh, dogh i annor Sochn skola i lika måtto aff sinom kyrckioheerde haffua wittnesbyrdh.

Boolare skole såå wäl vthesluuthes aff forsamblingenne som Boolerskor, och ståå lijka plickt. Men altidh skola the wara tilstädes i waknhuuset, och så många Messedagar the forsuma, så myckit längre skall theres plichtetijdh fordröyes.

The föräldrar som sådhana barn haffua, som äre kompne till lagha åldher, och neeka them Ecktenskaap, vthan lagha och tilbörligh forfall, och merckeliga orsaaker, när barnen äckteskaap begära, *amittunt suam authoritatem*. Och the barn som vthan föräldranars loff wilie byggia äckteskaap, theres trooloffningh skall intet gillas, och aff kyrckiotienarenom huarken fästas eller wijas, Men the som medh fadhers och modhers, eller gifftemändz samtyckie, och gåffuors staadfästelse, troolofuade äre, the äre äckta folck, så att ingen må them åthskilija, synnerligen när sängielaagh tilkommer, som ock then tryckte kyrkie ordningen formäler.

De festis. 4. Vppå thet att vniformitas wara måå och kan, med osz alle, skole alle helgedagar offuer altt hollas, forst alle the wij haffue tilforenne hollit, Sedhan the Sex som nyligen insatte äre, i thet Nye Ordinantzet, och the som i then Suenske Almanach insatte äre, Festum corporis Christi, skole wij holle, Toorsdaghen effter Trinitatis, och sedhan the andre när the falla, Och tå skall man på Landzbygdenne handla Catechismum, lijka som om andhre Bönedaagar, eller ock then som wjll, the Euangelia som thå falla. Om Christi forclarningh skall handlas Dominica 7:a post Trinitatis. The som arbeta, fööra lass eller klöffia, på Messedagen när tidegerdh holles, skole formanas therifrån, och om the ickie ther medh affståå, vthsluutes aff forsamblingenne. Klockare skall wäll holla alle kläädher i kyrckionne rena, och besynnerligen Corporalet.

De lotione manuum.

Och på thet man skall wetta huru myckit till Sacramentzens bruuk bereedhas skall, skole Pastores fliteligen formana folcket, att alle the som til Altarens Sacrament gåå wilia, skole thet tilkienne giffua for än Mässan begynnes, och bliffua absoluerede, Och skall prästen inge reliquiæ hereffter haffua, och låtha forspillas, vthan alt skall fortäras antingen aff prästenom eller almoogen.

For altaret skall giööras ett långtt säthe, och haffuas ett rent handkläde ther vppå, att Communicantes måga therfore nedherfalla.

5. De mercatura Pastorum fugienda.

6. Pastores fideliter moneant, vt auditores omnes conferant testamenta. Ipsi Pastores conferant testamenta templo catedralj.

Konungen begärer intet testament aff någon kyrckioherde, vthan will at Pastores aff en frij wilie skola giffua så myckit the wilia til domkyrckion och sin egen Sochnekyrckie.

7. Ipsi etiam Pastores debent præparati esse ad vsum sacræ coena vna cum alijs, Ideo ante incoatjonem Missæ coram altarj procidant, recitent pias præces, vt et alij communicantes discant præcarj.

8. De habitu Pastorum. Prästerna skole ingelunde haffua kappor vppå, när the giöra kyrckiotiensten ickie heller andre otienlige klädher.

Röckliner skole the ock bruuka, till all sins embetes tienst.

9. Bönedagarne skole altijdh hållas, så näär som om storste Andz tiidhen om Sommaren, Och thå skall man altidh vpläsa Catechismum, och then Lutheri vttydhningh, som ståår i psalmebooken, och sedhan vttolka et styckie eller tuå, påå samma daagh, Och när någhor begärar Absolutionem skall han granneligen forhöras in Catechismo, både huru han läser sielffue ordhen, så ock huru han forstår grunden och meningen.

10. När Prästamöte holles, skall altidh en prästman aff huart prowesterij, komma til domkyrckion.

11. De literis mendicantium. Ingen prästman skall giffua någrom tiggiebræff, vthan the haffua fåt merckelig skadha, som är: om thet haffuer brunnet for någrom, eller misth sin säädh och åarsuext, genom haagel eller frosth, eller fått någon annan merckelig skaadha. The laathstockar som bræff begära, skole affwisas. Och när Pastor skall någrom giffua bræff, skall han formäla i bræffuet huru långt han haffuer loff söökia, och huru långan daagh han haffua skall, på thet han ickie medh samma bræff, skall tiggia i många åår, som många giöra.

12. Huar präst medh sinom caplan, skall scriffta i sin eghen Sochn om fastan, på thet huar får granneligen forhööra, sine ååhöörare, och the som ickie kunna Catechismum, skola the bortuiisa sålänge the lära honom. Och skall och then osedhen wara afflysth, at presterna pläga intaga fultt Sacristien, medh folck, och holla en lithen prædikan, for them, och låtha sedhan fåå them afflöösningh, Man skall ickie haffua mere än 4 eller 3 for sigh i sändher, Men är någon som eensamber wil gåå fram, så skall prästen thet ingelunde neeka,

13. Om någor komma kan, och will föora ondtt ryckte emillan Konung:e Ma:ttz W. A. N. Herre och hans N. Herr Brodher Hertigh Carl, thå skole prästerne formana bönderne thet the ickie ther til sätia någon troo, ty the goode Herrar äre Brödher, och cristelige Herrar och forlijkas wäl. Theslikes the Landzstrykere, som annen lygn föora på wår Nådige Konungh skoole antastas. Finis.

Visitationsförhandlingarne hafva, såsom framgår af protokollet, omfattat en generalvisitation med menigheten och en specialvisitation med presterna. För den förra redogöres blott summariskt, för den senare ganska utförligt. Genom den senare isynnerhet

blifva dels åtskilliga då gällande lagbestämmelser förklarade och förtydligade, dels nya föreskrifter tillagda.

Beaktansvärda äro sålunda föreskrifterna om böter och deras redovisning till biskoparne genom prostarne (§§ 10 och 12 i generalvis. och 2 i specialvis.); om kyrkotukt, hinderslöshetsbetyg för kontrahent från annan socken, trolofning m. m. (§ 3 i specialvis.); om prestmöte (§ 10); om utfärdande af rekommendationsskrifvelser för almosesamlande (§ 11) o. s. v.

Särskildt betydelsefulla äro föreskrifterna med afseende på de genom 1575 års Ordinantia återinförda helgdagarne (§ 4), om bönedagar, katekismipredikningar och katekismiförhör (§ 9) samt huru man borde förfara vid bikt och aflösning (§ 12).

Af dessa föreskrifter framgår: 1) att hvarje vecka återkommande *bönedagar* skulle, utom under »störste andstiden på sommaren», hållas; 2) att dessa dagar *katekesen* och *Luthers uttydning* skulle uppläsas, hvarjämte ett eller två stycken skulle uttolkas; 3) att samma ordning skulle följas på de återinförda, på söckendag infallande helgdagarne, så vida man icke föredrog att då utlägga dagens evangelium; 4) att en hvar som begärde aflösning skulle noggrannt förhöras i katekesen, både huru han läste själfva orden och huru han förstod deras mening; samt 5) att vid skriftermål högst 3 eller 4 finge på en gång förhöras och aflösas, samt att den skulle aflösas ensam, som sådant begärde, hvaremot den oseden skulle afskaffas, att många på en gång aflöstes, sedan en »liten predikan» hållits till dem.

Med afseende på bönedagarne har hittills varit kändt, att hertig Carl år 1573 föreskrifvit, att sådana skulle hållas i städerna tre gånger i veckan, samt att han 1593 stadgat hållandet af sådana i städerna två gånger samt på landsbygden en gång i veckan, hvarefter 1595 års möte i Uppsala beslutit, att de skulle hållas alla fredagar så väl i städerna som på landsbygden. Det visar sig nu, att redan 1585 en likartad ordning varit gällande åtminstone inom ärkestiftet.

Den hittills obesvarade frågan, hvilken katekes vid ifrågavarande tid brukades, har nu fått sist svar. Det var *Luthers katekes*, om hvilken det också säges att den *stod i psalmboken*. Således måste redan 1582 års psalmbok, af hvilken blott ett fragment är bevaradt, hafva innehållit Luthers katekes. Märkligt är att se den nitälskan, med hvilken man drifver på undervisningen i den lutherska katekesen på samma tid man inom gudstjänstens område gör eftergifter för katolska restaurationssträfvanden. Till och med de till följd af dessa sträfvanden återupptagna helgdagarne skulle användas till menighetens befästande i den evangeliska lärans hufvudstycken.

Innehållsförteckning.

Redogörelse för innehållet i en i Linköpings Stiftsbibliotek befintlig handskriftsfoliant: T. 131. Laur. Petri Nericii Hypotyposes etc. . . . . sid. 1—9.
Handlingar angående konung Gustaf I:s förmälning med Katarina Stenbock, samlade och redigerade af Laurentius Petri . . . . . » 10—52.
Berättelse om konung Gustaf I:s likbegängelse . . . . . » 53—56.
Kyrkoceremonier vid konung Erik XIV:s kröning den 29 Juni 1561 . . . . . » 57—61.
Kyrkoceremonier vid Karin Månsdotters kröning den 5 Juli 1568 . . . . . » 62—64.
Laurentii Petri Nericii satser om predestinationen och om den fria viljan . . . . . » 65—77.
Stadga angående ceremonier vid messan m. m. af år 1574 . . . . . » 78—82.
Ärkebiskopen Andreas Laurentii Björnrams stadga angående kyrkostraff . . . . . » 83—85.
Protokoll öfver visitation hållen år 1585 af ärkebiskopen Andreas Laurentii Björnram » 86—89.

Rättelser.

Sid.	2	r.	4	nedifr.	bör	stå	fælicis	i	st.	f. fœlicis
»	8	r.	2	uppifr.	»	»	Vpsalienses	»	»	» Vpsaliensis
»	9	r.	6	nedifr.	»	»	mestadels	»	»	» hittills
»	10	r.	12	uppifr.	»	»	fælicis	»	»	» fœlicis.

PENNINGDEPOSITION ENLIGT JUSTINIANSK RÄTT.

AF

CARL G. E. BJÖRLING
DOCENT VID LUNDS UNIVERSITET.

LUND 1894.
E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI.

Inledning.

§ 1.

Depositionsaftalet, sådant det bestämmes i *corpus iuris civilis*, innebär ett öfverlemnande af lös sak till annan än egaren för att förvaras, utan att ersättning härför betingas. Emottagaren, som enligt en numera fastställd, i källorna ännu vacklande terminologi benämnes depositarie [1]), är förpliktad att vid anfordran återställa den deponerade saken, jämlikt den i § 3 J. III. 14 uttalade regeln:

> *Is, apud quem res aliqua deponitur, re obligatur et actione depositi, qui et ipse de ea re quam accepit restituenda tenetur* [2]).

Att det gifves undantag från denna regel, har Justinianus ej aktat nödigt lära den *cupida legum iuventus*, för hvilken institutionerna voro afsedda. Först i digesterna finner man upptagna uttalanden af juristerna, som visa, att fall kunna förekomma, då depositariens förpliktelse ej sträcker sig längre än till utgifvande af lika mycket af samma slag, som han emottagit. Från återställande af detta *in specie* är han däremot befriad.

Ett sådant uttalande af Alfenus förekommer i l. 31 D. locati conducti XVIIII. 2:

> *Si quis pecuniam numeratam ita deposuisset, ut neque clusam neque obsignatam traderet, sed adnumeraret, nihil aliud eum debere apud quem deposita esset nisi tantundem pecuniae solvere.*

Papinianus talar i l. 25 § 1 D. h. t. (XVI. 3) om *pecuniam non obsignatam, ut tantundem redderet, depositam;* och likaledes heter det i ett utlåtande af densamme öfver ett anfördt rättsfall, intaget i l. 24 D. eod.:

> *Respondi depositi actionem locum habere: quid est enim aliud commendare quam deponere? quod ita verum est, si id actum est, ut corpora nummorum*

---

[1]) *Depositarius* heter i l. 7 §§ 2, 3 D. h. t. (XVI. 3) öfverlemnaren af saken, numera allmänt kallad deponenten. Se C. J. C. II s. 258 not 39; Mackeldey II s. 177; Windscheid II s. 387 not 3. Beträffande den af Mühlhäuser s. 51—52; Neustetel s. 34—37; Wetter III s. 33 not 3 framställda åsikten, att på de anförda ställena verkligen afsetts depositarier i vår mening, se Heimbach s. 438 not 1; Niemeyer s. 68—69; Palmén s. 1—2 not 2; Vangerow III s. 255—256.

[2]) Jfr l. 1 § 5 D. XXXXIIII. 7. — Närmare om förpliktelserna på grund af deposition i handböckerna: Brinz II. 2 s. 606—613; Glück XV. 1 s. 171—208; Unterholzner II s. 663—673; Wetter III s. 36—41; Windscheid II s. 387—389, o. s. v.

eadem redderentur: nam si ut tantundem solveretur convenit, egreditur ea res depositi notissimos terminos.

Det skulle visserligen kunna tyckas, att Papinianus med dessa sist anförda ord velat frånkänna det föreliggande aftalet egenskapen af deposition, såvida icke samma myntstycken skulle återställas. Att detta emellertid icke varit hans mening, utan att han endast velat uttala, att en afart af depositionen är för handen, framgår af det bestämda uttryckssättet i hans svar på den framställda frågan: *depositi actionem locum habere.* Tydligare kan väl icke sägas, att det föreliggande aftalet är att anse som deposition [1]).

Obestridligen har alltså i den romerska rätten varit erkänd en form af deposition, som endast ådragit depositarien förpliktelse att *tantundem solvere.* I huru vidsträckt omfattning har då detta varit fallet?

De anförda digestställena röra uteslutande deposition af penningar. *Pecunia, pecunia numerata, nummi* äro de föremål, som deponerats. Att under *nummi* endast kan förstås metalliskt mynt, är självklart [2]). *Pecunia numerata,* en summa penningar, blifver detsamma, enär romarne icke använde annat mynt. Pappersmynt var för dem okändt. Hvad åter *pecunia* beträffar, förekommer detta ord visserligen i en vidsträcktare betydelse, men då det, såsom i fråga om deposition, användes såsom teknisk term, betyder det penningar i vanlig mening [3]). Däremot torde man kunna taga för gifvet, att egenskapen af lagligt betalningsmedel icke tagits i betraktande, utan att det endast varit såsom det allmänt begagnade bytesmedlet, som penningarna gjorts till föremål för de berörda undantagsstadgandena. Det är nämligen just på grund af penningarnas natur af bytesmedel, som man i regel kan antaga, att det för en deponent är likgiltigt, om han återfår samma penningar eller andra till lika belopp. Penningarnas individualitet har ingen betydelse.

Huruvida åter detta kan sägas äfven om andra s. k. fungibla ting än penningar, är närmast beroende på den berättigades vilja. I och för sig kan det sålunda icke påstås vara för en deponent likgiltigt, endast på grund af det deponerades fungibilitet, om han återfår det samma eller annat.

Då det sålunda i allt fall icke är självklart, att den ifrågavarande formen af deposition kan gälla annat än penningar, inskränka vi tills vidare betraktelsen till dessa. Det faller härvid genast i ögonen, att depositionen genom den nämnda särskilda regeln kommit att i hög grad närma sig försträckningen. Den öfverensstämmer till och med med den definition, Paulus i l. 2 pr. § 1 D. de r. c. XII. 1 gifver åt detta sistnämnda aftal:

---

[1]) Så tolkas stället också af Glück XV. 1 s. 158—163; Mühlhäuser s. 17—21; Pellat s. 60—63; Schmid s. 80—81; Vangerow III s. 436—438. — Niemeyer s. 33—37 däremot frånkänner Papinianus orden *quod ita verum* etc., hvilka han anser af misstag inskjutna vid kompilationen. Att Papinianus antagit deposition, medgifver Niemeyer s. 38—59. — Enligt Heimbach s. 442 är i föreliggande fall jämte actio depositi äfven actio certæ creditæ pecuniæ användbar; enligt Neustetel s. 18—19 blott den senare, om generell restitution aftalats.

[2]) L. 1 pr. D. XVIII. 1 (Paulus). Oertmann s. 86—87. Se Pauly V s. 753—757.

[3]) L. 178 pr. D. L. 16; l. 222 D. eod. Se Oertmann s. 88—93.

Mutuum damus recepturi non eandem speciem quam dedimus . . . . sed idem genus. (§ 1) *Mutui datio consistit in his rebus, quae pondere numero mensura consistunt.*

Hade det icke uttryckligen sagts, att deposition af penningar kunde ega rum med rätt för depositarien att lemna andra penningar i stället för de deponerade, vore saken klar. Det skulle då icke hafva fallit någon in att anse ett aftal af detta slag för annat än försträckning. Någon skarp gräns emellan deposition och försträckning kan nämligen icke sökas i en möjlig olikhet i kontrahenternas vilja. Det förra aftalet skulle visserligen afse förvarande af penningarna till förmån för deras egare, det senare skulle däremot bereda emottagaren gagn genom befogenhet för honom att bruka penningarna. Det slags deponerande, som nämnts, förenar emellertid båda fördelarne. Egaren får sina penningar förvarade; att han icke får dem tillbaka *in specie*, utan andra till samma belopp, är icke af någon ekonomisk betydelse. Och den andre kontrahenten, som skall förvara penningarna, har samma gagn af dem, som om han fått dem i försträckning: då han har rätt att lemna andra i stället, är han oförhindrad att begagna sig af dem, som han emottagit.

Det kräfves alltså en särskild förklaring öfver att det ifrågavarande aftalet hänförts till deposition. Man skulle kunna tycka, att samma ändamål uppnåtts genom att förklara det för försträckning. Så är emellertid i den romerska rätten icke förhållandet. Försträckningen är ett *negotium stricti iuris*, endast förpliktande försträckningstagaren till återbetalande af ett lika stort belopp som han emottagit, under det att depositionens rättsverkningar däremot bestämmas *ex fide bona* [1]). Skarpast framträder denna åtskillnad i fråga om skyldigheten att betala ränta å penningarna, hvilken endast en formlig utfästelse *(stipulatio)* kan ådraga försträckningstagaren [2]). För deponerade penningar kan däremot *bona fides* i åtskilliga andra fall fordra betalande af ränta. Äfven i andra afseenden är deponenten mera gynnsamt ställd än försträckningsgifvaren. *Dels* tillerkänner den romerska rätten deponenten vissa särskilda förmåner, hvilka ej tillkomma andra borgenärer. Sålunda får depositarien ej emot hans anspråk göra gällande någon kompensations- eller retentions-rätt i händelse af genfordran, icke heller *exceptio non numeratae pecuniae*, han hotas vidare af infami i händelse af dolöst underlåtande af aftalets uppfyllande, och i vissa fall eger deponenten äfven förmånsrätt i hans konkurs [3]). *Dels* gäller särskildt för penningförsträckning möjligheten att förmedelst *exceptio Senatus consulti Macedoniani* undgå betalningsskyldighet [4]).

---

[1]) Pr. J. III. 14; § 28 J. IIII. 6; l. 11 § 1 D. XII. 1; l. 1 § 23 D. XVI. 3. Se ang. orsakerna till denna åtskillnad Huschke Darlehn s. 10; Karlowa Rechtsgeschichte II. 2 s. 553, 567—568, 600—601, 605—606; Pernice I s. 417; Sohm s. 34—37; Ubbelohde s. 53—59, 85.

[2]) Ett undantag härifrån till förmån för krediterande *civitates* stadgar l. 30 D. XXII. 1; andra undantag förekomma i l. 5 § 1 D. XXII. 2 *(nauticum faenus)*; Nov. CXXXVI. 4 (för *argentarii*).

[3]) Däremot finnes det intet skäl att med Mühlhäuser s. 53 antaga, att moratorier, beviljade af öfverheten eller enligt l. 8 C. VII. 71 af konkursborgenärer, saknat giltighet för deponenter. Se Brinz II. 1 s. 409—410; Unterholzner I s. 370—372; Windscheid II s. 72—73.

[4]) Se härom i synnerhet Huschke Darlehn s. 149—195.

Det är alltså ganska väsentliga förmåner, som den romerska rätten medgifver en borgenär genom att tillerkänna honom rätt att med *actio depositi* göra sitt anspråk gällande. För den nutida romerska rättens del kunna visserligen icke alla de nämnda förmånerna anses gällande; särskildt är den infamerande verkningen af domfällande på grund af deposition numera utan betydelse [1]). En betydlig olikhet förefinnes likväl alltjämt emellan rättsverkningarna af deposition och försträckning [2]).

Att bestämma de olika faktiska förutsättningarna för dessa aftal synes därför vara af nöden. Härvid kan det visserligen icke bestridas, att det förefaller principiellt oriktigt att erkänna såsom deposition ett aftal, som har så stor yttre likhet med det för försträckningen uppställda begreppet; men det måste å andra sidan medgifvas, att stadgandena i *corpus iuris*, sådana som de ofvan anförda, nödvändiggöra uppställandet af en dylik afart af depositionen. Att helt och hållet förneka densammas berättigande, under framhållande af den bristfälliga juridiska konstruktion och den — i själfva verket endast skenbara — motsägelse emellan de romerske juristernas åsikter, som framträda i de hithörande fragmenten, synes icke befogadt [3]). Det synes då riktigare att på grund af källornas stadganden söka begränsa den ifrågavarande formen af deposition, ej mindre mot den regelmässiga formen af detta aftal, än äfven gent emot försträckning. De särskilda rättsverkningar, som sammanhänga med depositariens frihet från individuell återbetalningsskyldighet, böra vidare bestämmas. Depositionens hufvudregler bibehålla i öfrigt sin giltighet.

Enär den åtskillnad emellan *contractus stricti iuris* och *bonae fidei*, hvarpå uppställandet af den ifrågavarande afarten af deposition, utan skyldighet till återställande *in specie*, beror, för den moderna rätten i allmänhet är okänd, så har denna icke heller alltid skilt detta aftal från försträckning [4]). Hvad särskildt den svenska rätten beträffar, finnes det för dess del intet skäl att behandla aftalet, äfven om det kallas deposition, annorlunda än enligt de för försträckning gällande reglerna [5]). Däremot är äfven i den nu gällande romerska rätten aftalet allmänt erkändt som en form af deposition under namn af *depositum irregulare*, såväl i praxis [6]) som af författarne.

---

[1]) Att den infamerande verkningen icke varit ursprunglig i den romerska rätten, i det den ej nämnes före *edictum perpetuum*, se Karlowa Rechtsgeschichte II. 2 s. 602—603; Pernice I s. 248—249; Schulin s. 40. Jfr dock Ubbelohde s. 33.

Beträffande infamien i den moderna rätten, se Arndts s. 34; Rivier i Holtzendorffs Rechtslexikon art. Infamie; Savigny II s. 224—230; Unterholzner II s. 664; Windscheid I s. 133—135.

[2]) Se t. ex. Schmid s. 83—85; Windscheid II s. 390 not 5.

[3]) Niemeyer kommer genom sin undersökning till ett nekande svar på den fråga, han uppställt (s. 2): »Enthalten die Quellen Rechtssätze in Bezug auf die Hinterlegung fungibler Objekte, welche die Aufstellung eines besonderen Rechtsbegriffes für dieses Geschäft oder für eine bestimmte Gestalt desselben rechtfertigen?» Se ibm s. 78. Att någon sedvanerätt i ämnet bildats, förnekar Niemeyer likaledes (s. 144). Särskilda regler för deposition af penningar erkänner han icke (s. 24—25).

[4]) Niemeyer s. 158—166. — Så framför allt Entwurf eines bürg. Gesetzb. f. d. Deutsche Reich.

[5]) M. Calonius, Dissertatio juridica de delictis circa depositum (Aboæ 1783) s. 5; Palmén s. 29—32; F. Schrevelius, Civilrätt II § 314.

[6]) Entscheidungen I s. 204—208; XII s. 85—92; Seuffert's Archiv N. F. I s. 32—33; Niemeyer s. 101—102.

Dock råder emellan desse ingen öfverensstämmelse. Icke ens begreppet *depositum irregulare* är bestämdt. Under det att sålunda vissa äldre författare [1]) därmed betecknat hvarje form af deposition, som i afseende på något *naturale contractus* afviker från hufvudreglerna, begagna andra [2]) uttrycket *depositum irregulare* för att utmärka depositariens rätt att begagna det deponerade, detta må nu vara fungibelt och förbrukbart eller icke. Uttrycket användes emellertid vanligen i betydelse af deposition af fungibla ting med rätt för depositarien att återställa andra af samma slag och myckenhet [3]). Endast få författare hafva inskränkt begreppet till deposition af penningar med nämnda villkor [4]). I allmänhet uppfattas nämligen de anförda digestställena, som behandla ämnet, såsom vore penningar där nämnda endast som exempel på fungibla ting; någon gång tillägges egenskapen förbrukbara. Det skulle således hafva varit dessa egenskaper hos penningarna, som varit anledningen till uppställandet af de särskilda reglerna för deras deponerande. Äfven om så varit förhållandet, och icke det afgörande skälet legat i penningarnas natur af bytesmedel, såsom ofvan antydts och nedan (§ 3) skall närmare utredas, skulle likväl tvifvelsmål kunnat framställas rörande befogenheten af en dylik extensiv tolkning af undantagsstadganden, sådana de ifrågavarande digestställena ovillkorligen äro. Ännu osannolikare förefaller denna tolkning, då man betänker, att egenskapen af bytesmedel, som gör penningarnas individualitet fullkomligt likgiltig, förefinnes endast hos dem [5]).

Huruvida det å andra sidan kan anses berättigadt att under alla omständigheter förklara en s. k. deposition af andra fungibla ting än penningar, som afslutes med uttryckligt eller tyst medgifvande åt depositarien att icke behöfva återställa detsamma, utan endast lika mycket, för försträckning, skall här ej närmare undersökas [6]). Det må emellertid anmärkas, att de skäl, som tala för ett medgifvande af *actio depositi* i fråga om penningar, icke ega samma giltighet för andra föremål. Visserligen alstrar en försträckning af sådana för borgenären ingen *actio bonae fidei*, endast en *condictio triticaria* på ett gifvet belopp. Men enär ännu enligt den klassiska romerska rätten detta belopp ovillkorligen skulle bestämmas i penningar, med-

---

[1]) Såsom Glück XV. 1 s. 152, samt (enligt uppgift hos Niemeyer s. 103 not 4) Lyncker och Oelrichs.

[2]) Såsom Schmid s. 79; Thibaut II s. 298—299. Niemeyer s. 80—85 uppräknar åtskilliga andra, såsom Günther, Valett, Schweppe, Wening-Ingenheim, Seuffert.

[3]) Se bland andra Arndts s. 472; Brinz II. 2 s. 602; Bucher s. 348—350; Ekelund III s. 277; Hall s. 301; Huschke Darlehn s. 23; Luden s. 325; Mühlhäuser s. 24—25; Neustetel s. 22; Palmén s. 4; Puchta Pandekten s. 500; Vangerow III s. 431; Wetter III s. 42; Windscheid II s. 389. Jfr Aagesen II s. 255; Unterholzner II s. 661, 665—666, 668—669.

[4]) Mackeldey II s. 177—178; Pellat s. 71, 75; enligt Niemeyers uppgift (s. 105 not 12) äfven Schilling.

[5]) Se Nordling s. 56—59.

[6]) En sådan åsikt har i allt fall framställts redan i scholierna till Basil. XIII. 2: 24 (tom. II s. 52, 53), hvarest en öfverenskommelse om återgifvande af lika mycket i stället för det deponerade förklaras utesluta actio depositi; endast beträffande penningar anser scholiasten densamma tillämplig under sådana förhållanden.

förde denna uppskattning af föremålet i viss mån möjlighet att taga hänsyn till borgenärens intresse [1]). Häri låg en fördel, som icke tillkom en borgenär, hvilken gifvit försträckning i penningar. Den justinianska rätten nämner visserligen också en dylik *aestimatio* vid *condictio triticaria* [2]); emellertid torde denna icke alltid hafva varit behöflig, då äfven *certa res* kunde omedelbart utdömas [3]). Däremot har det i den justinianska rätten blifvit möjligt att betinga sig ränta vid försträckning af annat än penningar, utan att behöfva använda stipulationsformen. Ett *pactum nudum* blef i sådant hänseende tillräckligt [4]). Om man nu härtill lägger, att *exceptio Senatus consulti Macedoniani* endast är användbar emot fordran på grund af penningförsträckning, icke i fråga om försträckning af annat [5]), så måste det medgifvas, att det ingalunda är lika obilligt att förneka en borgenär *actio depositi*, då hans fordran gäller annat än penningar, som då detta är förhållandet.

Det finnes icke heller i *corpus iuris civilis* något stadgande, som uttryckligen tillåter deposition af annat än penningar med ett förbehåll af ofta nämnda innehåll, att endast lika mycket behöfver återställas. Den anförda definitionen på försträckning passar däremot för ett sådant aftal.

En annan sak är emellertid, att en depositarie kan komma att återställa andra föremål än de deponerade, om dessa äro fungibla, äfven utan att detta särskildt medgifvits honom. I samma mån de deponerade föremålen sakna individuella kännetecken och endast *pondere numero mensura consistunt*, i samma mån blifver det för deponenten utan betydelse, om han återfår desamma eller andra af samma slag. Faktiskt kan det alltså mycket väl tänkas, att deponenten icke kan skilja sin deponerade egendom från annat likadant i depositariens besittning, utan måste åtnöja sig med att återfordra samma mängd, som deponerats. Rättsverkningarna blifva dock ej desamma som af penningdeposition, enär dessa, enligt hvad den följande framställningen kommer att utvisa, väsentligen bero på den endast hos penningarna förekommande egenskapen af allmänt bytesmedel.

Deposition af icke individualiserade penningar.

A) Förutsättningar.

§ 2.

Den egendomliga rättsverkan, som, enligt hvad i inledningen nämnts, i digesterna omtalas såsom fästad vid deposition af penningar, följer emellertid icke aftalet

[1]) Savigny V s. 613—617. Se äfven Cujacius II s. 397; Jousserandot I s. 263; Ortolan III s. 560, 569; Schulin s. 288.

[2]) L. 3 D. XIII. 3. Jfr Huschke Darlehn s. 219.

[3]) § 32 J. IIII. 6. Schulin s. 599; Sohm s. 199.

[4]) L. 11 C. IIII. 32 (jfr Basil. XXIII. 3: 59); l. 23 C. eod. Huschke Darlehn s. 197; Karlowa Rechtsgeschichte II. 2 s. 600.

[5]) L. 3 § 3 D. XIIII. 6; L. 7 § 3 D. eod.

i hvarje fall. Fastmera gäller ofta äfven i afseende på penningar depositionens hufvudregel, att depositarien skall återställa det, som han emottagit, och att han icke eger utbyta det emot annat. Den justinianska rätten har alltså tvänne arter af penningdeposition, allt efter som denna regel är gällande eller ej. Af dessa båda arter måste den regelmässiga, som förpliktar depositarien till återställande *in specie,* anses som ojämförligt mindre betydande. Det är nämligen i allmänhet icke af något intresse för deponenten att återfå samma penningar, som han deponerat. För depositarien är det en bestämd fördel att få betala andra penningar i stället, enär han därigenom kommer i tillfälle att göra sig gagn af det deponerade kapitalet. Detta kommer åter deponenten till godo i form af ränta, åtminstone i vissa fall. En annan förmån för deponenten är att hans risk att förlora kapitalet väsentligen minskas.

På grund af dessa förmåner, hvilkas närmare utredande måste uppskjutas till det följande, synes det ganska naturligt, att parterna vid aftalets ingående i de flesta fall icke vidtaga några åtgärder för att ålägga depositarien individuellt återställande. För denna förpliktelse fordras emellertid sådana. De deponerade penningarnes individualitet skall på ett eller annat sätt särskildt bestämmas, för att depositarien skall kunna åläggas denna förpliktelse. Har åter ingen åtgärd för deras individualiserande vidtagits, behöfver han blott *tantundem solvere.*

I detta individualiserande ligger alltså det afgörande momentet. Det skulle visserligen kunna tyckas, att det hade varit riktigare att fordra ett positivt uttryck för parternas vilja för den mindre stränga förpliktelsens inträdande, då ju denna icke öfverensstämmer med hufvudregeln. Men då rätten lagt det i parternas hand att bestämma, huruvida den ena eller den andra arten af deposition skall komma till stånd, är det naturligare att i allmänhet anse den arten afsedd, där depositarien icke förpliktas strängare än till återbetalande af ett lika stort belopp, som han emottagit. Att deponenten önskar återfå samma penningar, kan nämligen icke antagas i andra fall, än då han uttryckligen tillkännagifvit en sådan önskan eller genom att på något sätt individualisera penningarne visat, att det ej är honom likgiltigt, om de förbytas emot andra.

En uttrycklig öfverenskommelse om penningarnes individuella återställande blifver naturligtvis giltig. Papinianus omtalar i l. 24 D. h. t. en dylik öfverenskommelse: *si id actum est, ut corpora nummorum eadem redderentur.* Emellertid erfordras härvid ett bestämmande af penningarnes individualitet. I allmänhet sakna de särskilda myntstyckena alla individuella kännetecken, så att sådana måste anbringas. Äfven om romarnes mynt på grund af ofullkomligare teknik i afseende på präglingen icke voro hvarandra så fullkomligt lika som de nutida mynten [1]), så har sannolikt ett särskildt fastställande af deras individualitet icke varit obehöfligt för deras säkra igenkännande. Detsamma är förhållandet med vårt pappersmynt, som visserligen med lätthet kan individualiseras medelst numreringen, men som man likväl icke i allmänhet känner igen, enär man icke fäster något afseende vid denna.

[1]) Hohenemser s. 54—55; Pauly V s. 760—761.

Ett lämpligt sätt för individualiserandet, som källorna omnämna, är penningarnes inneslutande i förvaringspersedlar eller omslag, med eller utan försegling. Detta anses ensamt för sig som ett tillräckligt tydligt uttryck för deponentens vilja att återfå samma penningar. För att depositarien skall få rätt att lemna andra i stället, måste deponenten sålunda öfverlemna summan på annat sätt: *neque clusam neque obsignatam traderet,* heter det hos Alfenus (l. 31 D. XVIIII. 2). För att uttrycka penningarnes öfverlemnande utan att någon dylik åtgärd skett, använda källorna ordet *adnumerare* [1]), hvarmed uttryckes penningarnes bestämmande endast med afseende på antalet myntenheter eller m. a. o. det värde, de representera. Har så skett vid deponerandet, är depositarien berättigad att vid återbetalandet lemna andra penningar i de deponerades ställe [2]). Gäller detta redan utan särskildt medgifvande från deponentens sida, så måste det naturligtvis äfven vara fallet vid uttrycklig öfverenskommelse i sådan riktning. En dylik öfverenskommelse nämnes i l. 24 D. h. t.: *si ut tantundem solveretur convenit.* Äfvenledes är det säkerligen en öfverenskommelse kontrahenterna emellan, som åsyftas i l. 25 § 1 D. eod., där det talas om *pecuniam non obsignatam, ut tantundem redderet, depositam* [3]).

Längre än så får emellertid ej medgifvandet utsträckas, om aftalet skall bibehålla sin natur af deposition. Om sålunda deponenten tillåter depositarien att bruka penningarne, eller öfverlåter eganderätten åt honom, måste man enligt den romerska rättens stadganden räkna aftalet som försträckning. Vi möta här den oegentlighet hos de romerske juristerna, som i inledningen antydts. I stället för att i öfverensstämmelse med försträckningens begrepp dit hänföra hvarje öfverlemnande af penningar med förbehåll om återbetalande *in genere,* lades detta af billighetshänsyn till en del under begreppet deposition. Emellan aftalen försträckning och deposition, åtminstone så vidt frågan gällde penningar, måste därför gränsen uppdragas efter andra än de vanliga reglerna: återställande *in genere* eller *in specie.*

Att det enligt den romerska rätten verkligen varit en bestämd skillnad fastställd emellan förutsättningarna för inträdandet af de båda aftalens olika rättsverkningar, måste anses gifvet. Det gäller endast att bestämma, hvari denna skillnad legat. I första hand vill man naturligtvis söka denna i Ulpiani sats: *nulla utilitas eius versatur apud quem deponitur* [4]). I motsats härtill skulle vid försträckningen emottagarens fördel vara afsedd, uteslutande eller ock vid sidan af försträckning-

---

[1]) L. 31 cit.; l. 24 D. h. t. — Heimbachs åsikt (s. 135), att i adnumeratio skulle med nödvändighet ingå öfverförande af eganderätten, förefaller ej sannolik.

[2]) Enligt den vanliga terminologien föreligger *depositum irregulare,* se t. ex. Arndts s. 472; Baron s. 498; Brinz II. 2 s. 604; Mackeldey II s. 178; Mühlhäuser s. 25; Unterholzner II s. 665; Vangerow III s. 432; Wetter III s. 43.

[3]) I C. J. C. II s. 264 öfversättes detta uttryck: »mit der Bestimmung, dass er ebensoviel zurückgeben solle, niederlegtes, nicht versiegeltes, Geld». Pellat s. 63 återgifver det i öfverensstämmelse härmed: »de l'argent déposé sans être cacheté, avec convention qu'il en rendrait autant». Se äfven Niemeyer s. 7—8, 43—44.

[4]) L. 5 § 2 D. XIII. 6; jfr l. 17 § 2 D. XVIIII. 5.

gifvarens. Ehuru detta är den åsikt, som allmännast uttalas, såväl i teori [1]) som praxis [2]), kan den likväl svårligen förenas med källornas stadganden, hvilka ofta förutsätta, att depositarien gör sig gagn af de deponerade penningarne, såsom då det i l. 28 D. h. t. heter: *deberi ex bonae fidei iudicio usuras, sive percepit sive pecunia in re sua usus est,* liksom l. 29 § 1 D. eod. nämner det fall, att *deposita pecunia is penes quem deposita est utatur.* Då så är förhållandet, att depositarien verkligen kan komma att draga nytta af de deponerade penningarne, torde man svårligen kunna fästa någon betydelse vid den omständigheten, att han på förhand, vid aftalets ingående, varit medveten härom [3]).

Å andra sidan synes det lika omöjligt att för den moderna rätten använda den åtskillnad, som de romerske juristerna uppdragit emellan deposition och försträckning. Desse hafva nämligen, såsom vi skola försöka visa, lagt den afgörande vikten vid det sätt att beteckna aftalet, som kontrahenterna själfve användt. Att åter nutidens bankdepositioner ingalunda alltid utgöra exempel på depositionsaftal i den romerska rättens mening, är allmänt erkändt [4]). Däremot kan man påträffa uttalanden, att annorlunda benämnda aftal, såsom giro och kontokorrent-aftal, i själfva verket äro att betrakta som deposition [5]).

Hvad nu den romerska rätten beträffar, kan det nära nog sägas, att kontrahenterna haft i sin makt att genom ett blott uttalande af sin vilja göra ett aftal af ifrågavarande slag till deposition eller försträckning [6]). Öfverlemnandet af en summa penningar utan förbehåll om individuell återbetalning kan utgöra förutsättning för det ena aftalet såväl som för det andra. Naturligtvis kan det nu icke fordras, att kontrahenternas vilja skall vara bestämdt riktad på alla de rättsverkningar, som följa af det ena eller det andra aftalet. Det kan icke en gång begäras, att de skola känna till dem. Men i öfverensstämmelse med den regel, som Modestinus i l. 25 D. de legibus I. 3 uttalat angående lagars uttolkande:

> *Nulla iuris ratio aut aequitatis benignitas patitur, ut quae salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad severitatem* [7]) —

hafva romarne äfven uttydt kontrahenternas öfverenskommelser. Så snart dessa gällt penningarnas förvarande, hafva de förklarats vara depositioner. Utgående från

---

[1]) Se t. ex. Aagesen II s. 254; Endemanns Handbuch III s. 926; Huschke Darlehn s. 23; Mühlhäuser s. 5—8; Rivier i Holtzendorffs Rechtslexikon art. Depositum; Schmid s. 89; Windscheid II s. 390.

[2]) Entscheidungen I s. 207—208, XII s. 87—88; Niemeyer s. 101—102.

[3]) Att »das Interesse des Hingebenden» icke kan bestämma aftalets natur, är också af Niemeyer s. 142—145 ådagalagdt.

[4]) Endemann s. 64; Endemanns Handbuch III s. 925; Gareis i Holtzendorffs Rechtslexikon art. Depotgeschäft; Niemeyer s. 149—155.

[5]) Entscheidungen XII s. 85—87; Endemann s. 207.

[6]) Jfr Arndts s. 472; Luden s. 325; Vangerow III s. 432, 439. Däremot Niemeyer s. 139—142. — Enligt Heimbach s. 434 är »das Nebeneinanderstehen des Creditums (Mutuum) und des Depositums» möjligt.

[7]) Jfr Basil. II. 1: 35.

depositionsaftalets karakter såsom förmånligt för deponenten, hafva de romerske juristerna funnit det oegentligt att försämra dennes ställning genom att neka honom *actio depositi* endast därför, att de deponerade penningarne icke skulle återbetalas *in specie*. Ty denna modifikation af depositionens hufvudregler hade icke tillkommit endast för depositariens skull; tvärtom var den fördelaktig för deponenten genom den större säkerhet för beloppets återfående, som den beredde honom.

Öfverenskomma däremot kontrahenterna om brukningsrätt för penningarnes emottagare, så får denna öfverenskommelse icke vändas till dennes skada. Men detta kunde väl sägas vara förhållandet, om han skulle förlora den kvittningsrätt och öfriga förmåner, som tillkomma en försträckningstagare i motsats till en depositarie, så mycket mera, som han skulle åtnjuta dessa förmåner, äfven om ingen uttrycklig öfverenskommelse ingåtts. I sådant fall skulle nämligen borgenären endast med en *condictio* kunna göra sin fordran gällande, vare sig ett försträckningsaftal ansåges vara för handen eller ej [1]).

På så sätt kan det förklaras, att de romerske juristerna fästat så stor betydelse vid det uttryck, hvarmed kontrahenterna själfve betecknat det ingångna aftalet.

Har gäldenären själf medgifvit, att han emottagit penningarne i förvar, så har det ansetts riktigt att tillerkänna borgenären den förmånliga ställning, som tillkommer en deponent. Gäldenären anses själf hafva medgifvit detta. I ett fall, sådant som det i l. 24 D. h. t. behandlade, där denne i sitt skuldebref erkänner sig hafva emottagit penningar, »*quos hac die commendasti mihi*», där är otvifvelaktigt deposition för handen. *Quid est enim aliud commendare quam deponere?* säger nämligen Papinianus, liksom på ett annat ställe (l. 186 D. de v. s. L. 16) uttalas af Ulpianus; och ehuru man väl icke därför kan anse de båda verben fullt synonyma [2]), är det åtminstone tydligt, att *commendare* (anförtro) är något annat än gifva i försträckning [3]).

Ett annat rättsfall, där gäldenären likaledes otvetydigt erkänner aftalets egenskap af deposition, anföres i l. 26 § 1 D. h. t.: »*accepi et habeo ex causa depositi supra scripta tua decem milia denarium*». Ehuru detta aftal säges *depositae pecuniae modum excedere*, berättigar det likväl till användande af *actio depositi*. Hvad åter beträffar det i l. 28 D. eod. nämnda aftal, där det i skuldebrefvet heter om den ifrågavarande penningsumman: »*quod apud me esse voluisti*», så har detta visserligen icke uttryckligen sagts utgöra en deposition, men att så likväl varit åtminstone kompilatorernas åsikt, ådagalägges af fragmentets upptagande i den åt depositionsaftalet egnade digesttiteln [4]).

---

[1]) Jfr l. 18 D. XII. 1.

[2]) Donellus Comm. s. 671; Niemeyer s. 39. Att *commendare* är ett äldre uttryck för deponerande, se Pernice I s. 433; Ubbelohde s. 58—59. Jfr Noodt I s. 540.

[3]) Annorlunda tänker Neustetel s. 21: »es könne zwar auch darleihen bedeuten».

[4]) Samma antagande förekommer ej mindre i *schol. basil.* (tom. II s. 56), än äfven hos Mühlhäuser s. 41; Neustetel s. 14; Palmén s. 23; Schmid s. 88; Vangerow III s. 435. Niemeyer s. 62—66 anser däremot aftalet vara mandatum.

Liksom det sålunda antagits, att penningarnes emottagare i de nu nämnda fallen åtagit sig det ansvar, som den romerska rätten förbundit med deposition, så har å andra sidan borgenären ansetts afstå från *actio depositi* genom att medgifva gäldenären brukningsrätt till penningarne. Medgifvandet måste emellertid hafva antagits af medkontrahenten för att vara verksamt i sådant afseende. Det är sålunda tydligt, att icke deposition, utan försträckning föreligger, om redan vid penningarnes öfverlemnande aftalats om deras brukande. Men äfven om detta skett först senare, under det att aftalet från början varit deposition, förändras dess natur därigenom till försträckning. Öfverenskommelsen om brukningsrätten skall nämligen medföra en fördel för gäldenären, och därför får man icke anse honom strängare förbunden, än som följer af försträckningsaftalet. I sådant afseende innehålla källorna otvetydiga regler, såväl för det fall, att deponenten samtyckt till depositariens begäran om rätt att bruka penningarne — l. 9 § 9 D. de r. c. XII. 1 (Ulpianus):

> *Deposui apud te decem, postea permisi tibi uti: Nerva Proculus etiam antequam moveantur, condicere quasi mutua tibi haec posse me aiunt, et est verum, ut et Marcello videtur: animo enim coepit possidere. ergo transit periculum ad eum, qui mutuam rogavit et poterit ei condici* —

som också för den händelse, att deponenten erbjudit brukningsrätt åt depositarien, och denne verkligen begagnat sig af tillåtelsen — l. 10 D. eod. (Ulpianus):

> *Si ab initio, cum deponerem, uti tibi si voles permisero, creditam non esse antequam mota sit, quoniam debitu iri non est certum.*

Detta fragment synes noga öfverensstämma med l. 1 § 34 D. h. t. (Ulpianus):

> *Si pecunia apud te ab initio hac lege deposita sit, ut si voluisses utereris, prius quam utaris depositi teneberis.*

Ty härmed kan Ulpianus icke gärna hafva velat säga annat, än att depositarien, sedan han gjort bruk af penningarne, icke längre ansvarar enligt *actio depositi* [1]). Endast *condictio certi ex mutuo* kan därefter användas.

På grund af de nu anförda källställena torde man kunna såsom ostridig anse den ofvan uppställda regeln, att deposition af penningar öfvergår till försträckning, om kontrahenterna öfverenskomma om rätt för depositarien att bruka penningarne [2]). Visserligen äro källställena samtliga häntade från Ulpiani skrifter, under det att ett från Paulus i hithörande digesttitel intaget ställe skenbart framställer en annan uppfattning. Men att på grund häraf antaga en olikhet emellan juristernas åsikter, som till och med skulle förmärkas i digesterna [3]), synes icke vara befogadt, då det nämnda stället tillåter en tolkning, som icke strider mot den anförda regeln. Stället återfinnes i l. 29 § 1 D. h. t.:

---

[1]) Jfr dock Brinz II. 2 s. 603.

[2]) Se bland andra Ekelund III s. 280—283; Glück XV. 1 s. 154—157; Luden s. 315—316; Pellat s. 71—74; Puchta Pandekten s. 500—501; Schmid s. 89—93. — Jfr också Basil. XXIII. 1: 9, 10 och dithörande *scholia* (tom. II s. 601—602).

[3]) Baron s. 498; Niemeyer s. 54—56.

Si ex permissu meo deposita pecunia is penes quem deposita est utatur, ut in ceteris bonae fidei iudiciis usuras eius nomine praestare mihi cogitur.

Att aftalet bevarar sin *bonae-fidei*-natur, innebär naturligtvis, att det förblifver deposition och icke öfvergår till försträckning. Det kan därför tyckas, som vore här uttalad just motsatsen till den nämnda regeln. Åtskilliga försök att bortförklara denna motsats äro gjorda, delvis med föga tillfredsställande resultat [1]). Det förefaller sålunda icke troligt, att deposition af individualiserade penningar skulle afses i det ifrågavarande källstället, i motsats till de från Ulpianus hämtade, hvilka otvifvelaktigt handla om icke individualiserade penningar [2]). Att strax förut, i fragmentets *principium* [3]), talats om depositariens brukande af deponerade individualiserade penningar, berättigar naturligtvis icke till att antaga, att här skall vara fråga om samma sak. Tvärt om är det väl sannolikt, att frågan här skall gälla något annat, nämligen penningar, som icke individualiserats. Likaledes är det icke troligt, att den föreliggande § 1 — i likhet med pr. — rätteligen bör anses röra otillåtet brukande af de deponerade penningarne, i det *ex permissu* bort utbytas emot *impermissu* [4]). En dylik emendation är icke behöflig. Det är säkerligen i vår § 1 icke fråga om otillåtet brukande, om också uttrycket *ex permissu meo* måste anses innebära något annat än det uttryckliga medgifvande, som nämnts i de förut anförda ulpianska fragmenten, l. 9 § 9, l. 10, l. 1 § 34 citt. Uttrycket har sannolikt endast tillkommit för att betona motsatsen till det näst förut omtalade olofliga *(»me invito»)* tillegnandet af det deponerade. Det torde därför kunna anses obehöfligt att i det nämnda uttrycket inlägga betydelsen af uttryckligt medgifvande från deponentens sida till brukandet [5]). Tillåtelsen härtill har icke särskildt gifvits, utan har varit en omedelbar följd af deponerandet, så som det skett [6]). Ett stöd för denna åsikt kan man finna i ordet *penes,* som förekommer i stället för det vanligen använda *apud.* Dessa prepositioner hafva hos juristerna en något olika betydelse, enligt hvad Ulpiani yttrande i l. 63 D. de v. s. L. 16 angifver:

»Penes te» amplius est quam »apud te»: nam apud te est, quod qualiter-qualiter a te teneatur, penes te est, quod quodam modo possidetur.

Det är visserligen möjligt, att icke någon särskild betydelse inlagts i *penes* i l. 29 § 1 cit. Hos Paulus förekomma verkligen *penes* och *apud* om hvarandra, utan att alltid någon skillnad är märkbar [7]). Likväl synes det troligare, att med använ-

[1]) Se härom Niemeyer s. 56; Vangerow III s. 435—436.

[2]) En dylik åsikt framställes af Schmid s. 93—95. Jfr Mühlhäuser s. 43; Niemeyer s. 59—60.

[3]) Si argentum vel sacculum signatum deposuero et is penes quem depositum fuit me invito contrectaverit, et depositi et furti actio mihi in eum competit.

[4]) Såsom Huschke Zinsrecht s. 151 föreslår. Se härom Mühlhäuser s. 43—44; Niemeyer s. 56—57; Pellat s. 69—70.

[5]) Denna uppfattning förekommer också hos Glück XV. 1 s. 168—169; Mühlhäuser s. 42; Vangerow III s. 435. Jfr Pellat s. 68—70.

[6]) Så förklarar också Stephanus motsvarande ställe i Basil. (XIII. 2: 29, tom. II s. 57, se äfven s. 122).

[7]) Se t. ex. Pauli sententiae II. 12 § 8: Si quis rem penes se depositam apud alium deposuerit, tam ipse directam, quam is qui apud eum deposuit utilem actionem depositi habere possunt.

dandet af den förstnämnda prepositionen afsetts att uttrycka, att den deponerade penningsumman *quodam modo possidetur* af depositarien. Verklig besittning i juridisk mening tillkommer enligt l. 17 § 1 D. h. t. en depositarie endast i det fall, att s. k. *sequestratio* föreligger. Det torde likväl icke vara nödigt att [1]) antaga denna form af depositionen här afsedd. »På visst sätt besittes» af depositarien en penningsumma, som deponerats utan individualisering. Den befogenhet, som han härigenom vinner, är i allt fall omfattande nog för att summan skall kunna sägas vara *penes* honom. Har depositionen skett på så sätt, är emellertid depositariens rätt att bruka penningarna självklar, hvadan det skulle hafva varit oegentligt att något ytterligare medgifvande härom gåfves. »*Ex permissu meo*» afser således endast den självklara tillåtelsen, som följer af deponerandet *penes* gäldenären.

Med antagande af denna tolkning behöfver man icke se någon motsägelse emellan Pauli och Ulpiani uttalanden. Att Paulus icke varit af annan åsikt än Ulpianus beträffande den rättsliga verkningen af en uttrycklig tillåtelse för depositarien att bruka de deponerade penningarne, framgår af ett yttrande i Pauli *sententiae* (II. 12 § 9), hvilket likväl icke upptagits i digesterna:

> *Si pecuniam deposuero eaque uti tibi permisero, mutua magis uidetur quam deposita, ac per hoc periculo tuo erit.*

Hvad här säges om *periculum*, är visserligen icke uteslutande gällande för försträckning, såsom i nästa § skall visas. Uttalandet om aftalets natur synes åter väl förenligt med den ofvan uppställda regeln [2]).

Öfverenskommelse om brukningsrätt till penningarne torde således kunna anses utesluta deposition; likaledes är detta fallet med öfverlåtande af eganderätten till penningarne. Dessa båda rättigheter sammanfalla nämligen, enär penningar icke kunna brukas på annat sätt än medelst förfogande öfver eganderätten, genom utgifvande. Det endast i undantagsfall förekommande begagnandet af penningar på annat sätt, såsom prydnad eller till förevisande, behöfver man härvid icke taga i betraktande [3]).

Om alltså kontrahenterna kunna förändra ett bestående aftal från deposition till försträckning, utan att behöfva uttryckligen öfverenskomma om denna förändring, så kan den naturligtvis äfven åvägabringas genom en härå riktad öfverenskommelse. Ett bevis härför finnes i l. 34 pr. D. mandati XVII. 1 (Africanus):

> *(Nec huic simile esse, quod,) si pecuniam apud te depositam convenerit ut creditam habeas, credita fiat, quia tunc nummi, qui mei erant, tui fiunt.*

Visserligen är begreppet *creditum* mera omfattande än försträckning — *creditum a mutuo differt qua genus a specie*, heter det i l. 2 § 3 D. de r. c. XII. 1 [4]) — men att i l. 34 pr. cit. likväl just försträckning afses, är otvifvelaktigt. Africanus framställer nämligen beträffande *mandatum*, att en liknande öfverenskommelse vid detta aftal

[1]) I likhet med Emmerich s. 119.

[2]) Jfr Niemeyer s. 60—61; Pellat s. 72.

[3]) Se l. 3 § 6 D. XIII. 6; l. 4 D. eod. Nordling s. 20.

[4]) Enligt Endemann s. 59; Huschke Darlehn s. 23 omfattas vår ifrågavarande art af deposition äfven under creditum.

icke utesluter utkräfvandet af ränta. I motsats härtill är det, som en deponerad penningsumma säges blifva *credita;* och *a contrario* kan man följaktligen sluta, att i detta fall ränta icke kan fordras. Ett *negotium stricti iuris,* försträckning, måste vara afsedt [1]).

Ett annat digestställe omtalar förändrande af deposition till försträckning genom en öfverenskommelse vid aftalets ingående, att depositarien skall vid behof ega begagna den deponerade penningsumman och därefter ansvara såsom för försträckning [2]). Dessförinnan skall den anses vara deponerad, dock med det särskilda stadgande, att den skall vara på depositariens risk. Härom kommer att närmare handlas i det följande. Emellertid är det tydligt, att deposition af icke individualiserade penningar afsetts, så att depositarien icke har någon förpliktelse till återställande *in specie.*

B) Rättsverkningar.

1. Eganderättens öfvergång.

§ 3.

Det utmärkande för den art af penningdeposition, hvarom fråga är, är, såsom redan ofta nämnts, att depositarien icke är skyldig att återställa samma penningar, som öfverlemnats till honom, utan endast ett lika stort belopp. Att grunden till denna afvikelse från de vanliga reglerna för depositionen är att söka i penningarnes egendomliga natur, hvarför det också knappast synes grundadt att utsträcka tillämpningen af denna särskilda rättsregel till andra saker än penningar, har äfvenledes antydts. Hvad nu penningarnes deponerande beträffar, så böra naturligtvis aftalets hufvudregler till alla delar gälla, så vidt icke uttryckligen stadgats undantagsbestämmelser. Liksom i fråga om de faktiska förutsättningarna, är sålunda äfven för bestämmandet af rättsverkningarna deponentens fördel det egentligen afgörande. Till depositariens tages endast i mindre mån hänsyn, egentligen så, att han icke oskäligen betungas, då han åtagit sig sin förbindelse för att göra deponenten en tjenst.

Depositariens befrielse från att återställa de deponerade penningarne *in specie* förklaras på så sätt. Om de vanliga reglerna vore gällande, skulle förvarandet af penningar, som deponerats utan att individualiseras, för depositarien medföra betydliga svårigheter. Denne blefve nödsakad att själf vidtaga åtgärder för penningarnes individualiserande, då han måste undvika deras förvexlande med andra. Äfven för deponenten innebure ett sådant förhållande ingen fördel; framför allt vore risken

[1]) Pellat s. 89.

[2]) L. 4 pr. D. XII. 1 (Ulpianus): Si quis nec causam nec propositum faenerandi habuerit et tu empturus praedia desideraveris mutuam pecuniam nec volueris creditae nomine antequam emisses suscipere atque ita creditor, quia necessitatem forte proficiscendi habebat, deposuerit apud te hanc eandem pecuniam, ut, si emisses, crediti nomine obligatus esset, hoc depositum periculo est eius qui suscepit. — Brinz' II. 2 s. 602 framställda åsikt, att vid deposition måste »der Anstoss zum Geschäfte vom Deponenten und dessen Bedürfniss ausgehen», är svårligen förenlig med detta ställe. Jfr Niemeyer s. 145—146.

för honom betydlig just på grund af penningarnes saknad af individuella kännetecken, i det att de lätt komma bort och ej kunna återfinnas.

Deponenten skulle nu visserligen kunna undgå denna olägenhet genom att, i stället för att på vanligt sätt deponera penningarne, öfverlåta dem i medkontrahentens ego, hvilken däremot skulle förbinda sig att framdeles återbetala en lika stor summa. Härigenom undginge deponenten risken för penningarnes undergång, då gäldenärens förpliktelse vore oberoende häraf. Denne åter befriades från skyldigheten att förvara penningarne afskilda. Emellertid måste ett dylikt aftal afgjordt räknas som försträckning. För att deposition skall anses föreligga, skola penningarne hafva öfverlemnats att förvaras, icke att brukas, hvilket ovillkorligen är förhållandet vid öfverlåtande af eganderätten. En deponent kan visserligen ådagalägga likgiltighet för att bibehålla sin eganderätt, då han lemnar ifrån sig sina penningar utan att individualisera dem, men en bestämd vilja att afstå eganderätten är ej förenlig med den romerska rättens deposition [1]).

På en annan väg kommer emellertid den romerska rätten till samma resultat för depositionen. Eganderätten till de deponerade penningarne öfvergår till depositarien, icke genom själfva deponerandet, utan genom sammanblandandet med depositariens egna penningar. På detta sätt får depositionen samma verkan som försträckning med afseende på faran för penningarnes undergång. Deponenten bibehåller icke desto mindre sin fordringsrätt, om blott penningarne blifvit depositariens egendom, innan de förstörts, något som i tvifvelaktiga fall alltid måste präsumeras.

Att eganderätten till de deponerade penningarne icke omedelbarligen öfvergår till depositarien, följer af hufvudregeln i l. 17 § 1 D. h. t. (Florentinus):

Rei depositae proprietas apud deponentem manet,

från hvilken regel icke stadgats något allmänt undantag beträffande penningar, som icke individualiserats. Fastmera är regelns giltighet uttryckligen bekräftad i l. 38 pr. D. de peculio XV. 1 (Africanus):

> *Deposui apud filium familias decem et ago depositi de peculio . . . . patrem damnandum existimavit, si nullum praeterea peculium sit: hanc enim pecuniam, cum mea maneat, non esse peculii . . . . ad exhibendum agere me et exhibitam vindicare debere.*

Rätten att vindicera de deponerade penningarne tillerkännes här deponenten. I allmänhet har en deponent i vindikationsrätten ett skydd för sin eganderätt [2]). Hvad särskildt beträffar deponerade penningar, eger deponenten enligt uttryckliga stadganden vindicera dem från depositariens konkursbo [3]) och från tredje man, som

[1]) Jfr Niemeyer s. 73.

[2]) L. 9 D. VI. 1; l. 1 C. h. t. Äfven actio ad exhibendum får användas mot depositarien, l. 4 D. X. 4.

[3]) L. 24 § 2 D. XXXXII. 5. Schneegass s. 6—7 anser vindikationsrätten endast gälla vid deposition hos mensularier. Jfr Niemeyer s. 26—27. Se nedan § 6.

fått dem i försträckning af depositarien [1]). Egaren till en slaf kan likaledes vindicera de penningar, som slafven deponerat [2]).

Såsom villkor för vindikationsrätten fordras emellertid, att de deponerade penningarne fortfarande finnas kvar *(exstare)*. Endast bestämda föremål kunna vindiceras [3]). Eganderätten, som vindikanten gör gällande, måste nämligen hafva ett verkligt objekt, individuellt bestämdt. Då de deponerade penningarne ej längre kunna tillrättaskaffas, kan deponenten således icke utöfva sin eganderätt.

På så sätt öfvergår eganderätten till depositarien. Denne har ingen skyldighet att förvara de deponerade penningarne särskildt, i all synnerhet som detta onödigtvis skulle förorsaka honom ett större besvär. En person lägger ju i allmänhet alla penningar, som han emottager, i en gemensam kassa. Åtminstone hör det till undantagen, att man fäster vikt vid penningars individualitet, så att det kan bestämmas, hvarifrån hvarje mynt eller sedel i ens besittning kommit dit. Äfven deponerade penningar lär man icke förvara annorlunda än genom att lägga dem tillsammans med andra. Vanligen är ej större säkerhet att vinna förmedelst deras förvarande på annat sätt [4]). Detta skulle därför förutsätta en särskild omsorg att bevara just de penning-individer, som deponerats. Men som deponenten vanligen icke antages vara intresserad för detta, är det icke depositarien ålagdt i andra fall, än då penningarne särskildt individualiserats.

Naturligtvis är depositarien berättigad att, om honom för godt synes, förvara de deponerade penningarne afskildt och därigenom bevara eganderätten till desamma åt deponenten. Likväl förutsätter detta möjligheten att ådagalägga deras individualitet, hvilket under vanliga omständigheter torde falla sig ganska svårt på grund af penningarnes saknad af individuella kännetecken. Men kan individualiteten styrkas, så behåller visserligen deponenten sin eganderätt och kan till följd däraf vindicera penningarne, såsom nyss nämnts, hvaremot han å andra sidan också får stå risken för deras undergång. Depositarien ansvarar enligt hufvudreglerna endast för *dolus* och *culpa lata* och befrias från sin förbindelse, om det deponerade går under af någon annan anledning. Visserligen nämnas åtskilliga undantagsfall, då depositariens ansvar är utvidgadt, såsom om *merces accessit aut si hoc ab initio convenit*, eller ock *si se quis deposito obtulit* [5]). Men det säges icke, att penningar, som deponerats utan att vara individualiserade, omedelbart därigenom komma på depositariens risk. Detta hade likväl bort nämnas, om så verkligen varit förhållandet [6]). Att det icke varit förhållandet, göres äfven troligt af Pauli yttrande i *sententiae* II. 12 § 9:

[1]) L. 8 C. h. t. Niemeyer s. 27.

[2]) L. 33 D. h. t.

[3]) L. 1 § 1 D. VI. 1; l. 6 D. eod. Se Arndts s. 253; Comte s. 4. Jfr äfven Karlowa Rechtsgeschichte II. 1 s. 443—444.

[4]) Se Nordling s. 60; jfr ock Karlowa s. 533.

[5]) L. 5 § 2 D. XIII. 6; l. 1 § 35 D. h. t. Se handböckerna, t. ex. Brinz II. 2 s. 606; Unterholzner II s. 667; Windscheid II s. 388.

[6]) Jfr Niemeyer s. 26.

Si pecuniam deposuero eaque uti tibi permisero, mutua magis uidetur quam deposita, ac per hoc periculo tuo erit.

Motsättningen antyder, att enligt Pauli åsikt samma regel icke gällt för en deponerad penningsumma. På ett ställe i digesterna — l. 4 pr. D. de r. c. XII. 1 — heter det visserligen: *hoc depositum periculo est eius qui suscepit,* men anledning finnes att häri se ett undantagsstadgande [1]). Stället handlar nämligen om deposition af penningar, som depositarien begärt att få i försträckning, och då alltså aftalet på visst sätt tillkommit i depositariens intresse och på hans begäran, synes det också riktigt att utvidga hans ansvarsskyldighet i öfverensstämmelse med stadgandet i l. 1 § 35 D. h. t. om depositarie, som *se deposito obtulit* [2]).

Såsom nyss nämnts, skall emellertid i flertalet fall inträffa, att de deponerade penningarne icke kunna påvisas. Depositarien har i regel blandat dem med sina egna [3]). Genom detta blandande är det, som han blifver egare till de deponerade penningarne.

Detta är en tillämpning af den allmänna regeln i l. 78 D. de s. et l. XXXXVI. 3 (Iavolenus):

Si alieni nummi inscio vel invito domino soluti sunt, manent eius cuius fuerunt: si mixti essent, ita ut discerni non possent, eius fieri qui accepit in libris Gaii scriptum est, ita ut actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret.

Efter ordalydelsen gäller den här uttalade regeln visserligen endast för det fall, att en annan än penningarnes egare öfverlemnat dem, och att han gjort detta i afsikt att betala en skuld. Men dessa omständigheter torde vara betydelselösa för den rättsverkan, hvarom fråga är, enär denna är en följd af något helt annat, nämligen sammanblandandet. Innan penningarne blandats, eger den förutvarande egenderätten bestånd *(manent eius cuius fuerunt),* såväl i det fall, som det anförda stället berör, som vid deponerandet. Att efter blandandet innehafvaren blifver egare, förklaras naturligast genom omöjligheten för den förre egaren att göra sin rätt gällande [4]). Han kan ej vindicera penningarne, enär de ej längre *exstant,* ej kunna uppletas i blandningen. Icke heller tillerkänner honom den romerska rätten sameganderätt till hela blandningen, såsom däremot är fallet vid sammanblandande af andra fungibla saker än penningar. Af en sådan blandning eger en hvar delegare uttaga sin andel genom *actio communi dividundo* eller *in rem actio in id, in quantum*

[1]) Stället är in extenso anfördt ofvan s. 14 not 2. Jfr Luden s. 318; Noodt I s. 203.

[2]) En liknande åsikt uttalas i *scholia* till Basil. XXIII. 1: 4 (tom. II s. 590).

[3]) I en bank kan man anse detta ske omedelbart; följaktligen är med den här framställda åsikten förenligt påståendet i Endemanns Handbuch III s. 927: »Mag das Handelsdepositengeschäft in concreto Darlehn oder irreguläres Depositum sein, jedenfalls geht Eigenthum und Gefahr auf die Bank mit der Hingabe über».

[4]) Andra förklaringsgrunder hafva äfven framställts; se t. ex Puchta Pandekten s. 250; Vorlesungen I s. 362 (accession); Karlowa s. 530—534 (omöjlighet att bevisa annan åtkomst än blandandet); Endemanns Handbuch II s. 129; Glück VIII. 1 s. 93; Sohm s. 203 (konsumtion). Se härom utförligare Comte s. 6—18; Hohenemser s. 4—62.

paret in illo acervo suum cuiusque esse, allt efter som sammanblandandet skett med eller utan egarnes samtycke [1]). I hvilketdera fallet som helst synes emellertid icke kunna antagas något annat rättstillstånd än sameganderätt för de förutvarande egarne [2]). I förra fallet är den uttryckligen erkänd *(communicata sunt)*; i det senare nämnes den väl icke, men torde likväl vara afsedd: enskild eganderätt till andelarne är otänkbar, innan dessa blifvit afskilda, och att innehafvaren skulle blifva ensam egare till det hela är icke heller troligt, enär han icke ens blifver det, om han haft tillåtelse till blandandet [3]).

För den händelse en depositarie, som emottagit andra fungibla saker än penningar i förvar, blandade dem med sina egna, borde alltså uppstå en dylik sameganderätt för honom och deponenten. Huruvida depositarien bör anses berättigad till detta blandande, kunna vi lemna åsido; det må endast anmärkas, att de skäl, som tala för en dylik rätt med afseende på deponerade penningar, ingalunda ega samma giltighet för annat, såsom spannmål o. d.

I allt fall gäller ovillkorligen om deponerade penningar, att de blifva depositariens, då de ej längre kunna skiljas från hans [4]). Någon sameganderätt för deponenten är ej gerna tänkbar: det skulle nästan aldrig blifva möjligt att bestämma föremålet för densamma. Ty beståndsdelarne af en persons kassa förändras oupphörligt; utgifter och inkomster omöjliggöra bevarandet af samma penningar, som finnas där i ett gifvet ögonblick. Men deponentens sameganderätt skulle endast omfatta de penningar, som funnes vid deponerandet, och redan efter den första förändringen i kassan kan det ej bestämmas, hvilka dessa penningar voro [5]).

Det bör anmärkas, att den här framställda åsikten om öfvergången af eganderätten till de deponerade penningarne icke innebär, att depositarien först genom verkligt brukande af desamma förvärfvar eganderätt till dem [6]). Att han blandat dem med sina egna behöfver icke med nödvändighet vara det samma, som att han gjort sig nytta af dem. Detta erfordrar deras utgifvande, hvilket ingalunda behöfver inträffa genast vid sammanblandandet.

Åtskiljandet af dessa båda moment, det eganderättens öfvergång åstadkommande sammanblandandet å ena sidan och å den andra utgifvandet eller begagnandet af penningarne, är särskildt af betydelse för bestämmandet af depositariens skyldighet att betala ränta. Det närmare utredandet häraf följer i nästa §; här må emellertid anmärkas, att det från Papinianus i l. 25 § 1 D. h. t. upptagna stadgandet väl anknyter räntebetalningsskyldigheten, men icke eganderättens öfvergång, vid den omständigheten, att depositarien begagnat *(ad usus proprios convertit)* den

[1]) L. 5 pr. D. VI. 1; jfr § 28 J. II. 1.

[2]) Arndts s. 221—222; Comte s. 15; Hohenemser s. 42—49; Windscheid I s. 576.

[3]) Detta antager likväl Niemeyer Eigenthumserwerb s. 33. Se äfven Donellus Comm. s. 165.

[4]) Detta gäller, äfven om l. 78 cit. tolkas så, att endast »den, der blander fremmede Penge med sine ejne, derved bliver Eier af hine» (Lassen s. 82; äfvenså Arndts s. 222; Windscheid I s. 576), därvid alltså äfven måste fordras, att depositarien själf skall verkställa blandningen.

[5]) Comte s. 14—18; Hohenemser s. 65—68. Jfr Entscheidungen XXIV s. 314—317.

[6]) Såsom Ekelund III s. 278—279 och Neustetel 10, 11 anse. Se Brinz II. 2 s. 602—603.

deponerade penningsumman [1]). Att dessa båda rättsverkningar ingalunda alltid sammanfalla, kan med säkerhet påstås, såsom nedan skall visas.

Hvad beträffar de öfriga om deposition af penningar handlande ställena i *corpus iuris*, så uttala de inga bestämda regler om villkoren och tidpunkten för eganderättens öfvergång, undantagen likväl l. 31 D. locati XVIIII. 2 (Alfenus):

> *In navem Saufeii cum complures frumentum confuderant, Saufeius uni ex his frumentum reddiderat de communi et navis perierat: quaesitum est, an ceteri pro sua parte frumenti cum nauta agere possunt oneris aversi actione. respondit rerum locatarum duo genera esse, ut aut idem redderetur (sicuti cum vestimenta fulloni curanda locarentur) aut eiusdem generis redderetur (veluti cum argentum pusulatum fabro daretur, ut vasa fierent, aut aurum, ut anuli): ex superiore causa rem domini manere, ex posteriore in creditum iri. idem iuris esse in deposito: nam si quis pecuniam numeratam ita deposuisset, ut neque clusam neque obsignatam traderet, sed adnumeraret, nihil aliud eum debere apud quem deposita esset nisi tantundem pecuniae solvere. secundum quae videri triticum factum Saufeii et recte datum. quod si separatim tabulis aut heronibus aut in alia cupa clusum uniuscuiusque triticum fuisset, ita ut internosci posset quid cuiusque esset, non potuisse nos permutationem facere, sed tum posse eum cuius fuisset triticum quod nauta solvisset vindicare.*

Detta fragment tyckes visserligen såsom den omedelbara rättsverkningen af icke individualiserade penningars deponerande fastställa eganderättens öfvergång till depositarien [2]). De använda uttryckeu, sådana som *in creditum iri. idem iuris esse in deposito — triticum factum Saufeii*, förefalla ganska bestämda. Alfenus skulle således hafva uttalat en rättssats, som stode i uppenbar strid med de förut anförda källställena, enligt hvilka deponenten icke genom deponerandet förlorar sin eganderätt till penningarne [3]). Emellertid är en annan tolkning möjlig, enligt hvilken l. 31 cit. icke innehåller något stridande mot de förut framställda reglerna, utan tvärtom ytterligare bekräftar dem. Därför synes denna tolkning berättigad.

Alfenus framställer sin regel om deposition af penningar under hänvisande till den lösning af ett rättsfall rörande *locatio-conductio operis*, som han samtidigt meddelar. Det gifves, säger han, med afseende på det sistnämnda aftalets olika rättsverkningar två arter af saker, fungibla och icke fungibla. Af de senare skall återgifvas *idem*, af de förra åter *eiusdem generis*. Ehuru Alfenus nu strax efter uppställandet af denna indelning säger: *idem iuris esse in deposito*, så afser jämförelsen likväl icke den nämnda skiljaktigheten emellan fungibla och icke fungibla saker, utan en annan, som omtalas nedanför. I fråga om deposition talar Alfenus nämligen icke om annat

[1]) Niemeyer s. 46—47 anser däremot, att »die durch die Abrede dem Depositar gestattete und erfolgte Ingebrauchnahme des Geldes ist der springende Punkt in dem Thatbestande». Före konsumtionen skulle depositarien icke hafva varit egare.

[2]) Så Niemeyer s. 8—22, företrädesvis s. 12 (»Alfenus lässt keinen Zweifel darüber, dass der Eigenthumsübergang im Augenblick der Hingabe stattfindet»). Jfr Vangerow III s. 433.

[3]) Niemeyer s. 22—27 framhåller denna motsats, som han icke kan förklara på annat sätt, än att »die Reception der Stelle des Alfenus in die Kompilation beruht auf einem Versehen».

än ett slags fungibla saker, penningar. Däremot antyder han, att man kan deponera en summa penningar på två olika sätt: dels så, som det säges — *ut neque clusam neque obsignatam traderet, sed adnumeraret* — dels ock på motsatt sätt — *clusam* och *obsignatam*. Och till denna åtskillnad finnes en motsvarighet med afseende på *locatio-conductio*. I det föreliggande rättsfallet hade flere locatores lagt sin spannmål blandad *(frumentum confuderant* [1]*)* i conductors fartyg, hvilket föranleder dess öfvergång i dennes ego *(triticum factum Saufeii)*. Men spannmålen kunde också hafva öfverlemnats på ett annat sätt, då den icke hade ombytt egare, om nämligen en hvar locator lagt sin spannmål i ett särskildt förvaringsrum, så att man kunnat skilja de olika massorna.

Det tyckes nu befogadt att antaga, det Alfenus velat uppställa sin jämförelse mellan de båda aftalen, *locatio-conductio* och *depositum*, icke blott med hänsyn till de olika rättsverkningar, som af dem kunna uppstå, utan så, att satsen *idem iuris esse* skall gälla äfven beträffande de rättsliga förutsättningarna för dessa verkningar. Följaktligen är innehållet af den i l. 31 cit. uttalade regeln, att penningdeposition genast gör depositarien till egare, om den sker så, som i det anförda rättsfallet tillgått, d. v. s. så, att penningarne sammanblandas med andra. Sålunda vinner den ofvan uppställda satsen, att eganderätten till de deponerade penningarne icke öfvergår till depositarien genom depositionen, utan därigenom, att de blandas med depositariens egna, uti l. 31 cit. ett uttryckligt erkännande.

2. Depositariens skyldighet att betala ränta.

§ 4.

Det är, såsom i inledningen blifvit antydt, just frågan om räntan å penningfordringar, som närmast föranledt de romerske juristernas uttalanden om deposition af icke individualiserade penningar. Under det att ränta å försträckta penningar enligt den romerska rätten endast kunde fordras i kraft af särskild stipulation [2]), skulle däremot en depositarie erlägga ränta, så ofta *bona fides* fordrade det. Det är därför Papinianus i l. 24 D. h. t., i ett fall, då han tillfrågats *propter usurarum incrementum*, undersöker det för handen varande aftalets natur och anmärker, att om *actio depositi* icke skulle befinnas tillämplig, så skall man svårligen kunna fordra ränta [3]). I så fall förelåge nämligen försträckning. Likaledes stöder Paulus sitt i l. 26 § 1 D. eod. upptagna jakande svar på en förfrågning, huruvida i ett angifvet fall *usurae peti possunt*, därpå, att *actio depositi* kan användas [4]). Ty då kommer

[1]) Ordet *confuderant* återgifves af Pellat s. 42 med »avaient chargé, en le confondant ensemble»; Sintenis (C. J. C. II s. 447) öfversätter det med »hatten zusammengeschüttet».

[2]) Att enligt den moderna pandekträtten ett aftal härom är giltigt äfven utan stipulationsform, se t. ex. Arndts s. 373—375; Unterholzner I s. 25, 321; Windscheid II s. 176, 366.

[3]) In qua quaestione si depositi actio non teneat, . . . rationem usurarum haberi non facile dicendum est. Jfr C. J. C. II s. 263; Mühlhäuser s. 17—18; Neustetel s. 19; Pellat s. 59—62.

[4]) Angående den i detta ställe förekommande skenbara motsägelsen (depositae pecuniae modum excedere, et ideo . . . usurae actione depositi peti possunt), se Glück XV. 1 s. 164—165;

räntebetalningsskyldigheten att bestämmas efter *bona fides*, såsom också flerestädes är sagdt [1]). Domaren har att i hvarje särskildt fall afgöra om denna skyldighet:

> *Est quidem constitutum in bonae fidei iudiciis, quod ad usuras attinet ut tantundem possit officium arbitri quantum stipulatio* [2]).

Själfva depositionsaftalet förpliktar emellertid icke omedelbart och ovillkorligt depositarien att betala ränta. Dennes förpliktelse inskränker sig vid deposition af den art, hvarmed vi nu sysselsätta oss, till att återbetala en summa af samma storlek som den deponerade: *nihil aliud eum debere nisi tantundem pecuniae solvere*, heter det härom i l. 31 D. XVIIII. 2 [3]). Det kräfves en särskild orsak till ränteförpliktelse. En dylik orsak ligger i det gagn, depositarien hämtar af de deponerade penningarne. För detta bör han gifva deponenten ersättning i form af ränta.

I allmänhet utgör räntan en gäldenärs ersättning till borgenären för det gagn, dennes kapital bereder honom. Då nu, principiellt sedt, depositionsaftalet icke skall förskaffa depositarien vinst, bör ränta följaktligen tillerkännas deponenten, om depositarien verkligen gjort sig gagn af de deponerade penningarne, enär detta gagn bör komma deponenten till gcdo. Har däremot så icke varit förhållandet, bör ingen ränta komma i fråga.

Det kan emellertid synas, som vore en annan regel i detta hänseende gällande enligt l. 1 § 24 D. h. t., ett stadgande, som äfven med afseende å ränta eger tillämplighet:

> *Et fructus in hanc (depositi) actionem venire et omnem causam et partum, dicendum est, ne nuda res veniat* [4]).

Beträffande *fructus* är det visserligen icke fullt afgjordt, att härunder äfven ränta inbegripits. Källorna uttrycka sig i denna fråga icke fullt tydligt. För ett jakande svar skulle kunna anföras l. 34 D. de usuris XXII. 1 (Ulpianus):

> *Usurae vicem fructuum optinent et merito non debent a fructibus separari:*

för ett nekande svar synes däremot skäl kunna hämtas från l. 121 D. de v. s. L. 16 (Pomponius):

> *Usura pecuniae, quam percipimus, in fructu non est, quia non ex ipso corpore, sed ex alia causa est, id est nova obligatione* [5]).

Det i l. 1 § 24 cit. förekommande *causa* innefattar däremot utan tvifvel ränta. Med *causa* beteckna källorna den afkomst, som egaren till en i främmande besitt-

---

Heimbach s. 441—445; Mühlhäuser s. 14—15; Neustetel s. 16; Niemeyer s. 40—42; Pellat s. 66—68; Vangerow III s. 434. Meningen är tydligen, att det föreliggande aftalet är en afart af depositionen.

[1]) L. 28 D. h. t.; l. 29 § 1 D. eod.

[2]) L. 24 D. h. t.; jfr l. 1 pr. D. XXII. 1. — Denna regel anses af Glück (XV. 1 s. 160, XXI. 1 s. 36—37), Heimbach (Zinsen s. 392) och Noodt (I s. 244, 514, 515, 540) vara införd genom kejserliga konstitutioner. Jfr däremot Neustetel s. 19—20 not 27; Pellat s. 63 not 1.

[3]) I en dom af O. A. G. zu Rostock den 31/3 1870 (Seuffert's Archiv N. F. I s. 32—33) är detta äfven för den moderna pandekträttens del förklaradt gällande.

[4]) Se äfven l. 38 § 10 D. XXII. 1: in deposito . . . fructus quoque praestandi sunt.

[5]) Jfr Oertmann s. 147. Donellus (Op. pr. s. 3, 18) anser fructus inbegripa räntor; däremot icke Cujacius IV s. 426. Äfven de grekiske scholiasterna voro i denna punkt af olika meningar (Basil. tom. II s. 712).

ning befintlig sak skulle hafva kunnat uppbära af densamma, om han sjelf innehaft den. Om vindikation af en dylik sak stadgar sålunda l. 20 D. de r. v. VI. 1 (Gaius):

> *Nec enim sufficit corpus ipsum restitui, sed opus est, ut et causa rei restituatur, id est ut omne habeat petitor, quod habiturus foret, si eo tempore, quo iudicium accipiebatur, restitutus illi homo fuisset.*

Ännu närmare tillämplig å ränta för deponerade penningar är den bestämning af *causa*, som gifves i l. 31 pr. D. de r. c. XII. 1 (Paulus):

> *Post iudicium acceptum causa omnis restituenda sit, id est omne, quod habiturus esset actor, si litis contestandae tempore solutus fuisset* [1].

Här afses den inkomst, fordringsegaren skulle hafva haft af det fordrade föremålet. Emellertid kan man icke omedelbart öfverflytta detta att gälla för deposition, så att deponenten vore befogad att kräfva ersättning i form af ränta för all vinst, som han skulle hafva kunnat förvärfva genom penningarnes användande på annat sätt. Depositarien är icke skyldig att använda större omsorg å vården af det deponerade, än han ådagalägger i sina egna angelägenheter. Han kan icke tvingas att med en högre grad af *diligentia* förskaffa sig större vinst på de deponerade penningarne än på sina egna. Han är icke ens pliktig att skaffa någon vinst på de deponerade penningarne; depositionen ålägger honom ingen skyldighet till dylik verksamhet. Stadgandet i l. 1 § 24 cit. kan därför icke anses gälla i mera vidsträckt mån, än att det afser vinst, som verkligen influtit. Depositarien är ej skyldig att betala ränta för de deponerade penningarne, om han icke haft någon vinst af dem. Detta gäller först och främst det fall, att han underlåtit att tillegna sig dem. Ett sådant förhållande är emellertid icke antagligt, om penningarne deponerats utan individualisering, utan måste af depositarien styrkas, såsom ofvan är nämndt [2]). Men äfven i det fall, att depositarien blifvit egare till de deponerade penningarne, är det därför icke gifvet, att han dragit nytta af dem. Den del af sin kassa, i hvilken han inblandat dem, kan han låta ligga obegagnad. Äfven om han lagt dem bland de penningar, med hvilka han bestrider de dagliga utgifterna, torde detta knappast kunna anses tillräckligt för att räkna honom hafva användt dem till sin fördel. Källorna synas icke vilja präsumera något sådant [3]). Detta framgår af l. 6 § 1 D. de pigner. act. XIII. 7 (Pomponius):

> *Si creditor pluris fundum pigneratum vendiderit, si id faeneret, usuram eius pecuniae praestare debet ei qui dederit pignus: sed et si ipse usus sit ea pecunia, usuram praestari oportet. quod si eam depositam habuerit, usuras non debet.*

Att hafva summan i deposition har här uppställts som motsats till att utlåna den emot ränta och att bruka den. Detta sistnämnda har alltså icke präsumerats

---

[1]) Se äfven l. 2 D. XXII. 1; l. 8 D. eod.; jfr C. J. C. II s. 594 not 1.

[2]) Se ofvan s. 16.

[3]) För modern rätt torde däremot motsatsen kunna anses gälla. Se Endemann s. 62: »Die Vermuthung streitet dafür, dass der Depositar mit dem deponirten Geld seinerseits Gewinn macht».

för depositarien [1]). Vi måste därför antaga, att då källorna tala om depositariens brukande af de deponerade penningarne, detta förutsättes ådagalagdt genom deponentens bevisning.

Är det nu styrkt, att depositarien gjort sig gagn af det deponerade kapitalet, så måste han enligt källornas otvetydiga uttalanden erlägga ränta. Ett hufvudfall af sådant gagn är tydligen, att depositarien själf uppbär ränta å kapitalet, hvilket gifvits i försträckning till tredje man. Ett annat fall är kapitalets utgifvande för depositariens egna angelägenheter. *Deberi ex bonae fidei iudicio usuras, sive percepit sive pecunia in re sua usus est,* utlåter sig Scaevola i l. 28 D. h. t., och i öfverensstämmelse härmed ålägger Paulus i l. 29 § 1 D. eod. räntebetalning, *si ex permissu meo deposita pecunia is penes quem deposita est utatur.* Dessa stadganden synas i och för sig tillräckliga. Visserligen har man velat bestrida, att de föreskrifva ränta å deponerade penningar endast på grund af brukandet. Hvad l. 28 cit. beträffar, skulle räntebetalningsskyldigheten bero antingen på otillåtet brukande af penningarne [2]) — ett antagande, hvarför icke något sannolikt skäl kan anföras —, eller på uttryckligt aftal om ränta [3]) — hvilket ingalunda i stället är uttaladt —, eller ock på ett för handen varande *mandatum* [4]). I fråga om det i l. 29 § 1 cit. förekommande stadgandet har man äfvenledes velat förutsätta ett otillåtet brukande, i det man föreslagit att ändra *ex permissu* till *impermissu* [5]) eller ock att hänföra tillåtelsen till deponerandet, icke till brukandet [6]). Det har vidare antagits, att stadgandet endast skulle uttrycka möjligheten af räntebetalningsskyldighet, utan att dock göra densamma beroende endast af brukandet [7]). Emellertid ligger utan tvifvel den tolkning närmast till hands, att depositarien äfven utan särskild öfverenskommelse bör betala ränta, om han dragit nytta af penningarne, låt vara att han egt befogenhet därtill [8]). Denna tolkning göres än mera sannolik af l. 4 C. h. t. (IIII. 34):

> *Si deposita pecunia is qui eam suscepit usus est, non dubium est etiam usuras debere praestare.*

Här nämnes hvarken aftal eller bristande tillåtelse såsom grund för räntebetalningsskyldigheten, och intetdera synes kunna präsumeras [9]). Man är nämligen be-

[1]) För jämförelsens skull må äfven anföras stadgandet angående förmyndares bruk af myndlingens medel, något som icke heller får präsumeras, l. 7 § 4 D. XXVI. 7: Pecuniae, quam in usus suos converterunt tutores, legitimas usuras praestant, sed hoc ita demum, si evidenter doceantur pecuniam in usus suos convertisse: ceterum non utique qui non faeneravit vel non deposuit, in suos usus vertit, et ita divus Severus decrevit. doceri igitur debet in usus suos pecuniam vertisse.

[2]) Glück XXI. 1 s. 44; Heimbach Zinsen s. 393—394; Thibaut I s. 209; Unterholzner II s. 669.

[3]) Schmid s. 88; Windscheid II s. 390. Jfr nedan s. 24.

[4]) Niemeyer s. 62—66. Se härom ofvan s. 10.

[5]) Huschke Zinsrecht s. 151; (Darlehn s. 58 not 3;) se härom ofvan s. 12 not 4.

[6]) Emmerich s. 119; se härom ofvan s. 13 not 1.

[7]) Niemeyer s. 61; Schmid s. 88; Unterholzner II s. 669; Windscheid II s. 390 not 2.

[8]) Mühlhäuser s. 48; Neustetel s. 11—14; Palmén s. 22—23; Vangerow III s. 435. — Bland författare, som uttalat en motsatt åsikt, kunna äfven nämnas Bucher s. 352; Glück XV. 1 s. 184—185; Noodt I s. 248, 540; Pellat s. 64—65.

[9]) Bristande tillåtelse antaga likväl Glück anf. st.; Niemeyer s. 65; Unterholzner II s. 669; Windscheid II s. 40.

rättigad att antaga penningarnes deponerande utan individualisering; det motsatta förhållandet har såsom mindre vanligt alltid särskildt angifvits [1]).

Kan det följaktligen antagas öfverensstämma med depositionens *bonae-fidei*-natur, att ränta skall betalas, så snart depositarien gjort bruk af de deponerade penningarne, så ligger det ännu närmare till hands att ålägga en sådan skyldighet på grund af särskild öfverenskommelse. I motsats till hvad som gällde beträffande försträckning, kräfdes ingen särskild form för en sådan öfverenskommelse vid deposition. Den behöfde blott vara ingången i sammanhang med hufvudförbindelsen för att kunna göras gällande med samma käromål, i enlighet med den af Ulpianus i l. 7 § 5 D. de pactis II. 14 uttalade regeln: *pacta conventa inesse bonae fidei iudiciis. . . . si quidem ex continenti pacta subsecuta sunt* [2]). Den romerska rätten gaf nämligen ingen särskild *actio* på grund af ett *pactum* af ifrågavarande art, utan det måste göras gällande såsom en modifikation af hufvudaftalet med dettas *actio*. Räntan måste därför utkräfvas samtidigt med kapitalet [3]). För den moderna pandekträttens del är detta däremot icke nödvändigt.

En dylik öfverenskommelse om räntan blifver gällande utan afseende därpå, om depositarien verkligen dragit nytta af penningarne eller ej. Till och med i ett sådant fall som det i l. 24 D. h. t. nämnda skall depositarien, *qui beneficium in suscipienda pecunia dedit,* enligt öfverenskommelse betala ränta. Utan förbehåll heter det i l. 26 § 1 D. eod., att ränta kan fordras på grund af öfverenskommelse därom. Hvad åter beträffar rättsfallet i l. 28 D. eod., där depositarien i sitt skuldebref yttrar om de deponerade penningarne: »*de quibus ut primum prospiciam, ne vacua tibi sint: id est ut usuras eorum accipias, curae habebo*», så torde man icke kunna anse detta innebära en utfästelse att ovillkorligen betala ränta, hvarför skyldigheten härtill också gjorts beroende af verkligen inträdt gagn.

Å andra sidan är det tydligt, att en uttrycklig öfverenskommelse, att depositarien icke skall betala ränta, till sin giltighet är oberoende af det gagn, denne möjligen kan komma att draga af aftalet [4]). Inträder däremot dröjsmål med penningarnes återbetalande, så att depositarien kommer i *mora,* kan öfverenskommelsen i allt fall icke utan vidare anses utesluta den häraf uppstående räntebetalningsskyldigheten.

En gäldenärs *mora* föranleder nämligen i regel en sådan skyldighet vid *contractus bonae fidei* [5]). Så är också händelsen vid penningdeposition, såsom l. 2 C. h. t. betygar:

> *Usurae in depositi actione sicut in ceteris bonae fidei iudiciis ex mora venire solent.*

[1]) L. 1 § 36 D. h. t.; l. 24 D. eod.; l. 26 § 2 D. eod.; l. 29 pr. D. eod.; l. 3 C. h. t.

[2]) Se härom Karlowa Rechtsgeschichte II. 2 s. 685; Pernice I s. 480. — Mackeldey II s. 198; Ortolan III s. 327; Unterholzner I s. 86, 321—322, m. fl.

[3]) Se l. 4 C. h. t., som till denna del gäller ej blott sådan ränta, som icke var särskildt utfäst.

[4]) Sådana öfverenskommelser äro i nutidens bankaffärer vanliga. Niemeyer s. 151; Entscheidungen XII s. 89; Seuffert's Archiv N. F. I s. 33.

[5]) L. 32 § 2 D. XXII. 1. Angående *mora debitoris* i allmänhet se t. ex. Brinz II. 1 s. 287—307; Wetter I s. 115—133, 138—145, 148—149; Windscheid II s. 73—89.

Samma regel är uttalad i l. 7 D. de pigner. act. XIII. 7 (Paulus).

Säkerligen kan emellertid denna räntebetalningsskyldighet upphäfvas genom öfverenskommelse, åtminstone om denna uttryckligen gäller uppskofsränta. Innehåller den åter endast i allmänhet depositariens befrielse från att betala ränta, så torde uppskofsräntan icke därför kunna anses utesluten. Möjligen afses ett sådant fall i l. 25 § 1 D. h. t. (Papinianus):

> *Qui pecuniam apud se non obsignatam, ut tantundem redderet, depositam ad usus proprios convertit, post moram in usuras quoque iudicio depositi condemnandus est.*

Detta stadgande skulle man visserligen kunna tolka så, som om det endast utgjorde ett besvarande af frågan, om ränta i fall af *mora debitoris* borde betalas för deponerade icke individualiserade penningar, utan att hänsyn tagits till andra omständigheter [1]). Det synes emellertid troligare, att stadgandet innehåller något mera. Begränsandet af räntebetalningsskyldigheten till det fall, att depositarien befinner sig i *mora*, angifver tydligt nog, att den eljest under i öfrigt lika förhållanden icke eger rum [2]). Då nu, såsom torde få anses ofvan ådagalagdt [3]), i allmänhet depositarien skall betala ränta, om han gjort bruk af de deponerade penningarne, så måste vi för detta undantagsförhållande uppsöka någon särskild grund. En sådan finna vi i uttrycket *ut tantundem redderet, depositam*. Härmed afses, såsom ofvan anmärkts [4]), en vid deponerandet ingången öfverenskommelse, att depositarien endast skulle behöfva återbetala ett lika stort belopp som det deponerade. Ett fasthållande vid denna öfverenskommelses ordalydelse är tillräckligt för att däri se ett allmänt uteslutande af ränta. *Tantundem* är ett lika stort belopp, således utan den tillökning, som räntan innebär. Med detta antagande förklaras, hvarför ränta icke kommer i fråga före *mora*. Och likaledes kan man förstå, att icke blott *mora*, utan äfven depositariens användande af penningarne till eget bruk gjorts till förutsättning för skyldigheten att betala ränta. Har denna skyldighet aftalsvis uteslutits, bör den ej utan tungt vägande skäl åläggas emot hvad som aftalats. Att depositariens brukande i sådant hänseende icke är tillräckligt, är ofvan anmärkt; men icke ens hans *mora* torde kunna anses i och för sig upphäfva en öfverenskommelse om frihet från ränta, då det anförda källstället äfven förutsatt brukande af penningarne.

Beträffande räntans storlek gäller äfvenledes, att, därest densamma ej aftalsvis bestämts, domaren eger att fastställa den efter omständigheterna. Ett stadgande härom finnes i l. 1 pr. D. de usuris XXII. 1 (Papinianus):

> *Cum iudicio bonae fidei disceptatur, arbitrio iudicis usurarum modus ex more regionis ubi contractum est constituitur, ita tamen, ut legi non offendat.*

Domaren har alltså att rätta sig efter den på stället gängse räntefoten, och detta gäller, ehvad räntan skall betalas på grund af depositariens bruk af pennin-

[1]) Mühlhäuser s. 47—48; Neustetel s. 11.
[2]) Niemeyer s. 52; Pellat s. 64; Schmid s. 86—87. Se äfven Basil. tom. II s. 53.
[3]) Se ofvan s. 23.
[4]) Se ofvan s. 8.

garne eller för hans *mora*. Icke ens för detta sistnämnda fall hade nämligen den romerska rätten — i motsats till hvad som i allmänhet inom den moderna rätten och särskildt pandekträtten är händelsen — fastställt räntans belopp [1]). Det afgörande skulle vara borgenärens intresse, och alltså låg det närmast till hands att bestämma beloppet till hvad deponenten rimligtvis kunde antagas hafva förvärfvat, om han varit i tillfälle att placera penningarne på annat håll. Dock kunde härvid endast tagas i betraktande den ränta, som stått att vinna medelst utlånande emot »prima säkerhet», d. v. s. i sådana fall, där intet moment af riskpremie kunde anses ingå i räntan. Där en försträckningsgifvare icke anser sitt kapitals återbetalande fullt säkert, där betingar han sig nämligen ersättning i form af en förhöjning i räntan för den risk han löper [2]). Ett sådant kreditpris [3]) är en deponent emellertid icke berättigad att fordra af depositarien. På grund af dennes *mora* kan han det icke, enär han därigenom skulle fordra mer än sitt intresse. Depositarien måste man betrakta såsom en säker gäldenär, af hvilken ingen riskpremie behöfver betalas. Den högre ränta, som deponenten skulle hafva kunnat betinga sig af en annan person såsom försträckningstagare, skulle hafva medföljt en lägre grad af säkerhet. Icke heller kan deponenten för depositariens brukande af penningarne fordra så hög ränta, att någon riskpremie däri ingår [4]). Detta gäller äfven för det fall, att depositarien för egen räkning utlånat penningarne mot hög ränta. Det är ingalunda gifvet, att han därför skall betala deponenten samma ränta. Han bör tvärtom själf få behålla den del af den till honom influtna räntan, som kan betraktas såsom riskpremie, enär han själf stått risken. Hans förbindelse att återbetala den deponerade penningsumman är nämligen ej beroende däraf, att han själf icke förlorar den [5]).

Att depositarien måste anses vara en fullt säker gäldenär, som ej kan åläggas betala någon riskpremie för återbetalandet af de deponerade penningarne, följer af depositionsaftalets natur. Depositionen förutsätter, att deponenten hyser förtroende till sin medkontrahent.

Liksom det säges [6]), att deponenten har sig själf att skylla, om depositarien icke med tillräcklig omsorg vårdar det deponerade föremålet, alldenstund han ju borde hafva valt en pålitlig person till depositarie, så kan det med lika rätt påstås, att han bör kunna försäkra sig på förhand att icke riskera det deponerade kapitalets förlust. Deponenten bör anförtro sina penningar åt en person, hvars insolvens icke är att befara. Väljer han likväl en osäkrare depositarie, måste han uttryckligen betinga sig så hög ränta, att den inbegriper riskpremie, ty utan särskild öfverenskom-

[1]) Se t. ex. Aagesen s. 117; Puchta Pandekten s. 359; Vorlesungen II s. 24; Wetter I s. 335; Windscheid II s. 83. — Pandekträttens uppskofsränta beräknas efter 5 %.

[2]) Se härom t. ex. Carl Knies, Der Credit. II (Berlin 1879) s. 20—27.

[3]) Endemann s. 50.

[4]) Jfr Endemann s. 57, 64.

[5]) För jämförelses skull må anföras l. 7 § 6 D. XXVI. 7: Si tutor pecuniam pupillarem suo nomine faeneravit, ita demum cogetur usuras quas percepit praestare, si suscipiat pupillus ceterorum nominum periculum.

[6]) § 3 J. III. 14.

melse kan han endast komma att åtnjuta den ränta, som fullkomligt säkre gäldenärer pläga erlägga.

Föreligger däremot öfverenskommelse om ränta, gäller denna äfven hvad angår räntans belopp. Dock får detta naturligtvis icke öfverstiga de lagliga gränserna. Men för öfrigt är intet hinder för att sålunda aftalsvis bestämd ränta är högre än den, som förekommer vid prima säkerhet, att den alltså äfven utgör riskpremie. Utfästandet af räntan kan nämligen hafva varit afgörande för deponentens val, så att han just för räntans skull deponerat sina penningar hos en person, hvilken han icke kunnat anse som fullt säker betalare. Ett exempel synes man kunna finna i det i l. 26 § 1 D. h. t. upptagna fall, där depositarien utfäster sig att erlägga fyra oboler för hvarje mina i månatlig ränta, motsvarande åtta procent för året [1]). Då nu den justinianska rättens högsta tillåtna räntefot i vanliga fall var sex procent, och endast undantagsvis åtta procents ränta var medgifven [2]), har den nämnda räntan tydligen varit så hög, att däri väl torde hafva kunnat inbegripas riskpremie.

3. Tiden för penningarnes återbetalande.

§ 5.

Såsom allmän regel för depositionen gäller, att depositarien är skyldig att återställa den deponerade saken, när helst deponenten fordrar det. Förvarandet af densamma innebär en tjenst, som visas deponenten, och bör därför icke fortfara längre än denne önskar. Om också depositarien har något intresse att behålla saken, får hänsyn i allmänhet icke tagas härtill. Någon kvittnings- eller retentions-rätt kan depositarien icke förebära för att få behålla saken [3]). Beträffande deponerade penningar är detta uttryckligen stadgadt i l. 11 pr. §§ 1, 2 C. h. t. och anses ännu i dag gällande [4]). Likaledes har det i Nov. LXXXVIII. 1 stadgade förbudet för tredje man att förhindra återställandet af det deponerade giltighet äfven i fråga om deponerade penningar.

En invändning af depositarien, att han är egare till det deponerade, är under vanliga förhållanden icke tillräcklig för att befria honom från hans skyldighet att återställa detsamma [5]). Hvad angår penningar, som deponerats utan individualisering, kan depositarien så mycket mindre genom en sådan invändning undgå sin förpliktelse, som han i regel förvärfvar eganderätten till penningarne utan något deponentens åtgörande.

---

[1]) Se Niemeyer s. 42; Pauly V s. 38; Pellat s. 65 not 1.

[2]) L. 26 § 2 C. IV. 32; se äfven Nov. XXXII. 1; Nov. XXXIV. 1. Glück XXI. 1 s. 76—94; Heimbach Zinsen s. 419—423.

[3]) Glück XV. 1 s. 191, 199—204; Schulin s. 412; Unterholzner I s. 562, II s. 668; Wetter III s. 38, 491—492; Windscheid II s. 303, 389. — Asher s. 269—270 anser däremot kompensation »zulässig in der Depositumsklage mit formula in jus concepta». Se härom Ubbelohde s. 24—25.

[4]) Entscheidungen XII s. 89—91.

[5]) Jfr Glück XV. 1 s. 196—199; Luden s. 319—320; Wetter III s. 39; Windscheid II s. 387.

I motsats till hvad, som gällde vid försträckning, tillät den romerska rätten icke att gent emot *actio depositi* använda *exceptio non numeratae pecuniae*, vare sig fordringsanspråket afsåg penningar eller annat [1]). Naturligtvis stod det likväl svaranden fritt att bestrida en förebragt urkunds äkthet, och det är för att förekomma tvister i sådant afseende, som Justinianus i Nov. LXXIII. 1 uppmanar att vid ingående af depositionsaftal tillkalla minst tre trovärdiga vittnen.

Emellertid kan det fall väl tänkas, att faktiska hinder möta för depositariens återställande af det deponerade vid den tidpunkt, då detta fordras. Under sådana omständigheter kan depositarien naturligtvis icke tvingas till det omöjliga. Det heter också i l. 1 § 22 D. h. t. (Ulpianus):

> *Non semper videri posse dolo facere eum, qui reposcenti non reddat: quid enim si in provincia res sit vel in horreis, quorum aperiendorum condemnationis tempore non sit facultas? vel condicio depositionis non exstitit?*

Faktiska hinder af här nämnda art kunna naturligtvis föreligga lika väl, om det deponerade utgöres af penningar, som om det är något annat. Härom är alltså intet att anmärka. Endast de sista orden af det anförda synas egendomliga. Huru kan den omständigheten, att ett utsatt villkor ej inträffat, hafva inflytande på depositariens förpliktelse? Denna går ju ut på att, oberoende af alla öfverenskommelser, återställa saken, så snart deponenten vill. Det heter ju sålunda i l. 1 § 45 D. h. t., att en deponent, som vid aftalets ingående öfverenskommit med depositarien om återställande först efter dennes död, är befogad att ändra sig, *mutare voluntatem et ante mortem depositum repetere*. Och likaledes berättigar l. 1 § 46 D. eod. deponenten att själf, *mutata voluntate*, återfordra saken, som deponerats för att först efter hans död återställas till hans arfvingar.

Att likväl i l. 1 § 22 cit. ett villkors inträffande säges vara afgörande för depositariens förpliktelse, kan nu delvis förklaras så, att *sequestratio* afses [2]). Sannolikt har väl dock närmast penningdeposition varit i fråga. Ty vid denna måste hänsyn tagas till den omständigheten, att depositarien, såsom befogad att begagna de deponerade penningarne, är verkligt intresserad af att få behålla dem viss tid. Ett villkor — hvarmed här en tidsbestämmelse väl torde kunna likställas [3]) — måste följaktligen anses aftaladt äfven för depositariens skull, då fråga är om återbetalande af deponerade icke individualiserade penningar. Deponentens återfordringsrätt blifver då beroende af villkoret eller tidsbestämmelsen [4]).

---

[1]) L. 14 § 1 C. III. 30: Sancimus instrumento quidem depositionis certarum rerum vel certae pecuniae . . . . nullam exceptionem non numeratae pecuniae penitus opponi. Heimbach s. 688—689; Huschke Darlehn s. 133; Mühlbäuser s. 54; Schmid s. 83—84, m. fl.

[2]) Glück XV. 1 s. 189. I detta fall är nämligen deponenternas återfordringsrätt ej oinskränkt.

[3]) Se Mackeldey I s. 189; Windscheid I s. 235 not 1.

[4]) Jfr Endemann s. 63; se äfven Glück anf. st. — I scholierna till motsvarande ställe i Basil. (tom. II s. 39) göres däremot skillnad emellan villkor och tidsbestämmelser: endast villkor kunna gälla till förmån för depositarien.

Att äfven genom testamentarisk bestämmelse af deponenten depositarien kan gent emot den förres arfvingar förvärfva rätt att under viss tid behålla en deponerad penningsumma, är stadgadt i l. 28 § 8 D. de liber. leg. XXXIIII. 3.

Å andra sidan kan depositarien icke anses befogad att, i händelse en viss återbetalningstid på sätt, nu nämnts, blifvit fastställd, före denna tid återbetala beloppet. Tiden måste alltid anses bestämd, om icke uteslutande, dock företrädesvis, i deponentens intresse [1]). Är intet annat öfverenskommet, eger depositarien återbetala penningarne när han vill. Genom särskild utfästelse kan han också förbinda sig att göra detta i hvilket ögonblick deponenten vill [2]). I sådant fall måste han naturligtvis också hålla sig beredd härtill. Eljest torde detta knappast kunna fordras. Det skulle nämligen förorsaka allt för stora svårigheter, vare sig depositarien underläte att blanda de deponerade penningarne med sina egna och förvarade dem särskildt för deponentens räkning, eller han tillsåge, att han ständigt hade ett erforderligt belopp af sina egna penningar i beredskap. Att det förra icke kan fordras, är ofvan framställdt [3]); men äfven det senare torde icke kunna åläggas depositarien. Visserligen är det för obligationer i allmänhet stadgadt i l. 14 D. de r. j. L. 17 (Pomponius):

> *In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, praesenti die debetur* [4]),

och särskildt beträffande depositionen heter det i l. 11 pr. C. h. t.:

> *Si quis vel pecunias vel res quasdam per depositionis accepit titulum, eas rolenti ei qui deposuerit reddere ilico modis omnibus compellatur.*

Likväl kan man icke underlåta att taga hänsyn äfven till ett annat stadgande i källorna, i hvilket en mildare grundsats fått uttryck, nämligen l. 105 D. de s. et l. XXXXVI. 3 (Paulus):

> *Quod dicimus . . . . debere statim solvere, cum aliquo scilicet temperamento temporis intellegendum est: nec enim cum sacco adire debet* [5]).

Detta ställe afser visserligen närmast en arfvinges skyldighet att betala en arflåtarens skuld, men regeln torde kunna anses mera allmängiltig [6]). Hvad särskildt beträffar deposition af icke individualiserade penningar, bör man taga i betraktande, att depositarien är berättigad att bruka desamma, och att en förpliktelse att i hvarje ögonblick hålla sig beredd till återbetalning skulle för honom medföra väsentliga olägenheter [7]). En kortare tid bör därför efter krafvet medgifvas honom att anskaffa

[1]) Brinz II. 2 s. 608; Glück XV. 1 s. 190; Luden s. 319; Wetter I s. 38—39, III s. 37—38.

[2]) L. 24 D. h. t.: »quae quando voles et ubi voles confestim tibi numerabo». Vangerow III s. 437. — Entscheidungen XII s. 88: »mit Vorbehalt der Befugnis, jederzeit darüber . . . zu verfügen». Den ibm nämnda befogenheten att »jederzeit, selbst bei Verabredung einer bestimmten Dauer der Aufbewahrung, den hinterlegten Gegenstand zurückzufordern» gäller väl icke penningar.

[3]) Se ofvan s. 16.

[4]) Jfr l. 41 § 1 D. XXXXV. 1.

[5]) Jfr l. 21 § 12 D. IIII. 8; l. 21 D. V. 1 (neque enim magnum damnum est in mora modici temporis); l. 71 § 2 D. XXX.

[6]) Hall s. 241; jfr Windscheid II s. 82.

[7]) Glück XV. 1 s. 189—190; Nordling s. 60—61.

det erforderliga beloppet af penningar. Denna tids längd kan emellertid icke bestämmas en gång för alla, utan måste komma att bero på omständigheterna i hvarje enskildt fall. Först efter denna tids förlopp kan depositarien anses vara i *mora*.

Om man däremot utgår från att antaga depositarien, i enlighet med depositionsaftalets hufvudregel, vara skyldig att i samma ögonblick, han blifvit kräfd, återbetala de deponerade penningarne [1]), så kan man icke anse aftalet bereda depositarien något gagn. Följaktligen skulle någon ränta icke gärna kunna komma i fråga, utom i det fall, att *mora* förelåge. Man kan nämligen då icke [2]) anse depositarien berättigad att, i förlitande på osannolikheten för kraf, underlåta att ständigt hålla penningar i beredskap.

4. Deponentens ställning i depositariens konkurs.

§ 6.

Under vanliga förhållanden kan en depositaries råkande i konkurs endast under den förutsättning, att det deponerade förstörts och skall ersättas, utöfva något inflytande på deponentens rätt. Såsom egare kan denne eljest vindicera saken utan att behöfva inlåta sig i konkursen. Däremot är han med afseende på ersättningsbeloppet oprioriterad fordringsegare.

Beträffande penningdeposition åter innehålla digesterna särskilda regler, nämligen för det fall, att depositarien, som gjort konkurs, är bankir. Dessa regler förekomma i olika titlar af digesterna och förefalla icke öfverensstämmande. I själfva verket låta de likväl förena sig, och denna tolkning synes desto mera berättigad, som de ifrågavarande fragmenten hämtats från samme författare, Ulpianus, hvilken ju icke kan antagas hafva haft stridiga uttalanden. Också hafva åtskilliga försök att sammanjämka dem framställts.

Af de nämnda digestställena torde man såsom det utförligaste kunna anse l. 24 § 2 D. de rebus auct. iud. possid. XXXXII. 5, enär denna titel särskildt är egnad åt konkursrätten. Stället lyder sålunda:

> *In bonis mensularii vendundis post privilegia potiorem eorum causam esse placuit, qui pecunias apud mensam fidem publicam secuti deposuerunt. sed enim qui depositis nummis usuras a mensulariis acceperunt a ceteris creditoribus non separantur, et merito: aliud est enim credere, aliud deponere. si tamen nummi exstent, vindicari eos posse puto a depositariis et futurum eum qui vindicat ante privilegia.*

Vi finna här en indelning i tre klasser af de personer, som deponerat penningar hos en bankir af ifrågavarande slag [3]).

---

[1]) Såsom Huschke Darlehn s. 23; Mühlhäuser s. 26; Pellat s. 75; Vangerow III s. 432.

[2]) I likhet med Mühlhäuser s. 27, 55.

[3]) *Mensularii* voro offentlige ämbetsmän, hvilka äfven bedrefvo enskild bankrörelse. Glück XV. 1 s. 224—225 not 95; Pauly I. 2 s. 1514, IV s. 1813—1814. Jfr däremot Fuchs s. 188 (»Die mensularii sind . . . hier die Privatpersonen, welche neben dem Wechselgeschäft noch son-

Förmånligast ställde äro de deponenter, hvilkas penningar finnas kvar och kunna till identiteten påvisas. De kunna vindicera dem utan att behöfva inlåta sig i konkursen; deras rätt är alltså bättre än förmånsrättsegande borgenärer. Denna vindikationsrätt är icke uteslutande förbehållen åt dem, som vid deponerandet individualiserat sina penningar [1]); icke heller kan den anses utesluten vid deposition hos andra personer än bankirer [2]). Vindikation måste kunna förekomma äfven i det fall, att ränta betales — så vida det icke beror på depositariens gagn af penningarne — ehuru visserligen endast i undantagsfall; eganderätten till de deponerade penningarne behöfver nämligen icke hafva öfvergått till depositarien d ä r f ö r, att denne genom öfverenskommelse eller *mora* ådragit sig räntebetalningsskyldighet [3]). Däremot får naturligtvis vindikationsrätten ej utsträckas till att omfatta äfven sådant, som depositarien för de deponerade penningarne inköpt [4]).

Den andra klassen i det anförda digeststället omfattar de deponenter, hvilka förlorat eganderätten till penningarne och följaktligen endast hafva emot depositarien en personlig fordringsrätt, hvilken likväl är prioriterad. Penningarne hafva deponerats utan individualisering och genom sammanblandande öfvergått i depositariens ego. Grunden till förmånsrätten angifver Ulpianus med uttrycket *fidem publicam secuti*. För depositioner hos andra personer gafs ingen förmånsrätt. Om deponenten skänkt sitt förtroende åt en depositarie, som blifvit insolvent, ansågs han nämligen i allmänhet hafva sig själf att skylla [5]) och fick ej räkna sig någon förmånsrätt till godo, oaktadt han utan eget åtgörande förlorat sin egande- och vindikations-rätt. Ett annat förhållande ansågs däremot föreligga, om någon deponerat sina penningar hos en *mensularius*. Detta hade icke berott på personligt förtroende, utan på den *fides publica*, som tillkom honom på grund af hans (halft) offentliga karakter. Till stöd för detta anseende tjenade naturligtvis den förmånsrätt, som gifvits åt deponenterna [6]). Visserligen var den sämst bland förmånsrätterna, men den gaf dock deponenterna rätt att få ut sina fordringar före de oprioriterade borgenärerna.

I tredje rummet nämner l. 24 § 2 cit. de deponenter, som uppburit ränta för de deponerade penningarne. De åtnjuta ingen förmånsrätt; räntan har ansetts uppväga den. Det kan till och med tyckas, som om Ulpianus med uttrycket *aliud est enim credere, aliud deponere* velat frånkänna aftalet egenskapen af deposition, då ränta förekommer. Detta kan likväl icke hafva varit hans mening, i all synnerhet, som det i samma punkt heter: *qui depositis nummis usuras acceperunt* [7]). Be-

stige Argentariergeschäfte betrieben»); Neustetel s. 31 (»alle diejenigen, welche Geldgeschäfte als Gewerbe betreiben, werden überhaupt Mensularii genannt»).

[1]) Se ofvan s. 15—16.

[2]) Såsom Schneegass s. 6—7 förmenar.

[3]) En annan åsikt framställa Niemeyer s. 72 not 7; Schneegass s. 7.

[4]) L. 6 C. III. 32. Glück VIII. 1 s. 155.

[5]) L. 1 § 4 D. h. t.: cum quis fidem elegit. Jfr l. 39 D. XXXXVI. 3.

[6]) Redan i edictum perpetuum, Jousserandot II s. 313.

[7]) Enligt Niemeyer (s. 70) kan likväl »gar nicht deutlicher gesagt werden, dass er überhaupt nicht deponirt». Se äfven Huschke Darlehn s. 24; Schmid s. 85. Däremot Brinz II. 2 s. 604: »nur das Privileg, nicht das Wesen eines excessiven Depositums abgesprochen». Savigny V s. 519.

greppet *credere* är för öfrigt icke alltid någon motsats till *deponere;* så heter det hos Ulpianus själf i l. 1 § 1 D. de r. c. XII. 1:

> *Credendi generalis appellatio est . . . . nam cuicumque rei adsentiamur alienam fidem secuti mox recepturi quid, ex hoc contractu credere dicimur* [1]).

Hvad Ulpianus i l. 24 § 2 cit. velat säga, framgår af hans uttalande om samma rättsförhållande i det andra digeststället, som behandlar deponenternas ställning i en depositaries konkurs, till hvilket vi nu öfvergå. Det är l. 7 § 2 D. h. t.:

> *Quotiens foro cedunt nummularii, solet primo loco ratio haberi depositariorum, hoc est eorum qui depositas pecunias habuerunt, non quas faenore apud nummularios vel cum nummulariis vel per ipsos exercebant. et ante privilegia igitur, si bona venierint, depositariorum ratio habetur, dummodo eorum qui vel postea usuras acceperunt ratio non habeatur, quasi renuntiaverint deposito.*

Hvad beträffar de deponenter, som för sina penningar fått ränta af depositarien, öfverensstämmer detta ställe tydligen med l. 24 § 2 cit. Deras fordringsrätt är oprioriterad, och till förklaring häraf heter det *quasi renuntiaverint deposito.* De anses hafva afstått från att i konkursen betraktas såsom deponenter, på den grund, att de uppburit ränta. Då detta i bägge de anförda ställena är bestämdt uttryckt *(usuras acceperunt),* torde en utvidgande tolkning, som läte samma rättsverkan följa redan på en deponents rätt att fordra ränta, icke kunna anses befogad. Åtminstone synes det, som borde en deponent icke gå miste om sin förmånsrätt endast därför, att depositarien beredt sig gagn af de deponerade penningarne eller råkat i *mora,* om den förstnämnde icke ens gör anspråk på ränta [2]).

Vidkommande de deponenter, hvilka icke för räntans skull beröfvats sin förmånsrätt, tyckas våra digestställen, såsom ofvan antydts, icke vara öfverensstämmande. I l. 7 § 2 cit. omtalas nämligen icke någon förmånsrätt efter alla andra, sådan som den deponenterna i l. 24 § 2 cit. tillerkända. Däremot nämnes i stället en förmånsrätt före alla andra, som likväl icke kallas vindikationsrätt.

Af de många olika försök att förena dessa stadganden, hvilka åtskillige författare framställt, synes intet fullt tillfredsställande [3]). Det förefaller sålunda icke troligt, att Ulpianus i l. 7 § 2 cit. velat tillerkänna den där nämnda förmånsrätten endast åt de deponenter, hvilka själfve mottagit i deposition de af dem deponerade penningarne [4]). Icke heller synes man kunna göra någon skillnad emellan de i de

---

[1]) Se äfven l. 2 § 3 D. eod. Jfr ofvan s. 13.

[2]) Unterholzner I s. 391 uppställer såsom villkor för förmånsrätten, att »Zinsen weder bedungen noch genommen worden sind»; Arndts (s. 365), Brinz (II. 1 s. 418), Fuchs (s. 193), Mackeldey (II s. 247), Vangerow (III s. 249) och Windscheid (II s. 66) uttrycka villkoret med det ej fullt tydliga attributet »unverzinslich». Wetter 1 s. 344 fordrar, att depositionen skall vara »fait sans stipulation d'intérêts», under det att Heimbach s. 438—439; Mühlhäuser s. 50; Neustetel s. 33; Palmén s. 27; Pellat s. 76 utesluta förmånsrätten endast i fall ränta verkligen betalts.

[3]) Se härom i synnerhet Vangerow III s. 254—256.

[4]) Såsom Neustetel s. 33—40 söker visa. Jfr härom framför allt Emmerich Depos. s. 56—72; se äfven de s. 1 not 1 ofvan anförda arbetena.

båda ställena nämnde depositarierna, *mensularii* och *nummularii* [1]). Dessa benämningar uttrycka väl icke alltid fullt det samma; likväl är detta stundom fallet, såsom i l. 47 § 1 D. de pactis II. 14, och att i de ifrågavarande ställena någon olikhet skulle vara afsedd, är så mycket mindre sannolikt, som bägge orden på motsvarande ställen i *Basilica* öfversatts lika [2]).

För antagandet, att endast i l. 24 § 2 cit. vore fråga om deponenter, hvilka icke förbehållit sig återställande *in specie* af de deponerade penningarne, under det att de i l. 7 § 2 cit. afsedde deponenterna deponerat sina penningar individualiserade [3]), kan ingen tillfredsställande grund anföras. Otvifvelaktigt är intetdera stället begränsadt att blott gälla ettdera slaget af deponenter.

Man har vidare sökt förklara olikheten ställena emellan därmed, att den förmånsrätt framför andra, som l. 7 § 2 cit. omtalar, skulle tillkomma de deponenter, hvilka väl icke kunde vindicera sina penningar, enär dessa sammanblandats med andra, men hvilka likväl borde intaga en gynnad ställning, då penningarne endast blandats med af andra personer deponerade penningar. Om denna blandning af deponerade penningar skulle nu deponenterna ega konkurrera med uteslutande af andra; i depositariens öfriga tillgångar skulle de, för hvad som återstode af deras fordringar, endast åtnjuta den i l. 24 § 2 cit. stadgade sämre förmånsrätten [4]). Emellertid synes den förutsättning, som man sålunda skulle inskjuta i l. 7 § 2, alltför egendomlig för att utan särskildt omnämnande kunna antagas vara afsedd; för öfrigt omtalas icke i detta ställe, lika litet som i den därpå följande l. 8, något sammanmanträffande för samme deponenter af olika förmånsrätter för särskilda delar af fordringarna.

Riktigast synes vara att skilja mellan de fall, då de deponerade penning-individerna ännu äro för handen och kunna påvisas, och då detta icke är förhållandet. Likväl torde man icke kunna i det förra fallet gifva deponenten någon särskild förmånsrätt för hans fordringsanspråk [5]), utan man måste antaga vindikationsrätten afsedd i l. 7 § 2 cit. [6]). Naturligtvis kan denna rätt utöfvas, blott om penningarnes identitet kan styrkas, såsom uttrycket *si nummi exstent* i l. 24 § 2 cit. innebär. Att detta ej nämnes i l. 7 § 2 cit., torde kunna förklaras på samma sätt som utelemnandet af de enligt det andra stället förmånsrättsegande deponenterna. Ulpianus har icke afsett att i l. 7 § 2 cit. gifva en uttömmande framställning af rättsförhållandet; han omtalar endast, huru sakerna pläga ordnas. Därför använder han icke heller ett så

[1]) Såsom Emmerich Depos. s. 72—73; Glück XV. 1 s. 224—225; Schneegass s. 177, 259. Däremot Fuchs s. 188 (»Die mensularii sind dieselben wie die numularii»); Neustetel s. 30—33; Pauly I. 2 s. 1514; Pellat s. 79; Vangerow III s. 255.

[2]) Τραπεζῖται. Basil. IX. 7: 24, XIII. 2: 7 (tom. I s. 472, II s. 42—43).

[3]) Arndts s. 365 not 4; Huschke Darlehn s. 23—24; Puchta Pandekten s. 393—394; Vorlesungen II s. 66.

[4]) Pellat s. 80—82; Vangerow III s. 253—254; jfr Wetter I s. 344 not 10.

[5]) Såsom Unterholzner I s. 394; Windscheid II s. 67.

[6]) Brinz II. 1 s. 418 not 74, s. 419 not 79; Cujacius Op. IV s. 191; Palmén s. 27—28. Jfr Basil. tom. II s. 43.

bestämdt uttryck som det i l. 24 § 2 cit. förekommande *esse placuit*, utan säger endast: *solet primo loco ratio haberi*. Hos nummularierna plägade man icke deponera sina penningar så, att någon prioriterad fordringsrätt däraf kunde uppkomma. Antingen deponerades penningarne individualiserade, i hvilket fall deponenten kunde vindicera dem från konkursboet, eller ock blef deponenten berättigad att fordra ränta för penningarne, om de öfverlemnats utan att vara individualiserade. Ty äfven utan särskildt åtagande torde depositarien såsom bankir i sådant fall alltid hafva ansetts pliktig att erlägga ränta för det gagn, han hämtat af penningarne. Och deponenten förlorade alltså sin förmånsrätt och likställdes i konkursen med öfrige fordringsegare, som på åtskilliga andra sätt kunde hafva placerat sina penningar hos bankiren [1]).

På detta sätt låter förklara sig, att Ulpianus endast i l. 24 § 2 cit. omnämnt den förmånsrätt för fordringar på grund af penningdeposition hos bankirer, som den romerska rätten kände, men som i allmänhet icke kom i fråga. Att de båda digestställena skulle innehålla stridiga regler, och att i följd häraf — jämlikt l. 9 D. de r. j. L. 17: *Semper in obscuris quod minimum est sequimur* — l. 7 § 2 cit. icke skulle kunnat tillämpas [2]), är ett antagande, som väl icke synes riktigt, men i själfva verket leder till samma resultat som det nyss framställda. Ty det sistnämnda digeststället innehåller egentligen ingenting utöfver hvad, som i l. 24 § 2 cit. stadgas.

Beträffande ordningen emellan deponenterna inbördes föreskrifver l. 7 § 3 D. h. t., att dem emellan ingen skillnad bör göras, utan alla njuta lika rätt. Naturligtvis gäller detta blott med afseende på deponenter, som höra till en och samma klass. Emellan desse får ej fordringarnas olika ålder alstra något företräde [3]).

Enligt ett i l. 8 D. h. t. [4]) intaget uttalande af Papinianus skall förmånsrätten, där sådan finnes, omfatta konkursgäldenärens hela förmögenhet och icke allenast den del däraf, som härleder sig från den deponerade penningsumman. Endast för de nödvändiga konkurskostnaderna får på förhand afdrag göras. Emellertid måste detta stadgande, oaktadt det inskjutits strax efter den vindikationsrätten behandlande l. 7 § 2 cit., anses gälla allenast den i l. 24 § 2 cit. nämnda förmånsrätten [5]). Att vindikationsrätten ej kan omfatta depositariens hela förmögenhet, är självklart, liksom att den personliga fordringsrätten icke är begränsad till någon viss del af förmögenheten. Tydligen passar l. 8 cit. icke riktigt i det sammanhang, där den står; konkursgäldenären kallas här *argentarius*, hvilket icke fullkomligt motsvarar den i den föregående l. 7 använda benämningen *nummularius* [6]).

[1]) Se Niemeyer s. 69.

[2]) Mackeldey II s. 248. Jfr Baron s. 413; Schmid s. 84. Se äfven Vangerow III s. 256.

[3]) L. 32 D. XXXXII. 5. Unterholzner I s. 395; Vangerow III s. 251; Windscheid II s. 67.

[4]) Quod privilegium exercetur non in ea tantum quantitate, quae in bonis argentarii ex pecunia deposita reperta est, sed in omnibus fraudatoris facultatibus: idque propter necessarium usum argentariorum ex utilitate publica receptum est. plane sumptus causa, qui necessarie factus est, semper praecedit: nam deducto eo bonorum calculus subduci solet.

[5]) Cujacius Op. IV s. 191.

[6]) *Argentarii* voro enligt Fuchs s. 185—189 och Pauly I. 2 s. 1514—1517 privatbankirer. Jfr ofvan s. 30 not 3 och s. 33 not 1. — Att l. 8 cit. icke passar ihop med det föregående, medgifva Pellat s. 82, Vangerow III s. 254 och Windscheid II s. 67—68 not 22.

De nu anförda stadgandena afsågo samtliga endast penningdepositioner hos bankirer, såsom redan nämnts. Penningar, deponerade hos andra personer, måste enligt den romerska rätten utkräfvas med oprioriterad fordringsrätt, så ofta de icke kunde vindiceras.

Praxis har sedermera utvidgat tillämpningen af stadgandena om förmånsrätten icke blott till penningdepositioner hos den nyare tidens bankirer, utan äfven till depositioner hos andra personer, till och med om de haft andra föremål än penningar [1]). Numera äro emellertid stadgandena icke längre gällande [2]).

Deposition af individualiserade penningar.

§ 7.

I enlighet med hvad ofvan nämnts [3]), kan i den romerska rätten deposition af penningar äfven medföra förpliktelse för depositarien att återställa samma penning-individer, som deponerats, då följaktligen aftalets hufvudregel gäller. Men detta är icke i allmänhet händelsen. Enär man icke i vanliga fall kan antaga, att deponenten fäst någon vikt vid de deponerade penningarnes individualitet, så mycket mindre, som nyttan af penningarne är helt och hållet oberoende af denna, så har depositarien icke heller förpliktats att förvara penningarne så, att de icke blandas med andra, därest deponenten icke tillkännagifvit en önskan i sådant afseende. Har åter deponenten gjort detta, hvartill nödvändigt hör ett särskildt fastställande af de deponerade penningarnes individualitet, så måste depositarien också efterkomma hans önskan. Han kan under sådana omständigheter icke anföra någon giltig grund för att undgå den förpliktelse, som i första hand förenats med depositionsaftalet: återställande af det deponerade [4]). Detta gäller såväl för det fall, att penningar deponerats inneslutna i något omslag, då depositarien icke under vanliga förhållanden är berättigad att öppna detsamma, utan har att återlemna det i orördt skick [5]), som också i händelse deponenten på något annat sätt noggrannt bestämt de deponerade penning-individerna. De böra då kunna särskiljas från andra, med hvilka de till äfventyrs blandats, så att depositarien kan icke vinna eganderätten till dem på detta sätt [6]).

[1]) Arndts s. 365 not 3; Baron s. 413; Brinz II. 1 s. 418; Mühlhäuser s. 53; Neustetel s. 40; Schmid s. 84; Unterholzner I s. 391; Vangerow III s. 249; Windscheid II s. 66. Emot detta utsträckande hafva bland andra Emmerich (Depos. s. 73—75), Mühlhäuser, Neustetel (s. 44—45) och Vangerow uttalat sig. Se häröfver vidare Fuchs s. 189—194.

[2]) Die Reichsconcursordnung har upphäft dem för tyska riket. Mühlhäuser s. 53; Niemeyer s. 68.

[3]) Se ofvan s. 6—8.

[4]) Jfr Jousserandot I s. 319; Ortolan III s. 146.

[5]) Ekelund II s. 7; Nordling s. 62; Ortolan I s. 614.

[6]) Se ofvan s. 16—18.

Det är alltså de för depositionsaftalet i allmänhet gällande reglerna, som blifva tillämpliga för en deposition af individualiserade penningar. Med afseende på dessa regler hänvisas till handböckerna [1]; vi anmärka emellertid, att hvad i § 6 härofvan framställts angående en deponents ställning i depositariens konkurs äfven har sin giltighet för deposition af individualiserade penningar. Naturligtvis kunna dessa i normala fall vindiceras, men om depositarien emot aftalet tillegnat sig dem, måste deponenten såsom fordringsegare deltaga i konkursen. Ty det är väl tänkbart, att depositarien utan att vara berättigad därtill tillgriper de deponerade penningarne. Emot deponentens vilja kan han göra sig gagn af dem, i hvilket fall han emellertid gör sig skyldig till *furtum*, och deponenten medelst *condictio furtiva* får söka ersättning för sin förlust [2]. Depositarien lär icke kunna — enligt l. 77 pr. D. de furtis XXXXVII. 2 — freda sig medelst förebärande af förmodadt samtycke från deponentens sida till brukandet, om penningarne behörigen individualiserats.

Beträffande tiden för penningarnes återställande gälla icke, om de deponerats individualiserade, de ofvan i § 5 nämnda undantagen från depositariens skyldighet att ofördröjligen efterkomma deponentens kraf. I fråga om räntebetalningsskyldigheten är däremot tillämpligt, hvad i § 4 sagts: brukande af penningarna liksom *mora* ådrager depositarien denna skyldighet [3]; frivilligt åtagande är däremot ej gärna tänkbart, då depositarien ej är berättigad att draga nytta af penningarne. Snarare kunde man tänka sig, att han erhölle ersättning för förvarandet.

Hvad slutligen beträffar stadgandet i l. 1 § 36 D. h. t. om rätt för depositarien att, i händelsen hos honom deponerats penningar *in sacculo* och en af den sedermera aflidne deponentens arfvingar anställer kraf, i prätorns eller andra gode mäns närvaro öppna omslaget och lemna arfvingen den honom tillkommande andelen af penningarne, så är detta icke något, som uteslutande för penningar eger giltighet; den i samma § förekommande motsättningen till *res, quae dividi non possunt*, visar tydligen, att den anförda regeln gäller, så snart det deponerade är en juridiskt delbar sak.

[1] Se ofvan s. 1 not 2.

[2] § 6 J. IIII. 1; l. 16 D. XIII. 1; l. 13 § 1 D. h. t.; l. 29 pr. D. eod.; l. 3 § 18 D. XXXXI. 2; l. 3 C. h. t. Se bl. a. Vangerow III s. 591, 592; Windscheid II s. 632 not 8; Herman Antell, Om tillgreppsbrotten (Lund 1889) s. 47—48, 54.

[3] L. 3 C. h. t.; l. 2 C. IIII. 32.

Hufvudsakligen använda arbeten.

Corpus iuris civilis. Editio stereotypa. Volumen prius: Institutiones recognovit Paulus Krueger, Digesta recognovit Theodorus Mommsen. Berolini 1872. — Volumen secundum: Codex Iustinianus recognovit Paulus Krueger. Berolini 1877. — Volumen tertium: Novellae recognovit Rudolfus Schoell. Berolini 1880 seqq.

Das Corpus Juris Civilis in's Deutsche übersetzt von einem Vereine Rechtsgelehrter. I—VII. Leipzig 1839, 1831—1833. (Citeras C. J. C.)

Basilicorum libri LX .... cum scholiis edidit .... translationem latinam et adnotationem criticam adiecit D. Carolus Guilielmus Ernestus Heimbach. Tomi I, II. Lipsiae 1833, 1840. (Citeras Basil.)

Iulii Pauli libri quinque sententiarum ad filium (i Collectio librorum iuris anteiustiniani. Tomus alter. Berolini 1878).

Andreas Aagesen, Forelæsninger over den romerske Privatret. I, II. Kjøbenhavn 1882.

Ludwig Arndts, Lehrbuch der Pandekten. München 1868.

Asher, Ueber die Depositumsklagen des classischen römischen Rechts (i Zeitschrift für Civilrecht und Prozess. N. F. XXII. Giessen 1865).

J. Baron, Pandekten. Leipzig 1893.

Alois Brinz, Lehrbuch der Pandekten. Zweiter Band. 1, 2. Erlangen 1879, 1882.

Karl Bucher, Das Recht der Forderungen. Nach den Grundsätzen des Justinianeischen Rechts dargestellt. Leipzig 1830.

Jean Comte, Der Erwerb des Eigenthums an Geldstücken durch Vermengung. Nach gemeinem bürgerlichen Recht. Inaugural-Dissertation. Berlin 1887.

Iacobi Cviacii ivrisconsvlti opera, qvæ de ivre fecit, et edi volvit. Francofvrti 1623.

Iacobi Cviacii .... opera ad parisiensem fabrotianam editionem diligentissime exacta. Tomvs Qvartvs. Mutinae 1777. (Citeras Cujacius Op. [1])

Hvg. Donelli .... Commentariorvm ivris civilis Libri viginti octo. Francofvrti 1626. (Citeras Donellus Comm.)

Hvgonis Donelli jvrisconsvlti opera priora. Francofvrti 1589. (Citeras Donellus Op. pr.)

Carl Evert Ekelund, Föreläsningar öfver romerska privaträtten. I—III. Helsingfors 1850, 1851.

Emmerich, Zinsen bei dem Depositum (i Zeitschrift für Civilrecht und Prozess. N. F. XVIII. Giessen 1861).

Emmerich, Ueber l. 7. §. 2 u. 3. D. depositi (16, 3.) und l. 24. §. 2. D. de reb. auct. jud. poss. (42, 5.) (i Zeitschrift für Civilrecht und Prozess. V. Giessen 1832). (Citeras Emmerich Depos.)

W. Endemann, Der Kredit als Gegenstand der Rechtsgeschäfte (i Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht. IV. Erlangen 1861).

---

[1]) Då intet annat beteckningssätt är angifvet, citeras arbetet med anförande af författarens namn.

W. Endemann, Handbuch des deutschen Handels-, See- und Wechselrechts. II, III. Leipzig 1882, 1885. (Citeras Endemanns Handbuch.)

Fuchs, Ueber das Concursprivileg des Deponenten (i Archiv für die Civilistische Praxis. LXII. (N. F. XII.) Tübingen und Leipzig 1879).

Christian Friedrich Glück, Ausführliche Erläuterung der Pandecten nach Hellfeld ein Commentar. VIII. 1, XV. 1, XXI. 1. Erlangen 1807, 1813, 1820.

C. C. Hall, Lærebog i den romerske Privatret til Brug ved Forelæsninger. Kjöbenhavn 1851.

Gustav Ernst Heimbach, Die Lehre von dem Creditum nach den gemeinen in Deutschland geltenden Rechten. Leipzig 1849.

Heimbach sen., artikeln Zinsen i Rechtslexikon für Juristen aller teutschen Staaten .... redigirt von Dr. Julius Weiske. Fünfzehnter Band. Leipzig 1861. (Citeras Heimbach Zinsen.)

Hermann Hohenemser, Die Consumtion des Geldes durch Vermischung und Verausgabung. Marburg 1893.

Ph. E. Huschke, Die Lehre des Römischen Rechts vom Darlehn und den dazu gehörigen Materien. Eine civilistische Monographie. Stuttgart 1882. (Citeras Huschke Darlehn.)

E. Huschke, Zur Lehre vom Zinsrecht beim Depositum (i Zeitschrift für Civilrecht und Prozess. N. F. II. Giessen 1846). (Citeras Huschke Zinsrecht.)

Louis Jousserandot, L'édit perpétuel restitué et commenté. I, II. Paris 1883.

Otto Karlowa, anmälan af Gustav Hartmann, über den rechtlichen Begriff des Geldes etc. (i Kritische Vierteljahrsschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. XI. München 1869).

Otto Karlowa, Römische Rechtsgeschichte. Zweiter Band. 1, 2. Leipzig 1892, 1893. (Citeras Karlowa Rechtsgeschichte.)

Jul. Lassen, Noter til Aagesens Forelæsninger over Romersk Privatret. Kjöbenhavn 1888.

Luden, artikeln Depositum i Rechtslexikon für Juristen aller teutschen Staaten .... redigirt von Dr. Julius Weiske. Dritter Band. Leipzig 1844.

Ferdinand Mackeldey's Lehrbuch des Römischen Rechts. I, II. Wien 1862, 1863.

Otto Mühlhäuser, Ueber Umfang und Geltung des Depositum irregulare. Eine civilistische Studie. Erlangen 1879.

Leopold Joseph Neustetel und Sigmund Zimmern, Römischrechtliche Untersuchungen für Wissenschaft und Ausübung. Erster Band. Heidelberg 1821. (I. Ueber das unregelmässige Depositum. Von Neustetel. — II. Ueber Locirung des Depositums im Concurse. Von demselben.)

Theodor Niemeyer, Depositum irregulare. Halle a/S 1889.

Theodor Niemeyer, Ueber den Eigenthumserwerb an Geld durch Vermischung (i Zeitschrift für das Gesammte Handelsrecht. XLII. Stuttgart 1894). (Citeras Niemeyer Eigenthumserwerb.)

Gerardi Noodt .... opera omnia, ab ipso recognita, aucta etc. I, II. Lugduni Batavorum 1724.

E. V. Nordling, Om res fungibiles och därmed sammanhängande ämnen. Upsala 1877.

Paul Oertmann, Die Volkswirtschaftslehre des Corpus juris civilis. Berlin 1891.

J. Ortolan, Législation romaine. I—III. Paris 1875, 1880.

Johannes Philippus Palmén et Andreas Varelius, De irregulari romanorum deposito. Specimen academicum. Helsingforsiae 1844.

Pauly's Real-Encyklopädie der classischen Alterthumswissenschaft. I. 2, IV, V. Stuttgart 1866, 1846, 1848.

C.-A. Pellat, Textes choisis des pandectes traduits et commentés. Paris 1859.

Alfred Pernice, Marcus Antistius Labeo. Das römische Privatrecht im ersten Jahrhunderte der Kaiserzeit. Erster Band. Halle 1873.

G. F. Puchta, Pandekten. Leipzig 1866. (Citeras Puchta Pandekten.)

G. F. Puchta, Vorlesungen über das heutige römische Recht. I, II. Leipzig 1873, 1874. (Citeras Puchta Vorlesungen.)

Friedrich Carl von Savigny, System des heutigen Römischen Rechts. II, V. Berlin 1840, 1841.

A. C. J. Schmid, Ueber das depositum irregulare (i Archiv für die Civilistische Praxis. XXX. Heidelberg 1847).

Elias Schneegass, Tractatus de concursu creditorum in foro civili formando. Brunsvigæ 1689.

Friedrich Schulin, Lehrbuch der Geschichte des Römischen Rechtes. Stuttgart 1889.

Rudolph Sohm, Institutionen des römischen Rechts. Leipzig 1888.

A. F. J. Thibaut, System des Pandekten-Rechts. I, II. Jena 1828.
August Ubbelohde, Zur Geschichte der benannten Realcontracte auf Rückgabe derselben Species. Marburg und Leipzig 1870.
K. A. D. Unterholzner's quellenmässige Zusammenstellung der Lehre des römischen Rechts von den Schuldverhältnissen mit Berücksichtigung der heutigen Anwendung. I, II. Leipzig 1840.
Karl Adolph von Vangerow, Lehrbuch der Pandekten. Dritter Band. Marburg und Leipzig 1863.
P. van Wetter, Les obligations en droit romain. I—III. Gand, Paris 1883—1886.
Bernhard Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts. I, II. Frankfurt a. M. 1891.

Entscheidungen des Reichsgerichts in Civilsachen. I, XII, XXIV. Leipzig 1880—1890. (Citeras Entscheidungen.)
J. A. Seuffert's Archiv für Entscheidungen der obersten Gerichte in den deutschen Staaten. Neue Folge erster Band. München 1876. (Citeras Seuffert's Archiv.)

Innehåll.

Sida.

Inledning. § 1. . . . . 1.

Från regeln, att depositarien skall återställa hvad han emottagit, gifvas undantag (s. 1). De ställen i digesterna, som nämna dessa, röra penningar (2). Jämförelse med försträckning (3). Begreppet *depositum irregulare* (4). Deposition af andra fungibla ting än penningar (5).

Deposition af icke individualiserade penningar.

A) **Förutsättningar.** § 2. . . . . 6.

De berörda undantagen gälla ej hvarje penningdeposition (s. 6), utan endast i fall penningarne icke individualiserats (7). Begränsning emot försträckning (8). Förändrande af deposition till försträckning (11).

B) **Rättsverkningar.**

1. **Eganderättens öfvergång.** § 3. . . . . 14.

Endast i den mån penningarnes natur gör sådant nödvändigt, ändras aftalets hufvudregler (s. 14). Sålunda öfvergå penningarne icke genom depositionen i depositariens ego (15). Men denne är berättigad att blanda dem med sina egna (16), och därigenom blifva de hans (17). L. 31 D. loc. innehåller en bekräftelse af denna åsikt (19).

2. **Depositariens skyldighet att betala ränta.** § 4. . . . . 20.

Bona fides är grunden för denna skyldighet (s. 20). Den inträder emellertid icke omedelbart på grund af depositionen (21), utan endast i fall depositarien beredt sig gagn af penningarne (23) eller särskildt utfäst ränta eller råkat i *mora* (24). Räntans storlek bestämmes af domaren (25) efter den gängse räntefoten för säkra placeringar (26), eller ock genom öfverenskommelse (27).

3. **Tiden för penningarnes återbetalande.** § 5. . . . . 27.

Enligt regeln skall detta ske vid anfordran utan alla invändningar (s. 27). Dock får depositarien räkna sig till godo villkor eller tidsbestämmelser (28). Då ingen återbetalningstid aftalats, får han vänta en kortare tid efter krafvet (29).

4. **Deponentens ställning i depositariens konkurs.** § 6. . . . . 30.

Digesterna innehålla särskilda regler för penningar, deponerade hos en bankir i konkurs (s. 30). Ett ställe gifver deponenterna förmånsrätt efter andra (31), om de ej åtnjutit ränta, i hvilket fall deras fordran är oprioriterad (31). Ett annat ställe gifver dem förmånsrätt framför andra, hvarmed dock måste afses vindikationsrätt (33). Depositionsfordrans ålder gifver intet företräde (34). Stadgandenas senare öden (35).

Deposition af individualiserade penningar. § 7. . . . 35.

Om penningarne individualiseras vid deponerandet, förpliktas depositarien till individuellt återställande (s. 35). Depositionsaftalets hufvudregler blifva gällande (35). Genom begagnande af penningarne begår depositarien *furtum* (36). Stadgandet i l. 1 § 36 D. h. t. (36).

OM DRÅPSBROTTEN

ENLIGT ATTISK OCH ROMERSK RÄTT

AF

HERMAN ANTELL,
DOCENT I STRAFFRÄTT VID LUNDS UNIVERSITET.

LUND 1894,
E. MALMSTRÖMS BOKTRYCKERI.

AFDELNING I.

Attisk Rätt.

Inledning.

För den rättshistoriske forskaren torde utan tvifvel den senare hälften af 19:de århundradet framträda såsom ett af den rättshistoriska literaturens mest epokgörande skeden. I århundradets början hade Savigny i sin bekanta skrift: Von Berufe unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft (1814), dragit i härnad emot den då inom rättsvetenskapen rådande sjelföfverskattningen hos den juridiska verlden, som tilltrodde sig kunna i anslutning till upplysningsfilosofiens läror skapa en i sig fullkomlig lagstiftning och rättsvetenskap, och framlagt det program, som sedan blef den ledande grundsatsen för hans anhängare, eller att rätten vore en produkt, som framgått ur en nations innersta väsen, och således resultatet af dess utvecklingshistoria [1]). I inledningen till sin »Geist des römischen Rechts» påpekade åter Ihering, hurusom härigenom för rättsvetenskapen uppdragits alltför trånga gränser, i det att man därigenom afspärrade ett folk inom det själft, hvilket, om det drefs till sin spets, skulle till sist medföra folkets andliga och lekamliga död. Tvärtom vore reception och assimilation här rättsvetenskapens hufvuduppgift. Först då blefve rättshistorien icke »eine Geschichte der Rechte», utan »des Rechts». Och med tanken på då rådande förhållanden säger han, att det är en kritik af rätten öfverhufvud, ej af den romerska rätten: »Durch das römische Recht über das römische Recht hinaus», som rättsvetenskapen behöfver.

Med rätta torde man kunna påstå att detta just är den för närvarande herskande riktningens lösen. Det är ej längre nog att vid utläggningen af t. ex. ett svenskt rättsinstitut från rättshistorisk synpunkt dogmatiskt och deskriptivt uppvisa, hvad de gamla lagarne därom innehålla; man får ej heller behandla dess bestämmelser alldeles, som skulle man utlägga och tolka ett positivt lagbud; ty därigenom rycker man dem ur deras organiska sammanhang med den tid och de förhållanden, då de uppstodo, och

[1]) Jfr Binding: Strafgesetzgebung, Strafjustiz und Strafrechtswissenschaft etc. i Lizst's Zeitschrift, Bd. 1 samt den ypperliga framställningen af hithörande frågor hos Hertz: Voltaire und die französische Strafrechtspflege im achtzehnten Jahrhundert. 1887.

hvilka måste utgöra deras lefvande bakgrund. Men härmed blir ock den apparat, hvarmed rättshistorien arbetar ojämförligt mera omfattande: den måste begagna sig af alla hjälpmedel, som kunna stå till buds, bland hvilka på senare tider den komparativa språkforskningen och arkeologien intaga ett särdeles framstående rum. Och knapt framgår detta tydligare på något område, än när man granskar literaturen angående dråpsbrotten. Läser man de äldre monografierna, finner man, att de på det knapphändigaste behandla själfva brottsbegreppet, utförligare däremot andra med dråpsbrotten sammanhöriga frågor, såsom om nödvärn, tillräknelighet etc. Härvid upptogo de visserligen, om de voro riktigt noggranna, äfven den romerska rättens bestämmelser, utan att likvisst därvid någon åtskilnad gjordes mellan äldre och yngre rättsbestämmelser, och utan att hänsyn togs till de särskilda tidsförhållanden, då dessa framträdde. Med rätta kunde derför också v. Wächter (Lehrbuch, 1826 s. 116) säga, att det ej fans någon uttömmande och vetenskapens fordringar motsvarande monografi öfver dråpsbrotten. Ett stort steg till det bättre äro redan arbetena af de utmärkte straffrättslärarne v. Wächter och Köstlin. Särskildt har den senare i sitt tyvärr icke fullbordade arbete: Die Lehre vom Mord und Todtschlag, 1838, från historisk-filosofisk ståndpunkt med grundlighet och skarpsinne undersökt den äldre romerska rättens bestämmelser, en undersökning, som ej torde af någon forskare på detta område kunna förbigås, äfven om det måste medgifvas, att författaren med sin filosofiska åskådning ej undgått att öfverskatta den stoiska filosofiens inflytande på de stora kriminallagstiftningsarbetena mot slutet af republikens tid. Men ännu var den mark ej tillräckligt förberedd, på hvilken forskaren måste gå fram. Ännu voro en mängd i och för frågan om dråpsbrottens historiska utveckling oundgängliga spörsmål t. ex. om blodshämnden ej utredda. Och hvad värre var: de stodo näppeligen att utreda på annat än konjekturens väg på grund af det ytterst sparsamma arbetsmaterial, som förefans i fråga om romerska rättens äldsta tid. Det är först, sedan arkeologi och jämförande språkforskning börjat framdraga och klarlägga den antika grekiska bildningens skatter, som nytt ljus kastas äfven öfver vårt ämnes utvecklingshistoria, och högst öfverraskande belysning öfver hithörande frågor ofta vinnes. Det måste emellertid medgifvas, att dessa arbeten i allmänhet icke direkt företagits i straffrättsligt syfte, och att således deras resultat endast indirekt kommer straffrätten tillgodo. Det är hufvudsakligen det Atheniensiska domstolsväsendet, som blifvit föremål för de mest djupgående undersökningar; men också är, såsom det heter i Meier-Schömanns Attische Process 1883—1887 s. 3, rättsväsendet af så stor betydelse i de forntida fristaterna, att någon djupare insigt i författningarnes väsen eller någon klarare uppfattning af samhällslifvet därförutan ej står att vinna. Och det var särskildt de attiska s. k. blodsdomstolarne, som härvid på grund af sin exceptionella karaktär ådrogo sig uppmärksamhet. Till en början eller ända in i detta århundrade nöjde man sig i dessa frågor med realfilologernas arbeten, hvilka icke behandlade de juridiska spörsmålen från hufvudsakligen juridisk, utan filologisk ståndpunkt; men sedan har vår kunskap i juridiskt hänseende betydligt utvidgats genom arbeten, utgifna af Matthiä: Miscellanea philologica 1803 vol. 1: Dissertatio

prima de judiciis Athen.; MEIER: De bonis damnatorum 1819 och Der Attische Prozess 1824; PLATNER: Der Prozess und die Klagen bei den Attikern 1825; HEFFTER: Die Athenäische Gerichtsverfassung 1822; FORCHHAMMER: De Areopago non privato per Ephialtem homicidiis judiciis 1828; HERRMANN: Grundsätze und Anwendung des Strafrechts im griesch. Altertume 1855, samt genom de särskilda arbetena i s. k. grekiska antikviteter af HERRMANN, SCHOEMANN m. fl. Enkannerligen är det emellertid frågan om Areopagen och blodskuldsrätten, som tilldragit sig största uppmärksamheten, hvilken blifvit än mera stegrad efter det K. O. MÜLLER 1820—1824 utgaf sitt stora arbete: Geschichten Hellenischer Stämme und Städte och 1833 Aiskylos Eumeniden med öfversättning och kritiska anmärkningar. Därefter utkomma slag i slag arbeten härom, hvilka i sina undersökningar gå till väga med stor kännedom om grekiska literaturen och med mycken grundlighet och skarpsinne. Bland den stora hithörande literaturen anteckna vi blott den, som jämte förut omnämnda arbeten stått oss till buds och blifvit använda i och för följande framställning: HAMMARSTRAND: Attikas författning under konungadömets tidehvarf 1863; CURTIUS: Ueber den Übergang des Königstums in die Republik bei d. Athenern (Ber. d. Berl. Akad. 1873); WECKLEIN: Der Areopag, die Epheten und die Naukraren (Ber. d. Bayr. Akad. Phil.-Hist. Kl. 1873); PHILIPPI: Der Areopag und die Epheten 1874; LANGE: Die Epheten und der Areopag vor Solon (Abh. d. Sächs. Gesellsch. d. Wissensch. 1874); SCHÖMANN: Epheten u. d. Areopag (Jahrb. f. klass. Philol. 1875); SCHMIDT: Die Ethik der alten Griechen 1882; PÖHLMANN: Geschichte des antiken Kommunismus und Sozialismus 1893; DARESTE: La science du droit en Grèce 1893; TWESTEN: Die religiösen, politischen und socialen Ideen der asiatischen Culturvölker und der Aegypter in ihrer historischer Entwicklung 1872 samt de nyutkomna stora handböckerna i Attisk process: såsom MEIER-SCHÖMANNS, ånyo utgifven af LIPSIUS 1883—1887, samt i Antikviteter, såsom af GILBERT: Handbuch d. griech. Staatsalterthümer 1893, och af MÜLLER: Handbuch d. klass. Altertumswissenschaft 1886: Afd. Die greichischen Alterthümer af BUSOLT, af hvilka senare isynnerhet GILBERTS arbete är af värde, emedan han kunnat begagna den nyfunna af KENYON 1891 utgifna Aristoteles »Αθηναιων πολιτεια» [1]). Däremot har mindre behållning vunnits af två rent straffrättsliga arbeten, nämligen THONISSEN: Droit pénal de la république Athénienne 1875, ett arbete, angående hvilket man med fog kan instämma med en anmärkare, att dess behandling af de särskilda brotten är alltför ytlig, att begreppsbestämning af dem oftast alldeles saknas, äfven om det torde vara för hårdt att med LIPSIUS: Bursians Jahresber. D. 15 säga, att THONISSEN saknar tillräcklig beherskning af materialet, åtminstone för så vidt det rör uppfattning och kritik af källorna. Lika litet har MAYERS i stor stil anlagda arbete: Die Rechte der Israeliten, Athener und Römer, Band 3: Geschichte der Strafrechte 1876, på grund af arbetets plan att vilja lemna ett underlag för riktig uppfattning af moderna tyska rätten genom jämförelse mellan dess och den

[1]) Jfr. ARISTOTELES Schrift vom Staatswesen der Athener verdeutscht von Kaibel und Kiessling 1891.

antika rättens institut, hvarigenom dessa senare blifvit behandlade liksom i förbigående och hufvudsakligen från modern rätts ståndpunkt, kunnat vara af någon betydligare nytta. Af ojämförligt större nytta har däremot Leists arbeten varit, nämligen först och främst: Graeco-Italische Rechtsgeschichte 1884, ett arbete, om hvilket en författare yttrat, att det utmärker sig för storartad konception och tankerikedom, men att det är osäkert i sina grundvalar och ofta problematiskt i sina resultat, ett omdöme, hvars sanning vi vid mera än ett tillfälle fått röna; samt vidare Altarisches jus gentium 1889 och slutligen Altarisches jus civile 1892, hvilka senare arbeten isynnerhet äro af betydelse vid studiet af grekisk och romersk rätt, ej så mycket genom de fixa resultat, som erhållas, utan snarare genom de ytterst intressanta anknytningspunkter mellan de särskilda rättssystemen, som genom dem förvärfvas.

§ 1.

I sin »Graeco-italische Rechtsgeschichte» har Leist med anslutning till den uppfattning, för hvilken Fustel de Coulanges tidigare gjort sig till tolk, sökt åt den *äldsta* græco-italiska rätten vindicera egenskapen att vara sakral. Han har härvid icke haft för afsigt att lemna en grekisk eller italisk rättshistoria, ej heller en framställning af den äldre grekiska rättens inflytande på den yngre romerska systerrätten, utan han vill lemna en skildring af den gamla gemensamma præhistoriska stamrätten. Då vi om den äldsta romerska rätten knapt hafva andra vitnesbörd än enstaka lösryckta satser, återgifna hos senare författare och af dem antingen alls icke eller åtminstone ofullständigt förstådda, och då vi i fråga om den äldsta grekiska rätten måste hålla oss till Homeros och Hesiodos, hvilkas uttalanden äro hållna i poetisk form och alls icke ämnade att tjena såsom bevis på strikta rättssatser, är det klart, att man härvid måste vara hänvisad till konjekturens och konstruktionens metod, hvilken ock är den, som rikligen af Leist användts. För att gifva denna metod mera säkert underlag har emellertid Leist inom ramen för sina undersökningar också dragit den ariska rättens bestämmelser, som väl äro betydligt äldre än de äldsta grekiska och italiska språkresterna, men som dock måste anses vara produkt af en högre kultur, än dessa båda folks äldsta, på grund af de ariska rättskällornas djupt skolade dialektik och abstraktion. Utgående från dessa, uppställer Leist såsom centralpunkt i den ariska rättsuppfattningen föreställningen om en oföränderlig och orubblig gudomlig verldsordning, som äfven omfattar den rättsliga och sociala samhällsordningen. Denna framträder åter såsom en sakral kultusrätt, på hvars grund den äldsta kriminalrätten är fotad. Inom denna framträda enligt Leist tvänne ursprungliga grundbegrepp, nämligen den s. k. animadversio eller autoritära timorien, eller med andra ord den straffrätt, hvilken i kraft af gudomlig förläning tillkommer först husfadern och sedan äfven konungen, och hvilken genom s. k. sakration och multa utöfvas vid sådana förbrytelser som t. ex. förräderi. Men bredvid animadversio framträder äfven vindicta eller individualtimorien, eller den privathämnd, som öfvas af den enskilde kränkte och hans an-

hörige, och som enligt Leist är kriminalrättens egentliga grund. Har kränkningen bestått i dråp, inträder sakralrätten med sina bestämmelser. Leist söker i sammanhang härmed visa, att den grekiska rätten redan i sitt äldsta framträdande hade samma utpräglade och genomförda sakrala karaktär, som den bevisligen senare fick, och detta på grund af dess slägtskap och sammanhang med ariska rätten.

För vår del måste vi medgifva, att vi icke kunna instämma med Leist. Den skildring, som Homeros i Odysseen och Iliaden lemnat oss om det äldsta grekiska samhället, och hvaraf Schoemann i sina »Griechische Altherthümer» gifvit oss en god framställning, lemnar ett helt annat resultat, än det, hvartill Leist kommit. Det synes, som om de särskilda stammarne lefvat i små rättssamhällen under konungar, hvilka tillsammans med de adlige familjefäderna afgjort stammens alla angelägenheter af vare sig religiös eller rättslig natur. Tillsammans med de adlige familjefäderna (βουλη γεροντων) utöfvar konungen rättskipningen, hvilken anses såsom hans vigtigaste uppgift, och större beröm, heter det i Odysseen (XIX. 108), kan ej en konung förvärfva sig, än om han bevarar och bibehåller den goda rätten. Om någon egentlig straffrätt torde emellertid ännu väl knapt vara tal. På grund af den ännu ganska lösa förbindelsen stammedlemmarne emellan, hvilka ännu ej lärt sig uppfatta samhällsbegreppet såsom en rättslig och sedlig sammanslutning af dess medlemmar, kan ej den tanken hafva trängt sig igenom, att angreppet på en individ medelbart äfven var angrepp på staten och således offentlig orätt. De rättssatser, som funnos, voro ej heller tillkomna genom lagstiftningsåtgärder, utan satser, som efter hand uppvuxit genom sed, och som upprätthöllos genom det sedliga medvetandet. Men så småningom har naturligtvis behofvet vaknat att ställa rättssatserna liksom öfver menniskorna, hvilket sker genom att gifva dem religiös helgd, härleda dem från gudarne, hvilkas ställföreträdare de, som skipa rätt, då anses vara. Hade nu dråp skett, synes det ursprungligen ansetts såsom en skymf emot den dräptes slägt, som endast kunde försonas medelst blodshämnd eller bot. Men samhället såsom sådant synes ännu ej haft med saken att göra. Ingenstädes mötes man af yttranden, sådana, som så ofta förekomma i den klassiska attiska rätten, att det utgjutna blodet skändar landet, som endast kan renas genom utgjutande af dråparens blod. Ej heller hålles mördaren för orenad, så att han, om han ej undviker det land, där dråpet skett, neddrager öfver det och sig gudarnes vrede och hämnd, och ej heller behöfver han undergå några religiösa reningsceremonier; tvärtom berättas det (Il. II. 668) om Tleopolemos, som dödat en anförvandt, att han varit älskad af Zeus och af honom begåfvats med stora rikedomar. Mördaren hade endast att erlägga sin bot, om hvars belopp han fick öfverenskomma med den dräptes anförvandter. Ville han eller kunde han ej erlägga densamma, så fans ingen annan utväg för honom att undgå blodshämnden än att fly, ty den uppfattningen har tidigt gjort sig gällande, att det var en etisk pligt att utkräfva blodshämnd för sina närmaste, en pligt, som, heter det (Odyss. XXIV. 433) om de dödade friarnes anhörige, det vore en skam att ej uppfylla. Med detta för ögonen kunna vi knapt tro, att den s. k. blodsrätten redan i sin äldsta gestalt varit af sakralrättslig natur,

utan att den så småningom erhållit denna, liksom rätten i dess helhet. Leists åsigt strider dessutom mot en sund och logisk uppfattning af samhällsutveckling öfverhufvud. Man kan nämligen knapt tänka sig möjligheten, att ett folk, om än med aldrig så rika naturanlag, skulle kunna med ett slag hafva framträdt med så fint utvecklade och i detalj genomtänkta rättsbegrepp, som den attiska rättens i fråga om dråpsmål.

I sin utvecklade gestalt träder den grekiska straffrätten emellertid fram såsom en storartad skapelse af religiös fantasi, djup spekulation och betydande intellektuelt arbete. Det är ej längre den enskilde och hans anhörige, som hufvudsakligen kränkas genom dråpet, ej heller samhället i dess profana form, utan det är samhället, såsom religiös institution, som sättes i fara. Gudarne sjelfva äro skymfade och måste försonas: dråp är framförallt en religiös förbrytelse, som kränker i första rummet den dräptes familjegudar, hvarföre ock familjen alltid blir den, som först inskrider, men sedan och ej mindre statens gudar, hvarföre också staten genom inrättande af de religiösa s. k. blodsdomstolarne tager del i saken och således söker från landet afvända gudarnes vrede och hämnd. Att då på de klassiske talarnes tid minnet, om huru allt detta utvecklat sig, redan hunnit förblekna, och att, då man, i och med Apollokultens utveckling, satte hela rätten och dess utöfning i närmaste sammanhang med denna, det snart utbildade sig den öfvertygelsen, att hela blodsläran var att direkt härleda från Apollon, är ej att undra öfver. Enligt Plutarkos har ock Apollons son Ion i Athén själf i religionen undervisat de Eupatridiske husfäderna, hvilka sedan af Theseus insattes i förvaltningen af staten och till domare och exegeter af den heliga rätten (ἐξηγητης ὁσιων και ἱερων) [1]. I denna sin sista egenskap hade de att gifva upplysning om den sakrala oskrifna rättens bud, enkannerligen om de religiösa bruk och pligter, man hade att iakttaga gentemot de döde, hvartill då äfven naturligtvis hörde frågor om blodshämnden [2]. Och till följd af den hos jonierna gängse uppfattningen, att Apollon var deras stamgud, inhämtade man närmare bestämmelser i alla dessa frågor från Delfoi, där genom lottkastning utvalde stamfäder (Δελφων ἀριστεις, Eurip.), bildade en brottmålsdomstol, där straff ådömdes hvarje förseelse mot Apollon, hvilken domstol således också hade afgöranderätten i alla blodskuldsmål. Deras inflytande på oraklet var, heter det hos Müller: Dorien s. 211 f, så betydande, att det kan anses såsom en ledning af oraklet. Den attiska rätten kan ock på grund häraf sägas i denna del hafva anslutit sig till de i Delfoi gällande bestämmelserna, hvilka ansågos meddelade af Apollon.

I den följande framställningen afses nu att lemna en skildring af dråpsbrotten i materielt och formelt hänseende, i såväl straffrättsligt som äfven i straffprocessuelt afseende. Ty om någonsin satsen, att straffprocessen är af bestämmande inflytande äfven för den materiella straffrätten är sann, gäller detta framförallt inom

[1] K. O. Müller: Die Dorier. Bd. 2. Bok 2: Religion und Mythus des Dorischen Stammes. Passim.

[2] K. O. Müller: Aeschylos Eumeniden s. 162 f.

den grekiska rätten, där ofta först den särskilda processuella behandlingen visar oss, att skilnad förefunnits mellan brottsbegreppen.

§ 2.

I allmänhet har dråpsrättsutvecklingen gått därhän att allt mera inskränka den enskildes befogenhet och självverksamhet gent emot honom och hans slägt tillfogad oförrätt. Rättsbestämmelserna härom hafva utbildats i sammanhang med familje- och stamkulten [1]), hvilken liksom blef det synliga föreningsbandet mellan de lefvandes och dödes gemensamma intressen, i det att å ena sidan den aflidnes sällhet ansågs betingas af de offer, som de efterlefvande bragte honom, och å andra sidan de efterlefvande under denna förutsättning kunde i de döde stamfäderna se sina skyddsgudar, som med ifver och intresse deltogo i de lefvandes angelägenheter, och hvilka också kunde af dem åberopas i bekymrens och farans stunder. Familjekulten blef ock det, som sammanband familjen, så att den kunde framträda utåt gentemot andra familjer såsom ett afslutadt helt i allt, som rörde familjens egna intressen, under familjefadren eller familjefäderna, hvilka såsom föreståndare för kulten på grund af sin presterliga ställning innehade gentemot familjemedlemmarne en nästan oinskränkt makt. Såsom en följd af denna familjens sammanslutning till ett helt framträder medlemmarnes inbördes understöds- och skyddspligt samt pligt att hämnas familjen tillfogade personliga oförrätter, hvarvid talionsprincipen synes fortfarande hafva varit den bestämmande. Om emellertid oförrätten stannat vid kroppsskada, så kunde väl i allmänhet den kränkte sjelf utkräfva sin vedergällning. Vid dråp åter var detta ej, åtminstone i yttre och kroppslig mening, möjligt, utan blef det den dödades vredgade ande, daimonion, erinnys, som, därest den dräpte ej före sin död förklarat sig förlåta gerningen, förföljer dråparen, hvars gerning såsom en yttring af gudlöshet ej kan förlåtas hvarken af gudar eller menniskor, ingjuter i dennes själ förvirring och förtviflan, så att han till sist i känslan af sin skuld såsom pestsmittad skyr medmenniskors sällskap och undviker deras boningar och samkväm [2]). Denna så att säga psykiska vedergällning framträder äfven i en yttre och fysisk, nämligen först och främst i den förbannelse, hvari känslan af djup kränkning tar sig uttryck hos den kränkte, hvarför ock Erinnyerna af Aiskylos med rätta erhållit namnet Arai [3]), men sedermera i mera kraftig form, nämligen såsom blodshämnd, hvilken det blir den dräptes anförvandters ej blott rätt, utan äfven pligt att utkräfva. Och denna pligt är öfverhufvud en af de heligaste, som finnas, ty endast därigenom kan den dräptes förtörnade daimonion försonas. Skulle den dräptes närmaste anhörige försumma sin pligt, göra de sig skyldiga till den största gudlöshet, och det agg och den ovilja, som den dräptes

[1]) Jfr. framställningen härom hos Fustel de Coulanges: La cité antique; Leist: G. I. R. G.; Schmidt: Die Ethik der alten Griechen Bd. 2 s. 125 ff.

[2]) Herodot. VII. 197; Schol-Eumenid. 272; Euripides: Ephig. Taur. 954. m. fl. Jfr. K. O. Müller: Eumeniden s. 133 ff.

[3]) K. O. Müller: Eumeniden s. 165. — Jfr. anm. 1 s. 13.

daimonion hyser mot dråparen, vänder sig i sådant fall emot den försumlige anförvandten själf. Öfver denne utsänder rättens Gud, Apollon, de fruktansvärda Erinnyerna, i hvilkas personer den grekiska mytologien personifierat den känsla af djup harm, smärtsam ovilja och liflig förbittring, som uppstår, då den dräptes anförvandter icke uppfylla sina dem åliggande heliga pligter gent emot den dräpte. Hvilket fruktansvärdt öde, som detta innebär för den försumlige, framgår tydligt af de förmaningar och hotelser, som Aiskylos i Koäforoi 272 låter Apollon utslunga [1]). För att undvika ett sådant förfärligt öde, som Erinnyerna, dessa den oföränderliga rättens tjenarinnor, som utföra dess heliga bud, och på hvilka således den sedliga verldsordningen ytterst hvilar [2]), beredde den försumlige familjemedlemmen, måste denne söka försona den dräptes daimonion och därmed Erinnyerna, som i detta fall ändrade karaktär och i stället blefvo de välvilliga Eumeniderna eller, som de i Athén kallades, Semnai [3]).

§ 3.

Af allt detta framgår tydligt, att i Greklands klassiska rätt bestämmelserna angående dråpsbrotten voro helt och hållet byggda på en sakral uppfattning, utbildad af saga och vetenskap. Genom sagan hänföras de särskilda rättsbestämmelserna till gudarne. Alltid sägas desse hafva uttalat sig i fråga om ett särdeles i ögonenfallande rättsfall, som sedermera betraktas såsom prækedensfall för alla likartade efteråt inträffande. De högre gudamakter, som ytterst leda menniskornas och folkens öden, äro således de, som bestämt, huru man i en särskild sak hade att förfara.

Sådana prækedensfall finnas ock i fråga om dråpsbrotten. Enligt sagan är Ixion den förste, som utgjutit en anförvandts blod — han hade dödat sin bruds fader —, och som derigenom framkallat den dräptes Erinnyer, emedan han kränkt den honom åliggande heliga pietetspligten. Så småningom utvidgas enligt sagan området för Erinnyernas verksamhet, i det den inträder ej blott, då det, såsom ifråga om Ixion, gäller kränkning af den pietet, man är skyldig föräldrar och med dem jämnstälde, utan äfven då dråp skett å sidoordnade inom familjen, t. ex. å broder.

[1]) Aiskylos låter Orestes omtala dem i följande ordalag, hvilka vi återgifva efter Müllers öfversättning i Eumeniden s. 131: »Durch Minderung an Gütern sollt' ich schwer gestraft, und selbst am lieben Leben mannigfaches Leid, trostloses, tragend, büssen drum, so droht' er mir. Denn von der Erdfrucht werde sein Gebot das Volk Sühnopfer spenden heissen, Krankheit aber uns verzehren, Aussatz, der mit wildem Frass in Fleisch fortwuchert, und des Alten Ansehns Schöne tilgt, das Weiss hervortritt aus dem Siechthum das Gesicht. Noch andren Angriff der Erinnyen kündet' er, der aus des Vaters ungerochnem Blut erwächst, wenn ich im Dunkel seine Brauen leuchten säh'. Denn unterird'scher Seelen, die von Frevelern im Stamm erwürgt sind, nachtumhüllter Pfeil, wahnsinn'ge Wuth, grundloser Aufschreck aus dem Schlaf, lässt nimmer ruhen, und gejagt wird aus der Stadt, von erzgetriebner Geissel schwer geplagt, der Leib. Nicht dürfen, sprach er, Solche zu dem Krug des Weins mit Andern treten, nicht zu frommer Spende Brauch; auch sie zum Altar, zur Genossenschaft des Dachs zu lassen, wehrt des Vaters unsichtbarer Groll. So stirbt zuletzt bei Allen ehrlos, liebelos, er ausgesogen vom Verderben jammervoll».

[2]) Schoemann: Alterthümer II s. 140.

[3]) Benseler: Griech.-Deutsch. Wörterb. 1891: σεμναι θεαι = Eumenider, Erinnyer, de ärevördiga och höga gudinnorna, hvilka såsom straffgudinnor uppfylla de högre gudarnes vilja.

Sedan inträder äfven den utvidgade familjen, stammen, inom samma skydd. Således samma förfaringssätt, som iakttogs gent emot Ixion, kom ock att iakttagas gent emot en hvar, som utgjutit slägtblod (αἷμα ἐμφύλιον) eller, såsom sista länken i utvecklingen, öfverhufvud en medborgares blod [1]). Emellertid låg det i sakens natur, att det tidigt inträdde behof att göra skilnad mellan olika fall. Ty skulle blodshämnd obehindradt fått utkräfvas, om och så ofta slägtblod flutit, skulle de små samhällena snart ha upprörts af ständiga blodsfejder, hvilka slutligen skulle omöjliggjort hvarje lugn och ostörd utveckling af samhällslifvet. Då skilnaden ej kunde sökas på den objektiva sidan, måste den vara att finna på den subjektiva. Och sålunda framträdde för rättsmedvetandet skilnaden mellan olika slag af dråp, i fråga om hvilka man ansåg blodshämnd böra förekomma vid visst slag, men kunna aflösas medelst bot vid de öfriga.

Då emellertid afgörandet af dessa frågor ansågs beröra samhällets djupaste och heligaste intressen, kom snart det allmänna att ingripa. Till en början är det väl konungen med rådet, som i denna sin egenskap uppbär epitetet δικασπόλοι, hvilka afgöra, huruvida ena eller andra slaget af dråp förelåg. Redan Homeros omtalar i Iliaden (XVIII: 497 ff.) ett sådant afgörande. På torget var folkförsamling, inför hvilken utfördes en rättsstrid. Två män tvistade om försoningen af ett dråp. Den ene vägrade att emottaga någon lösen, den andre yrkade lika envist att få gifva sådan [2]). Båda utfara häftigt emot hvarandra och understödjas hvardera ifrigt af sitt parti bland folket, så att härolderna slutligen måste gripa in och skaffa lugn. »I helig krets på skönt tillhuggna polerade stenar» sutto geronterna och afhörde målets utförande samt yttrade sig sedermera hvar i sin ordning, hållande häroldens staf (rättsstafven) i sin hand. Och i den 23 sången låter Homeros den dödade Patroklos' daimonion erinra Akilleus, hurusom Menoitios fört honom till Akilleus hem, sedan Patroklos dödat Amfidamas' son. Detta hade han gjort, utan att vilja det (οὐκ ἐθέλων), emedan han blifvit vred under kägelspel (ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθείς) och därigenom förlorat besinningen (νήπιος), ett källställe, som sedermera anföres i Digesta (L. 14 § 8. 48: 19) i sammanhang med ett yttrande af Claudius Saturninus: [3]) »de poenis paganorum: »et ideo apud Græcos exilio voluntario fortuiti casus luebantur, ut apud præcipuum poetarum scriptum est». (Stället ur Iliaden anföres derpå). Med rätta anmärker Leist (G. I. R. G. s. 331), att, om Homeros kan tala om ouppsåtligt dråp (οὐκ ἐθέλων = φόνος ἀκούσιος), detta med nödvändighet förutsätter, att redan han också känt till viljadråp (φόνος ἑκούσιος). Fråga blir emellertid, hvad som enligt den grekiska rätten fallit under det ena eller andra brottsbegreppet. Man kan här tänka sig saken på två sätt. Antingen har såsom förmodligen flere för-

[1]) G. I. R. G. Bok 2. Abschn. 3.

[2]) Jfr. Hofmeister i Zeitschr. f. Vergleich. R. W. II s. 443 ff.

Den äldre uppfattningen (se t. ex. Voss: Ilias) var, att den ene bedyrade inför folket, att han erlagt hela lösesumman, den andre, att han ej erhållit något.

[3]) Jfr. L 1 § 3 D. 48: 8. Marcianus (ad leg. Cornel.): »Qui in rixa casu magis quam voluntate homicidium admisit.»

fattare [1]), såsom, för att blott nämna de yngste, Gilbert (l. c. s. 425 ff.), Herrlich [2]) och Philippi (l. c. I. kap. 2), anse, man uppdragit skilnaden så, att man under begreppet viljadråp (φονος ἑκουσιος) förlagt, för att tala det moderna rättsspråket, såväl mord som dråp i egentlig teknisk mening, under begreppet oafsigtligt dråp (φονος ἀκουσιος) åter hvarje dråp af vållande, såväl då den gerning, som framkallade dråpet, var uppsåtlig misshandel, som då detta icke var fallet. Eller också kan man med Leist (G. I. R. G. § 46), anse, att under begreppet viljadråp faller blott mord i modernt rättslig mening, till andra gruppen alla öfriga arter af dråp, således såväl dråp, taget i dess tekniska mening, som öfriga dråpsarter. För vår del anse vi nu den sista åsigten såsom den sannolika. Såsom förut påpekats har vid φονος ἑκουσιος det ej stått i den dräptes slägts fria skön att antingen låta viljadråpet försonas medelst erläggande af bot eller genom att utkräfva blodshämnd. Å andra sidan berätta sagorna flera fall, där dråp, med vilja utfördt, verkligen har kunnat försonas. Sålunda har Apollon kunnat försona en uppsåtlig dråpsgerning genom att i 8 år tjena underjordens gudar, det obetvingliga Hades (Ἀδμητος) och Hekate [3]), och sålunda tjenar äfven Kadmos Ares i samma tid af liknande anledning [4]). Och i Eumeniden s. 138 påpekar Müller, hurusom Herakles enligt sagorna mycket ofta tog i anspråk sin rätt att få medelst bot försona sina blodsdåd. Dylika mytologiska uppgifter kunna i någon mån tjena som bevis på den herskande rättsuppfattningen.

Det har således funnits vissa uppsåtliga dråp (φονος ἑκουσιος), som ej kunnat försonas, och vissa (φονος ἀκουσιος), vid hvilka detta kunnat ske. Det ligger ock mycket nära till hands, att en sådan åskådning verkligen funnits, i det att man tillskrifvit den gerning, som utförts i vredesmod, icke gerningsmannen sjelf, utan öfvermenskliga, dämoniska gudamakter. Ty enligt den gamla grekiska psykologien [5]) har man härledt den hos dråparen uppkomna plötsliga sinnesuppbrusningen ej ifrån handlingssubjektets vilja [6]), utan från en dämonisk gudamakt, som följaktligen

[1]) Jag säger förmodligen. Dessa författare öfversätta visserligen uttrycket med mord eller uppsåtligt mord, men af sammanhanget i deras framställning framgår, att de ej göra någon skilnad mellan mord och viljadråp. Det bör emellertid ej förbises, att deras uttalanden ej gjorts i materielt straffrättsligt syfte, utan att detta så att säga endast är sidoordnadt, då deras uttalanden ske i sammanhang med framställningen af domstolsorganisationen.

[2]) Die Verbrechen gegen das Leben nach attischem Recht. 1883 (Beilage z. Progr. d. Humboldts-Gymnasium). s. 7 ff.

[3]) K. O. Müller: Dorien I s. 319 ff. Eumeniden s. 142.

[4]) K. O. Müller: Dorien I s. 235 f. Eumeniden s. 142.

[5]) Jfr. K. O. Müller. Eumeniden s. 136 f.

[6]) Jfr. Leist: G. I. R. G. s. 332: »Das in der perturbatio animi Gethane, obgleich es ja an sich auf einem im Affect gefassten Willen beruht, wird doch als casus fortuitus d. h. als necessarium, oder jedenfalls als bei ruhiger Ueberlegung nicht vorhergewusst angesehen». s. 334: »Das entscheidende in der griechischen Auffassung ist hiernach folgendes. Die im Affect begangene Tödtung, die ja an sich eine gewollte ist, wird juristisch als nichtgewollte behandelt». Däremot Blast: »die Attische Beredsamkeit ss. 154, 160: »Es sind wenige Kategorien, in die alles eingezwängt werden muss. Zwischenstufen fehlen. Wenn es also bei uns ein mildernder Umstand der erheblichsten Art wäre, dass der Getödtete den Streit angefangen, die Todestrafe schon der Umstand ausschlösse, dass die Absicht des Tödtens fehlt, so ist hier weder dies letztere von Einfluss, noch der Begriff von mildernden Umstand überhaupt vorhanden».

bär skulden för hvad som skett. Det är Zeus dotter, olycksgudinnan Atä, som sväfvar fram öfver menniskornas hufvud och hos dem rubbar jämvigten hos de moraliska och andliga förmögenheterna, så att menniskan under detta inflytande begår handlingar, öfver hvilka hon, sedan hon återkommit till normalt sinnestillstånd, känner djup och bitter ånger. I öfverensstämmelse med sin konkretiserande tendens låter mytologien denna ånger framträda i kroppslig och sinlig form. Atä åtföljes ock ständigt af sina systrar, ångerns och botens gudinnor, Litai, Zeus' döttrar, som skyndsamt ila i spåren efter sin förderfbringande syster, sträfvande att försona allt det onda, hon gjort (Ilias IX: 502 ff.). Begreppet φονος ἑκουσιος föreligger således, tro vi, så snart en person utan uppbrusning fattat beslutet att döda en annan, därför φονος ἐκ προνοιας, och sedan efter denna föregående öfverläggning (ὑβρις) verkställer beslutet; φονος ἀκουσιος åter är hvarje annat dråp, en tolkning, som också öfverensstämmer med Platos framställning i Leges bok IX: 866 e ff.

Hade gerningen af gerontrådet förklarats såsom mord, torde utan tvifvel blodshämnden måst lemnas fritt lopp, och högst sannolikt har det ej ens stått i de blodshämndsberättigades fria skön, såsom vissa författare [1]) påstått, att välja mellan bot och blodshämnd, ty valet af den förra skulle otvifvelaktigt ansetts för den väljande medföra fredlöshet och hämnd från gudarnes sida [2]). Gerningsmannen har då endast genom att fly till annat land kunnat undandraga sig blodshämnden, och ej ens i det främmande landet är han säker; ty äfven dit kunna den dräptes anförvandter förfölja honom och utkräfva hämnden (Odyss. XV: 270). Under alla förhållanden förklarar rådet hans tillfälliga landsflykt för evig (ἀειφυγια), indrager hans egendom och söker genom anställande af religiösa ceremonier blidka gudarnes vrede öfver den blodsskuld, som hvilade öfver landet [3]).

Var gerningen åter förklarad såsom φονος ἀκουσιος, kunde den försonas medelst erläggande af bot. För säkerhetens skull flydde gerningsmannen äfven då för att undkomma blodshämnaren, men denna flykt blef ej förklarad för evig (ἀειφυγια), utan var blott tillfällig. Den hade en annan teknisk benämning, i det flyktingen kallades ἐξεληλυθως, och varade blott, till dess gerontrådet efter sakkunnigs (ἱστωρ) uttalande dömt om saken. Domen lydde då på blott det faktum, att φονος ἀκουσιος förelåg. Det tillkom sedan parterna att öfverenskomma, om, huru och till hvad pris försoningen skulle ske.

§ 4.

Så småningom har här samhällets rätt utvidgats. Först och främst har man inrättat särskilda domstolar, de berömda attiska s. k. blodsdomstolarne, hvilkas befogenhet utsträckts till att döma ej blott om det faktum, huruvida mord eller dråp

[1]) Meier: De bonis damnatorum s. 22; Herrmann: Staatsalterthümer § 104; Busolt: Griech. Alterth. s. 179, som dervid — väl af misstag — åberopar sig på bland andra Philippi.

[2]) Jfr. Philippi III. 2, som stöder sig på ett bestämdt uttalande af Demosthenes (528: 43); K. O. Müller: Eumeniden II. A. a: Pflicht der Blutrache in Athén etc.

[3]) Leist: G. I. R. G. s. 328.

förelåg, utan äfven om huru dessa brott skulle försonas. I fråga om mord sker detta därigenom, att den enskilde får liksom afträda sin blodshämnd till staten, som äfven bestämmer straffet och låter utföra detsamma genom sina organ. Den private målsegaren behåller blott sin åtalsrätt samt befogenhet att öfvervara bestraffningen [1]).

I sammanhang med inrättandet af domstolarne går ock hand i hand en mycket fin utbildning af de materiella brottsbegreppen, i synnerhet i fråga om φονος ἀκουσιος, i det hvarje särskildt slag af brott fick sin särskilda domstol, hvarför ock man näppeligen vid framställningen af den materiella straffrätten angående dråpsbrotten kan lemna den formella å sido. Lagarne härom tillskrifvas Drakon, hvars lagstiftning, baserad, som den var, på den då herskande religiösa åskådningen [2]), på det närmaste sammanknöt blodskuldsprocessen med kulten. Just på grund af deras religiösa karaktär hafva också dessa lagar undgått alla ändringar och ingingo äfven i Solons lagstiftning. Utom af grekiske författarnes direkta uttalanden [3]) bevisas detta af folkbeslutet af $^{409}/_{8}$ [4]) genom hvilket det bestämmes, att under titeln πρωτον ἀξων skulle ånyo uppslås å en inskriftpelare Drakons lagar angående dråp. Men nu heta just de taflor, på hvilka Solons lagar voro upptecknade ἀξονες, hvaraf följer med hög grad af sannolikhet, att de drakontiska blodslagarne voro upptagna i den soloniska lagstiftningen.

§ 5.

Enligt Demosthenes' framställning i talet emot Aristokrates hafva Drakons lagar uppstält fem särskilda slag af dråp. Först och främst mord i modern mening taget, som förelåg, så snart någon efter föregående öfverläggning dödat annan. Alla mordmål hade sitt särskilda forum, nämligen Areopagen, (ἡ βουλη ἡ ἐξ Ἀρειου παγου l. ἐν Ἀρειῳ παγῳ) en domstol, om hvilken det heter hos Demosthenes l. c. § 65 ff., att man kan säga mera berömvärdt om densamma, än om hvilken annan domstol som helst, och kan man därvid stödja sig dels på urgammal tradition, dels på historiska fakta. Endast inför denna domstol hade gudarne enligt de gamla sagorna nedlåtit sig att i mordmål gifva och emottaga dom och att uppträda såsom domare i rättstvister. Sålunda afdömdes här Poseidons mål emot Ares, när den senare mördat den förres son Halirrhotios, och här sutto de tolf öfvergudarne till doms i tvisten mellan Orestes och Eumeniderna. Domstolen vore för öfrigt den enda, hvars utslag ingen vågat undandraga sig, och någon bättre dom än där stode öfverhufvud ej att

[1]) K. O. Müller: Eumeniden s. 153; Herrmann: Über Grundsätze u. Anwendung d. Str. R. im griech. Alterth. s. 16 samt Demosthenes: Aristokr. § 80: Visar sig emellertid hans anklagelse grundad, och kan han öfverbevisa gerningsmannen om mord, så får han dock därmed ännu för ingen del dråparen i sitt våld, ty makten att straffa hafva endast lagarne, och de, som fått detta i uppdrag. Själf får han blott närvara vid straffets verkställande. Jfr. ibid. §§ 78, 79.

[2]) Aristoteles' Politeia II. g. Δρακοντος δε νομοι μεν εἰσι, πολιτεια δε ὑπαρχουσῃ τοις νομοις ἐθηκεν.

[3]) Grote: History of Greece III. 76; Antiphon 5 § 14 f.: «οὑτως οἱ γε νομοι καλλιστα κεινται οἱ περι φονου οὐδ οὐδεις πωποτε ἐτολμησε κινησαι»; Demosthenes 23 § 51; 47 § 71; 20 § 158; Plutarch. Solon 17.

[4]) Jfr. Philippi l. c (Anhang); Köhler (Hermes 1867 s. 27 ff.); Wecklein (Ber. d. München. Akad. 1873 s. 1 ff.).

få, ty ingen hade kunnat visa, att dess domslut vore oriktigt. Liksom de öfriga blodsdomstolarne befann sig äfven Areopagen i närheten af ett tempel nämligen bredvid den åt Erinnyerna eller Eumeniderna, Ἀραί, invigda helgedomen, som låg vid foten af den sedan s. k. Areskullen nordvest om Akropolis. Domstolen har enligt denna tolkning erhållit sitt namn däraf, att den hölls på hämndgudinnornas (Ἀραί) kulle, en åsigt, som, framställd redan i forntiden (se Philippi s. 8 not 9), i nyare tid hyllats af bland andra Wachsmuth (Stadt Athen I s. 428) och Gilbert (l. c. I s. 425). Adjektivformen Ἄρειος har då ej uppkommit af Ἄρης, utan af ἀρά, jon. ἀρή, ep. biform ἀρείη = bön [1]), sedermera i dålig bemärkelse bön och nedkallande af ondt, förbannelse, och, personifieradt, förbannelsens gudinnor, Erinnyerna. Som emellertid det på samma kulle fans ett åt Ares helgadt tempel, kom redan i forntiden på grund förmodligen af ljudlikheten minnet af den ursprungliga betydelsen att förblekna och i stället sattes domstolen, dess namn och funktioner i förening med Areskulten. Sagan förtäljer ock, att domstolen inrättades för att döma öfver Ares, som mördat Halirrhotios, en saga, som omtalas i Euripides' Elektra och hos Pausanias. Såsom residuum af den äldre uppfattningen kvarstå dock flera rituella handlingar, som peka hän på det ursprungliga förhållandet. Sålunda måste enligt Euripides [2]) mördaren öfverlemna sin sak åt de namnlösa gudinnornas (Erinnyerna) bedömande; vid dessa aflägger den anklagade sin ed, och frikännes han, har han att åt dem, såsom Eumenider, i den närbelägna helgedomen anställa offer; dömes han, hemfaller han åt dem och deras hämnd [3]). Med Philippi s. 12 torde man kunna antaga det såsom en tillfällighet, att Erinnyskulten fått sin plats just här. Att något inre sammanhang mellan densamma och Areskulten, hvilket fått sitt uttryck i sagans berättelse om Ares giftermål med Demeter-Erinnys, förefunnits, kan blott förmodas, men alls icke bevisas [4]).

Under Areopagen hörde nu först och främst mord, d. ä. dråp med öfverlagdt uppsåt (φονος ἑκουσιος). Härför erfordras enligt grekisk rätt först och främst, att en person ljutit döden genom en annans åtgörande, så att döden med säkerhet kan härledas från dennes verksamhet. Detta betecknas af den grekiska rätten med uttrycket ἐαν τις ἀποκτεινῃ, »om någon dödat», hvilket faktum i hvarje särskildt fall måst afgöras af domstolen. De klassiske talarne omtala flerestädes i sina tal fall, då man just sökt sätta i fråga kausalsammanhanget mellan en persons död och en annans verksamhet, t. ex. Demosthenes 47 tal § 67, 59 § 9, Antifons tredje tetralogi § 4, Isokrates 18 tal § 52 m. fl. ställen. Dråparens åtgörande behöfver för öfrigt ej framträda i form af positiv handling i detta ords vanliga mening, utan kan äfven visa sig såsom underlåtenhet att t. ex. bibringa en annan föda, något hvarpå

---

[1]) Benseler: v. ἀρα. Jfr. Prellwitz: »ἀρα = Gebet. Fluch: ἀρϝα wie die Länge des ersten α bei Homer und ark. καταρϝος »verflucht» beweist». —

[2]) Jfr. Demosthenes Aristokr. §§ 67, 68.

[3]) K. O. Müller: Eumeniden s. 154. Gilbert I s. 425 not 4.

[4]) K. O. Müller: Eumeniden s. 179.

Platon i Eutyphron § 4 c, d, ger exempel, eller att undandraga en annan luft (Platon Leg. § 865 c).

Handlingen, i denna mening omfattande såväl positiva åtgöranden som underlåtenhet, skall vidare vara rättsvidrig, ἀδικος, ὀυ δικαιος, d. ä. stå i strid med rättsordningen, en egenskap, som är utmärkande för alla slag af dråp, med undantag af dem, som, såsom längre fram skall visas, hörde under Delfiniondomstolens domvärjo.

Mera tvifvelaktigt är det, om den dräptes stånd eller nationalitet haft något inflytande i fråga om gerningens straffrättsliga bedömande. Flera källställen, såsom t. ex. Platon Leg. IX p. 872 c, Demosth.: Aristokr. §§ 176, 200, Antifon tal 5 § 48 och Lykurgos: Leokr. § 65, synas i straffrättsligt hänseende alldeles likställa slafvar, i Athen sig uppehållande skyddsförvandter och främlingar med inländske frie män. Såsom vi vid behandlingen af de mål, som lågo under Palladiondomstolens kompetens, skola visa så hafva alla dessa tre fall ansetts ej höra till Areopagen, utan till Palladion enligt ett direkt och bestämdt uttalande af Aristoteles. Gerningen har således aldrig ansetts för φονος ἑκουσιος, utan för φονος ἀκουσιος.

För mord fordras vidare i subjektivt afseende öfverlagdt uppsåt, προνοια, d. ä. gerningsmannen måste hafva föröfvat den döden åstadkommande gerningen i medveten rättsvidrig afsigt att döda, ett rekvisit, som ofta omtalas i källorna, och hvars frånvaro alltid anses utesluta mordansvar, t. ex. Demosth. 21 § 43; 23 §§ 50, 54; Antifon i talet mot styfmodern, där det uttryckligen framhålles, att hon är en mörderska, som företagit sin handling frivilligt och i uppsåt att döda. Och i Lysias tredje tal § 42 heter det: »Uppenbart hafva lagstiftarne fastställt så svåra straff (mordstraff) blott i fråga om dem, som i afsigt att döda sårat annan».

Visserligen säger Blass (Attische Beredsamkeit s. 160), att det är likgiltigt, »ob die Absicht geradezu auf das Tödten ging und ob Ueberlegung dabei war oder nicht», men det första påståendet har, anse vi, till fullo gendrifvits af hvad här ofvan visats och äfven af Philippi l. c. s. 24 ff., som just upptagit de af Blass åberopade Tetralogierna af Antifon och med dem såsom stöd visat, att afsigten just måste gått ut på att döda; och att öfverläggning har måst förefinnas, har af oss redan förut s. 11 f. uppvisats. Vidare hör under Areopagen mordförsök (τραυμα ἐκ προνοιας) [1]. Inom literaturen har äfven i detta fall påståtts, att afsigt att döda ej behöft förefinnas. Sålunda anför Philippi l. c. s. 28, att Heraldus (Observationes ad jus Att. et Roman. 1650) gent emot Salmasius (Miscellæ etc. 1645) blott fordrat »mala fides» öfverhufvud. Hufvudkällstället, Lysias tal emot Simon § 41, säger emellertid uttryckligen, att προνοια föreligger icke, om någon sårar en annan, utan att vilja döda honom, utan om han sårar i afsigt att döda, fast han ej uppnådde det åsyftade målet [2]. Meier-Schömann s. 386 påpekar, hurusom frånvaron af sådan afsigt, med-

[1]) Demost. Aristokr. § 23: »την βουλην δικαξειν τραυματος ἐκ προνοιας».

[2]) Jfr. äfven Lysias 212; Demosthenes 628, 1018; Aiskines 270, 440, 608; Pollux VIII, 40, 117; Mayer l. c. s. 550 ff.; Gilbert l. c. II s. 426 n. 2; Meier-Schömann l. c. s. 386 ff.; Herrlich l. c. s. 11 n. 55.

fört, att, oberoende af skadans beskaffenhet, anklagelsen måst lyda ej på mordförsök, utan på real-injurie, ἀικια, eller misshandel, ὕβρις. Med rätta kan man också anmärka, att det vore alldeles obegripligt, hvarföre just Areopagen, såsom en af de fem blodsdomstolarne, hvilka blott hade att befatta sig med blodsskuldsmål, skulle kommit att blifva forum competens i fråga om τραυμα ἐκ προνοιας, i fall i detta brott ej ingått dråpssyfte [1]). Men inför Areopagen dömdes slutligen en hvar, som medelst gift afdagatagit en annan (Demosth. Aristokr. § 23: »φαρμακον, ἐαν τις ἀποκτεινῃ δους» [2]). Har vid mord i allmänhet, såsom källorna flerestädes utvisa (t. ex. Plato: Leg. 872; Antifon: Tetral. III § 4; Isokrates 18 § 52 m. fl.), det varit en nödvändig förutsättning, att döden verkligen förorsakats genom en annan persons verksamhet, och har man i hvarje tvifvelaktigt fall (Demosth. 47 § 67) infordrat utlåtande af sakkunnig (ἱστωρ), synes man enligt Demosthenes hafva varit ännu strängare i fråga om alla s. k. giftmord, ity att lagens ordalydelse synes förutsätta, att någon omedelbart bibragt en annan gift och dymedelst beröfvat honom lifvet, och att verksamheten företagits i denna afsigt [3]).

Har försök att afdagataga någon medelst gift skett, men misslyckats, ansåg Meier: Att. Proz. s. 312, att gerningsmannen kunde åtalas för anstiftan (βουλευσις), hvilket dock är orimligt, då han själf var gerningsman (αὐτοχειρ). Fallet är ej omtaladt i källorna. Ex analogia torde man kunna sluta sig till, att anklagelse äfven i detta fall gick ut på τραυμα ἐκ προνοιας [4]).

§ 6.

Den andra attiska blodsdomstolen, το δικαστηριον το ἐπι Παλλαδιῳ, befann sig i öster utom stadens murar vid den gamla åt Pallas Athene invigda helgedomen Palladion, hvarefter domstolen ock fått sitt namn. Domstolen skall enligt de underrättelser, Pausanias inhemtat i Athen, hafva blifvit inrättad, då Demofon vid Atheniensarnes hemkomst från Troja röfvat Palladion från Agamemmon och dervid dödat många Argiver, utan att veta, att de voro Argiver [5]).

---

[1]) Jfr. Philippi s. 28.

[2]) Aristoteles' Politeia 57, 3: »εἰσι [δε] φ[ονου] δικαι και τραυματος, ἀν μεν ἐκ προνοιας ἀποκτεινῃ ἡ τρω[σ]ᾳ, ἐν Ἀρειῳ παγῳ, και φαρμακον, ἐαν ἀποκτεινῃ δους».

[3]) Meier: Att. Proz. s. 311 och Blass s. 177 antaga, att afsigt att döda ej behöft föreligga, ett påstående, som Lipsius i Meier-Schömanns upplaga s. 382 ändrat på grund af den bevisning, som Philippi s. 51 och Thonissen s. 248 framlagt, och hvilken stöder sig på Aristoteles Ethik IK (16) 17 s. 1188, där det omtalas att en kvinna, som förgiftat en man och därför anklagats inför Areopagen, blir fri från dödsstraffet, emedan hon ej haft för afsigt att döda. Jfr. vidare Meier-Schömann (Lipsius) s. 382 f.; Forchhammer: De Areopago etc. s. 30. Meier-Schömanns uppgift, som Lipsius bibehållit och sökt bevisa (s. 382 n. 529), att för giftmord (φαρμακεια) straffades äfven den, som genom annan person bibragte någon gift, synes ej hålla stånd gentemot Philippis, Herrlichs m. fl. motsatta åsigt, att här förelåg anstiftan (βουλευσις), hvarom mera vid behandlingen af detta begrepp.

[4]) Lipsius i Meier-Schömann s. 383 har ock omfattat denna åsigt och ändrat Meiers påstående i denna riktning. Jfr. Philippi s. 52.

[5]) Philippi 13 ff.; Pausanias 1, 28, 8 f.; Suidas: »ἐπι Παλλαδιῳ»; Harpokration: verb. »Παλλαδιον»; Pollux 8, 118.

Angående hvilka brott, som lågo under Palladions domvärjo, har af ålder förts en liflig strid. Först och främst har man tvistat om, hvar man hade att draga gränsen mellan φονος έκουσιος och ἀκουσιος. Hos Demosthenes (Aristokr. 83) heter det nämligen, att Palladion är domstol för φονος ᾽ακουσιος: »Δευτερον δ᾽έτερον δικαστηριον το των ᾽ακουσιων φονων φανησεται συγχεων, το ἐπι Παλλαδιῳ».

Såsom förut påpekats har, såsom vi tro, under begreppet φονος έκουσιος innefattats blott öfverlagdt dråp, d. ä. mord i egentlig mening, hvarför under begreppet φονος ᾽ακουσιος legat först och främst dråp i egentlig mening, d. ä. dråp af hastigt mod. Vidare hör hit dråp af vållande för den händelse, att gerningsmannen visserligen velat misshandla, men ej döda, eller han ej ens velat misshandla, men kroppsskada och död följt af hans verksamhet. Vidare var Palladion forum competens, så snart någon förmått någon att tillfoga annan kroppsskada och detta oberoende, om anstiftarens syfte gått ut på att döda eller ej. Det väsentliga i det senare brottet är alltså, såsom det heter hos Forchhammer: De Areopago s. 30, att den anklagade icke med egen hand utfört dråpsgerningen, ej är ᾽αυτοχειρ, utan blott intellektuell upphofsman. Brottet kallades i grekiska rätten βουλευσις och motsvarar i den moderna rätten anstiftan. Brottsbegreppet har varit föremål för mycken tvist allt ifrån den grekiska literaturens tid. Sålunda omtalar Harpokration under verb. βουλευσεως, att talaren Isaios betecknat Palladion såsom forum, Deinarkos deremot Areopagen. Efter Mattiäs (jfr. Inledn.) föredöme hafva flere författare [1]) låtit utgången blifva den afgörande, så att, om anslaget lyckats, hela målet förvisats till Areopagen, i annat fall till Palladion. Först Forchhammer har med jäfvande af Deinarkos' utsago uppstält den mening, till hvilken vi här ofvan anslutit oss. Forchhammers mening har sedan omfattats äfven af Philippi, hvilken genom en längre bevisföring sökt att ännu ytterligare stödja densamma. Genom Aristoteles' Politeia har också denna mening fått rätt. Hos Aristoteles 57, 3 heter det nämligen: »των δ᾽ακουσιων (φονων) και βουλευσεως κἀν οἰκετην ἀποκτεινῃ τις ἢ μετοικον ἢ ξενον οἱ ἐπι Παλλαδιῳ». (Kaibel & Kiessling: Wer wegen unvorsätzlichen Mordes oder wegen Mordanstiftung oder Tödtung eines Sklaven, eines Schutzbürgers oder eines Fremden verklagt ist, wird am Pallas Heiligthum gerichtet.)

Således låg anstiftan öfverhufvud af kroppsskada under Palladion. Ej ens den af Meier-Schömann l. c. s. 385 framstälda åsigten, till hvilken Lipsius i Bursians Jahresber. 1878 s. 289 ff. och Heikel Die sogen. βουλευσις in Mordproc. 1886 slutit sig, eller att uppsåtets innehåll blef bestämmande, så att, om uppsåtet gick ut på att döda, Areopagen var forum competens, i annat fall Palladion, kan, huru plausibel den annars är, hålla stånd gent emot Aristoteles direkta uttalande [2]). Man

[1]) Schoemann: Griechische Alterthümer I 497; Rauchenstein i Philologus 1855 s. 602. Blass: Att. Beredsamkeit s. 185.

[2]) Vi anse oss ej här behöfva inlåta oss på den i hög grad originella tolkningen af Passow: De crimine βουλευσεως, 1886, då han förklarar βουλευσις: »cum quis insideas machinatus quaslibet clandestinas consilio magis quam vi aperta» (s. 17) och dess motsats ἀυτοχειρ: gerningsman = den, som dödat »manifesta vi» (s. 12) eller »cruenta caede» (s. 14). Det förra skulle, som Kohm: Progr. Olmütz 1890 s. 2 påpekar, omfatta »eine unblutige Tödtung incerta ratione», det senare

måste här medgifva faktum, att anstiftan alltid legat under Palladion. Någon rättsgrund därtill torde icke med nu tillgängligt material stå att vinna [1]).

Enligt Aristoteles var Palladion vidare forum competens, om någon dödat en slaf (οἰκετης) eller i Athen sig uppehållande skyddsförvandt (μετοικος) eller en främling (ξενος). Philippi, som ej vid författandet af sitt arbete hade att tillgå Aristoteles Politeia, säger härom s. 54 in fine: »Aus den Quellen lässt sich also eine ausnahmlose Competenz des Palladion in Fällen Tödtung von Nichtbürgern nicht begründen.» Genom Aristoteles Politeia har detta tvifvelsmål nu blifvit häfdt.

§ 7.

Äfven den tredje attiske blodsdomstolen, Delfinion (το δικαστηριον το ἐπι Δελφινιῳ), låg öster om staden utanför murarne bredvid det åt Apollon Delfinios helgade templet Delfinion, som invigts för att försona den af Apollon dräpte underjordiske draken Pythons vredgade daimonion. Såsom präcedensfall för den vid templet inrättade domstolen anföres dels det af Theseus på de upproriske Pallantiderna förrättade blodbadet (Pausanias 1, 28, 10. Pollux 8. 119. Harpokration: verb.: ἐπι Δελφινιῳ) dels Orestes' modermord, som framgick ur den fruktansvärda pligtkollision, i hvilken han var försatt, då han hade att välja mellan att vara förföljd af fadrens vredgade erinnyer eller brista i den vördnad, han var skyldig sin moder (Demosthenes Aristokr. § 86). Demosthenes omtalar i talet emot Aristokrates § 86, att vid domstolen Delfinion, som var den heligaste och mest vördnadsbjudande af alla, behandlades de fall, då någon erkände sig hafva dräpt (ὁμολογῃ μεν κτειναι), men säger sig enligt den heliga rätten hafva haft befogenhet till gerningens föröfvande (φονος δικαιος), ett förfarande, som, säger Demosthenes, redan iakttagits af förfäderna. Domstolens kompetens har således berott på sakralrättens bestämmelser. Utom förut omtalade präcedensfallet, Orestes modermord, där gudarne, som ju omöjligen kunde tilltros oriktigt domslut, afkunnat en frikännande dom, omtalar Pausanias III 15, 4—6 såsom bevis på berättigad blodshämnd, hurusom Herakles, hvilken kommit med sitt syskonbarn (ἀνεψιος), Oionos, till Sparta, hämnats dennes död på en Hippokoon och hans söner. Desse hade nämligen dräpt Oionos, hvilken dödat en deras fader tillhörig gårdshund, som öfverfallit honom. Pausanias säger, att denna Herakles gerning var rättmätig, ty egarne till hunden voro de, som först dödade en person och hade följaktligen orätt. Såsom bevis på sin handlings rättmätighet har Herakles ock upprättat ett tempel åt Athene Axiopoinos. Och samma behof att ådagalägga, att man icke mördat, utan såsom blodshämnare utkräft rättmätigt straff på våldsverkaren, tillfredsställdes i Athén genom förhandlingarne inför Delfinion,

»eine blutige Tödtung». Att Passows tolkning är oriktig har Thalheim: Berl. philolol. Wochenschr. 1887 s. 784 uppvisat medelst ett källställe ur Platos Leges 9: 865 b. Kohms påstående, att βουλευσις omfattar såväl anstiftan som medhjälp är vederlagdt af Thalheim: Progr. Schneidemühl 1892. Passow s. 37 ff. påstår slutligen, och med honom instämmer Heikel, att grekiska rätten ej känt till någon kriminell anklagelse i fråga om βουλευσις. Detta påstående förfaller äfven gent emot Aristoteles' bestämda uttalande.

[1]) Jfr. Philippi s. 55 ff.

där det konstaterades, att dråpet var rättmätigt (φονος δικαιος). Såsom hit hörande fall nämner Demosthenes, som 505: 175 (προς Λεπτινην) omtalar, att Drakon i sina lagar uppräknat de särskilda fallen, (Aristokrates § 59 f.) vidare att någon mot sin vilja dödat en annan i täflingskamp, eller sedan han anfallits ute på vägen eller i krig, utan att han visste, hvem det var, eller den han träffar i straffbart umgänge med sin hustru, moder, syster, dotter eller frilla, som han håller för att med henne afla fria barn. Angående de tre första fallen har Leist (G. I. R. G. s. 351 ff.) i en skarpsinnig och detaljerad bevisföring sökt emot Philippi visa, att de icke hörde till Delfinion, utan Palladion. Af Aristoteles' Politeia 57, 3 framgår emellertid, att äfven de legat under Delfiniondomstolens kompetens (»εαν δ' αποκτειναι μεν τις ομολογη, φη δε κατα τους νομους, ο[ιον] μοιχον λαβων ἡ εν πολεμῳ αγνοησας ἡ εν αθλω αγωνιζομενος, του[τῳ] επι Δελφινιῳ δικαζουσιν»). Demosthenes ger oss äfven motiveringen till grekernas uppfattning. Hvarför, heter det, skall den förklaras fri från skuld, som bringar en annan om lifvet i täflingskamp? Jo, emedan hans afsigt ej var att döda, utan att vinna seger öfver den andre lefvande. Att denne andre ej var striden vuxen, därför har han att skylla sig själf, och det kan ej förskaffa honom straff på dråparen. Lagstiftaren har således vid lagbudets affattande haft gerningsmannens afsigt, och ej den möjliga utgången för ögonen. Och hvad vidare beträffar, att man i krig, i stridens tummel, dräpt en landsman, troende, att han var en fiende, så förtjenar detta förlåtelse och ej straff. Och hvad angår det sista af de uppräknade fallen, så har lagstiftaren så till vida gjort väl i att förklara det straffritt, som han därigenom tillåter att till skydd för dem, för hvilka man drager i härnad emot fienden, till och med bringa vänner om lifvet för att bevara dem för skam och smälek, om dessa emot lagen bära sig skymfligt och våldsamt åt emot dem. Det ligger nämligen ej i blodet, om någon är vän eller fiende, utan det beror på en hvars verksamhet.

Vidare fortsätter Demosthenes (l. c. § 67.), att, om någon genast i nödvärn dödar den, som med våld plundrar honom på orättmätigt sätt, så skall dråpet icke straffas. Fallet är, såsom framgår af inskriften af folkbeslutet $^{409}/_{8}$ öfver uppteckningen af Drakons lag, urgammalt [1]), och enligt den lydelse, i hvilken den ofta förekommer hos andra talare, har formeln lydt: »εαν τις αμυνομενος αρχοντα χειρων αδικων κτεινῃ». Lagstadgandet är, säger Demosthenes, väl afvägdt; ty sedan lagstiftaren betecknat det fall, då dråp är tillåtet, betager han gerningsmannen genom tillsatsen »genast» möjligheten att med öfverläggning anstifta olycka, och med uttrycket »i nödvärn» förklarar han, att blott den angripne, men ingen annan har den här omtalade befogenheten.

Rättsgrunden är således här liksom vid utöfning af blodshämnden, att den dräpte är den, som börjat angreppet (αρχων χειρων αδικων) och således brutit friden, hvilket fridsbrott återfaller på honom själf, en uppfattning, som starkt erinrar om Frostalagen 1: 6: en sá er eigi vill öðrum unna, han scal eigi laga njóta.

---

[1]) Jfr. Philippi l. c. bihanget §§ 3, 4.

Det synes, som om med tiden de fall, då dråpet är straffritt (δικαιος), ökats. Åtminstone omtalar såväl Demosthenes, som Plato, att flera fall funnits. I talet emot Timokrates (736: 129) säger Demosthenes, att det var tillåtet döda den nattlige tjufven, en lag, som, heter det, stiftats af Solon. I sin nionde bok om lagarne, der Plato uppräknat de grofva brotten (del. 7 bok 9 inl.: »Crimina sequuntur graviora») omtalar denne fallet i tydligare ordalag: Den vare fri från skuld, heter det, som nattetid påträffar och dödar en tjuf, som i uppsåt att stjäla håller på att tränga in i ett hus (»νυκτωρ φωρα εις οικιαν εστιοντα επι κλοπῃ χρηματων, εαν ἑλων κτεινῃ τις, καθαρος εστω»), och samma blir förhållandet, om han, när han vill jaga undan en stråtröfvare, dödar honom (»και ἐαν λωποδυτην ἀμυνομενος αποκτεινῃ, καθαρος εστω». Leges IX. 874 B. Bd. 7). I sammanhang härmed omtalas de förut från Demosthenes anförda fallen, då make, fader, broder eller son egde rätt döda den, som han träffade in flagranti i otuktigt umgänge med hustru, dotter, syster eller moder, men det tillägges, att samma rätt tillkommer fader, broder och son, om de, när våld i sådant syfte öfvades emot person af mankön, för att afvärja detsamma, dödade den anfallande. I samma arbete (865 B.) betecknas en läkare såsom straffri, om den sjuke, som han har under behandling, dör mot hans vilja, ett fall, som omtalas äfven i Antifon: Tetral.: 3 γ, § 5. Och (869 C. s. 196) vidare proklameras straffrihet, om under uppror i uppkommen strid eller på annat dylikt sätt en broder under försvar gentemot brodern, som är den förste angriparen, dödar denne liksom en fiende, eller om en medborgare eller främling förfar på samma sätt mot en annan medborgare eller främling, eller en slaf gent emot en annan slaf. Hos Lykurgos omtalas i talet emot Leokrates §§ 124—127, att man ostraffadt kunde döda den, som sträfvade efter envälde, »tyrannis», eller som förrådde staten eller sökte störta demokratien och hos Andokides: Myster. § 95 f. den, som under oligarkisk och tyrannisk regering beklädde ett embete.

§ 8.

Den fjärde urgamla domstolen var den på nordöstra sidan af Akropolis, bredvid stadens härd, Prytaneion, belägna domstolen, som också kallades Prytaneion (το δικαστηριον το επι Πρυτανειῳ). Något historiskt prācedensfall omtalas här ej. Såsom bevis på domstolens höga ålder kan anföras, att rättegångskostnader benämndes med samma namn; hvaraf man torde kunna sluta, att domstolen ursprungligen varit den enda, och att prytaneion varit samlingsplatsen för geronterna (»βουλῃ γεροντων»). Enligt Prellwitz (v. πρυτανις) är ordet beslägtadt med gammalindiska pra + tan = begynna att utföra (ett offer). Och domstolen funktionerade ock vid företagandet af rituella offerhandlingar. Enligt Plato (Leg. VI. 782) [1]) har det ursprungligen ansetts såsom otillåtligt att döda ett djur för att förtära det. Först genom att åt gudarne offra en del af detsamma, hafva gudarne utan vrede åsett, att menniskorna använde resten. Alltid ansågos emellertid gudarne behöfva för-

[1]) Jfr. Pausanias VIII. 2. 3.

sonas. I slutet af Juni månad hölls ända in i senare tider i Athen en fest åt Zeus polieus (stadsbeskyddaren), hvarvid ett offer af korn och bakverk på Akropolis anställdes på ett fristående altar. I offret hade tre slägter att deltaga. Medlemmarne af en slägt drefvo fram ett offerdjur till nämnda altare, en medlem af en annan slägt högg af djurets nacke med en bila och grep sedan, kastande bilan från sig, till flykten, och en medlem af en tredje slägt sönderstyckade djuret. Alla kallades sedan till rätta på Prytaneion, där en sakral domstol förklarade, med antagande att den dödande offerpresten ej varit sedd, att skulden till gerningen var att söka ej hos presten, utan hos det använda medlet, bilan, som sedan af särskilda personer skulle bringas öfver gränsen. Philippi anser, att det hela blott var en tom ceremoni (das Verfahren bloss ceremonieller Natur s. 16). Leist påpekar häremot med rätta, att en sådan tolkning ej låter till sin rätt komma den urgamla uppfattningen, att man hade att söka orsaken till hvarje skada hos en dämonisk makt, som hade att uppbära skulden. Hos Pausanias 1: 28. 11 (jfr. 1: 24. 4) omtalas, att detta varit det prækedensfall, domstolen hade att lägga till grund för andra fall. Att så verkligen varit förhållandet, låter sig emellertid ej bevisa.

I talet emot Aristokrates (§ 86) omtalar Demosthenes i all korthet, att Prytaneion har att döma i det fall, att sten, trästycke, järn eller dylikt fallit ned och slagit ihjäl någon. Då man här blott har det dödande föremålet att tillgå, anställes processen emot detsamma. Redan ofvan har omtalats såsom præcedensfall rättegången med Boufonierna. Hos Pollux 8: 120 heter det, att domstolen dömer, när någon dräpts, och man ej känner gerningsmannen, eller när dråpet förorsakats af nedfallande liflösa ting. Hos Pausanias omtalas flera särskilda fall. Sålunda berättar han (5: 27) att bland andra gåfvor, som uppstälts i Delfoi, funnos kopparoxar, som skänkts af Korcyra och Eretria. Under en sådan (§ 6) hade en liten gosse suttit, och när han hastigt reste sig, stött emot oxen och fått hufvudskålen krossad. Vidare omtalar han (2: 16), hurusom Perseus gjort ett oväntadt lyckligt diskuskast, när Akrisios händelsevis sprang oförutsedt midt in i kastet och dödades. Och slutligen berättar han (6: 11) på tal om de macedoniske konungarnes statyer, att en sådan fallit omkull och dödat en person, hvars blodshämnare tillskrefvo statyen dödsorsaken, och detta, heter det, på grund af Drakons lag. I alla dessa fall var domstolens verksamhet af ceremoniell betydelse. Det skadande föremålet skulle bringas öfver gränsen, och skulden försonas med religiösa ceremonier.

Såsom den femte och i allmänhet den siste domstolen omtalar Demosthenes (Aristokrates §§ 91—93) den i Phreattys (το δικαστηριον το ἐν Φρεαττοι), som hölls i Piræus vid hafsbugten Zea. Enligt sagan har domstolen första gången fällt dom öfver Teukros, som försummat att under trojanska kriget hämnas sin broder Aias' död. Domstolen ἐν Φρεαττοι var forum competens, så snart en person, som var landsförvist på grund af φονος ἀκουσιος beskyldes för φονος ἑκουσιος eller ὕβρις. Osäkert är här, om brottet måste vara begånget under landsflykten eller förut [1]) Såsom

[1]) Jfr. Aristoteles Politeia 57, 3: »ἐαν δε φευγων φυγην ὠν ἀιδεσις ἐστιν, αἰ[τιαν ἐχῃ ἀπο]κτειναι ἢ τρωσαι τινα, τουτῳ δ'ἐν Φρεαττοι δικαζουσιν». I Kaibel-Kiesslingska öfversättningen återgifves detta

landsförvist fick den anklagade ej beträda hemlandets jord, hvarför en domstolssession organiserades vid stranden; och fick den anklagade från fartyget utföra sitt mål.

§ 9.

Angående dessa domstolars sammansättning har en långvarig och häftig strid förts inom literaturen, beroende på den olika ställning, man intog till ett uttalande härom af Pollux 8: 125. Schoemann [1]), som fullkomligt accepterade Pollux's uttalande, att efeterna, som sedan sutto som domare i dessa domstolar, insatts af Drakon, antog, att det förut omtalade geronternas råd varit det, som på Areopagen haft hela domsrätten i blodsskuldsmål. Denna skulle sedan Drakon beröfvat dem, i det han öfverlemnat hela domsrätten åt efeterna. Solon hade senare återgifvit Areopagen den vigtigaste delen, nämligen domsrätten i mordmål. K. O. Müller (Eumeniden s. 152 ff. jfr Dorien 1^2 s. 333 ff.) åter, stödjande sig på uttalanden af Plutarch och Aristoteles, ansåg, att efeterna från urgammal tid dömt i dessa mål, och att först Solon tagit ifrån dem Areopagen och öfverlemnat den åt arkonterna. Till denna mening har sedan Lange (Die Epheten u. d. Areopag), såsom vi tro, med rätta, slutit sig och ännu ytterligare med nya skäl utvecklat densamma på ett sådant sätt, att man med Busolt måste medgifva, att det synes vara den enda utvägen att komma ifrån alla svårigheterna, i all synnerhet som därmed också vinnes en stor öfverensstämmelse med förhållandet sådant det, enligt hvad man med säkerhet vet, varit i öfriga grekiska stater [2]). Efeterna hafva således enligt denna uppfattning från urgammal tid varit geronter, d. ä. medlemmar af det aristokratiska rådet, som sammansattes af hufvudmännen för de aristokratiska slägterna och således liksom gerousia i Sparta och Korinth samt den homeriska staten haft jämte sitt deltagande i öfriga allmänna angelägenheter äfven blodsdomsrätten. De fyra adelsstammarne valde hvardera femton hufvudmän, hvilka tillsammans bildade gerontrådet. Ur detta framgick åter såsom regeringsmyndighet ett utskott af nio medlemmar, arkonter eller prytaner, hvilka i sin embetslokal, prytaneion, utöfvade den civila domsrätten, under det att de öfriga femtioen efeterna dels deltogo i stadsrådets öfverläggningar och beslut, dels afdömde å ena sidan tillsammans med alla arkonterna på Areopagen vissa blodsskuldsmål, dels slutligen å andra sidan under presidium af arkontkonungen (ἄρχων βασιλεύς) i de öfriga domstolarne dit hörande mål. Solons omorganisation var ej att anse såsom helt och hållet en nydaning, utan endast såsom en organisk utbildning af det gamla statsrådet, som därigenom kom att mera motsvara den soloniska samhällsförfattningen. I och med detsamma som den gamla slägtförfattningen upphäfdes, och samhällsförfattningen grundades på förmögenheten, beröfvades nämligen det gamla statsrådet rätten att välja arkonter.

---

med »und draussen jemanden gemordet oder tödtlich verletzt zu haben beschuldigt wird,» hvilket väl kan, men ej nödvändigt behöfver vara rätt, då det i texten ej står ett ord, om att gerningen skall hafva skett »draussen».

[1]) Opuscula academica I. 1833. s. 190 ff. Jfr. dsme: Epheten s. 154.

[2]) Jfr. Hammarstrand: Attikas författning under konungadömets tidehvarf.

De folkvalde arkonterna måste därföre uttryckligen förlänas samma rätt, som utan vidare tillkommit de öfrige. Då de ej längre voro i ordets egentliga mening bärare af statshögheten, som fortfarande låg hos rådet, så fingo de först efter väl förvaltadt embetsår för lifstiden inträda i rådet. Detta sålunda på nytt sätt sammansatta råd var det, som sedan dömde på Areopagen, under det att efeterna fortforo att döma vid de andra domstolarne [1]).

§ 10.

Vi öfvergå därefter till själfva det rättsliga förfarandet inför dessa domstolar. Den gemensamma förutsättningen för alla domstolarnes verksamhet var, att en person ljutit döden genom utifrån kommande inverkan. Då i alla domstolarnes verksamhet ingingo såväl kultus- som rättsakter i oskiljaktig förening, och då hvarje missgrepp i fråga om de rituella kultushandlingarne ansågs såsom bevis på gudlöshet, som ådrog den felande gudarnes hämnd, är det klart, att det var i hög grad maktpåliggande, att intet missgrepp fick ske. Bestämmelserna om huru man hade att förfara, förefunnos emellertid till en början endast i form af oskrifven rätt, fortplantad inom slägterna på den muntliga traditionens väg. Och för att hålla denna upprätt hade man i Athén inrättat ett särskildt embete, exegeternas, hvars innehafvare hade att tolka den heliga fäderneärfda rättens bud (ἐξηγηταὶ τῶν πατρίων, τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων). Hade då någon, som sagdt, ljutit döden, så tillhörde det den dödes närmaste anförvandter (ἐντὸς ἀνεψιοτητος) [2]) eller, om den döde var en slaf, dennes herre, att, sedan den dräpte begrafvits, hvarvid före liket bars ett spjut till tecken, att den döde vådligen omkommit, skrida in och att således, om ovisshet förelåg, vända sig till exegeterna för att erhålla upplysning, om huru man hade att förfara.

Vid åtalets anställande hade man att först i två vittnens närvaro [3]) till gerningsmannen framställa uppmaning (προσκλησις) att på en bestämd dag infinna sig hos arkontkonungen för att där taga del af den framställda anklagelsen, en uppmaning, som borde ske minst fem dagar före inställelsedagen, och som den förmodade gerningsmannen var skyldig hörsamma vid risk, att eljes kunna sättas i fängsligt förvar. Förmodligen har vid detta tillfälle också till honom framstälts en högtidlig uppmaning att undvika att med sin närvaro oskära tempel och offentliga platser. På utsatt dag hade parterna att infinna sig i arkontkonungens embetslokal på torget nära Zeus Eleutherios' tempel, hvarvid käranden inlemnade sin skriftliga anklagelse (δικη φονικη). Det kunde nu inträffa, att denna anklagelse ej togs emot af arkonten, vare sig käranden ej tillräckligt styrkt sin kompetens, eller att hans anklagelseskrift var behäftad med formella fel eller var framställd på oriktig tid, vare sig oriktig månadsdag eller för sent på året. Då, såsom vi få se, blodsskuldsprocessen på grund af processgången alltid tog en tid af minst fyra månader i anspråk, och då det var lag, att den för året tjenstgörande arkontkonungen ej fick öfverlemna sådana

[1]) Jfr. Lange, Hammarstrand, Busolt, Gilbert.
[2]) Jfr. utredningen härom hos Philippi ss. 70—84. Meier-Schömann s. 199.
[3]) Demosthen s: 1017; 1251.

mål till sin efterträdare; så måste naturligtvis käromålet anställas så pass tidigt på året, att arkonten hade utsigt kunna afsluta målet. Antogs nu käromålet, så sönderföll processen i tvänne afdelningar, den förberedande undersökningen (ἀνάκρισις) och den egentliga förhandlingen (δίκη). Anakrisis fördes vid alla dråpsprocesser med synnerlig omsorg i tre terminer, under tre på hvarandra följande månader, och bestämdes tiderna närmare af arkonten. Förmodligen hölls den i arkontens embetslokal och ej, såsom Philippi antar, i de särskilda domstolslokalerna. Uteblef käranden, förföll käromålet, och blef han ådömd böter samt en viss äreförlust, hvarigenom han för framtiden förlorade rätten att anställa dylika käromål. Uteblef svaranden, fullföljdes ändock undersökningen. Enligt Meier-Schömann s. 825, med hvilken Gilbert s. 432 öfverensstämmer, har, om båda parterna infunnit sig, förhandlingen öppnats med att parterna aflagt ed på sanningsenligheten af sina utsagor. Käranden har således vid aflemnandet af sitt käromål besvurit dels sin kompetens såsom kärande, dels äfven sin utsagas innehåll. Enligt ett ställe hos Antifon (Herodes mord § 11) hade han att vidare edligen förpligta sig att endast framkomma med till saken hörande argument och att icke söka vilseleda domarne till den anklagades nackdel samt slutligen, enligt några utsago, att fullfölja processen ända till densammas slutliga afgörande, hvilket sista dock synes vara mycket tvifvelaktigt. Svaranden åter har aflagt ed på sanningen af sina invändningar. Med rätta har här Philippi påpekat, hurusom, om båda parterna besvuro sanningen af sina kontradiktoriskt motsatta påståenden i fråga om faktiska förhållanden, detta förfaringssätt med nödvändighet måste medföra, att en af dem begick mened, något, hvaröfver man ock ser klagomål hos de attiske talarne. För vår del tro vi ej, att saken förhållit sig så. Läser man hos Demosthenes (Aristokrates § 77 ff.) stället om eden inför Areopagen, framgår tydligt, att en lagstiftning, så inmängd med sakrala bestämmelser, som den grekiska, omöjligen kunde innehålla föreskrifter, som skulle rent af nödvändiggjort gudlösa handlingar inom samhället samt öfver detsamma nedkallat gudarnes vrede och hämnd. Det är eder alla bekant, heter det hos Demosthenes, att inför Areopagen den, som beskyller annan för mord, först har att aflägga en ed, hvarigenom han, ifall han ej talar sanning, nedkallar öfver sig sjelf, sin slägt och sitt hus gudarnes förbannelse, och detta under iakttagande af bruk, som annars aldrig äro vid eds aflåggande vanliga, i det att han nämligen lägger sin hand på offerstyckena af ett svin, en bock och en tjur, hvilka måste hafva slagtats af behöriga personer på bestämd dag, så att med hänsyn till tid och personal allt skett, såsom brukligt är. Förmodligen har här, som i så många andra fall, såsom t. ex. i fråga om husundersökning, den urgamla rituella formen stannat kvar, under det att densammas djupa innehåll liksom förflyktigats och glömts bort. Och man kan tänka sig, att antingen har eden, om den aflagts af bägge parterna, endast rört den subjektiva öfvertygelsen, så att hvardera svär på att omtala, huru saken tett sig för honom, eller ock, hvilket väl torde vara mera sannolikt, hafva båda ej fått svärja, utan antingen har detta blott tillkommit käranden, som således kallar gudar och menniskor till vittnen på det rättfärdiga i hans förfarande, eller att han handlar nödtvungen för att undvika den

dräptes Erinnyer och således drifven af en högre etisk pligt, eller slutligen kan man tänka sig, att här liksom i germanska processen eden fått aflaggas af käranden eller svaranden, beroende på om gerningsmannen gripits på bar gerning eller icke. Så vidt man kan finna vid undersökning af de ur grekiska literaturen af Matthiä (Dissert. de judiciis Athen. s. 258) samt af Hudtwalcher (Ueb. d. Öff. und Priv.-Schiedsrichte 1812 s. 71 ff.) uppsamlade källställena, har dock redan på de attiske talarnes tid minnet härom försvunnit. Med rätta har ock Leist (G. I. R. G. ss. 366 f., 488 f.) påpekat, hurusom Philippi måste anses hafva missförstått hela rättsinstitutet, som är att härleda från urgammal tid. Leist anser emellertid, att eden varit processinledande, lagt rättsgrunden för parternas uppträdande (»processbegründender Eid»), aflagts af båda och således med nödvändighet gjort den ene skyldig till mened, en åsigt , som, på förut anfördt skäl, man näppeligen kan gilla. Sedermera framlägges af parterna hela bevismaterialet, hvarvid väl främsta rummet intages af vitnenas utsagor, som skulle vara grundade på hvad vitnena själfva personligen erfarit och ej på hörsägner. Endast om ett vid gerningen närvarande vitne skulle ha dött, kan dess berättelse få framläggas inför arkonten af annan person. Vitnesjäfven voro noggrant bestämda. Vidare funnos detaljerade bestämmelser om formen (skriftlig) för vitnesmålets aflåggande. Såsom det vigtigaste ansågs det af slafvar efter genomgången tortyr aflagda vitnesmålet.

Sedan sålunda under de tre undersökningarna inför arkonten målet blifvit utredt, hade arkonten att, på grund af förhandenvarande utredning, bestämma, till hvilken af de förut omtalade domstolarne målet skulle förvisas, samt när målet skulle handläggas. Får man tro Pollux VIII: 117, där ett numera alldeles obekant källställe synes hafva användts, så voro en gång för alla vissa dagar, nämligen de tre, som föregingo månadens sista dag, bestämda för de s. k. blodsdomstolarnes sessioner. Genom offentliga anslag hade förut bekantgjorts, om, när och i hvad ordning förekommande mål skulle handläggas. På utsatt dag begåfvo sig domarena till sina resp. domstolslokaler. Där infann sig äfven arkonten med sina bisittare och medförde det under förundersökningen hopsamlade materialet. Ordförande i alla domstolarne var arkonten. Sedan härolder ropat parterna, öppnades sessionen medelst ett offer. Därpå föredrogs af arkonten, hvad som förekommit under förundersökningen. Sedan fingo parterna själfva hålla hvar sitt tal de båda första rättegångsdagarne, hvarvid tiden var dem noga tillmätt. Ännu efter det det första talet hållits, kunde den för mord inför Areopagen tilltalade genom flykt utomlands undandraga sig straff. På den siste dagen uppfordrades genom härolden domarena att rösta för fällande eller frikännande, utan att dervid någon rådplägning synes hafva föregått. Hade vid omröstningen den anklagade erhållit flera eller lika många friande som fällande röster, blef han frikänd, i motsatt fall ansågs han skyldig.

§ 11.

Blef den för mord anklagade frikänd, hade han att åt Eumeniderna (Semnai) hembära ett tackoffer i deras invid Areopagen belägna helgedom. Blef han åter fäld,

öfverlemnades han af arkonten till de s. k. elfvamännen, som hade att verkställa dödsstraffet. Hade gerningsmannen vid mord genom flykt undandragit sig straffet, förvandlades denna frivilliga landsflykt till laglig och evig, och medförde en sådan dom äfven fullständig konfiskation. Höll han sig borta från fosterlandet, så skyddades han, i motsats till förhållandet i äldre tid, af Drakons lagstiftning. Så lyder lagen, heter det hos Demosthenes Aristokr. § 41, att om någon dräper en mördare eller föranleder hans död, ehuruväl denne håller sig fjärran från gränsen (ἀγορᾶς ἐφορίας) och från de offentliga spelen samt de amfiktyoniska helgedomarne, så skall han anses lika skyldig, som om han dräpt en Athenare, och öfver honom skola Efeterna döma. Såsom grund till lagen, hvilken Demosthenes ibid § 42 betecknar såsom särdeles omsorgsfull och rättmätig, anföres, att lagstiftaren väl ansåg lämpligt hålla mördaren fjärran från den dräptes fosterland, men ej rättvist att genom fullständig aktförklaring afskära dråparen hvarje utsigt till räddning. Därför inskränkte sig lagen till att hålla honom fjärran från den dräptes fosterland, från de amfiktyoniska helgedomarne och från de offentliga spelen, något, hvari hvarje grek och således äfven den dräpte kunde anses hafva del. Rättsskyddet upphör emellertid i samma stund, som den dömde öfverskrider sin befogenhet och infinner sig på de förbjudna områdena. Han kan då saklöst dödas eller föras till de s. k. Thesmotheterna för att straffas, ett förfaringssätt, som genom folkbeslutet $^{409}/_{8}$ öfver uppteckнande af den drakontiska lagen visas hafva tillämpats äfven i fråga om dråp, så snart dråparen före ernådd försoning begaf sig till af Demosthenes uppräknade platser (Philippi: Anhang § 2).

Omtvistadt är, huru i de fall, där dödsstraff utkräfdes, man förfarit med förmögenheten. Sedan Mathiä: Miscellanea 1 s. 168 uttalat sig för den åsigten, att konfiskation endast ådömdes, då gerningsmannen frivilligt gick i landsflykt, har Meier: De bonis damnatorum s. 18 ff. omfattat och ytterligare sökt bevisa denna åsigt, en bevisföring, som emellertid knapt kan sägas hafva lyckats. Utom det, att det ej kan tänkas någon förnuftig grund, för att konfiskation förenades med landsflykt, men ej med dödsstraff, så låter Lysias i talet angående Eratosthenes' mord den för mord anklagade uttala sin fruktan för, att han såsom anklagad för φονος ἑκούσιος skall ådömas dödsstraff och konfiskation [1]).

Gick anklagelsen åter ut på mordförsök [2]) (τραῦμα ἐκ προνοίας), så drabbades den skyldig dömde af viss tids landsförvisning och konfiskation af hela förmögenheten. Förelåg slutligen giftmord eller försök därtill, tillämpades i förra fallet reglerna om mord och i senare troligen bestämmelserna angående mordförsök [3]).

I fråga om φονος ἀκούσιος var föreskrifvet [4]), att dråparen hade att hålla sig viss tid utom landet, till dess den dräptes berättigade anförvandter under efeternas och troligen äfven exegeternas uppsigt förklarat sig villiga att emottaga den erbjudna

[1]) Jfr. Philippi ss. 108—113.
[2]) Philippi ss. 113—114.
[3]) Gilbert s. 427 jfr. ofvan s. 15.
[4]) Jfr. Philippi ss. 114—117; Gilbert s. 428.

försoningen för det begångna dråpet. En sådan försoning kunde de genast emottaga. Vägrade de åter, var viss tid i lag föreskrifven, som dråparen behöfde vänta på deras medgifvande. Osäkert och omtvistadt är, huru lång tiden kunde vara. Den allmännaste åsigten, som dock för ingen del synes vara grundad på tillräckliga skäl, bestämmer tiden till ett år, efter hvars förlopp staten själf tar saken om hand och låter genomföra försoningen. Någon konfiskation förekommer ej vid detta brott. Demosthenes tillägger (Aristokr. § 49) uttryckligen dråparens förmögenhet epitetet ἐπίτιμα, under det att den konfiskerad skulle fått epitetet ἄτιμα ibid. § 70: (»ἄτιμος ἐστω και οἱ παιδες και τα ἐκεινου»).

Hvad vidare angår anstiftan (βουλευσις), så anföres hos Philippi s. 118 och Gilbert s. 428 n. 1 ett ställe ur Andokides, enligt hvilket anstiftaren är förfallen till samma straff som gerningsmannen (»τον βουλευσαντα ἐν τῳ αὐτῳ ἐνεχεσθαι και τον τῃ χειρι ἐργασαμενον»). Dömes gerningsmannen således för mord, drabbar samma straff, dödsstraff eller evig landsflykt och konfiskation [1], i båda fallen äfven anstiftaren. Stannar gerningen åter vid försök, straffas anstiftaren med viss tids landsförvisning och konfiskation af hela förmögenheten. Fallet fins, såsom förut påpekats, ej omtaladt i källorna [2].

Hvad till sist beträffar dråp å slaf, främling och sådan, som tillhörde samhälle, hvilket stod i gästvänskapsförbindelse med Athén, så lemna källorna oss derom inga säkra upplysningar. Angående dråp å metoikerna omtalar Gilbert s. 427 n. 3 — jfr. Meier-Schömann s. 379 f. — ett källställe, enligt hvilket därför var föreskrifvet landsflykt. I Platos lagar 865 omtalas, att dråparen af slaf, som gerningsmannen ansåg som sin egen, skulle ersätta den dräptes herre den skada, han lidit eller »pro interfecti proetio pœnam dupli subito. Expiationibus vero majoribus et pluribus utitor, quam qui in certaminibus cædem perpetrarunt; — — — sin vero suum servum interfecerit, expiatur liberator a cædis crimine secundum legem.» Man är emellertid allmänt ense, att Platos bestämmelser för hans idealstat endast få anses såsom uttryck för den positiva rättsuppfattningen, om den bekräftas från annat håll, hvilket dock ej är förhållandet här.

Var gerningen åter ett rättmätigt dråp, φονος δικαιος, d. v. s. kunde den inför arkonten anklagade frambringa sannolika skäl därför, så blef målet hänvisadt till Delphinion, som hade att frikänna, om skälen befunnos giltiga, att i motsatt fall bedöma gerningen, sådan den faktiskt enligt förebragt bevisning förelåg [3]. I förra fallet blef den naturligtvis straffri, i senare berodde utgången på det konkreta förhållandets beskaffenhet, om mord eller dråp ansågs föreligga.

---

[1]) Antifon: Tetralog. 3 β § 5: »το» ἐπι βουλευσαντα κελευει ὁ νομος φονεα εἰναι».

[2]) Det torde böra påpekas i detta sammanhang Schoemanns (Antiquit s. 293) påstående, att dödsstraff blott kunnat ådömas vid Areopagen, men ej vid Palladion eller Delphinion, en uppfattning, som redan Philippi s. 122 gendrifvit, och som sedan ytterligare vederlagts af Gilbert s. 429.

[3]) Så Philippi s. 124. Blass s. 578. Meier: De bonis etc. s. 21 och Schömann Antiquit s. 294 tro, att straffet alltid var bannlysning.

Gemensamt vid alla dråpsbrotten [1]) är slutligen, att deras gerningsman måste underkasta sig religiös försoning. Redan förut har påpekats, hurusom det utgjutna blodet liksom neddrog blodsskuld öfver hela landet, hvilken måste genom religiösa ceremoniers företagande upphäfvas. Hade mördaren flytt för att undgå straff, eller hade dråparen på i lag bestämd väg lemnat landet, för att vistas utomlands, till dess försoning med den dräptes anförvandter vunnits, så har han att utomlands underkasta sig vissa reningsceremonier för att ej öfver det landet neddraga olycka. Vid φονος ἀκουσιος fick han, innan han återvändt till hemorten, ånyo undergå en sådan reningsprocess, då den första endast ansågs gälla det främmande landet. Likaledes fick den, som gjort sig skyldig till φονος δικαιος, och som ej straffades, underkasta sig religiösa reningsceremonier. Att den för mord anklagade, men frikände offrade ett tackoffer i Eumenidernas tempel, är redan förut omnämndt. Reningsceremonierna synas hafva verkstälts af en enda slägt, Fytalidernas, hvilka anställde offer till Zeus under anropande af Apollons bemedling samt till Demeter, hvars tempel var nära Zeus' Melikios' altar, och hvars tempelprester just Fytaliderne voro.

Huru dråpsbrotten behandlats i öfriga grekiska stater, därom äro vi högst ofullständigt underrättade. I allmänhet synas mordsmål hafva legat under gerontrådets afgörande, men angående rättegång och straff vet man icke något med säkerhet.

AFDELNING II.

Romersk Rätt.

Inledning.

Öfvergå vi därefter till den romerska rätten, så återfinna vi ej där, såsom i den grekiska, genom fina distinktioner särskilda dråpsbrott. Tvärtom känner hela den äldsta romerska rätten blott ett enda verkligt dråpsbrott, åt hvilket gifvits namnet parricidium, hvarför en framställning af den äldsta romerska dråpsläran i själfva verket blir en framställning af parricidiumbrottet. Emellertid torde väl knappast något kriminelt begrepp varit så omtvistadt som just detta. Man vet nämligen, att uttrycket alltifrån Pompejus', lagstiftning betecknat slägtmord och från Sullas föräldramord, men man vet ej bestämdt dess omfattning och innehåll under den äldre tiden, och det visste ej ens Romarne själfva [2]). Likväl synes den uppfattningen redan på romerska tiden hafva allmännast gjort sig gällande, att första leden i sammansättningen var pater eller parens. Ordets ursprungliga form skulle då varit patri- eller parenticidium, hvaraf sedan uppstått parricidium. Men med tanken på ordets be-

[1]) Schoemann: Griech. Alterthümer II ss. 337—348; Philippi III. kap. 2; K. O. Müller: Eumeniden II: 2 B.

[2]) Brunnenmeister § 2: Osenbrüggen s. 214 ff.

tydelse under större delen af republikens tid lät man ock första leden blifva par: parricidium är då mord å like, ordets ursprungliga form är paricidium, och har sedan r fördubblats. Emellertid synes ingen af dessa härledningar vållat någon förlägenhet. Man betraktade saken endast från etymologisk synpunkt, utan att ingå i några specialundersökningar om frågans materiella innebörd. I annat fall skulle man säkerligen ej undgått inse omöjligheten att af ordet parricidium, betecknande föräldramord, få fram betydelsen mord å en fri person i allmänhet. Synbarligen har man insett sin oförmåga att lösa frågan, hvilket också tydligen skiner igenom, när det hos Priscianus i hans Institutiones grammaticæ 1: 33 heter: »par, paris paricida, quod vel a pari componitur vel ut alii a patre. Ergo si est a pari, r euphoniæ causa additur; sin a patre, t in r convertitur: quibusdam tamen a parente videtur esse compositum et pro parenticida per syncopam et commutationem t in r factum parricida».

Denna osäkerhet i uppfattningen om ordets derivation har ock åtföljts af osäkerhet i detsammas ortografi. I allmänhet synes man hafva förkastat formen parenticidium såsom arkaistisk och skrifvit antingen paricidium eller parricidium, och har, påstår Voigt [1]), vexlingen i ortografien hållit jämna steg med vexlingen i etymologien. Till Sullas tid har man således skrifvit paricida, därefter parricida. Huschke [2]) åter anser den senare formen äldst. Kühner [3]) anser denna form såsom den yngsta, ty konsonantfördubbling började i latinska språket först med kännedomen om den grekiska literaturen, en uppfattning, som ock synes bekräftas af ett yttrande af Festus, som i en och samma sats skrifver ordet ena gången, när det gäller att återgifva den äldre uppfattningen med ett r, andra gången, när han omtalar den senare tiden, med två.

§ 1.

Vi få således ej vänta någon hjälp af den romerska literaturens etymologiska lösningsförsök, när det gäller att juridiskt lösa alla de spörsmål, som framträda vid behandlingen af den romerska dråpsläran. Och vi tro för vår del, att dessa spörsmål kunna lösas, hvad äldsta tiden angår, endast om man söker klargöra de sociala förhållandena på romarstatens äldsta tid.

I sin klassiska skildring af Latinarnes bosättning i Italien påpekar Mommsen [4]), hurusom det är sannolikt, att denna skett slägtvis sålunda, att en slägt slagit sig ned på ett visst område. Slägten sammanhölls genom enhet i religion och kult, i det den dyrkade såsom gemensamma stamgudar de aflidne stamfäderna, »dii manes» [5]), hade gemensam begrafningsplats, ömsesidig understödspligt samt skyldighet att häm-

[1]) Legis regiæ anm. 132.
[2]) Multa s. 183 anm. 108.
[3]) Bd. 1 s. 122.
[4]) Geschichte Bd. 1. Kap. III.
[5]) Jfr. Fustel de Coulanges: Bok 1 kap. 2; Bok 2 kap. 10 och K. O. Müller: Afd. 1. Bok III kap. 4.

nas slägtmedlem utifrån tillfogad oförrätt. I senare tid skedde detta genom åtals anställande, i äldre tid tog man sig själf rätt. I sin historiska och utvidgade form bestod slägten af alla dem, som på manliga linien härstammade från en gemensam stamfader, och hette i Rom gens, hvilken, såsom Ihering [1]) säger, är en familj med politisk karaktär, där de särskilda familjefäderna gemensamt utöfva samma funktioner, som förut familjefadren i den ursprungliga familjen. Liksom den ursprungliga familjen var ock gens sammanbunden genom enhet i religion — dyrkan af »dii gentiles» — genom gemensam begrafningsplats, genom arfsrätt, svarade inbördes för hvarandras skulder, betalde en dömd gentilmedlems böter, liksom ock gens var skyldig med alla medel bistå en anklagad gentilmedlem. Ej heller kunde en medlem af en gens stämma en annan inför rätta. Hade därför en gentilmedlem förbrutit sig emot en annan, utöfvades reaktionen genom dom och straff emot honom genom gens själf, och var väl denna reaktion hufvudsakligen af sakral natur och närmast att förlikna med den, som senare tillkom censorn, hvars embete inrättades två år, efter det genom Lex Canuleja plebejerna erhållit connubium med patricierna, ett medgifvande, som gaf dödsstöten åt gentilförfattningen [2]).

Af allt detta framgår emellertid, att gentilförfattningen högst sannolikt varit af utpräglad sakral natur samt sammanhållits af slägtreligionen och slägtkulten med »Dii Manes» såsom centralpunkt [3]).

Huru länge familjen och gentilförfattningen varit den enda samhällsformen, vet man ej. Inträffande yttre fara och nöd har antagligen tvungit flera slägter att förena sig. Sålunda uppstår slutligen stammen, tribus, i spetsen för hvilken stått stamkonungen, som i sin ordning träder till stammen i samma förhållande, som familjefadren till familjen. När sedan i Latium de tre tribus, Ramnes, Tities och Luceres sluta sig tillsammans, så står staten färdig, ett stamförbund, som åter sönderföll i de smärre förbunden af olika slag, genom hvilkas upprepade sammanslutning den bildats.

§ 2.

Hvilken ståndpunkt hafva så beskaffade samhällen intagit och måst intaga till dråpsbrotten? För frågans besvarande utgå vi från familjen och vilja bestämma, hvilka pligter ålågo de särskilda familjemedlemmarne. Den första och heligaste pligten var att hedra fader och moder, ett bud, som synes hafva varit gemensamt för alla kulturfolk, och hvars religiösa natur tydligen framgår af dess namn i romarspråket: »pietas erga parentes». Den, som bröt emot denna pligt, den, som utslungade injurier emot föräldrarne eller misshandlade dem, var hemfallen »divis parentum» [4]). Handlingen var således ett brott emot de af familjereligionen ålagda

---

[1]) Geist § 14.

[2]) Jfr. Ihering l. c. och Fustel de Coulanges l. c.

[3]) Jfr. Fustel de Coulanges Bok 1 kapp. 2—4; Bok. 2 kap. 10; K. O. Müller: Afd. 1. Bok III kap. 4: »Von den Götterordnungen, der Genien- und Manen-Lehre der Etrusker».

[4]) Bernhöft s. 219 §§ 37—39.

pligterna. Till dessa pligter hörde vidare skyldigheten att låta de döde föräldrarne erhålla rituell begrafning, hvars uraktlåtenhet skulle beröfvat dem evig ro och salighet, samt att sedan genom rituella offerhandlingar bibehålla den begrafne i detta tillstånd. Denna pietetspligt måste ock uppfyllas gentemot kollateraler ända till och med syssling (sobrinus), hvilket slägtled ansågs bilda gränsen för den trängre familjekretsen.

Om således en person inom familjen dräpt någon af familjens medlemmar, öfver hvilken han ej hade potestas, hade han brustit i pietas, i den af familjegudarne skyddade och fastställda rättsordningen, och gjort sig skyldig till gudlöshet samt var följaktligen hemfallen åt gudarnes vrede: han var sacer, och hans brott var parricidium, som således aldrig kan, såsom Rubino [1]) påstår, hafva till en början betydt fader- eller föräldramord, hvilket fall enligt honom måste blifva det första, där blodshämnd ansetts otillräcklig. Hade han åter dräpt en icke till familjen hörande person, så utsatte han sig och sin familj för den dräptes familjs blodshämnd, som det, åtminstone inom vissa slägtgrader, var dess såväl rätt, som äfven pligt att utkräfva, och hvilken dråparens anförvandter blott kunde afvärja från sig genom dråparens utlemnande [2]).

I och med samhällsutvecklingens fortgång, hvarigenom rättssamhället fick, såsom vi sett, allt större omfattning, har pietetspligten eller, som vi skulle vilja säga, pligten att respektera rättsordningen, som nu skyddas af »Dii gentiles», en gens' gudar, eller »Dii curiales», curians gudar eller stammens, tribus', gudar, utvidgats.

I hvarje ny led af utvecklingen är kretsen af dem, som indragas inom rättsskyddet, vidare. Dråp å någon till kretsen hörande af dithörig medlem blir då också en kränkning af vare sig gens', curians' eller tribus' religion och deras gudar, åt hvilka därför dråparen hemfaller, blir sacer. Språket håller emellertid ej jämna steg med begreppsutvecklingen. Fortfarande bibehålles namnet parricidium, fast dess begrepp för hvarje steg i utvecklingen utvidgas.

När ändtligen staten står färdigbildad och ställts under skyddet af »penates publici» af Numa, som, såsom Ampère s. 353 ff. berättar, införde den sabinska religionen och kulten, i hvilken de underjordiske gudarne spelade en så stor roll, gifver han begreppet parricidium en ännu större omfattning. Hvarje fri man ställes gentemot alla frie statsmedlemmar under samma rättsskydd, hvilket nu garanteras af statsgudarne och statsreligionen, som förut slägt- eller stammedlemmen gentemot hvarje annan resp. slägt- eller stammedlem: parricidium blir då det brott, då en fri medlem af romerska folket dödar en annan fri medlem af samma folk.

Enligt sagan har Numa utfärdat lagen härom i följande ordalag: »Si qui hominem liberum dolo sciens morti duit, paricidas esto», d. ä. den, som dödat en en fri man, skall derefter anses och bestraffas, som om han dödat en slägtinge.

---

[1]) Untersuchungen s. 462 not 1 och Zeitschrift f. Alterthumswissenschaft 1884 s. 334. Jfr. Leist: G. I. R. G. §§ 51, 52.

[2]) Glück—Leist: s. 126.

§ 3.

Fråga blir nu, om denna på allmänna historiska grunder gifna förklaring ock kan etymologiskt rättfärdigas. Huschke [1]), som antar ungefär samma utveckling af romerska samhället som vi, har fasthållit vid den gamla etymologien »par» och »cædere». »Parricidium» är, heter det, mord å en »zugesellten Gleichen und zwar des nach der Gesammtgewähr, wie sie ursprünglich in der Familie, dann der erweiterten Familie, endlich dem Staate liegt, Gleichen, überhaupt also des zu derselben Gesammtgewähr Verbundenen». Denna betydelse vore också den enda, som uttrycket, språkligt sedt, kunde hafva. Hvad beträffade vidare formen »pārricida», som vore den äldre i förhållande till formen »părricida», liksom »parret» i jämförelse med »paret», så spelade den vexlande kvantiteten på a i »par» ingen roll, alldenstund af »par» härledda orden »pāres» och »părо» hade olika kvantitet, och det dessutom icke vore alls ovanligt, att kvantiteten i härledda ord vexlade. Och aldrig hade ordet brukats för att beteckna blott fadermord, ty då vore sådana bildningar som t. ex. »liberorum parricidium» omöjliga. Brunnenmeister har s. 63 ff. underkastat denna härledning en genomgående kritik från såväl formell som materiell synpunkt. Han upptar från formell Rubinos [2]) anmärkning om kvantiteten och påpekar, att, vare sig man skrifver »parricida» eller »paricida», är a alltid långt, samt Doederleins [3]) anmärkning mot att det dubbla r tillkommit blott för välljudets skull, att detta bevisligen egt rum, endast ifall föregående vokal varit lång. Från materiell synpunkt hade redan Osenbrüggen s. 217 ff. visat, att, om den framställda åsigten vore rigtig, skulle blott en »homo sui juris» kunnat vara objekt för brottet och således ingen »alieno juri subjectus».

Lösningen på frågan synes efter vår uppfattning här hafva kommit från den jämförande språkforskningen. I Bezzenbergers »Beiträge z. Kunde der indogermanischen Sprachen» [4]) Bd. 8 s. 164 hade Fröhde antydt, att språkligt sedt härledningen kunde tänkas vara en annan, än de förut föreslagna. Ordet hade ursprungligen hetat »paricidium»: »pari» af stammen »paro», där »r» antingen vore ursprungligt eller uppkommit ur »s». Nominalformen »paro» vore beslägtad med grekiska ordet πηος (lak. παος) = genom giftermål beslägtad. I παος hade ursprungligen ingått ett s eller digamma. Formen »paricida», uppkommen ur »pasicida», blir då den äldsta. Ännu bättre heter det hos Prellwitz under verbet »παομαι: erwerbe — — — Hom. πηος dor. παος *Verwandter*, aus πασος: vgl. lat. pāricida = Verwandtenmörder. — — — Andere Ableitungen davon sind »πατηρ» etc. Prellwitz härledning passar nu alldeles i stycke med vår uppfattning af brottsbegreppets, »parricidium», utveckling

[1]) Multa s. 183 anm. 108. Jfr. Voigt: Leges regiæ s. 609 ff.; XII Tafeln Bd 2 s. 794 ff. Denna åsigt hade, såsom Osenbrüggen visar, redan framstälts af Gebauer: Tullus Hostilius. 1720. s. 20 ff.

[2]) Untersuchungen. T. 1 s. 462.

[3]) Synonymen etc. (Beilage: Die lateinische Wortbildung s. 157).

[4]) Jfr. Brunnenmeister § 7, som också upptar och gillar Fröhdes derivation. Prellwitz v. παομαι.

och stärker oss således i tron, att den är den riktiga [1]). Och med antagande af att allt detta är riktigt, skulle den Numa tillskrifna lagen haft från kultursynpunkt den ofantligt stora betydelsen att *från romerska samhället legaliter aflysa blodshämnden i de fall, där den ännu skulle kunnat göra sig gällande, t. ex. om en medlem af en tribus dräpt en medlem af en annan.*

§ 4.

Sedan vi nu på konjekturens väg sökt visa, hvilken brottets, »parricidium», förhistoriska utveckling varit, öfvergå vi till den historiska rätten. Några omedelbara rättskällor stå emellertid ej heller här oss till buds, utan måste vi åtnöja oss med uttalanden i andra hand, hvilka därföre för oss få bindande värde, endast om de bestyrkas af andra och säkra fakta. De uttalanden inom romerska literaturen, som synas afse de äldsta rättsbestämmelserna, äro af Festus, en grammatiker från andra århundradet efter Kristus, och kommentatorn till Virgilius, Servius, som lefde i fjärde. Båda återgifva dråpslagar, som de tillskrifva Numa, och hvilka således skulle utgöra den äldsta till vår tids kännedom komna positiva dråpsrätten. Hos Festus [2]) heter det: »Parrici (di) quæstores apellabantur, qui solebant creari causa rerum capitalium quærendarum. Nam parricida non utique is, qui parentem occidisset, dicebatur, sed qualemcunque hominem indemnatum. Ita fuisse indicat lex Numæ Pompilii regis, his composita verbis: Si qui hominem liberum dolo sciens morti duit, paricidas esto.» Och hos Servius återgifves i kommentaren till Virgilius' Ecloga IV, 43 ett annat lagställe, som också tillskrifves Numa, och som synes vara fortsättning på den föregående af Festus meddelade lagen, så lydande: »Sane in Numæ legibus cautum est, ut si quis imprudens occidisset hominem, pro capite occisi agnatis ejus in concione offerret arietem», hvilket han fast i mindre noggranna ordalag också omtalar i sin kommentar till Virgilius' Georgica III, 387, där han utlägger Virgilius' ord: »Aries sit candidus ipse», med: »Bene ipse addidit, quasi qui aut dominus gregis sit, aut qui antea pro domino capital dari consueverat. Nam apud majores homicidii poenam noxius arietis damno luebat: quod in regum legibus legitur.» Vidare torde för att få legalställena fulltaliga i detta sammanhang böra omnämnas Festus förklaring af orden »subici aries» s. 347: »Subici aries dicitur, qui pro occiso datur, quod fit (ut ait Cincius in libro de officio juris-consulti) exemplo Atheniensium, apud quos expiandi gratia aries inigitur ab eo, qui invitus scelus admisit, poenæ pendendæ loco»; samt af orden »subigere arietem» s. 351: »Subigere arietem in eodem libro Antistius (i. e. in commentario juris pontificii) esse ait dare arietem, qui pro se agatur, cædatur».

Enligt dessa lagställen har således subjektet blott betecknats med »någon». Enligt modern rättsåskådning skulle således en hvar fysisk person kunnat vara

[1]) Enligt meddelande af Prof. Bücheler i Bonn till Brunnenmeister (l. c. s. 104 not 1) skulle Numas lag ursprungligen lydt: »Sei homonem leberom (leiberom) morte (mortei) duit, pasiceidas estod».

[2]) De verborum significatione etc. ed. Müller. 1839.

subjekt för »parricidium» och därför bestraffas. Men enligt romerska rätten undantogs härifrån hvarje icke fri man [1]). Icke fri är först och främst slafven. Han var en lefvande sak, prisgifven åt sin herres godtycke, och ingick i dennes förmögenhet liksom öfriga förmögenhetsobjekt. Hade en slaf således dräpt en person, så kunde han utan vidare därför bestraffas af sin husbonde, som alltid ansvarade för slafven, ett ansvar, hvarifrån han dock kunde befria sig genom att utlemna honom till bestraffning: »noxæ datio». Var subjektet eljes en »homo alieno juri subjectus», så kunde han dragas till ansvar och dömas af den, under hvars potestas eller manus han lydde. Denne var dock skyldig att härvid tillkalla och höra närmaste fränder, något, som till en början synes hafva varit sed, men sedan föreskrifvet i lag, och hvars uraktlåtenhet kunde medföra, att han drogs till ansvar af censorn. Så vidt man kan se, har emellertid härvid ej staten förlorat sin rätt att skrida in, om så ansågs nödigt, t. ex. om fader och fränder obefogadt frikände någon familjemedlem. Denna faderns makt erkändes ända in i kejsartiden, något, som tydligen framgår däraf, att ännu Hadrianus ej ansett sig kunna helt och hållet afskaffa densamma (L. 5 D. 48: 9).

Men liksom en »alieno juri subjectus» kunnat vara subjekt för brottet, har han ock kunnat vara objekt för detsamma och inbegripes således under begreppet »hominem liberum». Objekt har således kunnat enligt denna uppfattning vara först och främst alla de frie familjefäderna och sedermera äfven deras anhörige, manliga och kvinliga. Denna uppfattning har emellertid varit föremål för tvist. Utgående från den åsigten, att ordet »parricidium» bildats af orden »pater» och »cædere», har först och främst Brunér påstått, att parricidiumbrottets begrepp bildats på en tid, då den romerska staten i politisk mening utgjordes endast af konungen och patricierna, »patres». »Patres» var emellertid benämningen på husfäderna — »pater» = »paterfamilias» —, hvilka i denna egenskap i senaten ombesörjde de offentliga angelägenheterna. »Parricidium» var således dråp å en »paterfamilias» eller, hvilket var identiskt, å en romersk medborgare. Förmodligen, heter det s. 535, har benämningen först användts på den klient, som dödat en patricier, äfven om han ej var dråparens patronus. Genom Numas lag hade brottsbegreppet utvidgats till att gälla, ej blott om person i klientställning dräpte en patricier, utan äfven om en patricier dräpte en annan. Sedermera kom brottsbegreppet att omfatta dråp å *medlem i allmänhet af patricisk familj*. Slutligen såg man sig i och med plebejernas inträde i staten tvungen att tillerkänna dem en del rättigheter (»civitatis aliqua jura»), och ansåg man, att den första rätt, som borde tilldelas dem, var att åtnjuta lika skydd till lif som en patricier (s. 536): »parricidium» blef ock nu dråp å hvarje husfader, patricisk eller plebejisk. Ändringens betydelse var således uteslutande politisk. Och i ungefär samma riktning går Gorius [2]). Då

[1]) Jfr. i fråga om följande framställning ang. subj. och obj. för dråpsbrotten Zumpt l. c. Bd. 1 Abschn. 3 kap. 2; Geib: Geschichte ss. 82—90.

[2]) s. 41 ff.: Pars tertia: Quæ vera sit parricidii notio. Framställningen hos Brunnenmeister ej fullständig.

romerska staten, heter det, ej tillerkände fullständigt medborgerliga rättigheter åt andra än »patresfamilias,» hvilka således voro de ende, som kunde kallas »cives optimo jure, nulli juri subjecti», så var ock »parricidium» dråp å en »paterfamilias» och ej dråp af son å fader. Men i och med samhällets växande makt och kriminalprocessens tilltagande utveckling utvidgades ock brottsbegreppet till att omfatta dråp å en hvar fri man och ej blott å en »paterfamilias».

I samma riktning går Lange [1]), när han säger, att ursprungligen var »pater» namn för patricisk familjefader, därefter blef det benämning på medlemmarne af senaten, som alltid måste vara patriciska familjefäder, och slutligen användes namnet såsom teknisk benämning för de patriciske husfäderna såsom korporation. Mommsen [2]) uppvisar emellertid, att patres, — formen brukas enligt Mommsen alltid i pluralis — var den ursprungliga benämningen för senaten såsom korporation. Likställde man ordet med patricisk familjefader, så blefve det svårt förklara, huru man längre fram kommit därhän, att man sammanträngde betydelsen till patriciska senatorer. Att ordet alltid ursprungligen förekom i pluralform, visade hän på, att det betecknade en korporation, och det kunde ej de patriciske familjefäderna såsom sådana sägas vara. Denna mening har sedermera pröfvats och gillats af Karlowa [3]), Christensen [4]) m. fl., hvarföre den utan tvifvel torde få anses vara den riktiga. »Paterfamilias» och »homo patricius» hafva således, som Brunnenmeister säger, ej varit kongruenta, knapt korrelata begrepp. Men det finnes flera skäl, som tala emot den Brunér-Goriuska tolkningen. Ordet »pater» har ursprungligen ej betecknat köttslig fader. Ursprungligen har det användts i det religiösa språket om gudarne och i rättsspråket om den man, som hade en kult. I poesien användes det i fråga om personer, som man ville hedra. I denna mening är ordet liktydigt med »rex» och innebär ej föreställningen om faderskap, utan om makt, myndighet och majestätisk värdighet. Fader däremot hette »genitor» (gr. γεννητηρ, sanskr. ganitar) [5]).

Men äfven etymologien talar emot härledningen »pater» och »cædere». Redan Doederlein [6]) har påpekat, att intet enda exempel i latinska literaturen finnes, att »tr» assimilerats till »rr», ty »rr» har antingen uppstått ur »rs», »rt» eller genom fördubbling af konsonanten r efter lång vokal.

Och häremot torde ej heller den invändningen, som Pott framstält, eller att exempel på sådana öfvergångar finnas i franska språket, vara af betydelse, då det här gäller den äldre romerska tiden. Och emot Rubinos förmodan att ljudändringen skett på en tid, då språket saknat bestämda lagar, har Scherer s. 17 påvisat, att i historisk tid alla sådana ändringar försiggått efter bestämda lagar.

---

[1]) Alterthümer s. 261 ff.
[2]) Forschungen: Der Patriciersenat der Republik s. 250 ff.
[3]) I. s. 42 ff.
[4]) s. 196 f.
[5]) Fustel de Coulanges. Bok. 2 kap. 8.
[6]) Bd. VI s. 257. Jfr. Corssen Aussprache Bd. 1 s. 242 samt Pott s. 538.

Mera tvifvel torde det kunna uppstå, när det gäller att afgöra, huru förhållandet varit i fråga om klienterna [1]). Utan att här ingå på de olika meningarne om klientelsystemets uppkomst, vilja vi antaga såsom typiskt fall det, där klienten var en frigifven slaf (jfr. Mommsen s. 355): cliens (af en gammal verbalrot clu, kru, jfr. Prellwitz: κλινω, χρεας m. fl. = stöta, såra, böja) synes beteckna en, som är böjd och således lyder. I Rom var han delaktig i familjens kult, liksom senare i gentil- och curial samt tribuskulten, och var upptagen i dess religion, hvarifrån man ock kan härleda den nära förbindelse och ömsesidighet i pligter, som förefans mellan klienten och patronen, och hvilka voro af betydligt innerligare och högre beskaffenhet, än de, som förefunnos kognaterna emellan, ett förhållande, som tydligt tog sig uttryck i satsen: om patronen handlar orätt emot klienten, så vare han »sacer», hemfallen åt familjegudarnes hämnd, emedan han brustit i pietet, kränkt »fides» (klientelförhållandet = »in fide esse», Mommsen s. 355). Sammanhåller man denna klientelförhållandets religiösa karaktär, tro vi, att klienten intagits inom slägtföreningarnes rättsskydd, en uppfattning, som styrkes af Mommsens framställning af klientelförhållandet i ofvan citerade arbete, hvartill vi hänvisa.

Till de frie räknades vidare på grund af »jus gentium» medborgare i de samhällen, med hvilka Rom knutit gästvänskapsförbindelse [2]), såsom t. ex. de latinska stammarne [3]). Från de fries tal voro däremot »servi» [4]) helt och hållet uteslutna. De kunde således ej vara objekt för »parricidium». Fastmera ansågs dråp å främmande slaf såsom »damnum injuria datum», således såsom ingrepp i ägarens förmögenhet [5]).

§ 5.

Vi öfvergå därefter till den romerska rättens bestämmelser angående den verksamhet, som förorsakat en annan menniskas död. Rättskällorna innehålla ej något särskildt därom, i det de verb, som användas: »morti duit» och »occidisset», endast synas antyda, att det fordrats, att en persons död framkallats genom en annan persons förhållande, detta må nu hafva framträdt i positiv handling eller däri, att personen i fråga undandragit sig vara verksam i de fall, där detta ålegat honom. Vi hafva emellertid uttalanden af rättslärare från kejsartiden, som synas påvisa, att man för ingen del inlagt sådant innehåll i verbet »occidere». Sålunda säger Salvius Julianus, Hadrianus' samtida, L. 51 pr. D. 9: 2, att »occidere» föreligger, om någon »adhibita vi et quasi manu causam mortis præbuisset», ett yttrande, som ytterligare förklaras af Ulpianus L. 7 § 1 D. 9: 2, då han säger, att den är »occisus», som man dödat »gladio sive etiam fuste vel alio telo vel manibus, vel calce vel capite». Man har således ännu så sent tolkat ordet »occidere» rent formelt, det vill säga: en person

[1]) Mommsen: Forschungen: Die römische clientel ss. 355—390.
[2]) Mommsen: l. c. ss. 326—354: »Das römische Gast-Recht»; Geschichte 1. kap. VI.
[3]) Rein l. c. s. 174.
[4]) Schmidt: »Von der Delitsfähigkeit der Sclaven nach Röm. Recht.» 1873.
[5]) Labeo II Bok 1: IV: »Die Persöhnlichkeit des Sklaven».

har gjort sig skyldig till en annans död genom omedelbart positivt personligt våld. Och ännu sedan Lex Cornelia trädt i kraft, märkes en viss tveksamhet i fråga om tolkningen af det i Lex Aquilia ensamt stående »occiderit». Vi tro därföre, att man med den så att säga primitiva uppfattning, som otvifvelaktigt alltid finnes på ett samhälles äldsta utvecklingsstadium, här uppfattat lagens bud rent formelt, och att således för parricidium fordrats, att döden åstadkommits genom yttre och omedelbar kroppslig inverkan.

I sjunde bandet af »Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft» har emellertid Loening s. 654 ff., såsom anmälare af Brunnenmeisters af oss så ofta anförda arbete i fråga om »parricidium», framstält en i hög grad originell åsigt, hvilken, då den just tar till utgångspunkt handlingens beskaffenhet, torde böra i detta sammanhang omnämnas. Anmälaren påpekar, att det gemensamma felet hos alla äldre författare varit, att de uteslutande fästat sig vid första sammansättningsleden i »parricidium», således sökt betydelsen af Numas lag i objektets särskilda beskaffenhet (»pater», »parens», »paterfamilias», »par»). Objektet för »parricidium», ordet må nu tolkas huru som helst, innefattas emellertid alltid under begreppet »liberum hominem». Hade således lagstiftarens mening varit att utvidga begreppet »parricidium» åt detta håll, hade detta utan tvifvel särskildt uttryckts genom tilläggande af ett biord, t. ex. »quemcunque». Då så ej skett, kan ej skilnaden ligga i objektets särskilda beskaffenhet, utan på handlingens sida. »Parricidium» betyder ordagrant i motsats till »necare», att gerningsmannen genom användande af personligt våld gentemot en annan person slagit ihjäl, nedgjort honom. Gentemot detta brott hade nu genom Numas lag stälts ett annat, där dödsorsaken ej i första hand varit utöfvande af omedelbart personligt våld, utan användande af andra dödsbringande medel, t. ex. hufvudsakligen gift, och skulle således gerningsmannens verksamhet bestå just däri, att han genom att sätta dessa krafter i rörelse förorsakat en annans död = »mortis causam præbere». Begreppet »parricidium» skulle således redan genom Numas lag fått samma utsträckning, som det sedan fick genom Lex Cornelia. Vi tro icke, att förhållandet varit sådant. Sålunda har först genom interpretation verbet »occidere» fått en sådan betydelse i Lex Aquilia, i det den i äldsta tiden blott betecknade omedelbart tillfogad skada, »damnum corpore corpori datum».

Men vidare erfordras, att en persons förhållande, hvarigenom en annan tillskyndats döden, skall hafva varit rättstridigt, d. ä. hafva skett emot rättsordningen inom det samfund, gerningsmannen tillhört, m. a. o. det får ej i det konkreta fallet föreligga någon straffrihetsgrund [1]).

Sådana straffrihetsgrunder föreligga först och främst i de få fall, där lagen undantagsvis tillåter den annars i allmänhet afskaffade självhämnden. Lagen prisger i dessa fall a priori personen i fråga till förmån för den kränkte, som får taga

[1]) Rein ss. 132—144, 835—856; Abegg: ss. 122—220; Osenbrüggen ss. 240—242; Brunnenmeister ss. 141—156; Fustel de Coulanges: Bok 1 kapp. 3, 4; Bok 2 kapp. 8, 9, 10; Sanio: Observationes s. 18 ff.

den andres lif utan att därföre drabbas af dråpsansvar. Sålunda har man först och främst rätt att döda den nattlige tjufven: »Si nox furtum faxsit, si im occisit, jure cæsus esto», heter det i tolf taflornas lag, Tab. VIII: 12, en bestämmelse, som säkerligen är uttryck för den äldre rättsuppfattningen [1]). Anledningen till stadgandet ligger i öppen dag. Man kan nämligen utan tvifvel präsumera, att den, som är nog djerf att nattetid smyga eller bryta sig in i annans hus och gård, ej skall rygga tillbaka för någonting, blott han vinner sitt syfte. Ett sådant inträngande involverar därför alltid personlig fara för de innevarande, som ock, då det i nattens mörker väl alltid torde blifva svårt att mäta farans vidd, af sed och lag fått sig medgifvet att möta faran med äfven de kraftigaste medel, genom att alldeles förinta, slå ihjäl den inträngande, som då är med rätta ihjälslagen: »jure cæsus» [2]). I talet Pro Tullio § 47 har Cicero uttryckligen i detta fall likstält med »fur» »prædo» och »latro», hvilket väl äfven utan detta uttalande följt af sakens natur. Att såsom Abegg, fordra, att stölden i detta fall med nödvändighet skall vara »furtum rei», är väl knappast rimligt; ty huru skulle den innevarande kunna afgöra på förhand, om tjufven åsyftat »furtum rei», »usus» eller »possessionis». Att »furtum rei» däremot varit det vanligaste och därför kan anses såsom det typiska fallet, är en annan sak.

Vidare hade man för det andra rätt att döda om dagen den tjuf, som försvarade sig med vapen, men man skulle då ropa, så att andra kunde höra och komma till (Tab. VIII: 13). Fallet är tydligt. Tjufven gripes på bar gerning. Man vill återtaga det stulna godset, men han sätter sig till motvärn med vapen i hand. Då är hans lif förverkadt: han kan saklöst dödas. Fallet torde snarare kunna betraktas såsom ett medgifvet preventivmedel för att förekomma nöd, således såsom en tidigare inträdande nödvärnsrätt, än såsom självhämnd. Denna den äldre rättens uppfattning har icke längre fram kunnat vidmakthållas. Såväl Paullus som Ulpianus tala om inskränkningar, den förre, i det han medgifver, att handlingen är straffri: »lege non tenetur», men bättre hade varit, heter det, att man gripit tjufven och öfverantvardat honom åt myndigheterna; den senare, i det han låter gerningsmannen blifva straffri, om han dödat under inflytande af fruktan, men annars låter honom svara »Lege Cornelia» [3]).

För det tredje gäller det såsom en urgammal regel, att husfadern har befogenhet att döda den, som han påträffade »in flagranti» skändande en familjemedlems ära. Otukten ansågs såsom en kränkning af familjereligionen, den oskärade husets härd och nedkallade öfver familjen gudarnes vrede. Och i ännu högre grad gäller detta om äktenskapsbrottet. Familjekultens första regel var, att kulten skulle öfvergå från far till son, och att familjegrafven endast fick innesluta familjemedlemmar.

---

[1]) Antell § 4.

[2]) Seeger: Abhandlungen §§ 7–9; Antell § 5; Zumpt 1. s. 126; Ihering: Geist I §§ 11; 11 a; Platner: quæstio IV; Pernice: Labeo s. 22 ff.; Philippi 1. cap. 1: 6.

[3]) Collat: Tit. VII. kapp. 2, 3. Jfr. 2 Moseb. kap. 22 v. 2, 3: »Om en tjuf beslagen varder, att han bryter sig in och får hugg till döds, så skall ingen blodsrätt gå öfver dråparen. Men är solen öfver honom uppgången, då skall man blodsrätten gå låta.»

Genom äktenskapsbrottet ej blott oskärades härden, utan var det äfven fara värdt, att en främling därigenom kunde införas i familjen, som således skulle kunna utslockna, utan att man visste det, och därmed var det slut med familjefädernas salighet. I Manus' lagar hette det ock: äktenskapsbrottets son tillintetgör i detta lifvet och i det tillkommande de offer, som hembäras åt de aflidnes andar.

I öfverensstämmelse med denna uppfattning gå ock de äldsta romerska rättsbestämmelserna [1]) härom, hvilka, återgifna hos Dionysius Halikarn. 2: 25, tillskrifvas Romulus och således med andra ord äro uråldriga: »Romulus una tantum lege lata ad modestiam adduxit uxores. Quæ lex haec erat: uxorem quæ nuptiis sacratis (confarreatisve) in manum mariti convenisset, communionem cum eo habere omnium bonorum et sacrorum. De his cognoscebant cognati cum marito: *de adulteriis* et si qua vinum bibisse argueretur. *Hoc utrumque enim morte punire Romulus* concessit.» Och hos Plutarch (Rom. 22) heter det: »Constituit quoque leges quasdam, quarum illa dura est, quæ uxori non permittit divertere a marito, at marito permittit uxorem repudiare propter veneficium circa prolem vel falsationem clavium *vel adulterium commissum*».

Enligt dessa bestämmelser har således mannen haft rätt att efter hållet familjeråd döda hustrun, om hon begått äktenskapsbrott, eller enligt Plutarch att helt och hållet förskjuta henne, hvilket emellertid måste ske genom en ny religiös akt, »diffarreatio», verkställd inför husets härd. Man kan tänka sig, att detta här föreskrifna förfaringssätt gälde, om de brottslige ej grepos på bar gerning. Hade detta däremot skett, så hade såväl fader som make rätt att utan vidare döda de brottslige. Enligt Quinctilianus V: 10, 104 skulle i detta fall båda dödas: »Lex — — prohibet adulteram sine adultero occidere». — Jfr. Rein s. 836 ff. Och samma åsigter låter Gellius X: XXIII Cato uttala. Dessa bestämmelser öfvergingo till stor del i Lex Julia (17 p. Chr): »et quidem primo capite de adulteriis prioribus legibus pluribus abrogat» (Paullus: Collat. 4: 2). Det ansågs nödvändigt att till stäfjande af det öfverhandtagande sedeförderfvet återupplifva i minnet den gamla lagstiftningen, naturligtvis med de förändringar, som betingades af den förändrade tidsandan. Enligt den senare lagstiftningen tillkommer rätten att dräpa äktenskapsbrytaren först och främst make och sedermera äfven fadren, så vidt de brottslige gripas i huset (»patris generive») på bar gerning (»in ipsa turpitudine») [2]). Men då fadren utan inskränkning har rätt att döda båda, får mannen döda äktenskapsbrytaren (»adulterum»), endast om han hör till s. k. »viliores personæ». —

Men dråp kan äfven vara straffritt, därföre att handlingen i vissa fall ej anses rättstridig. De vigtigaste bland dessa voro för det första, då dråpet utöfvades i rätt nödvärn. Det är, heter det hos Cicero: Pro Milone 4, en ej skrifven, men medfödd lag, som vi ej inlärt, utan hämtat från naturen, att, om vi råka i någon fara för

---

[1]) Voigt: Leges regiæ § 3: 1, § 6; Bruns: Leges regiæ s. 5 f. Latinska öfversättningen efter Bruns.

[2]) Legg. 20—24 D. 48: 5. Paullus: R. Sent. Tit, 26. Collat. 4: 12, 4.

vårt lif eller blifva utsatta för ovänners eller röfvares våld eller vapen, alla de sätt, hvarpå vi kunna rädda oss ur faran, äro hederliga. Ty under vapenlarm tiga lagarne — »inter arma silent leges» — och kräfva ej lydnad, ty den laglydige bör hellre befrias från orättvist straff än utstå ett rättvist. Samma uppfattning gör sig ock gällande hos Ulpianus, när han i inledningen till Digesta 1: 3 säger, att det är folkrätt, att man värjer sig mot våld och misshandel. Vi hafva emellertid inga uttryckliga bestämmelser härom i den äldsta rätten, förmodligen därföre att det ansågs ligga i sakens natur. Och har rätten ej helt och hållet afskaffat eller kunnat afskaffa självhämnd, så är det tydligt, att den också erkänner individens befogenhet att afvärja orättmätiga angrepp på honom tillkommande rättigheter. Och med Brunnenmeister s. 144 kan man ock anse, att så snart som den ena sidan i självtägten, nämligen »vindicta» eller hämnden, kan i hufvudsak upphäfvas, så följer af sig själf, att dess andra sida, »tuitio», träder fram såsom ett färdigbildadt rättsinstitut, som i princip erkännes, fast gränserna för dess tillämplighet kunna få vidare eller inskränktare omfattning. För öfrigt kan aldrig en lagstiftning på dess äldre och outvecklade stadium med den specialiserande tendens, som då genomgår densamma, komma till någon generell nödvärnsteori. En sådan kan först uppstå på ett mera framskridet stadium, då man hunnit inse vådan af kasuistisk lagstiftning. Från denna synpunkt sedt och på dessa skäl skulle vi kunna gå in på Pernices [1]) sats, att i romarrätten en egentlig omfattande nödvärnsteori ganska långsamt utvecklat sig, men då är detta förhållande ej något för romarrätten specifikt utmärkande, utan en företeelse, som gått och går igen hos alla folk — t. ex. det svenska.

För det andra blifva de dråpshandlingar straffria, som husfadern såsom sådan på grund af sin straffande makt begår [2]). Äfven här tillskrifvas bestämmelserna Romulus. Dionysios (2: 26, Bruns s. 6) berättar nämligen, att Romulus gaf fadren oinskränkt makt öfver sonen — »idque toto vitæ tempore» — vare sig att hålla honom fängslad eller att piska honom eller använda honom till landtliga arbeten eller till och med att döda honom [3]). Så länge den gamla husreligionen bibehöll sig i oförsvagad kraft, var hvarje familj rättsligt sedt ett litet autokratiskt styrdt samhälle, där familjefadren »är härdens prest och arfvinge, förfädernas fortsättare, afkomlingarnes stam, innehafvare af kultens hemliga bruk och bönens hemliga formler» (Fustel de Coulanges). Gent emot fadren äro alla, som finnas i huset, rättslösa. I sin egenskap af religiöst öfverhufvud har familjefadren först och främst rätt att vid barnets födelse erkänna eller förskjuta detsamma, en bestämmelse, som otvifvelaktigt, såsom ofvan antydts, härledde sig från nödvändigheten att bevara familjekulten från främmande element. Han har äfven oinskränkt domsrätt öfver alla

[1]) Labeo II s. 21.

[2]) Ihering: Geist 2: 1 §§ 32, 33; Mommsen: Geschichte 1. Bok 1 kap. 5; Fustel de Coulanges: Bok 2 kapp. 8, 9.

[3]) Gellius V: 19, 9; Collat 4: 8; L. 10 C 8: 47; Cicero pro domo. 29; Dionysios Halik. 8: 79; Dio Cassius 37: 36.

familjens medlemmar, fast han sedermera måste vid densammas utöfvande förut hafva tillkallat och hört ett familjeråd, som skulle vara sammansatt af agnater, men i vissa fall äfven af cognater, hvilket familjeråd emellertid blott hade rådgifvande röst. Iakttogos ej dessa former, föreskrifna till en början af sed, men sedan af rätten [1]), kunde denna underlåtenhet ådraga husfadern t. o. m. straff, hvilket då ålades af censorn, som kunde straffa honom, om han missbrukade sin husfaderliga makt vare sig genom öfverdrifven hårdhet eller flathet [2]). Rätten att straffa kvarstod emellertid ända långt fram, fast missbruk af densamma var förbjudet [1]).

Hvad särskildt beträffar rätten att döda eller utsätta det nyfödda barnet [3]), berättar Dionysios (2: 15, Bruns l. c.), att Romulus, tvungen af nödvändigheten att sörja för statens tillväxt, påbjudit, att man skulle uppfostra all manlig afkomma och förstfödda döttrar, att man ej fick döda något barn, innan det fyllt tre år, så framt ej barnet föddes ofärdigt (»mutilus») eller var missfoster redan vid födseln, ty ett sådant kunde fadren utsätta, sedan han förut visat det för fem grannar, som gillat hans uppfattning. Den, som bröt emot dessa bestämmelser, kunde åläggas att till staten afträda halfva sin förmögenhet samt få undergå jämväl andra straff. I samma riktning gick ock tolf taflornas lag, som blott tillät att utsätta bräckliga och vanskapliga barn (Tab. IV: 1). Enligt Livius, hvilken, såsom bekant, fästat mycken uppmärksamhet vid ritualrätten, ansågs den omständigheten, att ett missfoster födts, såsom ett fruktansvärdt järtecken, som måste försonas medelst religiösa ceremonier och fostrets dödande, en uppfattning, som också verkligen tagit sig uttryck i språket, där »prodigium» betyder såväl järtecken som missfoster. I fråga om utsättning i andra fall, se vi flerestädes hos författarne, hurusom den på sed och husreligionen grundade rätten fortfar, ehuru lagstiftningen sökt stäfja densamma. Sålunda berättar Dio Cassius, att Octavianus' fader ville utsätta denne, emedan det förutsagts, att han skulle blifva Roms herskare, och Julias barn, afladt i otukt, utsattes enligt Suetonius på morfaderns, Augustus', befallning. Under kejsartiden tilltog oskicket allt mera, så att man såg sig tvungen att uppträda emot detsamma med allt mera skärpta straffbestämmelser, utan att man med säkerhet vet, när första förbudet skedde. Det sista förbudet återfinnes i Justinianus' 153 Novell.

För det tredje ansågs ej straffbart dråp föreligga, då någon borgenär begagnade sig af sin rätt att låta personalexekutionen gentemot den försumlige gäldenären framträda däri, att han beröfvade honom lifvet, en bestämmelse, om hvilken Gellius XX: 1 säger, att den var »horrifica atrocitatis ostentu novisque terroribus metuenda, — — nam si plures forent, quibus reus esset judicatus, secare si vellent atque partiri corpus addicti sibi hominis permiserunt» (majores). Inom literaturen [4]) hafva mångfaldiga försök gjorts att tolka lagens bestämmelser på annat sätt, såsom t. ex.

[1]) Brunnenmeister s. 146.

[2]) Mommsen: Staats-Recht II: 1: Die Censur ss. 331—469.

[3]) Voigt: XII Tafeln. 897; Leges Legiæ § 5; Rein ss. 445—449.

[4]) Abegg § 46; Mommsen: Geschichte 1 kap. X1; Puchta 1 § 179. Jfr Shakespeares teckning af Schylock; Kohler 1.

att det här vore fråga om en delning af gäldenärens förmögenhet, ej af hans person, försök, hvilka Niebuhr II s. 670 betecknat såsom förvända och osanna. Hela stadgandet, hvarom man knapt vet mera än genom Gellius' berättelse [1]), har sannolikt på grund af hela sin beskaffenhet kommit sällan till tillämpning och har sedermera ersatts genom en ny exekutionsstadga.

För det fjärde torde i detta sammanhang böra nämnas den rätt, som enligt sagorna förefans att döda eller utsätta ålderstigna personer, som fyllt 60 år. Under ordet »sexagenaria» har Festus sammanfört hvad som på hans tid därom berättas. Med rätta påpekar Ihering: Vorgeschichte s. 53 f., att denna sed, som omtalas hos germaner, slaver och eranier, alls icke funnits eller kunnat finnas i Rom, där redan misshandel å föräldrar medförde sacertet eller en religiös aktförklaring. Af Festus' berättelse framgår ock i de många åsigter härom, som han berättar funnits, att man på hans tid saknat någon på verklighet grundad uppfattning om, huru förhållandena varit. Festus påstår bland annat, att, när seden afskaffades att störta ålderstigna från »pons sublicius» i Tibern, hade man af vördnad för de gamla bruken i stället beslutit att kasta säfdockor i Tibern. Ampère [2]) behandlar frågan i sammanhang med sagorna om Herkules och Evander och påpekar, att detta bruk helt säkert var en reminiscens från de i äldsta tid förekommande menniskooffren, hvilka enligt sagan afskaffades vid republikens början af Brutus, fast de sedan flera gånger förekommo, t. ex. efter slaget vid Cannæ, då man på »Forum boarium» lefvande begrafde en gallisk man och kvinna och en grekisk man och kvinna, och under Cæsars samt ännu under Plinius' tid.

Slutligen inträdde icke dråpsansvar för den, som dödade en »homo sacer», d. ä. den, som förklarats i religiös, hvarmed senare följde äfven verldslig akt [3]). Denna medförde, att personen i fråga kunde utan vidare dödas af en hvar. I grund och botten torde man väl knapt ansett sacerteten såsom ett straff i profan mening, ty straffets ändamål är enligt sakrala straffteorien att rena brottslingen från skuld och försona honom med de vredgade gudarne och därmed i andra hand med medmenniskorna. Men den, som föll offer på grund af sacerteten, fick aldrig ett så försonande slut. Han dog, som han lefvat, afskydd af gudar och menniskor och utan att vara med dem försonad. Hans död ansågs såsom åstadkommen af underjordens dystra gudamakter själfva, hvilka antingen pinat honom, så att han i sin förtviflan själf burit hand på sitt lif, eller slagit honom med sjukdomar, så att han långsamt tynat bort, eller störtat honom i lifsfara, där han omkommit, eller kanske slutligen förmått en annan person döda honom, hvarvid denne endast ansågs såsom gudarnes verktyg. Till en början var sacerteten en aktförklaring af endast religiös

[1]) Jfr dock tvänne hos Abegg s. 211 anförda källställen från Quintilianus och Tertullianus.

[2]) Bd. 1 s. 160 ff.

[3]) Ihering: Geist. Bd. 1 Bok 1: III: Das religiöse Princip mit seinem Einfluss auf Recht und Staat; Lange: De conseratione; Huschke: Multa ss. 145—198; Bouché: s. 195 ff.; Voigt: XII Tafeln 1 § 51; Geib: Lehrbuch § 5; Mommsen: Staatsrecht. 11: 1: Die sacrale judication ss. 47—59; Geschichte 1. Bok 1. kap. XII.

natur, men sedan den efter republikens införande utvidgats till att gälla allt flera brott, förenades med densamma verldslig akt: »sacer esto cum familia pecuniave». Och från denna tid utbildade sig ock föreställningen om en hvars ej blott rätt, utan t. o. m. pligt att döda den i akt förklarade, om hvilken det heter: »juste cæsus». Det är ock denna uppfattning, som tar sig uttryck hos Festus verb. »sacer», när han säger, att om någon dödat den, som genom folkbeslut förklarats sacer, så var han ej dråpare: »parricida ne sit».

I alla dessa nu uppräknade fall ansågs dråpshandlingen ej såsom dråp, var ej straffbar, därföre att den ej var rättstridig, emedan den var grundad i högre etiska pligter, som måste gå framför den allmänna rättsordningens upprätthållande.

Hade emellertid en person beröfvat en annan lifvet, och förelåg ingen straffrihetsgrund, var handlingen rättstridig. Rekvisitet rättstridighet hafva vissa författare till och med ansett ingå i sjelfva benämningen på brottet. Sedan redan Doederlein [1]) förklarat att »parricida» ej betydde fadermördare, utan en illasinnad mördare (»arger Mörder»), hvarföre stammen i ordets första hälft ej var πατηρ, utan περσαι, så uppträdde emot honom upprepade gånger Osenbrüggen [2]) och förklarade första sammansättningsleden vara παρα (sansk. para) i samma betydelse som i παραπρεσβευω = förvalta ett gesandtskap på förvändt sätt. Prefixet betecknade öfverhufvud, att något skedde förvändt. Af παρα hade blifvit det latinska per t. ex. »perjurus» = den, som svär falskt. »perfidus» = den, som visar trolöshet, »perfuga» = den, som i förrädlig afsigt öfvergår till fienden och »perduellis» = den elake fienden. Funnes en form »percidium», så härleddes den af παρα. Att härleda »paricida» på samma sätt vore väl något betänkligt med hänsyn till *i* i andra stafvelsen, men ginge för öfrigt förträffligt. Och man kunde tänka sig många skäl, hvarför παρα ej blifvit per såsom i »perfidus», »perjurus». Dels kan ordet »percidium» synts Romarne såsom ett illaljudande ord (»eine kakophonie»), och dels kunde man tänka sig formen »paricida» såsom ett mycket gammalt juridiskt ord, som på grund däraf bibehållit sin ursprungliga form oaktadt begreppets vexling. I anslutning till Osenbrüggen uttalade Mommsen (Zeitschrift f. Alterthumswissenschaft 1845) den förmodan, att »parri» (pari) vore sanskritordet para (para-s = alius): »paricidium» = »alterius cædes» i motsats till »suicidium»). I sin Geschichte 1. s. 148 öfversätter han emellertid »parricida»: »der arge Mörder» och synes således hafva accepterat Osenbrüggens tolkning. Att emellertid Osenbrüggens tolkning ej kan anses riktig hvarken från formell eller materiell synpunkt, följer indirekt af vår föregående framställning och har dessutom af Brunnenmeister redan, som vi tro, till full evidens ådagalagts, hvarföre vi tillåta oss här blott hänvisa till hans arbete (§ 6).

Det återstår att i detta sammanhang behandla den af ålder förefintliga stridsfrågan, om försök till »parricidium» varit straffbart i den äldre romarrätten [3]). I sin

[1]) s. 156.

[2]) Zeitschrift für Alterthumswissenschaft. 1841 s. 98 och i Kieler philol. Studien 1841 s. 250 ff.

[3]) § 5 ff.; Luden: Bd. 1 kap. 2; Cropp; Commentatio de præceptis juris Romani circa puni

afhandling om försök hade Cropp uttalat sig för dråpförsökets straffbarhet. Han hade därföre stödt sig på trenne förmodade lagställen ur tolf taflornas lag: 1) »Ne quis hominem indemnatum occidito, *hominisve occidendi causa* cum telo esto — — — paricida esto» (förmodl. Tab. IX: 6); 2) »Qui malum carmen incantassit, paricida esto» (Tab. VIII: 1); 3) »Qui malum venenum fascit duitve, paricida esto» (Tab. VIII: 25). Enligt Cropps framställning skulle således en person straffats för mord, som antingen i uppsåt att döda beväpnat sig med vapen eller som väl i samma syfte öfver en annan nedsvurit förbannelse (»carmen malum incantassit») eller som slutligen tillredt gift för att bibringa en annan. Sedermera har Dirksen i sin förträffliga öfversigt öfver försöken till restituerande af tolf taflornas lag upptagit bland andra äfven de af Cropp åberopade källställena och kommit, med hänsyn till deras lydelse, åtminstone ej till det resultat, hvartill Cropp kommit [1]). Emot Cropps framställning uppträdde senare såväl Sanio som Luden, som båda hade Dirksens arbete bakom sig, och sökte vederlägga densamma. I den äldsta romerska rätten betraktade straffrätten, heter det, intet annat än den genom brottet åstadkomna materiella skadan, men tog ingen hänsyn till den större eller mindre ondska, som framkallat brottet, eller om detta var begånget af vårdslöshet och lättsinne. Därföre har man ej häller vid en förefintlig rättskränkning fästat någon betydelse vid, om gerningsmannen verkligen lyckats realisera allt hvad han ville, eller om han ej möjligtvis åsyftat något annat och mera. Men därmed är det ej sagdt, att dråpförsök skulle blifva straffria. Tvärtom kunde, om kroppsskada uppstått, gerningsmannen straffas »poena injuriarum» (Luden ss. 57—66). Enligt dessa författare har således romerska rätten ingen allmän formell lag öfver försökets straffbarhet. I hvarje fall, där straff finnes föreskrifvet för hvad, som enligt modern rätt skulle ligga under försöksbegreppet, betraktas detta såsom ett självständigt fullbordadt brott. På det hela hafva senare författare, såsom Köstlin och Baumgarten, anslutit sig till dessa åsigter och närmare utvecklat deras konsekvenser, hvilket särskildt gäller om Köstlin. Grunden till romerska rättens hållning, heter det Köstlin s. 124 f., ligger i den djupa, hela romerska straffrätten genomträngande tanken, att Staten blott har att straffa den brottsliga viljan, den må nu hafva anstiftat större eller mindre skada, förutsatt blott, att den varit i det yttre förnimbar. Och häri ligger grunden till, att handlingar, som enligt modern rätt antingen skulle komma att straffas såsom försök eller t. o. m. blifva straffria, enligt romersk rätt, straffas såsom fullbordade brott. Utan tvifvel är allt detta icke origtigt. För vår del tro vi emellertid, att det med så godt som nödvändighet följer af romerska straffrättens specialiserande och kasuistiska tillvägagångssätt, att den ej kom att utbilda någon generell regel om försökets straffbarhet. Vi tro vidare, att Cropp har i detta fall, liksom författare i allmänhet annars, i hög grad öfverdrifvit romerska rättens objektiverande tendens, i det han tillagt den andra eller sakrala perioden i den italienska straffrätten samma karaktär, som den första

endum conatum delinquendi. 1813 s. 36 ff.; Lelièvre: s. 45 ff.; Köstlin: Mord s. 87 ff.; Baumgarten: s. 5 ff.

[1]) Dirksen: Uebersicht s. 615 ff. Jfr. Bruns: Fontes ss. 20, 23, 24.

otvifvelaktigt hade. Man har därföre förbisett, att för straffrätt med sakral karaktär med nödvändighet följer beaktande af brottets subjektiva sida. Skuldsidan eller skuldmomentet i brottet får emellertid större betydelse, ju mera straffrätten genomsyrats af sakrala element, såsom fallet ju otvifvelaktigt varit i den kanoniska rätten.

§ 5. a.

Öfvergå vi därefter till frågan om det subjektiva rekvisitet i »parricidium», så har detta, såsom vi sett, betecknats med orden »dolo sciens» och »imprudens», uttryck, hvilkas betydelse hos de rättslärde framkallat mycket stor tveksamhet. Sålunda anser Voigt, att »dolo» säkerligen haft »malo» till epitet, och att det beror antingen på förfalskning eller vårdslöshet hos kommentatorn, att detsamma ej återfinnes i texten. Det officiella rättsspråket hade dessutom aldrig känt till uttrycket »dolo sciens», och tolf taflornas lag ej heller uttrycket »dolo» i stället för »dolo malo» [1]). Pernice tviflar också på textens riktighet och påpekar, att, om den förefunnits i sådant skick, detta endast visade, att det i senare språkbruket gängse uttrycket »dolus malus» ännu ej utbildat sig [2]). Däremot hade »imprudens» troligen förefunnits redan i sakralrätten, fast det ej ingått i tolf taflornas lag [3]). Rudorff anser, att lagen på grund af sitt framhållande af »dolus» måste hafva varit af relativt ungt datum [4]), en mening, som ock delas af Brunnenmeister s. 116 ff., som tror, att dolus ursprungligen ej varit markeradt i texten (»Si hominem liberum morti duit, parricidas esto»), utan ditsatts först af senare författare för att markera skilnaden mellan »parricidium» och »cædes imprudenter facta». Huru saken, formelt sedt, förhållit sig, torde väl knapt med nu tillgängligt material kunna med säkerhet afgöras. Materielt sedt, är väl det åtminstone säkert, att lagen i sin ursprungliga form skiljt mellan hvad som skett »imprudenter» och dess motsats, ty det vore en ren orimlighet att tänka sig, att lagen talat om hvad som skett »imprudenter», men ej känt till begreppet »prudenter». Endast det förra ansågs såsom icke grundadt på gerningsmannens vilja och således såsom försonbart. Troligt är vidare, att i tolf taflornas lag förefunnits uttrycket »sciens prudensque» [5]). Det är därföre ej osannolikt, att en sådan uppfattning om dolusbegreppet också ingått i Numas lag, äfven om den ej fått formelt uttryck i densamma. För »parricidium» har därför, tro vi, först och främst erfordrats uppsåt, d. ä. vilja att beröfva en annan lifvet genom sin handling, men vidare äfven insigt i handlingens rättstridighet. Det får således ej enligt gerningsmannens uppfattning föreligga något, som beröfvar handlingen dess egenskap af rättsstridighet. Mera tvifvel kan det finnas, om gerningen nödvändigt måste hafva skett med beräkdt mod, eller om »parricidium» föreligger, äfven om den skett blott af hastigt mod. Flera tro, att gerningen bort ske med beräkdt

[1]) XII Tafeln II: 794 not 4; Bedeutungswechsel s. 45 ff.
[2]) Labeo II: 62.
[3]) Labeo II: 240.
[4]) II: 370.
[5]) Voigt: Bedeutungswechsel. s. 42 f.

mod, d. ä. efter föregående öfverläggning, hvilket ock synes hafva tagit sig uttryck i de omskrifningar, som esomoftast förekomma i stället för dolus: »sciens prudensque», »data opera», »consulto» etc., och detta öfverensstämmer också med den äldre uppfattningen af dolusbegreppet såsom något listigt, hemligt tillvägagående, hvilket åter med nödvändighet förutsätter öfverläggning. Först med ett dylikt förfaringssätt skulle då gerningsmannen visat ett sådant sinnelag, att gudarnes vrede öfver hans ondska ej kunnat försonas på annat sätt än medelst offrande af honom själf, och har han ej kunnat genom erbjudande af andra offergåfvor vinna en sådan försoning, en uppfattning, åt hvilken Cicero gifvit tydligt uttryck i »De Legibus» I: 14, 40: »impietatum nulla expiatio est — ut eos agitent insectenturque furiæ»; II: 9, 20: »impius ne audeto placare donis iram deorum»; och Macrobius I: 16, 10: »prudentem expiare non posse, Scævola pontifex adseverabat» [1]). Å andra sidan låter detta dock sig icke bevisa af det material, som står oss till buds. Tvärtom skulle man, när man genomläser skrifter af Cicero, Seneca m. fl., t. ex. »Rhetorica ad Herennium», blifva böjd anse motsatsen. Antager man nämligen rekvisitet öfverlagdt uppsåt såsom nödvändig fordran för »parricidium», så måste utom parricidiumbrottet falla hvarje dråp, som ej verkställts med öfverlagdt uppsåt, således viljadråp, utfördt i affekt, och det dråp, som sker genom uppsåtlig misshandel, men utan afsigt att dräpa, samt dråp af vållande i ordets egentliga mening och slutligen vådadråp. I nyss anförda skrift påvisar emellertid Cicero, att, om man vill söka få en för ett brott anklagad, frikänd, emedan han ej handlat »consulto», bör man visa hän på orsaken till det tillstånd, hvari handlingen föröfvats. Skulle en person nämligen få anföra såsom ursäkt, att han handlat »iracundia inductus aut adolescentia aut amore», så skulle däraf otvifvelaktigt blifva följden, att »impune maxima peccata dilabentur» [2]). Och, så vidt man kan se, beror det alldeles på missförstånd, när man vid utredningen af frågan om straffbart vållandedråp i justinianska rätten anför, att »impetus», således det affektuösa dråpet, alltifrån »Lex Julia de adulteriis» medfört straff, och att affekt först då utsöndrats ur casus. Det är i själfva verket här fråga om något helt annat. Den oinskränkta rätt, som i äldre tid tillkom den äkte mannen att straffa sin hustru och utkräfva hämnd å hennes älskare, på grund af att de oskärat husets härd, ansågs tillkomma honom såsom vårdare af familjekulten. Att han, om han begagnade sig af sin rätt till att döda förföraren, blef straffri, berodde icke på någon förefintlig subjektiv straffrihetsgrund, såsom att handlingen var utöfvad under inflytande af affekt, utan på det objektiva faktum, att handlingen ansågs påkallad af sedliga och religiösa motiv. När nu denna rätt inskränktes genom »Lex Julia de adulteriis» till endast vissa fall, så hade dock fortfarande dessa samma natur. Gerningen förblef fortfarande i tillämpliga fall straffri, på grund däraf att den ej ansågs rättstridig. Genom Lex Julia har följaktligen

[1]) Jfr. Binding: Normen II §§ 50, 54; Pernice: Labeo II: 60 ff.; Leist: G. I. R. G. s. 324 ff.; Commentar § 1622; Brunnenmeister s. 124 ff.; Sanio: notiones s. 7 ff.; Köstlin: Mord s. 191 ff.

[2]) Rhetorica ad Herennium. Lib. 1 cap. 14; Lib. II capp. 16, 25.

icke affekt utsöndrats ur casus, då denna lag liksom Lex Cornelia ej gör skilnad mellan »dolus præmeditatus» och »repentinus». Först när Antoninus Pius tillåter nedsättning af straffet, ifall man dödat under andra förhållanden, än som medgifvits enligt Lex Julia, först då får affekten, »justus dolor», inflytande i subjektivt hänseende, men ej såsom straffrihetsgrund, utan blott såsom straffnedsättningsgrund, hvarföre detta ock är utan inflytande i fråga om begränsningen af »dolus præmeditatus» och »repentinus» inbördes.

§ 6

Hade således »parricidium» begåtts, så blef det den familjefader, gent emot hvars anhörig brottet begåtts, som efter att sammankallat ett råd af familjemedlemmar undersökte saken och dömde den skyldige att offras åt »Dii manes». Hvilket straffsätt, som användts, vet man ej. Det har gissats på flera, såsom »virgis necari» (Voigt) [1]), »securi feriri» (Rein), »poena cullei» särskildt i fråga om fadermord (Rein). När därpå genom Numas lagstiftning brottsbegreppet utvidgas, så träder konungen i familjefadrens ställe. Mordet bedömes af honom, sedan undersökningen försiggått i närvaro af tillkallade familjefäder. Han kan emellertid uppdraga sin rätt åt andra. Enligt Dionysios (II: 29) har detta redan undantagsvis skett under Romulus, och enligt Zonaras har den tredje konungen, som, krigisk, som han var, mindre interesserade sig för domarevärf, insatt ordinarie ställföreträdare (»quæstores parricidii»), hvilka hade att uppspåra brotten, verkställa undersökningen och fälla domen. I och med republiken träda konsulerna i konungarnes stad och ställe, och äro de således ordinarie domare i mordsaker, »quæstores parricidii» deras ställföreträdare. Först i och med Valeriska provokationslagen öfvergick hela domsrätten till folket. Härefter blefvo blott den förberedande polisundersökningen och åklagaremakten kvästorerna förbehållna [2]).

Hade gerningsmannen åter imprudenter dräpt en annan, så kunde han få försona sin gerning, som då ej betraktades såsom brott, utan såsom synd: »pro capite occisi agnatis ejus in concione offerret arietem», heter det hos Servius, såsom ofvan visats. Antaga vi, att textemendationerna af Huschke och Scaliger äro riktiga, samt följaktligen läsa med Bruns: Fontes s. 9: »In Numæ legibus cautum est, ut si quis imprudens occidisset hominem, pro capite occisi agnatis ejus in concione offerret arietem», och ej med Leist: G. I. R. G. s. 350: »ut si quis imprudens occidisset hominem, pro capite (d. h. suo) occisi cognatis ejus (d. h. capitis) in solutionem offerret arietem»; så blir här den rättsliga proceduren, att gerningsmannen för att försona sin skuld till den dräptes anförvandter erbjuder och öfverlemnar en bock, som desse sedan offra åt slägtens »Dii Manes». Men härmed är

[1]) XII Tafeln §§ 50—52.

[2]) Jfr. Niebuhr: Römische Geschichte Bd, III s. 43 ff. Dieck: Historische Versuche über das Kriminalrecht der Römer 1822 s. 120 ff. m. fl. jämte vederläggningen af Köstlin: Perduellio §§ 10—16.

saken ej afslutad. Härigenom har dråparen sluppit ifrån straffet, men ej ifrån den honom vidlådande skulden, hvilken måste utplånas genom företagande af offer [1]).

I och med Numas lag har här staten trädt i stället. In concione (»comitia calata»: Voigt: Leg. Reg. s. 619) erbjuder dråparen syndabocken åt den dräptes agnater, som offra honom åt Janus, den gamle latinske guden, som beskyddade det organiska lifvet i allmänhet, således äfven det menskliga slägtet, särskildt i dess fortplantande verksamhet.

Rekapitulera vi nu i korthet resultatet af ofvanstående framställning, så finna vi, att den äldsta romerska rätten blott känt till ett dråpsbrott, nämligen det med uppsåt utförda »parricidium», hvaremot dråp i andra fall ansågs såsom en religiös förseelse, som kunde och behöfde försonas med religiös bot. Men äfven viljadråpet har till en början hufvudsakligen betraktats från religiös ståndpunkt, i det detsamma var en kränkning af den af familj- eller slägtgudarne upprätthållna rättsordningen. Så småningom har denna rättsordning omfattat allt vidare kretsar, till dess den genom Numa tillskrifna lagen kom att inom rättsskyddet indraga hvarje fri man. Mord å sådan bedömes nu också af konungen såsom hela samhällets religiöse och verldslige representant.

§ 7.

Innan vi lemna den äldsta romerska rätten, hafva vi att yttra oss om den gamla striden om parricidiumbrottets förhållande till »perduellio», en strid, som framkallat en synnerligt omfångsrik [2]) literatur. I sina historiska försök öfver romerska kriminalrätten hade Dieck [3]) med anförande af uttalanden af den italienske humanisten Sigonius påstått, att i äldsta tiden var »perduellio» den allmänna beteckningen för alla kapitala förbrytelser och omfattade således t. ex. äfven »parricidium», hvilken uppfattning sedermera upptagits och urgerats af flera författare, såsom t. ex. bland andra Zumpt i hans stora arbete öfver romerska republikens straffrätt Bd. I Abschn. 3 s. 334: »Also perduellio heisst jedes mit Capitalstrafe geahndete Verbrechen: selbst Giftmord, von Frauen gegen ihre Männer begangen, oder Unzucht gegen Männer muss unter diesen Begriff gebracht worden sein». Såsom bevis härför plägar anföras först och främst det bekanta fallet från Tullus Hostilius' tid, då Horatiern efter att hafva segrat i tvekampen med Curatierna dödade sin syster, som klagade öfver sin trolofvades mord. Vidare åberopar man sig på ett uttalande af Cicero, som låter anklaga Rabirius, som dräpt Saturninus, för »perduellio» på samma gång, som han kallar dråp å romersk medborgare för »parricidium». Likaledes har Cicero kallat deltagarne i den Catilinariska sammansvärjningen för »parricidæ», ehuru de otvifvelaktigt varit »perduelles», och slutligen hade en troligen med Hadrianus samtidig historieförfattare, Florus, kallat Marius' krig ett »par-

[1]) K. O. Müller: Eumeniden: Mordsühne und Reinigung. Eichhoff s. 24 ff.
[2]) Jfr literaturförteckningen hos Rein s. 164 f. och Paulys Realencyklopädie v. »perduellio».
[3]) Jfr Köstlin: Perduellio §§ 1, 3, 16.

ricidiale bellum» och sagt om Brutus' söner, att de voro »parricidii pollutos», under det att de af Livius kallats »perduelles». Slutligen har man likstält de båda brotten äfven i processuelt hänseende, i det man påstått, att de »duumviri», som Servius Tullius tillsatte för att döma i Horatiuska processen, varit desamme, som de »quæstores parricidii», hvilka, såsom Pomponius (L. 2 § 23 D. 1: 2) säger, tillsatts, »ut capitalibus rebus præessent» [1]).

Å andra sidan har man påpekat öfverdriften af dessa och liknande påståenden. Sålunda påpekade Haubold [2]), att Horatierns brott var ej blott slägtmord, »parricidium», utan därjämte en kränkning direkt emot den offentliga rättsordningen, emedan han gick den offentliga rättvisan i förväg, när han dödade den, som ännu ej dömts till döden, något, som Dionysios III: 21 uttryckligen förklarat vara förbjudet. Denna åsigt har sedermera omfattats af flera författare, såsom Rubino [3]) och Köstlin m. fl. De påpeka dessutom, att Horatierns syster visat ett sinnelag, som måste anses innebära förräderi emot samhället. Dessutom visade detta exempel blott på sin höjd, att samma domstol ansetts såsom forum competens för båda brotten. Att vidare från Ciceko anföra lösryckta satser, hvilka synbarligen oftast tillkommit i retoriskt syfte, vore ej riktigt, i all synnerhet som flerestädes direkta uttalanden inom literaturen, tillkomna under olika tider, tydligt och bestämdt framhållit just perduelliobrottets politiska sida i motsats till parricidium. Sålunda heter det hos hos Gajus L. 234 D. 50: 16: »Quos nos hostes appellamus, eos veteres perduelles appellabant».

För vår del måste vi tillstå, att vi äro mycket tveksamma om, huru saken verkligen förhållit sig. Enklast vore den utvägen, som Schwegler II: 13, 3 anlitat i fråga om kvästorerna, eller att lemna hela saken oafgjord, emedan »die Tradition ist — — so lückenhaft und zusammenhangslos, so voll von Widersprüchen, dass sich die wirkliche Thatbestand nicht mehr ermitteln läst».

Frågan är dessutom ännu mera invecklad och svår att lösa, emedan den involverar i sig flera, nämligen först och främst den om de materiella brottsbegreppen »perduellio» och »parricidium» och sedan äfven den om »quæstores parricidii» och »duumviri». I förra fallet kunna vi ej neka till, att vi knapt kunna tro, att man redan under konungatiden hunnit så långt i logisk abstraktion, att man distinkt särskiljt hvarandra så nära liggande brottsbegrepp. De uttalanden, som från romerska literaturen anföras såsom stöd för ena eller andra åsigten, äro från långt senare tid, då man genom lagstiftning, särskildt Sullas, och filosofskolornas inflytande hunnit betydligt längre i reflexion och logisk abstraktion, än som första tiden var fallet. Då var intresset ej rigtadt på att sofra begreppen, utan endast på att få straff på straffvärda och farliga handlingar. Om vid ett mord brottet var en kränkning direkt mot den enskildes rätt till lif och blott indirekt af samhällets rättsvårdande intressen,

---

[1]) Jfr Zumpt Bd 1 Abschn. kapp. 4, 5; 3 Abschn. kap. 11; Platner: s. 74: »Quare sane fieri potuit, ut omne homicidium perduellio existimaretur».

[2]) Opuscula Academica 1826—1829. T. 1 ss. 130—140.

[3]) Untersuchungen ss. 490—496.

eller om det måste anses såsom en direkt kränkning af samhället, torde ej hafva varit på den tiden föremål för reflexion.

Den enklaste lösningen synes oss just på dessa allmänna skäl vara den, som de äldre författarne och senast Zumpt gifvit, då de anse, att man ej gjort någon skilnad mellan de båda brotten. Men om samlingsbegreppet hetat »perduellio» eller »parricidium», torde ej kunna afgöras. Det vore med hänsyn till den antagliga utvecklingsgången naturenligast, att begreppet »parricidium» är det äldre och primära. Detta skulle åtminstone kunna förklara, hvarföre man likstält en hel del andra brott med »parricidium». Sålunda låta såväl Dionysios, som Zonaras och Valerius Maximus [1]) parricidiumansvar inträda för de »duoviri libris servandis», som brutit mot sin pligt att icke förråda innehållet i de sibyllinska böckerna. Och likaledes omtalar Plutarch (Rom. cap. 20), att den ådömdes straff af »quæstores parricidii», som burit sig anstötligt åt inför kvinnor. Och det är samma uppfattning, som gör sig gällande i Ciceros De Legibus II: 9, 22, då det heter: »Sacrum sacrove commendatum, qui cleperit rapsitque, parricida esto».

Hvad till sist beträffar förhållandet mellan »duumviri» och »quæstores parricidii», så tillåta vi oss att, då denna fråga endast medelbart är af intresse för utredningen af dråpsbrottens historia, hänvisa till den omsorgsfulla och noggranna framställningen hos Mommsen: Staatsrecht Bd. 2: 1 ss. 523—573.

§ 8.

Efter konungadömets afskaffande möter oss, som bekant, ingen kriminallagstiftning förr än med tolf taflornas lag. Liksom i allmänhet denna lagstiftning ej haft till ändamål att ändra den gällande kriminalrätten, utan endast, att, där så kunde anses nödigt, mildra dess stränghet [2]), så synes densamma åtminstone ej hafva innehållit några ändringar i fråga om dråpsbrotten, ja man vet ej ens med säkerhet, om den innehållit några bestämmelser alls. I sin rekonstruktion af lagen har dock Bruns under Tab. VIII: 24, 25 samt Tab. IX: 6 upptagit yttranden först af Cicero: Pro Tullio 51: »Quis est, cui magis ignosci conveniat, quoniam me ad XII tabulas revocas, quam si quis quem imprudens occiderit? Nemo opinor. Hæc enim tacita lex est humanitatis, ut ab homine consilii, non fortunæ poena repetatur. Tamen hujusce rei veniam majores non dederunt. Nam lex est in XII tabulis: si telum manu fugit magis, quam jecit». Vidare har han upptagit ett yttrande af Plinius: Hist. nat. XVIII: 3,12: »Frugem quidem aratro quæsitam furtim noctu pavisse ac secuisse puberi capital erat suspensumque Cereri necari jubebant: gravius quam in homicidio convictum, impubem prætoris arbitratu verberari noxiamve duplionemve decerni»; samt slutligen ett af Salvianus Mass. i De gub. Dei VIII: 5: 24: »interfici enim indemnatum quemcumque hominem etiam duodecim tabularum decreta vetuerunt». Häraf har man hopsatt tvänne lagrum, hvaraf ett skulle handla om ouppsåtligt dråp, ett om uppsåtligt.

[1]) Brunnenmeister s. 177 fl.

[2]) Zumpt 1: 3: 4.

Zumpt [1]) tolkar Ciceros uttalande därhän, att lagen innehållit straffbestämmelser äfven för icke-uppsåtligt dråp: »Tamen hujusce rei veniam majores non dederunt». Det af Cicero på annat ställe: Top. 17, 64, fälda yttrandet: »Ex quo aries subiicitur ille in vestris actionibus, si telum manu fugit magis quam jecit», skulle då åsyfta det utom själfva straffet nödiga skuldoffret. Vore detta sant, så blefve det emellertid mycket svårt förklara Plinius' yttrande, att den nattlige sädestjufven straffades hårdare än — den oafsigtlige — dråparen, i det den förre själf offrades åt Ceres, den senare slapp undan med att offra syndabocken [2]). Och dessutom veta vi genom bestämda uttalanden af Paullus: L. 7 D. 48: 8, att i Sullas lagstiftning dråp af vållande ej var straffbart, hvilket det enligt Ulpianus: L. 4 D. 48: 8 först blef genom ett reskript af Hadrianus. Zumpts påstående anse vi därföre sakna allt stöd i verkliga sakförhållanden, hvarföre det måste anses oriktigt,

Enligt Voigt [3]) har dråplagstiftningen genom lagen undergått en dubbel modifikation, dels i det att, sedan genom Servius Tullius klienter och plebejer inordnats i den romerska civitas, man kunde sätta »civis» i stället för »homo liber», samt dels däri att det uttryckligen, såsom det framgår af Salvianus' yttrande, fordrades, att den dräpte skulle vara en »civis indemnatus», en fordran, som betingades af bestämmelserna i Lex Valeria Publicolæ.

Med rätta kan här påpekas, dels att det, då parricidium fortfarande är det »dolo malo» begångna dråpet, faller af sig själf, att det ej kan begås mot någon »damnatus» (till döden), dels att, hvad särskildt gäller med kriminell domsrätt utrustade ämbetsmän, den omtalade Lex Valeria ej känner till något annat straff för den, som kränkte provokationsrätten, än infami [4]). Tillägget »indemnatum» kan dessutom knapt anses säkert, i det att detsamma här, som i det bekanta ofvan anförda yttrandet af Festus, varit föremål för många angrepp, enär man ansett detsamma interpoleradt (Dirksen s. 617). Det kan således ej, åtminstone ej med någon säkerhet, påstås, att dråplagstiftningen undergått någon ändring med hänsyn till brottsbegreppen genom tolf taflornas lag. Mera tveksam kan man vara med hänsyn till straffet, om nämligen detsamma fortfarande bibehåller sin sakrala karaktär, eller om, såsom Mommsen — Staatsrecht II: 1 s. 52 not 3 — förmodar, detsamma ej snarare är att anse såsom ett kriminalrättsligt straff. I och med den profana statens tilltagande betydelse skulle då dess religiösa karaktär allt mera förbleknat, något, som, ehuru det ej kan bevisas, dock låter mycket antagligt.

§ 9 [5]).

Sedan tolf taflornas lag trädt i kraft, möter oss ingen ny kriminallagstiftning förr än Sullas, som betingades af de då i Rom rådande säregna förhållandena.

[1]) 1: 3: 4 s. 373.

[2]) Jfr. Sanio II s. 8 f. och Brunnenmeister s. 201.

[3]) XII Tafeln § 173.

[4]) Mommsen R. G. 1 s. 248.

[5]) Literatur: Mommsen R. G. och Staatsrecht. passim; Rudorff. I kap. 2; II kap. 2; Zumpt II: 2, 2 kapp. 1—3; Rein s. 407 ff.; Köstlin: Mord. kap. 2; Sanio: Observationes; Luden: Abhandlungen.

Under de föregående borgerliga krigen hade nämligen alla ordningens band upplösts. Mord, mordbrand och skändlighetər af alla slag hörde till ordningen för dagen. Den lösa befolkningen gick till väga med sådan ursinnig tygellöshet, att Marius t. ex. såg sig nödsakad att låta döda de slafhopar, af hvars tjenster han förut själf begagnat sig. Och ej stort bättre blef det, när Sulla började med sina proskriptioner, genom hvilka belöningar utlofvades åt en hvar, som dödade en proskriberad, och straff proklamerades för alla utan undantag, som tog en sådan person i sitt skydd, bestämmelser, som kostade flera tusen, däribland af Roms förnämste män, lifvet. Hade emellertid Sulla till en början brutit mot samhällsordningen, så sökte han sedan, när han kommit till makten, att åtminstone delvis försona sina fel genom att, så vidt sig göra lät, omdana hela romerska samhället med hänsyn till administration, rättegångsväsende och — ej minst — kriminalrätten, där lagstiftningen omfattade så väl de s. k. offentliga, som de s. k. privata brotten. Den vigtigaste lagen på förstnämnda område torde utan tvifvel vara »Lex Cornelia de sicariis et veneficis».

Full öfverensstämmelse råder nu icke om lagens innehåll och uppställning, ej heller om de särskilda bestämmelsernas bärvidd i vissa fall [1]). Lagen förefinnes nämligen ej i sin ursprungliga gestalt, utan kan endast rekonstrueras genom uppsamlande af juridiska och icke juridiska författares uttalanden, hvarvid det ofta är särdeles svårt afgöra hvad som varit lagens ursprungliga innehåll och hvad som utgör senare tillsatser. Man antar emellertid temligen allmänt, att lagen varit indelad i kapitel, men huru många är högst osäkert. Säkert är, att Ulpianus talar om det första, och Marcianus om det femte, så att fem kapitel hafva åtminstone funnits. Somliga gissa emellertid ända till åtta. I Digesta behandlas lagen i 48: 8 och i Codex i 9: 16.

Enligt Ulpianus (Collat. 1: 3) har lagens första kapitel haft följande lydelse: »Capite primo legis Corneliæ de sicariis cavetur, ut is prætor judexve qnæstionis, cui sorte obvenerit quæstio de sicariis ejus, quod in urbe Roma proprius(ve) mille passus factum sit, uti quærat cum judicibus, qui ei ex lege sorte obvenerint, de capite ejus, qui cum telo ambulaverit hominis necandi, furtive faciendi causa, hominemve occiderit, cujusve id dolo malo factum erit et reliqua. (Relatis verbis legis modo ipse loquitur Ulpianus). Jfr. Marcianus: L. 1 pr. D. 48: 8; Sacræ litteræ Diocletiani et Maximiani A. A. Agathoni et C. C. Philisco: L. 6 (7) C. 8: 16; Justinianus: Inst. IV: 18 § 5; Papinianus: Collat. 4: 9 in fine; Claudius Saturninus L. 16 § 8 D. 48: 19; Cicero: Pro Milone cap. 4; Pro Rabirio cap. 6; In Antonium II cap. 4.

I andra kapitlet har, tror man [2]), Sullas lag innehållit undantagsbestämmelser för dem, som dödat en proskriberad. Hos Suetonius, Jul. Cæsar cap. 11, omtalas, att desse voro undantagne från straff »Corneliis legibus», ett yttrande, som äfven återfinnes hos Dio Cassius 37: 10 och Cicero: Pro Q. Ligario 4: 12.

[1]) Jfr. i fråga om uppställningen Rudorff, Zumpt, Köstlin och Sanio.

[2]) Se Sanio och Zumpt.

I tredje kapitlet hafva troligen, om man får tro Marcianus L. 1 pr. D. 48: 8, inryckts bestämmelser angående mordbrännare: »cujusve dolo malo incendium factum erit». Jfr. Ulpianus: Collat. 12, 5: »Incendiariis lex quidem Cornelia aqua et igni interdici jussit».

I fjärde kapitlet tror Sanio, att lagens straffbestämmelser, nämligen det ofvan af Ulpianus anförda: »aqua et igni interdici», varit upptagna.

I femte kapitlet hafva enligt Marcianus' uttryckliga uttalande funnits bestämmelser angående giftmord: »Ejusdem legis Corneliæ de sicariis et veneficis capite quinto, qui venenum necandi hominis causa fecerit vel vendiderit vel habuerit »plectitur» L. 3 pr. D. 48: 8. Jfr Cicero: Pro Cluentio 54: »fecerit, vendiderit, emerit, habuerit, dederit»; och Paullus: Collat. 1: 2: »habuerit, vendiderit, paraverit».

I Marcianus' framställning i Digesttiteln 48: 8 pr. följa därpå bestämmelserna angående brottslige ämbetsmän: »Lege Cornelia de sicariis et veneficis tenetur — quive cum Magistratus esset publicove judicio præesset, operam dedisset, quo quis falsum judicium profiteretur, ut quis innocens conveniretur, condemnaretur; — — § 1. quive falsum testimonium dolo malo dixerit, quo quis publico judicio rei capitalis damnaretur; quive Magistratus judexve quæstionis ob capitalem causam pecuniam acceperit, ut publica lege reus fieret». Jfr Paullus: R. Sent. V: 23, 1; Collat. I: 2; VIII: 4; Ulpianus: L. 4 pr. D. 48: 8; Cicero: Pro Cluentio capp. 33, 52, 54, 56, 57.

I alla dessa frågor har Lex Cornelia bevisligen innehållit bestämmelser. Enligt en uppgift af Pomponius: L. 2 § 32 D. 1: 2 har äfven lagen innehållit bestämmelser om »parricidium», som då, såsom vi få se, mäst uppfattats på annat sätt än förut. Jfr. Cicero: Pro S. Roscio Amerino: capp. 4, 5, 11, 25 och Impp. Valens, Gratianus et Valentinianus: L. 4 Cod. Theod. ad leg. Cornel. de falsis.

Innan vi inlåta oss på detaljundersökning rörande denna lag, måste den frågan afgöras, hvilken dess allmänna betydelse varit i straffrättsligt hänseende. Hafva genom densamma i ett slag införts helt nya bestämmelser, eller har lagen slutit sig till den gängse rättsuppfattning, som så småningom arbetat sig fram, så att blott laglig sanktion lemnats sedvanerätten genom Lex Cornelia. Man får för ett rätt bedömande af hithörande frågor ej lemna ur sigte den oerhörda skilnad, som fans i fråga om alla förhållanden inom romerska staten på den tid, då tolf taflornas lag, och den, då Sullas lagstiftning tillkom. I ena fallet en liten stat med enkla och öfverhufvud sunda förhållanden, med ett lifskraftigt, allvarligt och fosterlandsälskande slägte, hvaraf ännu Marcus Porcius Cato i den berömda skildring, Mommsen lemnat, gifver oss ett så väckande exempel, där han lefde med det målet för ögonen att, så vidt möjligt, upprätthålla fäderneärfd tro, tukt och sed. Jämför man med dessa förhållanden dem åter, som voro de herskande i Sullas tidehvarf, så framträder skilnaden bjärt. Bländadt af den oerhörda framgången, hade det romerska folket så att säga förlorat kärnan för skalet. Hela dess lifsuppgift blef utveckling utåt: det ena folket efter det andra skulle assimileras med romerska riket. De oerhörda

krigsbytena och den osunda lifsriktningen att vara på ständig krigsfot beröfvade snart nog hela folket dess jämvigt och förmågan att inse farorna af sammansmältningen med de förvekligade och djupt sjunkna orientaliska grannfolken. De sociala förhållandena utvecklades ock i svindlande fart. Det hörde också snart till en svunnen tid, då i Rom man kunde åtnöja sig med de rättsbestämmelser, som stiftats i och för reglerande af koexistensförhållanden, som voro grundade på en helt annan social uppfattning. Särskildt svårt skulle det kännas därföre, att man var bunden vid den äldre stränga rätten. Vi tro äfven — och det är väl den allmänna uppfattningen —, att ändringar i rätten skett så småningom på sedvanerättslig väg, utan att vi likvisst kunna bestämma omfattningen däraf. Troligen har således Sulla genom lag gifvit formell sanktion åt mycket, som redan de facto praktiserats.

Vi öfvergå därefter till förklaring af lagens särskilda delar och fästa oss därvid först vid dess bestämmelser angående subjekt och objekt för brotten. Vi finna då, att i första kapitlet talas om »sicarii», i tredje om »incendiarii» och i femte om »venefici» eller med andra ord om (lön)mördare, mordbrännare och giftmördare. I alla dessa kapitel betecknas subjektet med »den som», »en hvar som», hvarföre, heter det hos Cicero: Pro Cluentio 54, lagen binder alla dödliga, män, kvinnor, barn och slafvar, omfatta således alla statens innebyggare utan undantag, hög och låg, rik och fattig, medborgare och främling.

Tvifvel kan emellertid uppstå, huru det förhållit sig i fråga om slafvarne. Att de ej dömts inför de af Sulla upprättade domstolarne, har Zumpt l. c. s. 5 visat. Förmodligen har husbonden fortfarande fått behålla sin straffrätt, så att prätorn inträdde endast vid husbondens uraktlåtenhet. Det synes, som om emellertid härvid den seden ganska allmänt förefunnits, att den brottslige slafven utlemnades vare sig till den dräptes anhörige, rättsinnehafvare eller direkt till myndigheterna, ty detta senare framgår, synes det, med nödvändighet af innehållet i de under början af kejsartiden utkomna Legg. Petronia och Aelia Sentia, där bestämmelser just förefunnos för att skydda slafven mot missbruk i detta afseende. Att husbonden äfven kunnat tillämpa det gamla noxæ datio, omtalar Valerius Maximus IV: 8 § 1, också från kejsartidens början, då han låter en Agrius, argentarius, utlemna sin slaf, som genom tortyr tvingats bekänna, att han dödat en Fannius' slaf, till den dräptes husbonde, som straffade honom (»supplicio affectus est»).

På samma sätt betecknas objektet ensamt med ordet »homo». Det var således ej längre nödvändigt att vara en romersk medborgare eller åtminstone till Rom stå i förbunds- eller gästvänskapsförhållande. Det var menniskan såsom sådan, som var skyddad emot angrepp till lif eller helsa, naturligtvis med det förbehåll, att det ej förelåg i det konkreta fallet någon af de i förra afdelningen omtalade straffrihetsgrunderna, som beröfvade gerningen dess egenskap af rättstridighet. Därför blir det ej brott »Lege Cornelia», då familjefadren utöfvar sin straffrätt gent emot dem, som stå under hans myndighet. Detta gäller först och främst familjemedlem. Ännu Hadrianus har, såsom Marcianus — L. 5 D. 48: 9 — berättar, blott belagt rättig-

hetens missbruk med straff och således erkänt bruket. Men vidare gäller det obetingadt egna slafvar. Äfven här har man dock längre fram sökt sätta en dam för missbruket. Gajus berättar nämligen — Inst. 1: 53 —, att kejsar Antoninus föreskrifvit, att den, som utan orsak dödat sin slaf skulle ansvara, liksom hade han dödat en främmande slaf. Hvilket ansvar, som i detta fall drabbat gerningsmannen, är nog ganska ovisst, hvad än författarne i allmänhet hafva att därom förkunna. Man åberopar sig härvid på tvänne uttalanden, ett af Gajus l. c. III: 213, där han låter den husbonde, hvars slaf dräpts, få välja mellan anställande af actio legis Aquiliæ eller Corneliæ, och ett af Marcianus, samtida till Papinianus, som L. 1 § 2 D. 48: 8 förklarar, att den dräptes olika samhällsställning ej har något inflytande i fråga om straffet (»punitur non habita differentia»).

Vi tro emellertid icke, att förhållandet varit sådant på Sullas tid. Läser man romerske författares skildring af de förefintliga sociala förhållanden, så kan man svårligen tro, att ett samhälle, som hvilar på sådan grund, och där slafhållande är en rättslig institution, skulle arbetat sig upp till en så upphöjd uppfattning af människovärdet. Det behöfdes härför först ett djupgående inflytande från filosofskolornas och kristendomens sida. Det är ock, om vi undantaga Ciceros och Senecas filosofiska deduktioner, hvilka väl knappast kunna anses såsom prof på den under deras tid herskande allmänna uppfattningen i denna fråga, först samtidigt med och efter Marcus Aurelius, som ifrågavarande uttalanden skett, hvarföre de knappast kunna sägas utgöra kriterium på förhållandena på Sullas tid. Vi tro därföre, att, om någon dräpte en annans slaf, var det ej ett brott »Lege Cornelia», utan som förut en civil orätt, för hvilken det kunde sökas skadestånd enligt Lex Aquilia, men ej straff enligt Lex Cornelia. Och ännu hos Marcianus skiner den gamla uppfattningen igenom. Lex Cornelia kan, men behöfver ej tillämpas, målsmannen har fortfarande kvar sin rätt att välja mellan den och Lex Aquilia. Däremot var hvarje fri man, oberoende af nationalitet och medborgarrätt, så snart han uppehöll sig å romerskt område, skyddad af lagen, en utvidgning af den äldre rättens bestämmelser, som var rent af nödvändig, såsom de politiska förhållandena utvecklat sig.

§ 10.

I fråga om den handling, som enligt Lex Cornelia måste ingå i dråpsbrottet såsom nödvändigt rekvisit, är lagen ock mycket generelt hållen. Jämte det gamla verbet »occidere», hvilket synbarligen, såsom man kan se af de särskilda förklaringarne i Digesttiteln Ad Legem Aquiliam, vållat en hel del bryderi, i det man, såsom vi förut visat, däri inlagt blott omedelbart utöfvadt fysiskt våld, har troligen genom interpretation i lagen senare inlagts den allmännare bestämmelsen: »cujus id dolo malo factum fuerit». Enligt Lex Cornelia har således straffats ej blott en hvar, som i egen person i uppsåt att döda misshandlat annan, så att döden följt, utan äfven den, som på annat sätt, hvilket som helst, blifvit orsak till annans död vare sig genom egenhändiga åtgärder, såsom t. ex. att han störtat sig ned öfver en person och därigenom dödat honom, anstiftat eller hjälpt annan att döda. Som

emellertid lagen var tillkommen för att stäfja den under inbördeskrigen uppkomna vildheten, hvilken innebar fara för hela samhällsordningen, fick också farlighetsmomentet en mycket framskjuten plats vid bestämmandet af brottsbegreppet. Lagen likställer med fullbordadt brott, hvad som enligt modern rätt skulle ligga under försök och förberedelse. Såsom »sicarius» straffas nämligen »qui cum telo ambulaverit hominis necandi causa».

Man kan blifva mycket tveksam angående betydelsen af detta yttrande [1]). Cropp, som s. 77 sammanställer stadgandet med bestämmelserna i »Lex Julia de vi publica» (Dig. 48: 6), anser, att en hvar, som visade sig offentligt med vapen, var straffbar enligt »Lex Julia» eller »Cornelia», så snart han ej kunde till sin ursäkt anföra det i »Lex Julia» anförda fallet, att han innehade vapen för att försvara sig (L. 11 D. 48: 6). Skulle emellertid redan blotta innehafvet af vapen medfört möjlighet till ansvar för mordförsök enligt »Lex Cornelia», däräst man ej kunde visa, att man innehade vapen för att försvara sig mot förmodade anfall, så skulle häraf följden otvifvelaktigt blifvit den, att i de allra flesta fall bärandet af vapen skulle kommit att straffas såsom mordförsök, hvilket dock otvifvelaktigt icke varit lagens mening.

Lagen — »de sicariis» — är synbarligen riktad emot dem, som på dessa tider drefvo lönmörderi såsom yrke, i det de gingo och lurade på lägligt tillfälle att med sin krumma dolk, »sica», hvaraf namnet »sicarius», mot ersättning sticka ned en person, som kunde vara misshaglig för en eller annan. Lagen har genom användandet af ordet »ambulare» gifvit en målande beskrifning på förfaringssättet. Personen i fråga vandrar fram och tillbaka på en och samma plats, afvaktande sitt offer, färdig att, när det blir lämpligt, rusa fram och stöta ner detsamma med sin dolk. Därför har lagstiftaren tillagt uttrycket »hominis necandi». Det objektiva rekvisitet, innehafvet af vapnet, skall med nödvändighet motsvaras af det subjektiva, uppsåt att döda. Men detta senare måste ock bevisas, hvilket ej bör medföra någon svårighet, om mannen gripes midt i gerningen, d. ä. när han redan har stött till eller just håller på därmed, eller om personen i fråga är en notoriskt känd yrkesmördare eller bevisligen åtagit sig sådant uppdrag. I dessa senare fall ryckes Lex Cornelias tillämplighet tillbaka till förberedelsen. Genom interpretation har lagbestämmelsen emellertid fått ett mycket utvidgadt innehåll. Först och främst har man ej hållit strängt på verbet »ambulare». Hos Cicero likställes det flerestädes — Pro Milone 4, 11; Pro Rabir. 6, 19 m. fl. — med »esse», så att blott den omständigheten, att en person, som har uppsåt att döda annan, är beväpnad — »cum telo fuit» —, är nog för att medföra ansvar enligt »Lex Cornelia», utan att gerningsmannen behöfver *vandra* omkring. Vidare har lagen i stället för ordet »sica», som man skulle väntat på grund af öfverskriften, användt ordet »telum», som redan fans i tolf taflornas lag — Cicero: Pro Tull. 51 — och genom interpretation fått en mycket vidsträckt betydelse: »Telorum autem appellatione omnia, ex quibus singuli homines nocere pos-

[1]) Jfr för det följande framställningen hos Zumpt, Sanio, Luden, Rein, Seeger och Köstlin: Mord.

sunt, accipiuntur», säger Paullus L. 11 D. 48: 6. Och för att gifva dessa vidgade bestämmelser äfven formelt uttryck har gerningsmannen fått annat namn, *homicida*, ett namn, som för första gången användes af Cicero i talet emot Antonius II, 12, 30 (Zumpt).

I motsats härtill påstår Luden, ss. 96—112, att endast den kunnat straffas »Lege Cornelia», som vandrat fram och tillbaka för att döda en *bestämd* person, och att när det var fråga om en bandit, dennes misstänkta uppförande skulle vara riktadt också mot bestämd person, hvilken han smög sig efter eller sökte närma sig. Var det däremot fråga om annan oberyktad person, var ett sådant påpassande ej nog, utan fordrades då andra mera bevisande åtgärder. »Cum telo ambulare» skulle således stå i bestämd motsats till »cum telo esse», »telum portare». Men detta påståendes riktighet beror på det vilkorliga antagandet, att »animus occidendi» blott kunnat »ex re» bevisas. Och såsom vi visat, har redan Cicero likstält »cum telo ambulare» med »cum telo esse», hvilken uppfattning sedan obetingadt delats af Paullus (Collat. 1: 2) »ejusve rei causa, furtive faciendi cum telo fuerit»; Ulpianus (Collat. 1: 3, 2) »Hæc lex non omnem, qui cum telo ambulaverit, punit: sed eum tantum, qui hominis necandi — causa telum gesserit»; samt redan af den yngre Saturninus (L. 16 § 8 D. 48: 19) »quam quam lex — — eum, qui occidendi hominis causa cum telo fuerit, — — puniat».

Såsom »sicarius» straffades vidare, »qui cum telo ambulavit furti faciendi causa». I fråga om »cum telo ambulavit» gäller här detsamma som i förra fallet. Lagen synes präsumera, att det är i hög grad sannolikt, att den tjuf, som beväpnat sig i och för stöldens föröfvande, därigenom liksom accepterat alla möjligen inträffande påföljder af gerningen, således äfven den att dräpa den, som söker hindra honom från tillgreppet. En ytterst egendomlig åsigt har Luden 1 s. 112 uttalat om detta stadgande. Han anser nämligen detsamma alls icke åsyfta att bestämma ansvar för stöld och rån, utan för dem, som träffades med vapen i främmande bostad, och att man härigenom velat afklippa för dem möjligheten att fria sig från ansvar för mord eller mordförsök medelst föregifvande, att de blott haft för afsigt att stjäla. Och att det ej kunde åsyfta rånare, påstår Luden följa af verbet »furandi», som blott åsyftade tjufnad, men aldrig rån. Nu är emellertid förhållandet, att rånsbrottet inbegreps under furtumsbegreppet, ända tills M. Lucullus år 70 införde »actio vi bonorum raptorum».

Således har genom »Lex Cornelia» införts kriminelt ansvar för furtum, däri inbegripet äfven rån, så snart brottssubjektet infinner sig med vapen i hand. Såsom de svåraste former af detta brott äro rånmord och stråtröfveri att anse, hvilka senare under kejsartiden särskiljas från detsamma och uppställas såsom »crimina extraordinaria» [1]). Har gerningen enligt modern mening varit rån, d. ä. väl skett medelst utöfvande af personligt våld eller hot, som innebär trängande fara för lif

[1]) Jfr. Rein s. 424 f.

eller helsa eller öfverhufvud för kroppslig integritet, men utan vapen, så har den fortfarande, d. ä. ända till år 70, ålagts furtumsansvar.

I sitt tredje kapitel skulle »Lex Cornelia», tror man [1]), innehållit straffbestämmelser för den, som »dolo malo» åstadkommit mordbrand. Ursprungligen har, om man får tro Gajus i hans kommentar öfver tolf taflornas lag (L. 9 D. 47: 9), denna lag föreskrifvit, att en mordbrännare skulle bindas, piskas och brännas, ett yttrande, som man dock temligen allmänt och med rätta tror hänföra sig till förhållandena under en senare tid. Förmodligen har förbrytelsen dock varit kapital (Zumpt s 21 f.). Längre fram synes man nöjt sig med att tillämpa blott »Lex Aqvilia», som ock efter införandet af »Lex Cornelia» kunde tillämpas i de fall, där denna senare ej ansågs lämplig. Enligt Rossiirt [2]) har orsaken till, att bestämmelsen intagits i »Lex Cornelia», legat däri, att gerningsmannen åsyftat fara för menniskor. Skulle således ej detta varit förhållandet, skulle fortfarande »Lex Aqvilia» tillämpats. Förhållandet synes emellertid ej hafva varit sådant. Enligt lagens ordalydelse har blott erfordrats uppsåtligt anläggande af eld.

Lagens femte kapitel handlade om giftmord. Får man tro berättelserna hos de romerske författarne, såsom t. ex. Livius VIII: 18, XXXIX: 41, XL: 37, så har detta brott, sedan det väl en gång blifvit kändt, i Italien fått en rent af förfärande utsträckning, gent emot hvilken man förgäfves tillgripit de strängaste åtgärder. Enligt Gajus L. 236 D. 50: 16 har brottet redan varit upptagit i tolf tagornas lag, där det heter, att skilnad bör göras mellan »venenum malum» och »bonum». Före »Lex Cornelia» synes emellertid brottet mera betraktats såsom ett prodigium, som försonats på religiös väg. (Livius VIII: 18) [3]).

Enligt »Lex Cornelia» föreligger giftmord, så snart någon i uppsåt att döda, »necandi causa», tillagat, köpt eller sålt, innehaft eller bortgifvit åt annan »venenum malum», d. ä. för lif eller helsa skadliga ämnen. Handlingens straffbarhet inträder i alla dessa fall i och med förberedelsen, så snart som det subjektiva rekvisitet förefinnes, hvilket är nödvändigt i och för straffbarhet: »hoc solum notatur in ea lege», säger Marcianus L. 3 § 2 D. 48: 3.

Af annan mening är här återigen Luden ss. 115—119. Han utesluter verbet »emerit» och tror, att straffbarhet i de fall, där handlingen betecknas med »fecerit, habuerit», inträder först i och med en på giftbrottets fullbordan riktad verkställighetsåtgärd gent emot bestämd person, såsom att man blandat giftet i maten eller försökt gifva det in åt någon, fast det åsyftade brottets fullbordan förhindrats genom af gerningsmannens vilja oberoende omständigheter, ss. t. ex. att den åsyftade personen vägrat emottaga giftet eller dylikt. Likalitet riktigt är Ludens påstående, att den, som t. ex. satt på sitt rum och tillredde gift eller där förvarade gift, icke kunnat straffas »Lege Cornelia», emedan ingen rättslig undersökning kunnat emot honom anställas. Livius berättar nämligen VIII: 18 utförligt om en giftprocess i

[1]) Sanio s. XIV f.
[2]) Lehrbuch des Criminalrechts s. 136.
[3]) Rein s. 406 f.

Rom, där man tvang 20 stycken kvinnor, som öfverraskades, då de voro sysselsatta med gifttillredning, att dricka ut giftet, hvarvid de genast dogo.

I detta sammanhang torde utan tvifvel den inom rättsliteraturen gamla stridsfrågan om bärvidden hos bestämmelserna i »Lex Cornelia» i fråga om försökets straffbarhet böra omnämnas. Frågan gäller här, om i anslutning till »Lex Cornelia» det i romarrätten arbetat sig fram en allmän försöksteori, eller om man ej fortfarande ansåg straffbart försök såsom ett »delictum sui generis». Den senare åsigten har nu omfattats af flera utmärkta författare, såsom Zachariä: Versuch I ss. 113, 125 ff., 253 ff.; Luden I ss. 9 ff., 87 ff., 257 ff., 286; Lelièvre s. 65 ff.; Krug s. 9 ff.; Carrara s. 138, hos hvilken senare författare det heter: »La legge Cornelia non parlò di tentativo. Considerò il ferimento commesso con animo di uccidere come un delitto ormai consumato, perchè esauriva l'obiettivo giuridico della agressione alla vita umana; senza curare se l'obiettivo ideologico del malfattore si era o no raggiunto da lui, Pompeo e Marciano non fecero motto di tentato parricidio. La idea giuridica del conato neppur baleno alla mente di quei legislatori». Enligt dessa har således dråpförsök straffats »Lege Cornelia», blott då medlet för detsammas verkställande varit »telum» eller »venenum» — jfr Seeger s. 9. Äfven om nu detta torde få anses såsom riktigt för den vid »Lex Cornelia»s ikraftträdande gällande åskådningen, så är det bestämdt ej fullt riktigt för den senromerska rättens vidkommande. Så snart nämligen, som man genom jurisprudensens interpretation kom därhän att »Lege Cornelia» straffa äfven den, »cujus dolo malo id (cædes) factum erit», och dem, som »mortis causam præstiterint», följer med nödvändighet, att Hadrianus' reskript: »qui hominem non occidit, sed vulneravit, ut occidat, pro homicida damnandum — L. 1 § 3 D. 48: 8; jfr Collat. 1: 6, 3; Paullus R. Sent. V: 23, 3 — också får en motsvarande allmän omfattning och innehåll. Därför har ock Hadrianus med hänsyn härtill i ett reskript — L. 14 D. 48: 8 — kunnat uttala den allmänna satsen: »in maleficiis» — här väl dråpsbrott — »voluntas spectatur, non exitus», en rättssats, som jurisprudensen sedan accepterat, när det hos Paullus — Collat. 1: 7 — heter: »consilium enim uniuscujusque, non factum puniendum est». Emellertid måste man här noga fasthålla, att dessa satser, tillkomna i uteslutande praktiskt intresse, just därför hindrat uppkomsten af en teoretisk med logisk konsekvens genomförd allmän försöksteori i fråga om dråpsbrotten, hvilken brist dock kändes mindre vid den frihet i handhafvandet af processen, som tillkom de kejserlige embetsmännen, hvilka ej längre, såsom det heter hos v. Bar s. 45, »wie die Volksgerichte der quæstiones auf die Cognition einzelner Delikte und die einfache Bejahung oder Verneinung der Schuldfrage beschränkt waren. Sie untersuchten, wenigstens soweit ein Verfahren von Amtswegen stattfand, den Thatbestand nach allen denkbaren juristischen Richtungen, und ausserordentlich umfangreich waren ihre Befugnisse bei Bestimmung der Strafe». Ännu hade man ej heller kommit till insigt om, hvilken våda ett sådant förfaringssätt utan tvifvel skulle medföra för den individuella rättssäkerheten, icke minst ge-

nom den olikformighet i praxis, som däraf skulle följa [1]), olägenheter, som också senare medförde försök från kejsarnes sida att inskränka befogenheten: Valentinianus et Marcianus — L. 9 C. 1: 14 — »Leges sacratissimæ, quæ constringunt omnium vitas, intellegi ab omnibus debent», ett förbud, som sedan upprepades af Justinianus.

Vidare likställer »Lex Cornelia» med »sicarius» den, som med argt uppsåt inför rätta aflagt falskt vittnesmål, så att därigenom en oskyldig person dömdes i en kapitalsak. Detta Marcianus' yttrande har sedan Paullus upptagit, men i något ändrad form, så att han först och främst i stället för »quo quis — — — rei capitalis damnaretur» använder »quo quis periret», hvilket visar, att ändringen skett under kejsartiden, då man först plägade låta afrättning inträda såsom straff för kapitalsaker. Men vidare har han tillagt »mortisve causam præstiterint», ett tillägg, som, såsom vi tro, korresponderar med det tillägg, som genom interpretation inlagts i första kapitlet: »cujusve id dolo malo factum erit», hvilket skett för att aflägsna de svårigheter, som man haft på grund af den verbala tolkningen af verbet »occidere». Tillägget har troligen, såsom Rein och Sanio också tro, först gjorts af juristskolorna. Visserligen återfinnes redan hos Cicero i nionde talet emot Antonius 3: 7 ett yttrande, där det heter: »Is enim profecto mortem attulit, qui causa mortis fuit». Förmodligen har denna uppfattning sedan arbetat sig fram inom jurisprudensen, så att den sedermera gör sig gällande hos flera författare, såsom t. ex. Quintilianus [2]), Julianus, Ulpianus m. fl. Under denna bestämmelse skulle då inbegripas de fall, då t. ex. någon genom bestickning af domare förmått honom döma en oskyldig till döden.

Såsom sista fallet omtalar lagen ett ämbetsbrott, nämligen då en »magistratus» bemödade sig att få en person falskeligen anklagad eller få honom på falska bevis fäld till straff i kapitalsak. En lag om domares ansvarighet för ämbetsbrott hade redan utkommit på C. Gracchus' initiativ. Den bibehölls ock vid giltighet med undantag af detta enda fall, att domen var fäld i kapitalsak, hvilket upptogs i »Lex Cornelia» [3]).

Redan ofvan har påpekats, att stor tveksamhet rådt, huruvida »Lex Cornelia» innehållit några särskilda bestämmelser angående fader- eller föräldramord, en fråga, som på det närmaste sammanhänger med parricidiumbegreppets historia. Har, såsom vi tro förhållandet varit, rättsbildningen i Romerska kriminalrätten, liksom i hvarje annan rätt, varit specialiserande, så att den utbildats allt efter behofvet och hand i hand med inträffande prækedensfall, så kan näppeligen, såsom man påstått,

---

[1]) Geib: Geschichte III: 2, isnrbet s. 660 ff.

[2]) Declamationes 270: Qui causa mortis fuerit, capite perniatur. Satis ostendis ipsa poena, cum demum teneri hac lege, qui idem commisurit, quod si occidisset. Neque enim grevius quicquam adversus eum, qui sua manu interfecerit, constituere potuit legum later quam adversus eum, qui causam mortis præstitisset. — Det torde böra påpekas, att Declamationes numera ej anses författade af Quintilianus. (Jfr d. o. i Nord. Familjebok).

[3]) Jfr Zumpt l. c. Kap. 2.

straffbestämmelserna för »parricidium» såsom fadermord vara de äldsta, ty man kan väl ej antaga, att det första mord, som inträffade, var fadermord. Och mycket riktigt berättar sagan, att L. Hostilius, som lefde efter andra puniska kriget, varit den förste fadermördaren, och Publicius Malleolus vid tiden för cimbriska kriget varit den förste modermördaren. Med ett par äldre författare, Sigonius (15:de årh.) och Solorzamo Pereira (17:de årh.), skulle vi vara frestade att tro, att man också då först införde straffbestämmelser för dessa brott, hvilket dock strider emot den allmänna uppfattningen [1]), och det sådan, den var redan hos Romarne, t. ex. Cibero (Pro Roscio 25, 70), som säger, att det bestämda straffet var en uppfinning af förfäderna. Det synes oss dock, som om man med fasthållande af den hos flera antikens folk gängse uppfattningen om omöjligheten af föräldramord och om detsammas beskaffenhet att vara en den grufligaste synd, »prodigium et portentum», som endast kunde försonas med religiösa ceremonier, kunde just förklara orsaken till det för mord föreskrifna straffet, »poena cullei». Det är nämligen ej att betrakta såsom straff, utan såsom ett medel att befria landet från det olycksbringande prodigiet. »Poena cullei», som förut tillämpats för andra förbrytelser, såsom t. ex. förrådande af Sibyllinska böckernas hemlighet, skulle då vid dessa tillfällen bestämts att tillämpas äfven på fadermord.

Hvad vidare angår frågan om Lex Cornelias förhållande till fadermord, så har tvisten därom framkallats af ett yttrande af Pomponius, däri han omtalar, att Sulla inrättat nya domstolar, hvaribland en för »parricidæ» och en för »sicarii». Det skulle således, synes det, hafva af honom utfärdats en särskild »lex de parricidio», hvilket nu också af flera författare påståtts. Emellertid veta vi, att Roscius, anklagad för fadermord, stod till rätta inför »judicium de sicariis» (Pro Roscio 5, 11). Å andra sidan har »Codex Theodosianus» (L. 4. IV: 19) uttryckligen omtalat, att »Lex Cornelia» äfven innehöll straffbestämmelser för fadermord. Och vidare säger Marcianus (L. 1 D. 48: 9), att i »Lex Pompeja» det var föreskrifvet samma straff för fadermord som i »Lex Cornelia de sicariis». Man torde därför med rätta kunna instämma med flertalet af författare, t. ex. Heineccius, C. S. Zachariae, Rein, Geib, Brunnenmeister, Sanio och Zumpt, att »Lex Cornelia de sicariis et veneficis» innehållit ett särskildt kapitel om fadermord, hvilket stälts i fråga af Cropp, Osenbrüggen m. fl. [2]). Hvilka lagens bestämmelser angående detta brott varit, vet man ej mera, än att, såsom Marcianus' ofvan anförda yttrande utvisar, den föreskrifvit samma straff som »Lex Pompeja», d. ä. »poena cullei». Redan ofvan har påpekats detta straffs religiösa och symboliska karaktär. Brottslingen skulle redan lefvande beröfvas hvarje beröring med det land, som han skändat genom sin förbrytelse. Därför höljes hans hufvud, och fastbindas träsulor under fötterna, i hvilket skick han införes i fängelset. Straffet verkställes sedan på det sätt, att han efter att hafva piskats blodig (»virgis sanguineis»), insydd i en säck tillsammans med en hund, en tupp, en orm

[1]) Jfr. Rein s. 449 ff.; Voigt: XII Tafeln 1 s. 253 ff.; Brunnenmeister § 14.

[2]) Brunnenmesters uppgift om att Zumpt skulle stå på samma sida som Cropp m. fl. strider alldeles mot Zumpts framställning.

och en apa, kastades i hafvet. Detta är åtminstone den beskrifning på straffet, som Modestinus (L. 9 D. 48: 9) gifver, hvarvid han uttryckligen framhållit, att det är »more majorum».

För öfriga brott enligt »Lex Cornelia» var straffet »aquæ et ignis interdictio», ett straff, som mot slutet af republikens tid framträdde i form af deportation.

Innan vi lemna »Lex Cornelia», bör det påpekas, att parricidiumbrottets begreppsenliga omfattning och innehåll numera är helt och hållet förändradt. Det betyder nu ej längre dråp å en fri man, utan begreppet har sammanträngts till fader- eller föräldramord. Det sätt, hvarpå detta skett, kan man endast förmoda, men ej bevisa.

Troligen har, när man på grund af inträffande föräldramord såg sig tvungen indraga äfven detta under parricidium, så småningom minnet förbleknat af brottets ursprungliga beskaffenhet, och man på grund af ljudlikheten mellan »parricidium» och »pater» ledts därhän att tro, att »parricidium» såsom föräldramord varit brottets ursprungliga beskaffenhet [1]).

§ 11.

I hufvudsak har den genom »Lex Cornelia» införda dråpslagstiftningen bibehållit sig hela kejsartiden igenom. En del förändringar hafva dock företagits, och det redan under den närmaste tiden. Sålunda har 64 a. C. Cæsar upphäft den bestämmelsen, att dråp å proskriberade var straffritt eller, såsom det heter hos Suetonius (Cæsar 11), »eos quoque sicariorum numero habuit, qui proscriptione ob relata civium Romanorum capita, pecunias ex ærario acceperant, quamquam exceptos Corneliis legibus». Såsom diktator har Cæsar äfven ökat straffet för mord, i det han till deportation fogat konfiskation af åtminstone halfva förmögenheten. Vidare har genom »Lex Pompeja» 55 a. C. bestämmelserna angående hvem som kunde vara objekt för parricidium ändrats, i det enligt Marcianus (L. 1 D. 48: 9, jfr Paullus: R. Sent. V: 24) in under begreppet dragits först och främst mord å ascendenter till och med andra led, såsom fader och moder, faderfader och fadermoder, moderfader och modermoder. Det skulle synas, som om skyddet borde vara reciprokt, så att parricidium också vore mord å descendent. Hvad här beträffar fader, så har han fortfarande kvar sin »jus vitæ et necis», hvars missbruk, såsom ofvan anmärkts, väl kunde medföra bestraffning från censorn, men som dock ej ansågs såsom brott. Och Marcianus berättar L. 4 D. 48: 9, att Hadrianus blott med relegation bestraffat en person, som på en jagt skjutit sin son, som gjort sig skyldig till otukt, emedan fadern merä dödat på röfvarevis, än enligt gammal fäderneärfd rätt. Det är först genom ett dekret af kejsar Constantin, som Lex Pompejas bestämmelser utsträckas att gälla äfven barn, och som således fadrens »jus vitæ et necis» faktiskt upphäfves (Cod. Theod. 9: 15, 1; Inst. 4: 18, 6; Cod. Just. 9: 17). Hade åter moder eller faderfader mördat barn eller barnbarn, hänföllo de under lagens be-

[1]) Jfr Brunnenmeister § 15.

stämmelser. Däremot nämner lagen ej fadermoder eller morföräldrar, hvilka därför hemföllo under »Lex Cornelia de sicariis».

I andra rummet komma kollateraler, såsom syskon, föräldrars syskon och deras barn, till hvilka sedan genom interpretation, enligt Marcianus L. 3 D. 48: 9, fogats alla de, som äro i lika eller närmare skyldskap.

I tredje rummet uppräknas genom giftermål beslägtade, såsom makar, svärföräldrar och svärbarn, stjuffader och stjufbarn, till hvilka sedan rättspraxis fogat stjufmoder och trolofvad (L. 3 D. 48: 9).

I fjärde och sista rummet upptagas »patronus» och »patrona».

Man [1]) tror, att på adoption bildad slägtskap och s. k. naturlig skyldskap medfört samma rättsverkningar. Emellertid kan man ej med säkerhet afgöra, huru mycket af dessa bestämmelser, som förefunnits i »Lex Pompeja», och huru mycket, som tillagts genom senare interpretation. Får man tro Paullus, har »Lex Pompeja» blott omfattat föräldrar, far- och morföräldrar samt »patronus» och »patrona», något, som ock af flera författare påståtts, men hvilket på grund af det korrumperade skick, hvari texten hos Paullus befinner sig, ej kan med säkerhet afgöras.

I fråga om straffet har »poena cullei» föreskrifvits för dråp eller dråpförsök å föräldrar, far- och morföräldrar och för delaktighet i sådan gerning, så vida den anklagade antingen erkänt eller gripits på bar gerning [2]) — Suetonius: Octavianus 33: »manifesti parricidii reum, ne culleo insueretur, quod non nisi confessi afficiuntur hac poena» —; i annat fall var straffet »aquæ et ignis interdictio». Under kejsartiden skärptes emellertid dessa straffbestämmelser, så att »poena cullei» kom att tillämpas i flera fall än förut — Suetonius: Claudius 34 — såsom t. ex. enligt ett hos Rein från Quintilianus anfördt källställe äfven för brodermord. I stället för »poena cullei» föreskref Hadrianus — L. 9 pr. D. 48: 9 —, att gerningsmannen, om hafvet var aflägset, skulle kastas för vilda djur. Enligt Paullus har på de klassiska juristernas tid i stället för »poena cullei» tillämpats, att de dömde brändes å bål eller kastades för vilda djur. Constantin återinförde »poena cullei» och lät detta straff tillämpas äfven på föräldrar, som dräpte sina barn, samt upphäfde skilnaden mellan »parricidium manifestum» och »nec manifestum», bestämmelser, som bibehöllos af Justinianus — Cod. Theod. IX: 15, 1; Cod. Justin. IX: 17; Instit. Just. 4: 18, 6.

§ 12 [3]).

Vid republikens slut känner således romerska rätten blott ett enda dråpsbrott såsom »crimen publicum», nämligen viljadråp, som, alltefter de olika yttre förhållan-

[1]) Matthæus s. 524; Wächter Lehrb. II. s. 139. Rein s. 457.

[2]) Jfr Rein s. 459 och där anförda källställen; Padeletti: kap. 35.

[3]) Literatur: Rein; v. Wächter: Beilagen; Köstlin: Mord; Luden: Abh. 1 s. 57 ff.; Cropp; Sanio; Binding: Die Normen §§ 50—54; Culpose Verbrechen; Heusler: De ratione; Winssinger; Platner: Quæstiones; Burckhardt; Pernice: Labeo; Birnbaum (N. A. Bd 14); v. Wächter: Revision. v. Almendingen.

den, under hvilka det begicks, kunde sönderfalla i olika slag. I alla dessa fall fordras med uppsåt verkställd handling. Dock torde det, åtminstone vid »judicia publica», varit nog, att gerningsmannen haft så mycken besinning, att han kunnat inse rättsstridigheten hos handlingen och dess följder. Har detta icke varit förhållandet, anses hans gerning hafva skett »casu» och blir såsom »crimen publicum» straffri, hvilket dock ej hindrar, att den kan bestraffas såsom ett privatdelikt. Ännu har således ej culpabegreppet arbetat sig fram inom den offentliga kriminalrätten, fast detta skett såväl inom civilrättens område, som i fråga om de brott, som falla inom »Lex Aquilia». Det är emellertid en gammal tvistefråga om orsakerna härtill. Likaså har, i synnerhet på sista tiden, striden förts, om vid »crimina publica» culpabegreppet öfver hufvud någonsin arbetat sig fram inom romerska rätten, eller om det icke snarare är ett modernt begrepp [1]).

Medan således somliga författare [2]), såsom Köstlin och Rein m. fl., förklarat, att romarrätten framstält en allmän regel om kriminell culpas straffbarhet, i det att »culpa lata» vore i allmänhet straffbar, »culpa levis» däremot endast undantagsvis, hafva andra författare åter, såsom t. ex. Binding, förlagt den straffbara culpan inom dolusbegreppet: »culpa ist ein der rechtsfeindlichen Gesinnung und der gemeinen Motive entbehrender Vorsatz». En medelväg gå slutligen andra författare, såsom t. ex. Burckhardt [3]) och Pernice [4]), som erkänt tillvaron af straffbar culpa och af culpans åtskilnad från dolus å ena och från casus å andra sidan. Det är klart, att man vid så olika uttalanden af hvar för sig så framstående rättslärare måste blifva särdeles tveksam om, huru förhållandet egentligen varit. För utredande häraf synes det oss ock nödvändigt att fastän blott i största korthet, då det egentligen ligger vid sidan om förevarande afhandling, gifva en öfversigt af culpabegreppet i romerska rätten.

Som bekant, har utvecklingen af detsamma hufvudsakligen försiggått inom civilrätten. Man utgick här ifrån de skyldigheter, som ålågo en person gentemot andra bestämda personer i deras inbördes privaträttsliga förhållanden, och hvilka i allmänhet bestodo däri, att denne visade tillbörlig diligentia, d. ä. å ena sidan uppfylde allt, som betingades af deras inbördes förhållande, å andra sidan undvek allt, som kunde hindra honom i hans pligtuppfyllelse. Han är i alla dessa fall skyldig iakttaga samma omsorg, som en »bonus pater familias», på hvilken man emellertid satte ganska stora anspråk: »homo diligens est et studiosus pater familias, cujus personam incredibile est in aliquo facile errasse», heter det hos Paullus (L. 25 pr. D. 22: 3). Den, som nu ej prästerar denna diligentia, han gör sig skyldig till »culpa levis» [5]). Men man kan ock tänka sig, att en person utan att iakttaga så stor »diligentia» som en »bonus pater familias» skulle kunnat inse och undvika

[1]) Jfr Binding: culpose Verbrechen 1.
[2]) System § 69; Rein ss. 159, 166, 210 ff.
[3]) §§ 13, 14.
[4]) Labeo ss. 238—255, 377—393.
[5]) Hasse cap. 11.

eller förebygga den hotande faran. I detta fall har han i fråga om den skada, som inträffat, gjort sig skyldig till »culpa lata»: »culpa lata est nimia neglegentia, id est non intellegere quod omnes intellegunt». (L. 213 D. 50: 16). Och inom civilrätten likställdes denna »culpa lata» med »dolus»: den, som af för stor bekvämlighet ej insåg den fara, som låg öppen för hvar mans öga, fick underkasta sig samma ansvar, som om han verkligen insett och beaktat faran, och detta, som Burckhardt s. 4 säger, på processuella skäl, då det väl i de flesta fall vore omöjligt direkt bevisa tillvaron af »dolus».

Betraktar nu civilrätten den enskilde i hans förhållande till en bestämd eller bestämda enskilda personer, så betraktar åter kriminalrätten honom i hans förhållande till medborgarne i allmänhet och samhället i dess helhet. Det blir här alla i samhället förefintliga koexistensförhållandens beskaffenhet, som ytterst kommer att bestämma arten och vidden af den »diligentia», som åligger en hvar. På grund af den romerska rättens säregna förfaringssätt att göra noggrann skilnad mellan »crimina publica» och privatdelikt, måste man ock i fråga om »culpa» iakttaga denna skilnad. I fråga om vissa af de senare, nämligen dem, som falla under »Lex Aquilia», utbildar sig den regeln, att skilnad i fråga om skadeståndsskyldighet blott göres mellan »culpa» å ena sidan och »casus» å andra, medan i fråga om de öfriga, såsom t. ex. »furtum», »dolus» i allmänhet ligger på ena sidan och »casus» på den andra. Vid »crimina publica» åter har af ålder för straffbarhet fordrats »dolus», hvadan där skuldbegreppen äro »dolus» och »casus», under hvilket senare begrepp då äfven inbegripes allt, hvad som annars faller under »culpa» [1]). Men i och med detsamma kommer casusbegreppet inom kriminalrätten att erhålla en annan omfattning än inom civilrätten. Ty då det där blott kunde betecknas såsom det område, där »culpa» saknades, så omfattar det här allt hvad som ej faller under »dolus», hvarför man möter sådana yttranden som »casu id est neglegentia» (§ 9 D. 47: 9) eller »si fortuito incendium factum sit, venia indiget, nisi tam lata culpa fuit, ut luxuria aut dolo sit proxima» (§ 11 D. 47: 9), eller »si clavi percussit aut cuccuma in rixa, — — — casu magis quam voluntate homicidium admisit» (L. 1 § 3 D. 48: 8) eller »Distinctionem casus et voluntatis in homicidio servari, rescripto Divi Hadriani confirmatur» (Collat. 1: 6). Och i fråga om ett annat fall, där någon »per lasciviam» förorsakat annans död, heter det: »refert enim et in majoribus delictis, consulto aliquid admittatur, an casu» (Collat. 1: 11 jfr L. 5 § 2 D. 48: 19). Slutligen heter det hos Paullus R. Sent. V: 23, 3: »et is, qui casu jactu teli hominem imprudenter occiderit, absolvitur. I fråga om »crimina publica» skiljer sig således romerska rätten både från civilrätten, som opererar med tre begrepp, »dolus», »culpa» och »casus», och från det område, som beherskas af »Lex Aquilia», som har två begrepp, »culpa» och »casus», i hvilket fall »dolus» ock inbegripes under »culpa». Vid »crimina publica» åter finnas också två begrepp, men de äro »dolus» och »casus», och inbegripes då »culpa» under »casus».

[1]) L. 5 § 2 D. 48: 19 (Ulpianus); L. 9 D. 48: 9 (Gajus); L. 1 § 3 D. 48: 8 (Marcianus); L. 1, L. 5 C. 9: 16 (Imp. Antonin. Dioclet. et Maxim.); Collat. 1: 6, 11 (Ulpianus).

Utvecklingen under kejsartiden har nu emellertid gått därhän, att ur casusbegreppet så småningom utvecklat sig culpabegreppet, så att man liksom inom civilrätten fått tre begrepp »dolus», »culpa» och »casus». Och det är just denna utveckling, som vi tro framdrifvits af grekiskt inflytande, närmast och hufvudsakligast genom Ciceros förmedling. Att Cicero verkligen stått under grekiskt och isynnerhet Platos inflytande, kan väl nu mera anses såsom alldeles säkert [1]). Sålunda är hans arbete: De Legibus, ej blott formelt, utan äfven till innehållet en afbild af Platos Nomoi, äfven om han i fråga om första boken flitigt begagnat sig af Stoikerna. Och hvad Platos Nomoi beträffar, så hafva de utan tvifvel nära anslutit sig till den i Grekland herskande uppfattningen. Här fick ock Cicero ögonen öppna för de särskilda slag af skuld, som enligt grekiska rätten ansågos föreligga vid särskilda slag af dråp, eller rättare för straffbarheten af andra slag af dråp, än viljadråp. Såsom praktisk jurist gör han likväl skilnad mellan förfaringssättet inför »judicia publica» och »in liberis disceptationibus». (Orator. part. cap. 12). I de exempel, vi hafva att tillgå, t. ex. ur »Rhetorica ad Herennium »och »Oratoriæ partitiones», behandlas emellertid frågan om inflytandet på straffbarhet af affekt och af culpa tillsammans. Hade den äldre rätten sannolikt ej fästat afseende vid om brottet var förövadt »dolo præmeditato aut repentino», skulle naturligtvis Cicero genom studium af den grekiska rätten få ögonen öppna för skilnaden. Inför de offentliga domstolarne vågar han likväl ej komma fram med dessa distinktioner: »Quæ motu animi et perturbatione facta sine ratione sunt, ea defensionem contra crimen in legitimis judiciis non habent» (»Oratoriæ partitiones», cap. 12). Där gäller det snarare att maskera förfarandet med att undersöka, om tilläfventyrs ej någon straffrihetsgrund förelegat: »jurene fecerit et licueritne facere» (ad Herenn. 1: 10). För detta ändamål måste man, säger han, framhålla orsaken till handlingen och affekten, ty det är felaktigt tro, att affekt alltid medför, att gerningen anses hafva skett »casu», emedan i sådant fall följden otvifvelaktigt skulle blifva den, att »impune maxima peccata dilabentur», heter det ad Herennium II: 25. Därför gäller det att visa, om gerningen är »aut jure factum, depellendi aut ulciscendi doloris gratia, aut pietatis aut pudicitiæ aut religionis aut patriæ nomine, aut denique necessitate, inscientia, casu». Här sammanblandas tydligen dels objektiva dels subjektiva moment. I »judicia publica» gälde emellertid de objektiva straffrihetsgrunderna. I subjektivt hänseende fordrades för straffbarhet, att gerningen kunde anses hafva skett »dolo». Men, fortsätter Cicero, handlingar kunna antingen ske »consilii aut imprudentiæ, quæ est aut in casu aut in quadam animi permotione: casu, quum aliter cecidit, ac putatum sit: permotione quum aut oblivio aut error aut metus aut aliqua cupiditatis causa permovit». Högst sannolikt gäller detta uttalande blott i teorien och ej i praxis, således blott »in liberis disceptationibus», där det, som skett »motu animi et perturbatione sine ratione», kan försvaras (Orat. part. cap. 12). Som vi se, har således Cicero i teori proklamerat, såväl att affekt är en allmän straffned-

[1]) Gloel och Kühner: Ciceronis in philosophiam ejusque partes merita. 1825.

sättningsgrund, som att culpa bör liksom affekt medföra straff. Det är emellertid klart, att denna lära, som stod i uppenbar strid med den herskande rättsuppfattningen, endast med svårighet kunde arbeta sig fram. Och så länge »judicia publica» voro »fora competentia» för »crimina publica», var detta ej ens möjligt, då de blott hade att tillse, om rättsfallet i fråga kunde subsumeras under lagen eller ej. Men ej ens lagstiftningen var benägen gå sådana åsigter till mötes. Redan förut hafva vi visat, att »Lex Julia de adulteriis» inskränkt faders och makes rätt att dräpa delinquenterna vid horsbrott till några få fall. Skedde gerningen under andra omständigheter, var och förblef den »homicidium», straffbart »Lege Cornelia», den måtte nu hafva föröfvats under inflytande af huru rättmätig harm som helst.

Ett uppslag till en annan utveckling sker emellertid i och med inrättande af den extraordinära jurisdictionen. Så småningom har nämligen [1]) i fråga om »judicia publica» området för deras verksamhet allt mera inskränkts, i det att kejsaren, senaten och de kejserlige embetsmännen drogo allt flera mål under sin värjo. Dessa mål kallades i motsats till »crimina legitima» eller »ordinaria», som hade »judicium publicum» till »forum competens», »crimina extraordinaria» och voro sådana brott, som ej voro upptagna i någon »lex», utan belades med straff enligt kejserliga konstitutioner, senatsbeslut eller sedvanerätt. Genom införandet af denna embetsmannajustice förmedlades också en mera planmessig utveckling af straffrätten och dithörande frågor. Medlemmarne i dessa domstolar kunde nämligen såsom yrkesdomare icke, såsom förhållandet varit vid »judicia publica», få fästa afseende mera vid den anklagades personlighet och politiska opportunitetsskäl, mindre vid själfva rättsfallet, utan måste vid afkunnandet af sina domar endast låta sig leda af fasta rättsgrundsatser. Hand i hand med denna vexling i rättegångsväsendet går ock en mycket betydande utveckling af den materiella straffrätten på lagstiftningens och jurisprudensens väg. Visserligen bibehöllos de gamla »leges» formaliter, men den genom dem skapade rätten erhöll vigtig utvidgning genom kejserliga reskript, senatsbeslut och framförallt »responsa prudentum», hvarigenom de särskilda brottsbegreppen erhöllo en noggrannare begränsning till omfång och innehåll. Som emellertid hela detta förfaringssätt i första rummet afsåg fyllandet af den praktiska rättskipningens behof, så kom man därigenom åtminstone ej såsom hufvudmål att åsyfta åstadkommande af systematisk afrundning och fullständighet. En sådan var väl ock, åtminstone från modern synpunkt sedt, knappast möjlig. med det bildningsmaterial, som då stod till buds. Det behöfdes härför hela det stora inslag, som gjorts af 17 och 18:de århundradets filosofi. Först sedan rättsfilosofien, om vi så få uttrycka oss, skolat samhällena i filosofisk abstraktion och generaliserande, först då äro och kunna dessa blifva mogna för uppställandet af systematiska strafflagar.

Emellertid torde olägenheterna af romerska kriminalrättens förfaringssätt mindre hafva gjort sig gällande under den klassiska jurisprudensens tid, ty, heter det hos Seeger: Gerichtssaal 1872 s. 127, »so lange eine lebendige Wissenschaft und im

[1]) v. Wächter: Beilagen. Bei. 19, 20. Danz § 187; Platner: Quæstio VI; Geib: Geschichte III: 1, 1; Rudorff I §§ 30—42, II § 52; Padelleti kapp. 34. 35; Köstlin: Geschichte 1: 4, 6.

Anschluss an sie eine mit grosser Freiheit des Ermessens ausgestattete Rechtspflege die Lücken ergänzte und den allgemein lautenden Sätzen das Gebiet ihrer Wirksamheit anwies, konnten auch die im beständigem Fluss der Entwicklung begriffenen Rechtsnormen für die Bedürfnisse des Lebens hinreichen. Anders freilich, als mit dem Sinken der Rechtswissenschaft und der Verknöcherung des Staatswesens seit Constantin jene Entwicklung stockte und die nun formell weit nicht durchgebildeten Schöpfungen die Stelle eines fertigen Ganzen vertreten sollten».

Olägenheterna af dessa missförhållanden framträda ock bjärt i den justinianska lagstiftningen, hvilken väl måste medgifvas till den grad sakna vetenskaplig systematisering, att namnet kompilation knapt synts för hårdt. I stället för system, ett brokigt virrvarr af stympade sentenser, uttalade under olika tider och förhållanden af olika författare, sentenser, som, där de stå uppradade bredvid hvarandra ofta utan inre samband och lösryckta ur deras ursprungliga sammanhang, ej sällan tjena icke att belysa, utan att fördunkla ursprungliga och verkliga förhållandet.

På grund af dessa omständigheter hafva, särskildt i fråga om här behandlade brott, följderna blifvit, att allt flera straffbara fall framträdt.

Det kunde nämligen inträffa ett rättsfall, där det var tydligt enligt den uppfattning, som arbetat sig fram genom filosof- och rättsskolorna, att gerningsmannen borde underkastas kriminelt ansvar. Men lagen talade ej om fallet, hade ej förutsett detsamma. Då kunde den kejserlige embetsmannen, hos hvilken saken anmäldes, ådöma ansvar på eget bevåg. Ofta synes han härvid hafva inhemtat kejsarens bifall. Så skedde t. ex. i ett för dråpsrätten ytterst vigtigt fall. Under ett gästabud hade några unga män roat sig med att hissa en viss Claudius på ett täcke, och därvid hade en af dem, Marius Evaristus, förfarit så vårdslöst, att Claudius dog fem dagar efteråt. Hvari vårdslösheten bestod, om Marius blott släppt sitt tag i täcket, eller, som Binding [1]) synes böjd att tro, han af okynne vidtagit någon annan åtgärd, utan att han likvisst haft afsigt att döda den andre, framgår ej af källorna. Då handlingen skett af vårdslöshet — »per lasciviam» — var den ej straffbar enligt »Lex Cornelia»; men som den ej syntes kunna lemnas alldeles straffri — »cupiditatis culpam coercendam» —, så dömde prokonsuln i Spanien, där händelsen skett, till fem års relegation, »ut ceteri ejusdem ætatis juvenes emendarentur», en dom, som Ulpianus berättar, att Hadrianus gillat och skärpt med skadeståndsförläggande till Claudius' fader. Och såsom det skedde i detta fall, så ock i alla andra. Det ögonblickliga behofvet framkallade ett reskript eller ett uttalande från en rättslärd, och detta ansågs sedan såsom prækedensfall. Men just till följd häraf får man ej vänta sig att liksom i civilrätten möta någon allmängiltig och systematisk uppställning af hithörande frågor. Det är möjligt, att den juridiska literaturen innehållit en sådan, fast knappast antagligt, ty i detta fall hade nog något däraf bevarats till vår tid, hvilket dock ej är förhållandet.

[1]) Normen II: 371.

Frågan blir nu, om vi, såsom förhållandena äro, kunna uppställa såsom allmänna satser, att dråp i hastigt mod straffades mindre än dråp med öfverlagdt uppsåt, och att dråp af vållande var straffbart. Hvad det första fallet angår, så har, enligt berättelser af PAULLUS [1]) och PAPINIANUS [2]), MARCUS ANTONINUS PIUS nedsatt dråpsansvaret för den make, som dräpt delinkventer, påträffade »in flagranti» i horsbrott. Gerningen skulle ej längre dömas »Lege Cornelia», emedan det måste vara i hög grad svårt för maken att tygla sin rättmätiga vrede. Detta påbud bekräftades sedan af MARCUS AURELIUS och COMMODUS. Emellertid, om man granskar fallet närmare, så finner man, att det ej är affekten såsom sådan, som verkar straffnedsättning, utan det är affekten i just detta speciella fall. Det finnes dock flera fall omtalade i källorna. Om någon, säger MARCIANUS L. 1 § 3 D. 48: 8, under träta slår ihjäl någon, så skall straffet nedsättas. Likaledes har affekt, framkallad af rus, verkat straffnedsättande. (L. 6 § 7 D. 49: 16; L. 38 § 12 D. 48: 19; PAULLUS R. Sent. V: 31). Och såsom en allmän rättsregel (L. 48 D. 50: 17), uttalad af PAULLUS i hans ediktkommentar, heter det: »quidquid in calore iracundiæ vel fit vel dicitur, non prius ratum est, quam si perseverantia apparuit, judicium animi fuisse». Om nu denna regel får anses gälla äfven kriminalrätten, så torde däraf blifva följden, om man sammanhåller innehållet i densamma med de öfriga här anförda uttalandena, att man verkligen i allmänhet tagit hänsyn till affekttillståndet vid straffets bestämmande [3]). Dock får man ej tro, att det utbildats ett tekniskt affektdolus. Handlingen är fortfarande dolos, men de yttre förhållanden, under hvilka den företages, göra den mindre straffvärd, och det är uteslutande från denna praktiska synpunkt, som bestämmelserna tillkommit [4]).

Men samma orsaker, som verkat till nedsättning af dråpsstraffet, då gerningen föröfvats under inflytande af affekt, hafva ock å andra sidan med nödvändighet verkat hän till, att man fått blicken öppen för att gerningen borde straffas i vissa fall, äfven om den ej var uppsåtlig. Förberedd genom filosoferna, har denna sats säkerligen länge dryftats i rättsskolorna, innan den blef föremål för lagstiftning. Så vidt bekant, har den af spanske prokonsuln afkunnade och ofvan omtalade domen, som stadfästes af HADRIANUS, bildat prækedensfallet. Af ULPIANUS (L. 6 § 7 D. 1: 18) och PAULLUS (R. Sent. V: 23, 19) omtalas sedan fall, där culpa i modern mening otvifvelaktigt förelegat: någon har »ad salutem hominis vel ad remedium» gifvit en annan medicin, hvaraf denne dött, en sats, som enligt ULPIANUS äfven gäller läkare, »quod per imperitiam commisit». Hit hör äfven L. 3 § 2. D. 49: 8, där en person för att åstadkomma hafvandeskap bibringar en annan medicin, så att hon dör däraf. Däremot hör ej hit L. 3 § 3 D. 48: 8, eller det fall, då någon

[1]) R. Sent. II: 26, 4; Collat. IV: 3; IV: 12 3.

[2]) L. 38 § 8 D. 48: 5. Jfr L. 4 C 9: 9 (ALEXANDER); Collat, IV: 10; L. 3 § 3 D. 29: 5 (ULPIANUS).

[3]) Jfr emellertid framställningen hos KÖSTLIN och REIN s. 211, som förlägga impetus under culpa. PLATNER s. 207: »Impetus quo quis alterum interficiat, Ciceronis temporibus dolo accensebatur, serioribus autem temporibus magis imprudentiæ».

[4]) Jfr BINDING § 54. PERNICE: Labeo II: ss. 246, 379 ff. — BURCKHARDT s. 146 ff.

håller vissa uppräknade droger till salu och därför skall straffas »lege Cornelia», ty det är ett rent polisförbud.

Som vi se, hafva emellertid bestämmelserna om straffbart vållande alltid hänfört sig till speciella fall. Men aldrig har intresset varit att få fram begreppsenligt åtskilda distinktioner i fråga om brottet, utan att få bestämdt, hvilket straff som skulle i hvarje särskildt fall tillämpas. Därför kom man ock aldrig att uppställa generella och allmängiltiga straffrättsliga bestämmelser, hvaraf man hade så mycket mindre behof, som domstolarne på den klassiska jurisprudensens tid ansågo sig berättigade att ådöma straff ej blott »ex sententia legis», utan äfven »ad exemplum legis» [1]). Att senare, när domstolarnes fria pröfningsrätt inskränktes, en allmängiltig kriminell culpateori ej skulle kunna arbeta sig fram, beror naturligtvis på det allmänna förfall, som då rådde på alla områden, och ej minst på straffrättens, där den enda verksamhet, som möter oss, snart sagdt består i att genom skärpande af straff för brotten söka värna samhället mot de ständigt tilltagande farorna. Och denna utveckling synes ej minst i fråga om dråpsbrotten. Redan förut äro straffändringarne i fråga om »parricidium» omtalade. Men äfven det i »Lex Cornelia» föreskrifna milda straffet, nämligen vid viljadråp »insulæ deportatio» för fria och dödsstraff för slafvar — L. 3 § 5 D. 48: 8 —, ändrades längre fram därhän, att, som Marcianus ibid. säger, deportation endast tillämpades i fråga om »honestiores», andra kastades för vilda djur, en bestämmelse, som Modestinus — L. 16 D. 48: 8 — närmare bestämmer så, att deportation gälde »in honore positi», de, som voro »secundo gradu», straffades »capite». Paullus —R. Sent. V: 23, 1 — låter »honestiores» straffas »capite», »humiliores» åter med korsfästning eller att kastas för vilda djur: således straffskärpning öfver hela linien. Men dessa straff hafva endast ådömts »cædes sponte dolove malo admissa» (Modestinus — L. 16 D. 48: 8). Hade gerningen åter skett under träta, dömdes »humilior in ludum aut in metallum», »honestior» »dimidia parte bonorum» och till relegation (Paullus R. Sent. V: 23 § 5). Hade den åter skett i affekt emot otrogen hustru, dömdes »humilior» »in exilium perpetuum», och den, som hade »aliquam dignitatem», till viss tids relegation (Marcianus L. 1 § 5 D. 48: 8). Bestod gerningen i bibringande af medicin »ad conceptionem», var straffet relegation, och hade slutligen dråpet skett »lascivia», femårig relegation och i särskildt fall om en person, som sågade ur grenar i ett träd och kastade ned dem utan varning på en förbigående, så att denne ljöt döden, »in metallum», »etsi in legem» (Corneliam) »non incurrit». För »latrones» var straffet ännu strängare, nämligen korsfästning eller att kastas för vilda djur. Nästan lika straffbara ansågos »grassatores», som dock sluppo med halshuggning eller i lindrigare fall med tvångsarbete i bergverken eller relegation.

Såsom resultat af denna undersökning rörande dråpsbrottets utveckling i romerska rätten framgår således, att man känt till ett dolost dråpsbrott, som man slutligen med hänsyn till dess straffbarhet lät sönderfalla i dråp med berådt och dråp af hastigt

[1]) Rein s. 225 f., v. Bar s. 45 f.

mod, att man vidare bland straffbara dråp så småningom infört äfven en del kulposa, utan att härvid någon sträng begreppsenlig begränsning skett, alldenstund hela denna utveckling framkallades ej af teoretiskt, utan uteslutande praktiskt intresse, och har denna utveckling ytterst framkallats genom inflytande från den grekiska rätten, hvarföre ock vid en framställning af romerska rättens bestämmelser i denna del man näppeligen kan undgå att äfven gifva en framställning af grekiska rätten.

Literaturförteckning

för den romerskt-rättsliga afdelningen; för den grekiska se inledningen s. 1 ff. I allmänhet citeras blott författarne. Skulle likväl mera än ett arbete af någon författare vara användt, tillägges arbetets namn helt och hållet eller delvis.

Abegg: Untersuchungen aus d. Gebiete d. Strafrechtswissenschaft. 1830.

Allfeld: Die Entwicklung d. Begriffes Mord bis z. Carolina. 1877.

v. Almendingen: Untersuchungen über d. kulpose Verbrechen. 1804.

Ampère: L'histoire romaine à Rome. 1862.

Arnold: Cultur u. Rechtsleben. 1865.

Arnold: Cultur u. Recht d. Römer. 1868.

v. Bar: Handb. d. deutsch. Strafrechts. Bd. 1. 1882.

Baumgarten: Die Lehre v. Versuche d. Verbrechen. 1888.

Benseler: Griechisch-Deutsches Schulwörterbuch. 1891.

Bernhöft: Staat u. Recht d. röm. Königszeit im Verhältniss z. verwandten Rechten. 1882.

Bezzenberger: Beiträge z. Kunde d. indogermanischen Sprachen. 1884.

Binding: Die Normen u. ihre Übertretung. 1872—1877. Bd. 2.

Binding: Culpose Verbrechen im Gemeinen Römischen Rechte. 1877. (Progr.).

Birnbaum: Über die Ansichten d. Römer von d. Verbrechen d. Tödtung (Neues Archiv des Criminalrechts. XIV).

Bouché-Leclercq: Les Pontifes de l'ancienne Rome. 1871.

v. Brunér: De parricidii crimine et quæstoribus parricidii (Acta Societ. Scient. Fennic. T. V). 1859.

Brunnenmeister: Das Tödtungsverbrechen im altröm. Recht. 1887.

Bruns: Fontes juris romani antiqui. 1871.

Burckhardt: Sinn u. Umfang der Gleichstellung v. dolus u. culpa lata im röm. Recht. 1885.

Carle: Le Origini del Diritto Romano. 1888.

Carrara: Studi sul delitto perfetto. 1879.

Christensen: Ueber die ursprüngliche Bedeutung der Patres (Hermes 1875).

Collatio legum Mosaicarum i Huschkes Jurisprudentia Antejustiniana. 1879. — citeras: Collat.

Corssen: Ueber Aussprache, Vocalismus u. Betonung. 1868—1870.

Corssen: Beiträge z. italischen Sprachkunde. 1876.

Cropp: Commentatio de præceptis romani circa puniendum conatum delinquendi. 1813.

Curtius: Grundzüge d. griechisch. Etymologie. 1873.

Danz: Lehrbuch d. Geschichte d. röm. Rechts. 1871—1873.

Dirksen: Versuche z. Kritik u. Ausleg. d. Quellen d. röm. Rechts. 1823.

Dirksen: Uebersicht d. bisherig. Versurh. z. Krit. u. Herstell. d. XII Tafelfragmente. 1824.

Doederlein: Lateinisch. Synonyme u. Etymologieen. 1826—1828. Bd. 6.

Dubois: Histoire du droit criminel des peuples anciens. 1845.

Eichhoff: Ueber d. Blutrache bei d. Griechen. 1872.

Festi de verborum significatione quæ supersunt cum Pauli epitome. Ed. Müller. 1839.

Fustel de Coulanges: La cité antique. 1876.

Fitting: Ueber d. Alter d. Schriften röm. juristen. 1860.

Geib: Lehrbuch d. deutsch. Strafrechts. 1861—62.
Geib: Geschichte d. röm. Criminalprocesses. 1842.
Gloel: Über Ciceros Studium des Plato. 1876.
Glück-Leist: Ausführliche Erläuterung der Pandecten nach Hellfeld. Serie d. Bücher 37—38. D. 5. 1873.
Gorius: De Parricidii Notione apud antiquissimos Romanos. 1869.
Günther: Die Idee d. Wiedervergeltung in d. Geschichte u. Philosophie d. Strafrechts. 1889—1891.
Günther: Ueber d. Haupstadien d. geschichtlichen Entwicklung d. Verbrechens d. Körperverletzung u. seiner Bestrafung. 1884.
Hasse: Die Culpa d. Röm. Rechts. 1838.
Herzog: Die röm. Staatsverfassung. 1884.
Heusler: Dissert. de ratione in puniendis delictis culpa commissis apud Romanos servata. 1826.
Huschke: Jurisprudentiæ Antejustinianæ quæ supersunt. 1879.
Huschke: Die Verfassung d. Servius Tullius. 1838.
Huschke: Die Multa u. d. Sacramentum. 1874.
Hälschner: System d. preussischen Strafrechts. Bd. III. 1868.
Jarcke: Versuch einer Darstellung d. censor. Strafrecht d. Römer. 1824.
Ihering: Geist d. röm. Rechts auf d. verschiedenen Stufen seiner Entwichlung. Bd. I; Bd. II: 1 1866. Bd. II: 2 1869. Bd. III: 1 1865.
Ihering: Vorgeschichte d. Indoeuropäer. 1884 (posthumt arbete, utgifvet af Ehrenberg).
Karlowa: Römische Rechtsgeschichte. 1885.
Kohler: Shakespeare vor d. Forum d. Jurisprudens. 1884.
Krug: Die Lehre vom Versuche d. Verbrechen. 1854.
Kühner: Ausfürl. Grammatik d. Latein. Sprache. 1877—1879.
Kuntze: Institutionon u. Geschichte d. röm. Rechts. 1869.
Köstlin: Die Lehre vom Mord u. Todtschlag einer historisch-philosophischen Kritik unterworfen. 1838.
Köstlin: Die Perduellio unter d. röm. Königen. 1841.
Köstlin: Geschichte d. deutschen Strafrechts im Umriss. 1859.
Köstlin: System d. deutsch. Strafrechts. 1855.
Laferrière: Historie du droit civil de Rome et du droit français. T. 1. 1846.
Lange: De consecratione capitis et bonorum. 1867.
Lange: Röm. Alterthümer. Bd. 1. Aufl. 3.
Leist: Græco-italische Rechtsgeschichte. 1884.
Leist: Altarisches Jus Gentium. 1889.
Leist: Altarisches Jus civile. 1892.
Lelièvre: Commentatio juridica de conatu delinquendi. 1892.
Levita: Das Recht der Nothwehr. 1856.
Luden: Abhandlungen aus d. gemeinen teutsch. Strafrechte. 1836.
Madvig: Den romerske stats forfatning og forvaltning. 1881—1882.
Meister: Geschichte d. Strafe d. Vatermörder bei d. Römern. 1808.
Meier: v. Parricidium i Allgemeine Encyclopädie v. Ersch u. Gruber. Sect. 3 Th. 12. 1839.
Matthæus: De criminibus ad Lib. XLVII et XLVIII Dig. Commentarius. 1672.
Maynz: Esquisse hist. du droit criminel de l'ancienne Rome (Nouv. Revue hist. du droit franç. et étrang. 1881).
Mommsen: Römische Geschichte. 1. 1881.
Mommsen: Handbuch d. röm. Alterthümer. Bd. 1. 1887.
Mommsen: Römische Forschungen. 1864.
K. O. Müller: Die Etrusker. 1828.
Niebuhr: Römische Geschichte. 1827—1830.
Ortolan: Histoire de la legislat rom. (Explicat. hist. des Instituts. 1870).
Osann: Pomponii de origine juris fragmenta. 1848.
Osenbrüggen: Das altrömische Parricidium (Kieler philol. Studien. 1841).

Padelletti: Lehrbuch d. röm. Rechtsgeschichte. 1879.
Paullus: Sententiarum ad filium Libri V (i Huschkes Antejustiniana). — citeras: R. Sent.
Pauly: Realencyklopädie: v. Curiatii.
Pernice: M. A. Labeo. Das röm. Privatrecht im ersten Jahrhundert d. Kaiserzeit. 1873—1892. (Bd. I, II, III: 1).
Pernice: Zur Lehre von d. Sachbeschädigungen. 1867.
Pischel u. Geldner: Vedische Studien. 1889.
Platner: Quæstiones de jure criminum Romano. 1842.
Post: Die Geschlechtsgenossenschaft d. Urzeit. 1875.
Post: Studien z. Entwicklungsgeschichte des Familienrechts. 1896.
Pott: Etymologische Forschungen. II: 2. 1867.
Prellwitz: Etymologisches Wörterbuch d. griechischen Sprache. 1892.
Puchta: Cursus der Institutionen. 1881.
Pöhlmann: Die Anfänge Roms. 1881.
Rein: Das Criminalrecht d. Römer von Romulus bis Justinianus. 1844.
Roland: De l'esprit du droit criminel. 1880.
Rubino: Untersuchungen über römische Verfassung u. Geschichte. 1839.
Rudorff: Römische Rechtsgeschichte. 1857.
Sanio: Spec. de notionibus ac præceptis quibusdam jur. crim. Rom. antiquit. jur. sacri redolentibus. 1853.
Sanio: Observationes ad Legem Corneliam. 1. 1827.
Savigny: System d. heut. röm. Rechts. 1840—51.
Scherer: Zur Geschichte d. deutschen Sprache. 1878.
Schrader: Imp. Justin. Institution. Libri IV. 1836.
Schwegler: Römische Geschichte. 1856.
Seeger: Abhandlungen aus d. Strafrechte. 1858.
Seeger: Der Versuch der Verbrechen nach Röm. Recht. 1879.
Soltau: Über Entstehung u. Zusammensetzung der altrömische Volksversammlungen. 1880.
Thonissen: Etudes sur l'histoire du droit criminel des peuples anciens. 1869.
Ubbelohde: Ueber d. röm. Gerichtsverfassung. 1886.
Vanicek: Etymolog. Wörterbuch der latein. Sprache. 1881
Walter: Römische Rechtsgeschichte 1846.
Welcker: Die letzten Gründe von Recht, Staat u. Strafe 1813.
Voigt: Die XII Tafeln. Geschichte u. System d. Civil- u. Criminalrechtes, wie P. ocesses der XII Tafeln nebst deren Fragmenten 1883.
Voigt: Über die leges regiæ (Abh. d. Philol.-Hist. Classe d. Königl. Sächs. Gesellsch. d. Wissensch.) 1879.
Voigt: Ueber den Bedeutungswechsel gewisser die Zurechnung u. d. öconomischen Erfolg einer That bezeichnend. techn. lateinisch. Ausdrücke. 1874, intagen i 8 bandet af samma publikation.
Zachariæ v. Lingenthal: Geschichte des griechisch-römischen Rechts. 1892.
C. S. Zachariæ: C. Cornelius Sulla. 1834.
H. A. Zachariä: Die Lehre vom Versuche d. Verbrechen. 1836.
Zimmer: Altindisches Leben. 1879.
Zumpt: Das Criminalrecht d. röm. republik. 1865—68.
v. Wächter: Lehrbuch des röm.-teutsch. Strafrechts. 1825—26.
v. Wächter: Beilagen z. Vorlesungen üb. d. deutsche Strafrecht. 1877.

Innehållsförteckning.

Attisk rätt.

Sid.

Inledning: Den moderna rättshistoriens arbetsmetod i motsats till den äldre. Förteckning öfver den vigtigaste grekiska literaturen i fråga om dråpsbrotten. . . . . 1.
§ 1. Framställning och kritik af Leists åsigt om den äldsta grekiska straffrättens karaktär. . 4.
§ 2. Den grekiska dråpslärans nära sammanhang med familjekulten. . . . . 7.
§ 3. Skilnad mellan olika slag af dråp börjar utveckla sig. . . . . 8.
§ 4. Inrättande af s. k. blodsdomstolar. . . . . 11.
§ 5. Areopagen och dess kompetens. . . . . 12.
§ 6. Palladion och dess kompetens. . . . . 15.
§ 7. Delfinion och dess kompetens. . . . . 17.
§ 8. Prytaneion och Phreattys'domstolen och deras kompetens. . . . . 19.
§ 9. Dessa domstolars sammansättning. . . . . 21.
§ 10. Rättegångsförfarandet. . . . . 22.
§ 11. Straff och försoningsmedel för de särskilda dråpsbrotten. . . . . 24.

Romersk rätt.

Inledning: Den romerska literaturens uppgifter om parricidiumbrottets etymologi. . . . . 27.
§ 1. Den äldsta romerska samhällsformen. . . . . 28.
§ 2. Dråpsbrottets utveckling i den äldsta rätten före Numas lagstiftning. . . . . 29.
§ 3. Bevis från etymologisk synpunkt. . . . . 31.
§ 4. Den äldsta romerska rättens bestämmelser angående subjekt och objekt för dråpsbrottet. 32.
§ 5. Den i dråpsbrotten ingående verksamhetens beskaffenhet. . . . . 35.
§ 5 a. Det subjektiva rekvisitet. . . . . 44.
§ 6. Parricidiumbrottes straffpåföljder. . . . . 46.
§ 7. Parricidium- och perduelliobrottets inbördes förhållande. . . . . 47.
§ 8. Tolf taflornas bestämmelser. . . . . 49.
§ 9. Lex Cornelia och dess bestämmelser angående subjekt och objekt för dråpsbrotten. . . 50.
§ 10. Om de olika slagen af dråpsbrotten enligt Lex Cornelia. . . . . 54.
§ 11. Parricidiumbrottets förändring. . . . . 61.
§ 12. Dråpslärans utveckling i senromerska rätten. 62

DE DIALECTO PINDARICA.

I.

PROLEGOMENA

ET

DE VOCALISMO PINDARICO EX PROXIMIS SONIS NON APTO.

SCRIPSIT

JOSEPHUS LIND.

LUNDÆ MDCCCXCIII
TYPIS EXPRESSIT E. MALMSTRÖM.

De dialecto Pindarica.

Scripsit

JOSEPHUS LIND.

Quicumque hodie de dialecto Pindarica iterum ac sæpius tractata scriberet eum quasi noctuas Athenas (γλαῦκ᾽ εἰς Ἀθήνας) apportantem laborem supervacaneum suscipere Christ dixit, qui ut ipse nihilo minus non est deterritus quin nonnulla eaque maximi momenti in lucem proferret quæ sibi ex locupletissimis copiis Mommsenii et accuratiore nostrorum temporum titulorum cognitione eruisse videbatur (Beiträge zum Dialekte Pindars, Sitzungsber. der philos.-philol. und hist. Classe der k. b. Akad. d. Wiss. zu München, 1891 Heft I), sic ne nos quidem ad sermonem vatis Thebani excutiendum aggredientes omnem spem deponimus fore ut aliqui fructus ex opere nostro capiatur. Quamquam alio sane nomine hoc speramus, nam nova quidem multa exspectare temeritatis est in rebus quæ aut pridem exploratæ sunt aut verendum est ne numquam ad liquidum perduci possint: sed nos aliud spectavimus, nonnihil nos profecturos esse arbitrantes, si quæ ad sonos et formas Pindaricæ dialecti pertinerent rite disposita et ad rationem hodiernæ Græcæ linguæ scientiæ accommodata complecteremur. Qua in re etiam de nostro singula qualiacumque singulis in generibus addere ausi sumus; omnino autem propositum erat iustam atque plenam, si qua possemus, speciem præbere Pindarici sermonis quæ propria essent poetæ via ac ratione exponendo, quod inceptum eo magis non inutile fore videbatur, quod libellus ille, qui viginti septem abhinc annos de eadem re a Petero (De dialecto Pindari, Diss. inaug. Halis Sax. a. MDCCCLXVI) conscriptus est, non tantum erroribus multis inquinatus est, quod ut tum erat litterarum Græcarum scientia excusationem habet, sed ne omnia quidem continet de quibus disputari debuerat, immo permulta desunt brevissimeque de iis quæ sunt adsumpta disputatum est; porro, quod etiam maius est, non satis Peter subtiliter in disputando egit, ut inter se nonnumquam confusa sint quæ diligenter secernenda fuerunt. Accessit insuper causa propter quam dialectus Pindarica digna visa est de qua denuo quæreretur; cum enim antea inter omnes constitisset mixtam eam esse ex variis partibus, novæ sententiæ nuper Führer (Der böotische Dialekt Pindars, Philol. 44, 49 sqq.) auctor extitit patrio sermone Pindarum ut Corinnam usum esse contendens, quod quamvis a Christio (l. l.) refutatum, melius tamen falsum esse apparebit si omnem Pindarici

sermonis copiam uno adspectu ante oculos posuerimus. Sed de maximis rebus huc pertinentibus cum propter quæstionem illam quæ est de vetere scriptura difficillimum sit diiudicare quid pro certo statuendum sit libereque fateri cogamur in his ad perfectam et absolutam veritatem perveniri non posse, tum singulis saltem si passim lumen recentioribus artis grammaticæ subsidiis adiuti attulerimus gratissimum erit.

Iam ut sententias quæ de dialecto Pindarica fuerunt perlustremus [1]), ante Führerum non sane multum inter se discrepuerunt; ac VETERES [2]) quidem primum constat κοινὴν quandam διάλεκτον Pindaro adrogasse mixtam ex Dorica et Æolica dialectis, quamquam non defuerunt qui in Doricorum poetarum numero eum haberent [3]). Sed veterum auctoritatem — quorum singulorum verba videas, si libet, apud Führerum (p. 49 sq.) — apparet exiguam esse, cum non sine causa suspicio sit multis in rebus textum Pindaricum inde a primis temporibus falsa transscriptione corruptum esse, etsi fortasse non cum Führero prorsus spernenda est, si quidem poterat memoria Pindaricæ dialecti antiquitus tradita religiose servata non tantum ad Pausaniam, sed usque ad posteriora tempora pervenire.

Hi autem cum apud Pindarum epicum genus non agnovisse videantur, HERMANNO rursus illud quasi fundamentum est sermonis Pindarici; qui in notissimo quem de hac re scripsit commentario (De dialecto Pindari observationes, Opusc. I p. 245 sqq.) viam monstravit posterioribus, quam ne Führer quidem plane deserere ausus est hæc verba addens in fine commentatiunculæ suæ, cum per totum libellum Hermanni impugnavisset sententias: 'dass Pindar *allerdings unter dem einfluss der sprache der epischen poesie, des »dichterischen grundstocks für alle folgende poesie»* nur in seinem heimathlichen dialekte gedichtet hat' (p. 59 sq.). Comprehendit Hermann quæ de dialecto Pindari ei statuenda videbantur verbis illis sæpe relatis, quibus dixit epicam esse Pindari dialectum, sed colorem habentem Doricæ, interdum etiam Æolicæ linguæ, e Dorica autem dialecto tantum adscivisse Pindarum, quantum et ad dictionis splendorem et ad numerorum commoditatem idoneum videretur, illa repudiantem quæ aut interioris essent aut vulgaris aut certis in locis usitati Dorismi (p. 247). Quorum verborum summa cum vera sit, ut nobis quidem est persuasum, tum Hermann rem deinde pertractans in singulis multis lapsus est; ac de hiatu quidem et digammo quæ erravit, ab Heimero (Stud. Pind.) explanata sunt, sed maxime interest ea considerare quæ ab Hermanno de Dorismo et Æolismo Pindarico præcepta sunt. Quo in genere ne de eiusmodi rebus dicamus quæ posteriori-

[1]) Paulo autem nobis hoc copiosius faciendum esse videbatur, cum Christ (p. 78 sq.) breviter rem adumbrasset.

[2]) Eustath. procem. Pind. p. 21 ed. Tafel, Eustath. ad Od. 1702, 3, itemque Greg. Cor. p. 12, nam Führero ægre concedimus explicatione carere illa verba κοινῇ δὲ, ᾗ πάντες χρώμεθα καὶ ᾗ ἐχρήσατο Πίνδαρος, quibus grammaticus ille aut, si ipsam rem ignorabat, quod ei erat traditum referebat, communem fuisse dialectum Pindaricam, aut si erat paulo eruditior, significat varia esse genera κοινῆς διαλέκτου: nam ut ipse suique æquales communi quadam lingua utantur, ita Pindari quoque sermonem mixtum esse ex variis dialectis.

[3]) Pausan. IX 22, 3, Suidas, Joann. Gramm. Ald. Hort. Adon. p. 243 B. Sed illud An. Ox. I 278, 14 Αἰολεῖς μοῖσα, ὧν ἐστι Πίνδαρος solitarium est, præterea fortasse hoc tantum intelligitur, in *talibus* rebus (-οισα et q. e. g. sunt) Æolum morem Pindarum adscivisse.

bus quoque probatæ sunt — ut παπτήνας (P 4, 95) Mommsen damnare dubitavit et Boeckhio κρητῆρα et cet. recipere placuit — neve in aliis erroribus hæreamus, velut quod Dorica appellat quæ Dorica non sunt, ut -αις -αισα terminationes participii (p. 259) [1]), et Æolica quæ Æolica non sunt, ut -ᾶς pro -ᾱς (ibid.), -ος pro -ους (p. 265), tenendum est quod Boeckhio et aliis adstipulantibus docuit, variam a Pindaro dialectum usurpatam esse pro variis carminum harmoniis, Dorica Æolica Lydia, a Pindaro ipso commemoratis, quamquam Hermanno Dorica lingua Lydiis quoque carminibus propria esse videtur (p. 264). His igitur generibus carminum Pindaricorum distinctis id maxime agit ut demonstret duplicem esse Æolismum Pindari, unum omnium carminum communem, alterum quem Æolica tantum recipiant (p. 261 sqq.); quin etiam Dorica nonnulla Æolicis carminibus tribuenda esse, a Doricis aliena. Sed plurima quæ affert exempla falsa sunt; de quibus infra dicendi occasio erit.

Nihilo secius istam rationem Boeckh adripuit, qui in uno capite libri illius, quem De Metris Pindari scripsit (p. 288 sqq.), dialectum carminum Pindaricorum tractavit. Omnino is Hermanni sententiam probans paulo accuratius de nonnullis rebus, ut de contractione et de Doricis formis omnium carminum communibus, disseruit; tum vero orta de variis carminum generibus quæstione propter duas res Hermannum reprehendit, *primum* quod quæ Æolicis propria dixisset eadem a Doricis non plane aliena esse fassus esset, quæ res inde Boeckhio explicationem habere visa est, quod Dorica Hermann ea carmina putasset quæ *Lydia* potius essent; *tum* quod Lydiis carminibus Doricam linguam tribuisset, qua re natas difficultates satis Boeckh callide expedivit, medium quendam locum Lydiis inter Dorica et Æolica adrogans. Vulgares enim formas Doricorum proprias esse, reconditas sive Doricas sive Æolicas in Æolica tantum admitti (p. 292 sq.). Quæ omnia num vera sint nostro iure dubitantes rursus concedimus certiora esse quæ sub finem capitis præclare dixit, universum genus elocutionis longe aliud esse in Doricis carminibus quietis numeris dactylo-epitriticis procedentibus, aliud in Æolicis vehementiore impetu logaœdici rhythmi insignibus (p. 294 sq.).

Duplici deinde modo in dialecto Pindarica Ahrens elaboravit, qui secundo De Græcæ Linguæ Dialectis libro cum Dorico simul Pindaricum sermonem complectens multas formas cum ratione et analogia pugnantes correxit, quo in genere optime de poeta nostro meritus est, tum vero, cum universum huius dialecti habitum Doricum esse immixtis Homericis et Æolicis formis persuasum haberet, novum hoc addidit quod tria singula, correptionem syllabarum finalium, præpositionem ἐν cum accusativo iunctam, elisionem præpositionis περί, e Delphica lingua adsumpta esse docebat (II 410 sq.; Act. Soc. Phil. Gott. 1852).

His auctoribus Peter nititur in dissertatione quam supra nominavimus; qui magnam partem tanta fide Ahrentem sequitur, ut ipsa verba repetat. Quamquam quæ Ahrens de Delphicis Pindaricæ dialecti partibus commentus est suo iure refellit

[1]) A qua opinione ne Christ quidem alienus est (Beitr. p. 46 sq.), ex usu Alcmanico illas esse veteres formas Doricas prave coniciens.

(p. 5 sqq.) adsentiente Christio (p. 81 sq.); præterea Hermanni et maxime Boeckhii rationes adscivit discrimen quod illi inter tria carminum genera statuerant verbis communibus et ipse significans nec tamen in singulis explicans.

Sed alia res, quæ maximi est momenti nec antea ignota erat, iis qui posterioribus temporibus dialecto Pindaricæ operam dederunt causa fuit plane nova de illa docendi. Quamquam Boeckh in commentatione De Crisi Pindaricorum Carminum (Kleine Schriften V, p. 248 sqq.; § 17 sqq.) antiqua illa scriptura, quæ in Attica quoque usque ad a. 403 permanebat Pindarum usum esse et transscripta deinde carmina Ionicis litteris comprobaverat, diu tamen neminem in mentem venit quam late illud in dialecto patere posset ostendere, si forte inscientia librariorum male formas genuinas intelligentium novo vestitu carmina Pindarica induisset; quam rem ne Christ quidem totam perspexerat quamvis fusius in Philol. 25 (Die älteste textesüberlieferung des Pindar, p. 607 sqq.) de vestigiis antiquæ scripturæ disputans multaque inde colligens quæ ad veram lectionem pertinerent ac Mommsenium reprehendens quod isto quasi fundamento usus recensionem carminum Pindaricorum constituere ausus non esset (p. 611).

Führer demum (l. l.) illam viam ingressus est, qua pergens ad novam rationem pervenit, quam ante eum omnes aspernati erant. Monuit enim in certis quibusdam rebus ne minimam quidem codicibus fidem habendam esse nec maiorem antiquis grammaticis de communi vel Dorica Pindari dialecto disserentibus; istos enim, cum omnino rerum interiorum ad dialectos pertinentium et immutationum uniuscuiusque dialecti rudes fuissent, tum Boeoticæ, quam Pindarum usurpavisse persuasum Führer habebat, nisi posteriorem formam valde mutatam cognitam habuisse ideoque ne potuisse quidem veram Pindaricæ dialecti naturam intelligere, falsa autem librariorum transscriptione adulteratam esse dialectum et natam miram illam copiam formarum maxime variam omnique lege carentem, quæ usque ad nostra tempora vero iudicio impedimento fuisset. Ut cum Pindarus ad longam vocalem significandam littera Ο usus esset, inde pro arbitrio cuiusque librarii vel ω factum esse more Dorico et Boeotico vel ου ad Atticum et epicum usum, nonnumquam etiam ο servatum esse ut in nonnullis accusativis pluralis secundæ declinationis; eamque esse originem inveteratæ sententiæ de mixtis apud Pindarum formis Doricis et epicis. Iam vero si recuperare vellemus veram et antiquam speciem Pindarici sermonis, necesse esse rursus carmina antiquis litteris exprimere ex eoque statu scripturæ quid Pindaricum fuisset cogitatione adsequi missis falsis opinionibus cuiusvis generis; nam ne universam quidem sententiam pervulgatam de mixtis in lyrico poesis genere dialectis nisi inventum esse ingeniosum, nequaquam comprobatum. Atqui nihil Führero magis consentaneum est quam *Boeotica lingua Boeotum poetam usum esse;* quod Pindarum fecisse mox ostendere conatur Doricas quæ ab aliis vocatæ sunt formas in examen vocans. Sed Boeoticas eas omnes esse vereor ut satis ei contigerit efficere; maius tamen est, quod ne ceteras quidem formas Boeoticæ Pindari dialecto obstare statuit, quamquam singulas non excussit, de Æolicis quidem postea se iudicaturum esse pollicens. Quod opus non, quantum scio, absolvit, nec sane

facile erit hæc omnia tam diversa ad unius dialecti formam redigere, præsertim si Æolicæ formæ eodem quo ceteræ referendæ erunt, quamquam ad eam audaciam Führer processit ut *omnes* poetas lyricos nisi vernaculam linguam non adhibuisse demonstrare se posse profiteretur. Sed de his omnibus infra plura dicenda erunt.

Novissime de dialecto Pindarica Christ scripsit (Beitr. v. supra), qui quod multa mihi præripuit doleo, quamquam is non totam dialectum comprehendit, nonnullis tantum electis quæ illustrarentur. Singulas igitur illas res exponens optimeque de plurimis [1]) disputans summam quam Führer constituerat legem se probare pronuntiat; codicibus enim diffidendum esse ubicunque in transscribendo mutationi locus fuerit semperque ex formis *non* transscriptis proficiscendum. Sed in extrema disputatione universe de dialecto iudicans egregie quid Führer peccaverit ostendit, qui modum transiens a recta via aberraverit, cum proprium illud Græcæ poeseos non intelligeret, quod ex varia origine nata multa undique petivisset. Tum quæ Pindarica dialecto contineantur persequens ex Homero quidem adsumpta nonnulla esse docet, quorum plurima cum Æolibus et Boeotis communia esse, cetera sermoni non multum addere, spreta autem omnino ea esse quæ vetustiora nimisque insolita essent. Quæ autem Dorica sint ea Æolica quoque et Boeotica imprimis esse Führero adsentiendum arbitratur, et vitatas esse formas quibus Dorienses soli uterentur (p. 82) [2]); in Æolismis vero modum adhibitum esse, cum quæ Boeotorum propria essent prorsus respuerit Pindarus. Ex quibus omnibus apparere dialectum Pindaricam non ex certa regione sumptam esse, sed ad artis præcepta conformatam summoque iure ab antiquis κοινὴν appellatam quippe formas *Æolum Doriensiumque* communes continentem. Ex illis enim maxime colorem habere, inesse autem alia quoque quæ singularum dialectorum propria sint, quod minime mirandum esse in poeta cui in terra ab Æolibus habitata nato, Homerica autem poesi a puero imbuto frequens cum Doricis regibus civitatibusque consuetudo fuerit. Addit fieri posse ut aliquam varietatem lingua Pindarica præbeat pro origine victoris vel pro numeris, leviora tamen ea haud dubie esse. Denique Christio videtur non esse dubitandum quin consulto Pindarus vetere scriptura utendo formas obscuritate quadam involverit ambiguasque reddiderit, quo perfectiorem κοινὴν haberet.

Hæc fere de dialecto Pindari a viris doctis disputata sunt, quorum proxime ad veritatem Christium accessisse persuasum mihi est; quod idem fortasse aliquatenus ex iis quoque quæ infra exponentur elucebit. Duo omnino video in disceptationem cecidisse:

1) *primum* enim quæritur possintne in *unam* dialectum simplicem uniformemque omnes formæ Pindaricæ revocari, ita ut iure Führer Boeoticam Pindari linguam appellaverit;

---

[1]) Nam in una alterave re erravit et omnino numeri exemplorum non satis certi sunt.

[2]) Quamquam mox p. 84 in eodem perstare non videtur dicens: »er (der Pindarische Dialekt) enthielt auch mehrere specifisch äolische *oder dorische* oder homerisch-epische Bestandteile».

2) *deinde,* si ex variis partibus dialectum poetæ constare liquet, differantne inter se singula carmina pro variis modis et numeris (vel pro patria singulorum victorum); forsitan addiderit quispiam hoc quoque *tertium:*

3) possitne qua varietas dialecti carminibus Pindari tribui prout a iuniore aut provectiore ætate poeta condita sint. Quamquam hoc quidem nemo contendit, quare satis habeo Mezgero (p. 267) adsentiri ne vestigium quidem eius rei apparere simillimumque primum Pindari carmen (P 10) esse recentissimo (P 8).

Sed ad Führeri sententiam refellendam etsi fortasse sufficiunt quæ docte Christ disseruit, tamen alienum non videtur quæ contra eam afferri possunt paucis complecti.

Atque ut primum de re universa dicamus, quod audacter negat Führer mixtam esse linguam poetarum lyricorum idque se nullo negotio demonstraturum esse sperat, at certe non demonstrabit Doricas quas *tragici* in canticis adhibuerunt formas domesticas esse; hi autem sine dubio non Doricum colorem affectantes illas recepissent, nisi idem habitus fuisset ipsi illi generi lyricæ poeseos quod imitabantur, ut liberius conformatum haberet commune quoddam ac nonnihil iudicio poetæ indulgeret. Neque vero nisi variis artificiis adhibitis Führero continget isto modo sermonem lyrici generis purum et integrum reddere.

Sed quod ceteris summo iure concedimus, id Pindaro ante omnes videtur adiudicandum esse. Is enim quamquam patriæ amantissimus erat, sæpius et de domicilio suo dicens (O 6, 85 sqq. P 3, 78 sqq. 8, 58. I 5, 74 sq. 7, 15) et laudes Thebarum celebrans (P 9, 87 sqq. I 6, 1 sqq. 7, 19 sq. F 29 (5); cfr O 6, 87 sqq.), facile tamen creditur in carminibus scribendis a patrio sermone abhorruisse, quippe qui ad id quod ipse sibi proposuisset minus esset accommodatus; nempe Pindarus longe lateque peregrinans cum plurimis societatem inierat, quos canens cum carmina passim non modo per Græciam, verum etiam ad Siciliam et Africam mitteret, non potuit non relictis augustis finibus patriæ ad maius loquendi genus adscendere, quod illustre esset et omnibus acceptum. Ac videtur Thebanus poeta præcipue magnorum illorum ludorum vatem se esse studuisse iisque convenienter, ut erant commune universæ Græciæ conciliabulum, sermonem suum finxisse ad omnes quodammodo pertinentem, unde et Homerum sapit et universum simul dialecti habitum a Doriensibus petivit, qui in Olympicis imprimis ludis plurimum valebant; omnino horum fautor Pindarus erat sensuque Dorico, quem sæpe prædicat, quare præsertim cum apud Dorienses hoc genus excultum esset, ut eorum dialecto quasi propria uti videretur, et communia insuper illis cum Boeotis multa essent, optimo iure ad Doricorum poetarum linguam Pindarum accessisse statuimus. Sed ut alii monuerunt (v. Kühn.-Blass.[3] I: 1,27 in adnot.), mire sane egisset poeta, si ad Hieronem regem carmina Boeotica peregrinum sonantia misisset.

Iam vero a Pindaro Boeoticam linguam alienam esse necessarie apparebit, si accuratam utriusque dialecti comparationem instituerimus. Quod ex parte tantum fecit Führer p. 54 sqq. Doricas Pindari formas eodem iure Boeoticas appellari

et reapse Boeoticas esse probare studens; cui ne id quidem contigisse non erit difficile demonstrare. Primum igitur quæ ille in hac re erraverit exquirere placet.

Nihil moror infinitivos γεγάκειν κεχλάδειν quos Führer p. 56 Boeotis sine ullo testimonio tribuit; aliquanto audacius idem de τίκα statuit. Nec curo quo iure præpositio πεδά apud illos magis quam apud Dorienses testata dicatur ('in weiterem umfang bewiesen'); cfr Kühn.-Blass.[3] I: 1, 154.

Sed diligentius Führer Ahrentem inspicere debuerat, antequam has formas vulgo Doricas dictas non magis ad Dorienses quam ad Boeotos pertinere contenderet: ὄρνιχα ὄρνιχες (Alcm., Theocr.; Ahr. II 243). ἴσαμι (Epich., Theocr., tit. Brutt. (Boeckh, Corp. Inscr. 5773); Ahr. II 345 sq.). πετοῖσαι πετόντεσσι (ἐκπέτωντι tab. Heracl. bis; Ahr. II 64) [1]). — Addi potest γλέφαρον (ποτιγλέποι Alcm.; G. Meyer[2] 197). — ὄπιθεν videtur non posse Boeoticum esse; cfr Meist. I 265 sq.

Nec melius Führer p. 57 dicit Doricorum pariter ac Boeoticorum titulorum testimonia formæ pronominali νιν deesse: sunt enim Epidauria exempla, v. Kühn.-Blass.[3] I: 1, 584.

Mira deinde sunt quæ ad genetivos singularis masculinarum stirpium in -ᾱ desinentium explicandos tentat. Qui cum apud Boeotos sæpissime per -αο, raro per -α exeant, a Pindaro autem sexies tantum illa terminatione, hac plus quam quinquagies instructi sint, non tamen his numeris est absterritus quominus in ea quoque re Boeotismum Pindari agnosceret. Scilicet breviore forma Boeotica magis quod vere pronuntiaretur significatum esse, quod ex Boeoticis Aristophanis formis ἦρα Ach. 913 et φυσάντες 868 elucere. His verbis si dixit Führer, -αο scriptura servatum, in appellando contractum esse, ut mox de genetivo pluralis in -άων statuit, refellitur ista sententia vel eo quod ipse monuit (p. 51), Boeotos præter ceteras gentes studuisse ut accurate vocum sonos scribendo redderent; minime igitur de Boeotica terminatione -αο dubitandum est, quam, ut erat vigentissima, Pindari ætate contractionem passam esse ne uno quidem exemplo probatur, nam inter pauca contractionis exempla quod unum extat in titulo epichoricis litteris exarato certum non est (Meist. I 271). Rursus Pindarum synizeseos amantissimum fuisse constat, ut etiam τετράορος τιμάορος alia scripsit; quare incredibile prorsus est, si apud Boeotos mos fuisset ut magis minusve clare -α pronuntiarent, cum -αο scriberent, Pindarum Boeoticas formas affectantem -α, non -αο [2]) scripturum fuisse. Præterea non maxima comicorum auctoritas est in Boeoticis formis; ac videtur Meistero quidem (I 281) pro ἦρα Aristophaneo ἄραο Boeoticum esse. — Sed quod addit Führer, non videri in titulis nisi genetivos nominum propriorum ad patronymica significanda usurpatos extare, quibus cum insit aliquid solenne ac magnificum, vetustiorem formam facile excusationem habere, quam ille syllogen inscriptionum Boeoticarum adierit nescio, nam exempla

[1]) ἴδμεν autem non est Pindaricum. De κεκαδμένος et πάσασθαι iam Ahrens dixit II 109, 108; hodie tamen rursus inter se coniungunt viri docti κτίσασθαι et πάσασθαι (Joh. Schmidt, Die Pluralbildung etc. p. 411 sqq.).

[2]) Hoc autem pro una syllaba scriptum semel tantum vidi: Βορέαο enim O 3, 31 varia lectio est codicum A et duorum Moschopuleorum.

genetivorum vulgarium non pauca sunt; ut apud R. Meisterum, Die inschriftlichen quellen des böotischen dialekts (Bezz. Beitr. V 185 sqq.) Orchom. 13, 3 ἄρχοντος Σαμίαο Ἰσμεινικέταο, v. 15 μαντευομένω Δινίαο Ἐροτίωνος, v. 17 [ϑ]ιπροπίοντος Οἰνοχίδαο Εὐμενίδαο, v. 19 ἰαρ]ατεύοντος Λαμπρίαο [Θ]ειοτίω, et alia.

Sed maiorem etiam molestiam genetivus pluralis primæ declinationis præbuit. Nam cum Boeoti præter articulum τᾶν *semper* longiore forma -άων usi sint, *nusquam* eadem apud Pindarum extat [1]); quare iterum Führero ad Aristophanem confugiendum est, qui semel Ach. 883 formam Pindaricam et Doricam κορᾶν Boeotum quendam dicentem inducit. Hæc autem una forma a viro peregrino usurpata, quæ quin spuria sit alii non dubitarunt (Meist. I 347. Kühn.-Blass.[3] I: 1, 371), Führero pro idoneo argumento est, Boeotos -άων quamvis plene scribentes tamen per synizesin formæ -ᾶν instar pronuntiasse; nec enim intelligi posse quomodo Aristophanes, cum risum Boeoticam dialectum imitando movere vellet, per inscientiam falsam formam proferre potuerit non statim ab omnibus pro Boeotica agnitam ideoque ludibrio minus aptam. Sed ut supra monuimus, non tribuendum tantum est Aristophani, qui formas externas non sane diligentissime ad grammaticæ præcepta reddebat (Meist. I 213); Atticos autem fabulam spectantes persuasum habemus, si quid in dialecto offensum esset, ad id non animum attendisse, dummodo universam cuiusque dialecti speciem agnoscerent. Gravissimum vero est illud alterum quod modo diximus, synizesin a Boeotorum more scribendi abhorrere, contra Pindaro usitatissimam esse, cuius exempla Führer ipse cum alia affert tum hæc ἀωσφόρος ἀοιδαῖς Ὠαρίωνα; ut non potuerit Pindarus, si eius rei exemplum populares præbuissent, non -άων semper scribere, cuius ne vestigium quidem extat. Et intellexit ipse Führer hanc terminationem esse crucem totius sententiæ de Dorismo a Pindaro alieno; quam ob rem alteram quærens explicandi rationem Delphicam dialectum in auxilium vocari passus est, ut in aliis rebus Ahrens proposuit, quo facto a sua ratione Führer descivit non iam omnia, ut instituerat, ex eadem origine repetens puramve præbens poetæ dialectum.

Nos igitur Führero concedere non possumus Doricas omnes Pindari formas Boeotis adiudicandas esse, quamquam ille, quasi iam actum sit de vetere sententia, ultra progrediens toti linguæ Pindaricæ Boeoticam originem vindicare non dubitat, nisi epicæ linguæ, universæ Græcæ poeseos moderatrici, aliquid dandum esse dicit. Sed illi opinioni exsistent alia impedimenta, et quidem nonnulla maxima, si recognitis Boeoticæ dialecti formis longius comparationem persecuti erimus, Führero obtemperantes vetanti quid apud Pindarum Boeoticum sit quæri, quibus autem in rebus a Boeotica dialecto differat Pindarus quærendum esse statuenti (p. 59). Qua in re etsi quod optimo iure Führer monuit cavendum esse ne antiquiori Boeoticæ dialecti speciei eæ mutationes tribuerentur quæ posteriore ætate ortæ essent, id diligenter observare difficile est — ac vereor ut religiosissime ipse Führer illud temporum discrimen spectaverit, si qua exempla titulorum inferioris ætatis eius rationibus fa-

[1]) Mentione enim non dignum est quod uno loco (P 7, 6) Mommsen dubitat an Pindarus αἰϝάων scripserit pro codicum lectione ναίων.

vebant; ut genetivum pluralis τᾶν ex nullo titulo epichoricis litteris scripto Meister I 271 affert, sed non continuo ex posterioribus exemplis concludendum est æqualem hanc formam fuisse Pindaro — tamen remotis et quæ e Pindari libris erroribus librariorum veterem scripturam interpretantium deleta esse poterant (ut Führer Boeoticos dativos singularis αι et οι postulat) et quæ post Pindarum a Boeotis novata sunt (ut υ pro οι) et quibus apud eosdem vulgares formas affuisse negari nequit (ut simul στροτός ἐροτός et στρατός ἐρατός dicebant) restant satis multa quæ quin Pindarus aliter atque populares dixerit dubitari nullo modo potest; quibus alia accedunt, de quibus idem probabiliter suspicari licet, si quando exempla epichoricorum titulorum mutationes sonorum Boeotis proprias usque a Pindari temporibus repeti sinunt. Sed quod opponi possunt fortasse ab Atticis librariis insolentiores formæ expulsæ et vulgares substitutæ, certe sicubi apud Pindarum formæ reperiuntur quæ neque Boeoticæ sint neque Atticæ, non est cur his ingenuas librarii mutasse credantur, ut aliquando in scholis Christianus Cavallin monuit.

Hæc igitur illuc pertinent:

α *pro* ε. Boeot. ἄτερος ἰαρός Ἄρταμις κά γά πέτταρες Ϝίκατι: Pind. ἕτερος ἱερός Ἄρτεμις κέ γέ τέσσαρες (Ϝ)είκοσι. Vix animum inducimus ut illas formas a librariis constanter Pindaro ademptas esse putemus; sed antiquas esse nec a Boeotis fictas apparet.

ι *pro* ε *ante vocales* fortasse a Corinna usurpatum esse Meister (I 212) dicit propter exempla quæ sunt in titulis epichoricis; quod si ita est, idem apud Pindarum exspectandum erat. Sed hoc magis dubium est.

Idem de ι *pro* ει, αε οε *pro* αι οι statuendum est.

ι *pro* ε *ante consonas.* Boeot. ἰστία: Pind. ἑστία. Hoc ι multarum dialectorum commune (G. Meyer² 69) vix in Boeotica denuo ortum esse credimus; quamquam ex hoc quidem vocabulo, si forte habet aliquam excusationem, argumentum ducere non audemus.

α *ex* οα contractum. Boeot. πρᾶτος: Pind. πρῶτος. Non facile hoc Atticis librariis tribuitur, cum vestigium omne vocalis α desit [1]).

Eodem modo in his:

π *pro* τ ex gutturali consona factum. Boeot. πέτταρες: Pind. τέσσαρες. — β *pro* γ. βανά apud Corinnam et ab Hesych. testatum: Pind. γυνά. — Fortasse ne hoc quidem omittendum est: γ *pro* β. Boeot. πρισγεῖες: Pind. πρέσβυς, quamquam utraque consona est in Cretica dialecto (G. Meyer² 130; cfr Brugm. Grdr. I 319).

-τι *pro* -σι. Boeot. Ϝίκατι ἀντίθειτι Ἀφροδίτιος: Pind. (Ϝ)είκοσι τίθησι Ἀφροδίσιος, quamquam semel I 2, 9 ἐφίητι traditum est, ad quod Christ (Beitr. p. 62) ceteras eiusdem formationis figuras (τίθησι δίδωσι δείκνυσι) emendandas esse censet, sed vel sic τι servatum apud Boeotos latius quam apud Pindarum patuisse constat, nisi librarios magna sane religione quidvis correxisse credas.

---

[1]) Sed *librarii Boeotici* manum satis ingeniose Christ (Beitr. p. 30) odoratus esse videtur N 3, 6, pravam lectionem πρώτος (pro πρᾶγος) ex ΠΡΑΤΟΣ explicans.

Quo tempore γ *evanuerit* in ἰώ(ν), Boeotica forma pronominis ἐγώ(ν) a Pindaro aliena, ignoramus, si exemplis Corinnæ ἰώνγα ἰώνει fidem habere non licet; sed Aristophanes ἰώγα Ach. 898 scripsit, nisi illud quoque falso insertum esse dicendum est.

ττ *ex* τϝ ortum. Boeot. πέτταρες: Pind. τέσσαρες, v. supra; nam *vetustioris* quoque Boeoticæ, ut Atticæ (G. Meyer[2] 376), dialecti illud ττ fuisse certum videtur.

De *terminatione genetivi pluralis* -άων supra diximus.

Formas Corinnæ attributas ἐμοὺς τεοὺς ἑοὺς propter vitiosam contractionem suspectas mitto; sed

in *flexione verborum* ab hoc non recedendum esse arbitror: Boeot. παρεῖς (tertia pers. sing. imperf. ut Dor. Arcad. Cypr. et fortasse Æol. ἦς): Pind. ἦν sæpius [1]).

Consulto ad extremum *Æolicas* formas reservavi propterea quod maxima earum vis est nec ullo modo attenuari posse videtur; nam si forte eas quas modo persecuti sumus, quamquam argumenta satis gravia habere videntur, excusandi rationem aliquam admittere cuipiam probabile est, non tamen quomodo Pindarus diphthongos αι et οι pro ᾱ et ω suppletoria productione natis adsciverit is explicare potest cui Boeotica sit dialectus poetæ, cum singularis illa sonorum mutatio non Boeotorum fuerit nec librarii Attici adiuvent, qui cur sermonem Boeoti poetæ interpolantes Æolicas formas inseruerint intelligi nequeat. Ac probant sane hæ formæ luculentissime non tantum Pindarum in dialecto fingenda a patria lingua abhorruisse, verum etiam quæ exemplaria elegit iis minime obnoxium singulis in rebus fuisse et suo iudicio usum esse; nam -αις dixit in participio et semper -αισα -οισα -οισι, accusativos autem pluralis primæ et secundæ declinationis illis diphthongis carere maluit [2]).

Iam cum ex his eluceat in Boeoticum fontem non redire dialectum Pindaricam et stabilitam esse sententiam veterum de formarum mixtione, paucis alterum quoque quod quærebatur perstringendum est, num discrimen illud quod inter varios musicæ modos traditum est et in numeris apparet etiam ad dialectum singulorum carminum pateat, ut possint aliæ aliorum carminum formæ propriæ esse dici. Quæ res vel inde habet magnam difficultatem, quod ipsa genera certo constituere in omnibus

---

[1]) Uno certe loco I 1, 26 formam ἦς Christ (Beitr. p. 27) ex codice D agnoscendam esse credit, non ille quidem de *Boeoticæ* dialecti vestigio cogitans; sed quamquam primo obtutu adridentquæ disputavit, explicandam esse lectionem codicis B ἦε ex scriptura archetypi in codice D superstite ΗϹ prave (ΗϵϹ) lecta, tamen cautius iudicandum esse puto. Nam minus Christ accurate de codicibus retulit, quorum B non ἦε habet, sed ἦ ε̄; transversa autem linea brevi vocali superposita aut productionem codex B significat aut ν finale (Momms. Suppl. p. 199). Quare videtur ἦεν esse lectio codicis B, a qua Mommsen non alienus est (ἦεν πεντάεθλ'); ac possumus in explananda ratione discrepantis scripturæ plane contrariam Christio viam ingredi; etenim si in archetypo ΗϵϹ, i. e. ἦεν, scriptum erat, pro hoc facile perperam ΗϹ legi poterat, quod in D ἦς scriptum est, non ἦς. Sed nimis hæc obscura sunt; simpliciter Bergk rem expedivit, cui ἦεν videtur ad versum redintegrandum scriptum esse a librario perperam πένταθλον (quod in codicibus est pro πενταέθλιον) dactyli vice fungi existimante, ex ἦε autem ortum ἦς (apogr.) vel ἦς.

[2]) Bergk quidem et Christ num iure I 1, 24 Æolicos accusativos probent valde dubitari potest (de qua re infra dicetur); cetera vero quæ ille attulit exempla ab hoc (Beitr. p. 58 sq.) damnata sunt.

non licet; nam metrorum quidem logaoedici et dactylo-epitritici dissimilitudo cum in multis carminibus satis clare cernatur, tum sunt quæ utriusque generis simile aliquid habeant, quibus Lydiis nomen datum est, deinde ne id quidem pro certo affirmari potest, constanter modorum normam numeros secutos esse (de qua re Christ, Metrik d. Gr. u. R.[2] p. 685, disseruit), quare logaoedicis numeris Æolicam et dactylo-epitriticis Doricam harmoniam, ne de Lydia dicamus, tribuere non sic audemus. Sed enim missis his dubitationibus, etiamsi alterutrum genus vel maxime dignoscere nobis videmur, tamen cum Christio (Beitr. p. 85) non dubitandum est quin nimium Hermann et Boeckh illi varietati tribuerint; etenim perdifficile erit singula aliqua invenire quibus tale sermonis discrimen demonstretur. Quin videtur non plurimum valere ipsum illud exemplum quod Christ attulit carmina P 4 et P 5 eidem victori scripta inter se comparans, quorum hoc Æolico rhythmo instructum epicas formas non recepisse, Æolico autem πεδά et præpositione ἐν cum accusativo iuncta insigne esse dicit, contra in dactylo-epitritis carminis P 4 cum multas inesse epicas et voces et formas tum nihil quod Æolum proprium sit; quorum quæ de Homericis formis statuit quamquam apte per se dicuntur ob similitudinem quæ est inter genus dactylo-epitriticum et versum heroicum, non tamen desunt in carmine P 5 exempla epicarum aut vocum (πραπίδας v. 67) aut formarum (θεόσδοτον v. 13, ἠύκομοι v. 45 — quæ ipse Christ l. l. p. 80 adnotaverat — ἀίδαν v. 96) [1]), πεδά autem non minus Doricum quam Æolicum appellandum est utpote et ab Argivis et a Cretensibus usurpatum (G. Meyer[2] 10). Illam igitur rationem si omnino Pindarum in carminibus condendis secutum esse statuendum est, paucissima eius rei vestigia deprehendi posse persuasum habemus, nam quæ in eo genere maxima sunt, ut geminæ formæ tertiæ personæ pluralis -οντι et -οισι, promiscue per totum Pindarum in utriusque generis carminibus adhibita videmus (Christ l. l. p. 63); atque fortasse eandem semper suique similem esse dialecti speciem ipse poeta significavit O 1, 17 verbis illis varie explicatis ubi in carmine logaoedico et Æolici cantus mentionem habente (v. 105 Αἰολῆδι μολπᾷ) de *Dorica* cithara dicit (ἀλλὰ Δωρίαν ἀπὸ φόρμιγγα πασσάλου λάμβαν'), quod de Dorica *poesi* intelligendum esse non male Hermann (p. 263 in adnot.) coniecisse videtur, ita ut Doricum simul sermonis genus Pindarus ipse professus sit [2]).

Neque vero facilius probabitur in hac re quidquam valuisse singulorum victorum patriam. Nam quod unum eius rei exemplum Christ non semel (Beitr. p. 27, 58, 68, 84) attingens profert, I 1, 24 sq. accusativos Æolum more formatos αἰχμαίς et λιθίνοις δίσκοις a Pindaro in carmine Thebano homini scripto adhibitos esse contendens, unde colligi posse poetam victores Æolico genere ortos celebrantem Æolicum, Dorienses Doricum sermonem magis æmulatum esse (quamquam p. 58 dubius

[1]) Atque contrarium in modum invenerat Mommsen in hoc imprimis carmine multas formas epicæ dialecti; cfr eiusdem adnot. (in ed. maiore) ad init. et ad v. 75 (80).

[2]) Hoc loco non alienum videtur ceteros versus Pindaricos a Boeckhio (De Metr. Pind. p. 276 sq.) explicatos afferre, quibus varias a se adhibitas harmonias (sive rhythmos) poeta commemorat: Doricam O 3, 5; Æolicam P 2, 69. N 3, 79; Lydiam O 5, 19. 14, 17. N 4, 44. 8, 15.

hæret), ne id quidem [1]) est cur admittamus. Namque ut de altera sententia ad varios carminum modos pertinente taceam cui paulum concedendum esse Christ arbitrabatur — etenim utraque quomodo simul ferri possit non patet, si quidem victoris rationem nullam in metris eligendis habuisse Pindarum apparet, ut eidem Arcesilao Cyrenæo duo diversi generis carmina P 4 et P 5 misit, alterum dactylo-epitritis conformatum, alterum numeris logaoedicis — non *Boeoti* quidem -αις et -οις dicebant, sed -ᾱς et -ως, quod et ipsum Christ (p. 58) monuit; atqui parum apte poeta formas a victoris lingua alienas propter eundem adscivisse creditur. Sed enim nisi fallor non accusativus huic loco opus est nec quidquam mutandum in lectione codicum οἷά τε χερσίν, ἀκοντίζοντες αἰχμαῖς, καὶ λιθίνοις ὁπότε δίσκοις ἕεν; nam duplex quem Christ (l. l.) impugnat dativus χερσίν et αἰχμαῖς offensioni non est, si ad χερσίν, cum minus placeat Mezger ex versu sequente ἕεν audiens, aliud quodlibet verbum intelligimus, quod communem vim habeat *(et ut manibus excellebant;* Boeckh et Dissen repetito verbo præcedente λάμπετ: *et ut splendebant),* quod autem Homericum exemplum laudatur καὶ ἀκοντίζουσι θαμειὰς αἰχμὰς ἐκ χειρῶν M 44, non ei similitudini tantum tribuo ut Homeri verba Pindaro obversata esse censeam, sed frequentantur apud Homerum etiam dativi, ut ἀκόντισε δουρὶ φαεινῷ Δ 496 et sæpius, ὁ μὲν ἔγχει ὀξυόεντι ἕεστ᾽ ἀκοντίσσαι N 584 [2]), ἵημι autem verbi quamquam exempla plane similia apud Homerum desunt [3]), Xenophon tamen An. 1, 5, 12 ἵησι τῇ ἀξίνῃ scripsit, præterea Pindarus potuit, cum v. 24 ἀκοντίζοντες αἰχμαῖς dixisset, ut concinnitati sermonis consuleret, καὶ λιθίνοις ὁπότε δίσκοις ἕεν in eodem dicendi genere persistens addere.

Summa igitur disputationis nobis eadem fere evadit atque Christio, nisi is videtur ne ipse quidem quam vel numerorum generi vel victori tribuebat dialecti varietatem sane exiguam exemplis probare potuisse; tum vero hoc alterum desideramus, quod paulo plus, nisi fallimur, epici sermonis vestigiis dandum erat. Nam quod supra (p. 2) diximus universum Hermanni iudicium verum esse, id ita statuimus, ut novum tamen lumen illi sententiæ a Christio allatum esse pro certo haberemus. Nempe epicum fundamentum Hermannianum non possumus quin multis rebus commendatum existimemus, sed quodammodo hoc ipse Pindarus communes Doriensium et Æolum formas sectans adventiciis artificiis tantopere mutavisse videtur, ut Dorico-Æolici generis speciem dialectus poetæ præ se ferat. Quamquam difficillima hæc quæstio est de universa dialecti natura, ac potest sane color ille maxime augeri, si antiquæ litteraturæ condicioni quam plurimum tribuendum est; certe Pin-

[1]) Nam ceteros eiusdem generis accusativos a Bergkio inventos Christ repudiavit, ut modo dictum est.

[2]) De ἀκοντίζειν igitur Homerus docet nihili esse quæ Peter (p. 34) præcipit: 'nam dativi ferri nequeunt, quum verba ἀκοντίζειν ἑέναι cum dativis αἰχμαῖς δίσκοις conjungi non possunt, nisi accuratius dicitur scopus quo telum dirigitur'.

[3]) Ambigitur enim de B 774 (δ 626. ρ 168) δίσκοισιν τέρποντο καὶ αἰγανέῃσιν ἑέντες τόξοισίν θ', qui dativi vulgo ad τέρποντο relati (v. Ameis.-Hentz. ad δ 626) in Stephani Thesauro participio ἑέντες subiciuntur propter exemplum Xenophonteum statim supra afferendum.

darus quidem videtur ante omnia spectasse ut *Dorieus* haberetur poeta, quod et ipse forsitan nobis significaverit (cfr supra). Itaque nos, quamquam ab epico sermone ut ad omne poeseos genus ita maxime ad Pindaricam linguam multa permanarunt (nec sane despicienda sunt quæ de hac re Christ p. 80 sq. attulit [1]), ut quasi Homerum latentem et in elocutione et passim in ipsa dialecto cernere nobis videamur, tamen et plane probamus quæ de communi illo genere Dorico et Æolico accurate Christ p. 83 exposuit nec vero pro certo statuere audemus prorsus abstinuisse Pindarum a formis proprie Doricis, etsi quæ in hac re maxime insignia sunt, velut verborum prima persona pluralis per -μες exiens (alia apud Christium p. 82 videas), noluit ut insolitum sonantia recipere. Recte ceteroquin de singulis dialectis Christ iudicavit, in Æolismis quidem adsciscendis admodum Pindarum parcum fuisse docens, quæ tamen res faciliorem eum superioribus poetis lyricis habuit, originem ducens et a Terpandro et ab Alcmanis exemplo et toto lyrico sermone vi Lesbicæ poeseos nonnihil mutato (Meist. I 22); deinde quam difficile sit certum quidquam ex patria poetæ dialecto repetere inde apparet, quod ἐν cum accusativo iunctum a Christio (p. 83) solum, et quidem dubitanter, domesticæ origini concessum non modo Eleis quoque usitatum erat, quod ipsum Christio religioni est, sed aliorum multorum commune (Thess. Arcad. Cypr. Phoc. Locr. Ætol. al., Meist. I 285), nec magis inter veteres de schemate illo Pindarico constat, quo substantivum pluraliter dictum verbo singularis numeri subiectum est (F 75 (45), 19, corr. 78 (225), corr. 239 (265). 246 (286)), nam illuc Apollonius Dyscolus (v. Bergk. ad F 75 (45), 19) et Lesbonax (F 246 (286)) trahunt Boeoticum appellantes, huc Eustathius Αἰολικὸν σχῆμα καὶ Δωρικὸν dicens, rursus alio loco idem ex Homero deducens (v. Boeckh. Fragm. p. 685).

Duo igitur hæc imprimis tenenda, *primum* unam esse formam dialecti vel, si qua ratione aliter eam in aliis carminibus temperabat Pindarus, vix eam rem in singulis demonstrari posse, *tum* hanc formam ab uno atque eodem fonte repeti non posse, sed a poeta ipso ad varia exemplaria factam diversi generis figuras recepisse; quæ copia et varietas formarum quantopere ad metri [2]) rationem pertineat, ut videantur Pindaro singulare in versibus faciendis adiumentum formæ geminæ quæ ei præsto erant suppeditasse, optime Christ (p. 67 sq.) docet. Ac potest hæc lingua optimo iure κοινὴ[3]) dici non tantum ut Doriensium et Æolum communis, sed etiam medium quodammodo inter illos et Homerum locum obtinens; ut, si de codicum fide propter antiquum E non dubitamus, cum Homerus (et Attici) ἤπειρος, Dorienses ἄπηρος, Æoles ἄπερρος dicerent, Pindarus cum mitiore quam Ahrens vocabat Doride (Ahr. II 170)

---

[1]) In una re levis momenti Christ erravit, nam quod in earum formarum numerum quæ ut vetustiores a Pindaro numquam adhibitæ sunt (qualis est epica illa terminatio -φι) patronymica in -ιάδης (-ιάδας) desinentia retulit, O 3, 14 ab omnibus editoribus Ἀμφιτρυωνιάδας metri causa ex deterioribus libris receptum est.

[2]) Nec vero euphonia ab hac re aliena est, quo in genere quæ Mommsen (Suppl. p. 122) de sigmatismo a Pindaro vitato explicavit notatione digna sunt.

[3]) Sed de scriptura quæ ad extremum Christ disputavit haud scio an argutius quam verius dicta sint, nec quod in vetere litteratura multa interpretando in varias partes trahi possunt, quod est sane cur doleamus, peculiare Pindaro in ea re artificium quærendum mihi quidem videtur.

ἄπειρος finxit. Sed illud ipsum quod iam attigimus obscurissimum est, nec quomodo verum adsequamur in formis iis iudicandis quæ in vitiosæ transscriptionis suspicionem cadunt videre licet, sed aut Christio obsequendum est hæc omnia ad Dorismum redigenti, ut spreto codicum testimonio et genetivus singularis -ω et accusativus pluralis -ως desiderentur, aut de nostro iudicio desperandum et Alexandrinorum auctoritati et arbitrio cedendum, quos probabile est non omni Pindarici sermonis memoria caruisse (cfr supra p. 2; Boeckh. De Crisi § 19); constat autem tradi Aristophanem Byzantinum carmina Pindarica percensuisse et lectionis rationem constituisse.

Sed his expositis iam ad singula perlustranda transgrediendum est.

I. De vocalibus.

Instituentibus nobis quæstionem de vocalismo Pindarico hæc fere de ratione nostra et partibus huius capitis præmonenda sunt.

Segregandas enim duximus quæstiones metricas quibus cum dialecto nihil commune esset; ut et positionem sive apertam sive vi spirantis factam negleximus et *eiusmodi* productionem metricam quam vocant, qua syllaba brevi vocali, quam excipit simplex consona, instructa tamen pro longa in versu habetur. De quibus rebus uberrime Heimer (Stud. Pind.) disputavit [1]).

Eam autem productionem metricam, qua manifestum est ipsam vocalem vere productam esse, non extentam consonam sequentem, ut in Homerico ἠμαθόεντα, præterire non licet.

---

[1]) In una tantum re pauca addenda. Dissentit enim de productis syllabis finalibus (de quibus conferas Heimer. p. 133) a ceteris viris doctis Bergk, ad P 3, 6 exempla enumerans; qui cum hanc productionem syllabis in *vocalem* desinentibus concedere nollet (cfr ad P 5, 42 'versus numero adversatur'), utrumque eius rei exemplum e Pindaro sustulit P 5, 42 καθέσσανθ' ᾧ pro καθέσσαντο μονόβροπον scribens, I 1, 25 ὁπότ' ἐκ δίσκοις ἴεν pro ὁπότε δίσκοις ἴεν (Christ quidem (Beitr. p. 58) unde formam ὁπότεν sumpserit nescio). Sed sine dubio hoc Pindaro non abiudicandum, qui in talibus rebus Homeri exemplum sequi solebat; hunc vero multa eiusmodi habere constat.

Sed observandum est Pindarum, si a duobus tantum exemplis P 3, 6 et I 1, 25 discesseris, nisi ante *nasales* hanc productionem, sive in vocalem sive in consonam simplicem syllaba finalis desinebat, non usurpasse (cfr exempla apud Heimer.).

Præterea exemplum eodem modo ante λ productæ vocalis haud invitus adderem, sed audacius videtur, dico P 12, 24 εὐκλέα λαοσσόων, cui metri causa ab editoribus εὐκλεᾶ substitutum est. Illud vero et consensus codicum commendat et alias semper (septies) usurpata forma εὐκλέα (non εὐκλεᾶ).

Sed si quis credit augeri posse copiam exemplorum eo quod sæpius in codicibus omissum sit ν ἐφελκυστικόν, fallitur. Nam exspectandum sane erat, si in talibus locis Pindari ipsius manus appareret ac non negligentia librariorum, ante nasales et liquidas sæpius hoc observari quam ante ceteras consonas. Sed longe secus est; nam ex. gr. in carmine P 4, quod Heimer p. 147 examinavit, ex triginta tribus exemplis quinquies tantum in *thesi* ante nasales et liquidas ν omissum est (v. 33 κώλυεν, 60 ὦρθωσεν, 148 ἀκόντεσσιν, 264 κεν, 281 παισίν), ter in arsi.

In *mediam* autem vocem valde dubitandum est num hoc admiserit Pindarus. Solitarium enim exemplum γόνος O 9, 76, quod cur Christ retinuisset non intelligebat Heimer (p. 70), probari posse non videtur, cum simile nihil sit in toto Pindaro; vix autem Pindarico exemplo maiorem fidem addunt aut Homerica illa σῦνεχές M 26 (quod positione per νσ effecta productum esse Vogrinz censet, Gramm. d. hom. Dial. p. 20) et ἴμμεναι Γ 365 ('mit langem μ', G. Meyer[2] 510) aut Æolum usus (cfr Hoffmann, Die griech. Dial. II 485). Varia viri docti tentarunt, audacissimum Mingarelli et Mommsen (in ed. min.) γοῦνος scribentes, quod aperte falsum est.

Tum vero, cum minus placeat recentissimi rerum dialecticarum scriptoris Hoffmanni exemplum sequi, qui in ordine vocalium (ᾰ ᾱ ε η cet.) rationem quantitatis non habet, ob similitudinem potissimum rerum singularum, de quibus et in brevibus et in longis vocalibus mentio fiet, *primum* mihi de illis, *tum* de his disputandum erit.

Tertia vero parte capitis et ea comprehendam quæ vim ictus metrici ostendentia huc pertinere censeo et contrariæ rei exempla sicubi brevis vocalis pro longa posita est aut posita esse creditur, denique nonnulla, quorum anceps mensura est aut de quorum sive mensura sive scriptura ambigitur.

Sed de diphthongis non separatim disserendum videtur, pauca autem de illis in prima et tertia huius capitis partibus invenientur.

Principem igitur locum tenebit quæstio de

A. brevibus vocalibus,

qua non de omni Pindarico brevium vocalium usu exponendum esse sponte intelligitur, cum in paucis tantum a communi lingua poeta noster differat; sed singula in medium proferenda quæcumque aliquo modo animadversione digna sunt.

ᾰ

plerumque Pindaro cum Ionibus et Atticis commune est; in nonnullis tamen vocabulis Ionico et Attico ε respondet, in uno fortasse ο.

1) In primo genere commemorandum est

πρόφατον O 8, 16, quod non debebat Bergk Schneidewinio (in adnot. crit.) et Kaysero obtemperans improbare; nam recte conformatum est a debiliore radicis forma φα ut ἀμφαδός ἀμφάδιος ἀμφαδόν (Prellw. p. 21). Et postea (in comm.) sententiam eandem amplexus est Schneidewin; nec repugnat Scholiastes ἐπιφανῆ καὶ ἔνδοξον interpretans. Quod autem veteres codices contra metrum alteram formam πρόφαντον exhibent, eodem modo pro πρόφαντον O 1, 120 varia extat lectio πρόφατον, pro ὑπέρφατον (ad φαμί relatum) O 9, 65 ὑπέρφαντον.

Neque aliter τηλέφατον F 87 (58), 4 (Boeckh: *'late clarum'*) in sonis nihil habebat quod offenderet, sed metri causa recte Bergk τηλέφαντον scripsit.

Deinde nescio an hæc silentio non digna sint, in quibus Pindarus ad communem poetarum usum pro primigenia liquida sonanti binis formis αρ et ρα promiscue utebatur, prout postulabat versus, quod vulgo metathesin vocant:

θάρσος semel P 5, 111. — θράσος P 2, 63. θράσεος P 2, 83. θράσει F 123 (88), 6. — Sed ut vulgo semper θαρσαλέος θαρσέω, semper θρασύς dicitur.

καρδίᾳ O 5, 2. P 2, 91. 8, 9. 10, 44. N 10, 30. F 110 (76). καρδίαις O 13, 16. καρδίαν P 1, 11. 3, 96. F 123 (88), 4. 214 (233). — Rursus metrum

docet ad Homeri exemplum scribendum esse κραδίᾳ N 1, 54. κραδίᾳ N 11, 10 et fortasse P 9, 31 (coni. Schneidewinii). κραδίαν fortasse F 225 (247).

Eodem modo invicem καρτ- et κρατ- usurpantur.

Vulgaris forma καρτερός O 13, 84. P 4, 166. N 7, 26. καρτερᾶς I 6, 10. καρτερόν O 1, 59. P 4, 239. καρτεράν I 7, 13. καρτερώτατον O 1, 115. Composita καρτεραίχμαν I 5, 38 et καρτερόβροντα F 155 (127). Quo accedunt formæ epicæ καρταίποδ' O 13, 81 (Moschop.; cfr Hom. κάρτος), κάρτιστον semel F 222 (243) (a Boeckhio correctum) et καρτύνειν O 13, 95. — Forma poetis tantum usitata κρατεροί I 4, 31. κρατερᾶν P 11, 18. κρατεροῖς P 4, 71. Praeterea κράτος κραταιός κράτιστος κρατέω ut vulgo.

τέταρτον semel O 1, 62. — Ceteris locis epica forma adscita est: τετράτῳ F 135 (100). τετράτων P 4, 47. τετράτοις O 8, 46, ubi audaciorem ab Ahrente (Philol. 16, 52) propositum Æolismum τερτάτοις sententiæ non opus esse commentarius Dissenii docet. Similiter cum Hesiodo Pindarus τέτρασι(ν) O 8, 68. 10, 69. P 8, 81 dixit.

Addendum ἀτραπός F 107 (74), 5 (Hom. ἀταρπός -ιτός et ἀτραπιτός).

2) Sed longe maioris momenti ea vocabula sunt, in quibus α *pro Ionico et Attico* ε extat; quod aut totum aut maximam partem e Dorica dialecto Pindarum sumpsisse nemo ante Führerum (Philol. 44, 54) negaverat. Cui ut facile concedimus eodem iure ex Boeotica dialecto atque ex Dorica ea repeti *posse,* quæ et Boeotica sint et Dorica, sic in iis cautius agendum est, quibus desunt testimonia Boeotica, nisi analogia adiuvet. Sed videamus exempla.

Primum locum obtinent *verba* illa τάμνω τράφω τράχω, in quibus pro vulgari debiliorem quam vocant radicis formam ex sonanti nasali vel liquida profectam cernimus [1]); quæ formæ quamquam peculiare in Dorismo domicilium habuisse videntur (cfr Ahr. II 117 sq.), tamen cum constet (vide G. Meyer.[2] 26 sqq.) nec Herodotum (qui et τράπω et τάμνω scripsit) nec epicos (τάμνω, fortasse etiam τραφέμεν Hes. Th. 480) eas respuisse, non continuo affirmari potest Doriensibus Pindarum eas debere. His autem locis inveniuntur:

τάμνειν O 13, 57. τάμνοισαι O 12, 6 (utroque loco cod. B τέμν-).

τράφει I 1, 48 (cod. D τρέφ-). τράφειν P 4, 115. I 7, 40 (codd. τραφεῖν). τράφοισα P 2, 44.

τράχον P. 8, 32.

Sed religioni non duco (cfr Christ. Beitr. 70) Pindaro simul et has tribuere et vulgares formas τέμνων P 3, 68 (ubi Mommsen contra codices τάμνων scripsit). τρέφει O 1, 115. τρέφοντι O 10, 95. τρέφειν (τρέχειν) F 106 (73), 2. τρέχων O 10, 65. τρεχέτω F 74 (53), nam quod Homero in τέμνειν (γ 175 [2]), alias semper τάμνω) licuerat, id Pindarus sibi in omnibus his licere putasse existimandus est.

[1]) Hæc autem quominus inter se coniungamus, non diversa formatio prohibet, cum Pindaro sine dubio τάμνω eiusdem fuerit naturæ atque τράφω τράχω.

[2]) Si modo verum est; sed eodem modo στρέφω ne ipsis quidem Doriensibus alienum erat (v. G. Meyer.[2] l. l.).

Auctoritate autem forma βεβραγμένος O 6, 55 caret, quæ in duobus tantum Thomanis codicibus scripta est; nam quod Zenodotum eandem probasse Schneidewin dicit, vana suspicio est (cfr Mommsen. Suppl. p. 59). Sed minore etiam iure Schneidewin κατάβραχε I 4, 51 ex codice D (κατέβραχέσιν) extorquebat, cum inter se duas vocales mutasse librarium cuivis appareat.

Tum ex temporis *adverbiis* quæ vulgo in -τε, Doriensibus in -κα, Æolibus in -τα desiisse constat unum Pindaro Dorica terminatione instruere placuit; ex ipsius enim manu

τόκα O 6, 66. N 6, 12 et 13 profectum esse omnes libri testantur.

De qua forma videndus G Meyer[2] 29 sq.; sed maxime interest observare (vide Hermann. Opusc. I 256) diversa significa ione τότε et τόκα a poeta nostro usurpari, illud *tunc* hoc *interdum* dicente. τόκα igitur formæ τοτέ potius respondere dicendum est (O 6, 66 τόκα μὲν — εὖτ' ἂν δέ ut Pl. Phædr. 261 D τοτὲ μὲν — ὅταν δέ, N 6, 12 sq. τόκα μὲν — τόκα δ' αὖτ' ut Hom. ω 447 sq. τοτὲ μὲν — τοτὲ δέ), cfr Kühn.-Blass.[3] I: 1, 618; unde suspicio oritur fortasse Pindarum τοκά scripsisse, ut Dorienses ποκά, ὁκὰ μὲν — ἄλλοκα δέ (Theocr. 1, 36. 4, 17) dixerunt: nisi coniciat aliquis satis eum habuisse neglecto accentu terminationem insolitam adscivisse quæ peculiarem significationem reciperet.

Sed in alia eiusdem formationis vocabula, ἄλλοτε ὅτε πότε, hoc non irrepsit. Miror autem quod novam formam ἔπειταν ter Bergk temere commendat, quod merum commentum est viri doctissimi in nulla dialecto inventum nec veris vestigiis in codicibus traditum; nam quod P 4, 211 sq. in codice B pro ἔπειτεν ἤλυθον scriptum est ἔπειτ' ἀνήλυθον [1]), librarii in ea re comparet doctrina scripturam plurimorum codicum ἔπειτ' ἐνήλυθον corrigentis (cfr Boeckh. not. crit. p. 468: ἐνέρχομαι nihili vox est'), porro N 3, 49 ἔπειτ' ἂν χρόνον ægre Boeckhio (in not. crit.) credimus de ἄν addubitanti, denique N 3, 54 ne vestigium quidem apparet vocalis α. Quarto autem loco I 6, 20 Bergk cum ceteris editoribus coniecturam Pauwii ἔπειτεν tacitus recepit [2]).

Hoc loco commemoranda est terminationis varietas qua usus Pindarus pro necessitate metri et ἔπειτα (novies) et Herodoteam formam ἔπειτεν (ter, vide supra) dixit eodemque modo ἔνεκα (semel) οὕνεκα (quater) et ἕνεκεν (quinquies) εἵνεκεν (semel) οὕνεκεν (bis), in quibus duplex eiusdem terminationis forma (-εν et -η) agnosci posse videtur; sed ἔνθα et ἔνθεν semper vario usu syntactico dicta huc referre viri docti gravantur (v. G. Meyer.[2] l. l.). Doriensium vero et Æolum communem morem quo adverbiis loci terminatione -θα pro -θε(ν) instruebant fugiens ἄνωθεν ἄτερθε ἔνερθε ὑπένερθε ὄπι(σ)θε(ν) πρόσθε(ν) ὕπερθε(ν) ἐξύπερθε Pindarus scripsit.

---

[1]) Quam scripturam aperte falsam quomodo Mommsen (in apparatu critico et Schol. Germ. VI) probare potuerit non intelligo, nam ne composita quidem vocabula licere in binos versus dividere iam Boeckh (De metr. Pind. pp. 83, 318 sq.) docuit.

[2]) Sed quod I 1, 25 idem in tertia editione ὁπόταν 'vel potius ὅποταν Æolensium more leni spiritu et retractato accentu' proposuerat, ipse hoc in quarta repudiavit.

Restant hæc *singula* quæ in communi linguæ usu ε habebant:

σκιαρόν O 3, 18. F 129 (95), 3. σκιαρᾶν O 3, 24, quibus exemplis non est cur diffidamus, nam nihil dandum esse variæ lectioni σκιερός per se patet, cum ea sit inconstantia librorum, ut duobus locis proximis O 3, 14 et O 3, 18 prorsus contrario modo A σκιερᾶν et σκιαρόν, CD σκιαρᾶν et σκιερόν præbeant; sed illam lectionem præter maiorem librorum numerum et a Petero (p. 15 sq.) ex Euripide (Bacch. 876 in cantico) et Platone (Leg. I p. 624 B) allatam formam σκιαρόκομος id quoque commendat quod vulgata facilius quam insolita forma pro subditiva habetur. De quarum origine et ratione præter ceteros adeundus est Brugmann (Grdr. II 173 et 174).

φρασί(ν) O 7, 24. P 2, 26. 3, 59 (correctum, codd. -ε-). 108. 4, 109. 219. N 3, 62. I 3, 2 [1]), ab Eustathio 24, 36 testatum et præter P 3, 59 meliorum codicum auctoritate firmatum ideoque illo quoque loco scribendum (Pet. p. 38). In qua forma Pindaro peculiari, nisi semel in vetustiore titulo Attico comparet, sonantem nasalem latere constat (G. Meyer[2] 23).

Sed vix mentione dignus est error unius codicis (R) χαράδι pro χεράδι P 6, 13, cuius formæ simile est illud χάραδος in tab. Heracl. repertum (Ahr. II 118); cfr Bergk.

Denique de *diphthongo* αι duorum vocabulorum dicendum est:

αἴτ᾽ semel P 4, 78 Pindarus scripsit, cum P 1, 44. 4, 112 ὥσειτε et semper εἰ libri uno consensu præbeant. Varias figuras esse αἰ (Dor., El., Lesb., Boeot.) et εἰ (Ion., Att., Arcad., semel in tab. Heracl.) nec alterum ab altero derivandum inter viros doctos constat (vide G. Meyer.[2] 126. Brugm. Gr. Gr.[2] 225. Meist. II 227). αἴτε Pindarus non ex Homero sumpsit, qui αἰ nisi in αἴ κε et αἴ γάρ, αἴθε non admisit.

ἡθαῖον I 2, 48 pro communi forma ἠθεῖον Doricum vocatur (Boeckh. expl. p. 449), quamquam exemplis plane destitutum esse videtur.

Iam ut de his omnibus vocabulis α vocali pro ε instructis nostram sententiam breviter complectamur, hæc duo nobis videntur statui posse:

primum non id egisse Pindarum ut certa aliqua dialecto uteretur, nam in hac re sententia Führeri magis iis quæ absunt quam quæ adsunt refellitur; ut enim illud τόκα mittamus quod Boeoticæ dialecto tribuere nobis quidem audacius videtur, cetera autem Boeotica aut esse aut esse posse concedamus, tamen intelligere nullo pacto possumus quomodo poeta Boeotice scilicet loquens ἱερός (ἱερεύς et cet.) et Ἱέρων nusquam dissuadentibus libris dixerit, cum, præterquam quod vel illud σκιαρός alterum ἰαρός afferre videtur, ἰαρός ut Doricum ita Boeoticum usque ad ætatem Pindaro longe posteriorem fuerit; quin videtur ἰαρός Thessalis quoque a Boeotis datum esse (Hoffm. II 273); eodemque modo formas Boeoticas (Meist. I 215, 285) Ἄρταμις [2])

[1]) Accedunt coniecturæ Bergkii I 7, 40 et Schneidewinii F 107 (74), 4.

[2]) Ex nullo enim codice editiones Stephani et Oxoniensis lectionem Ἀρτάμιδος N 1, 3 sumpserunt.

γά κά πέτταρες Fίκατι et al. desideramus [1]). Sed idem de Dorismo dici potest, nec mediocriter miramur nomen Hieronis regis, qui in titulo galeæ dedicatæ ipse forma Ἱάρων usus sit. Pindarus vero hanc rem non arctæ regulæ finibus adstrinxit, sed quæ ipsi placebant elegit.

Deinde quæ elegit non aliud aliunde sumpsisse potest, sed Pindaro eodem pertinuerit necesse est quæ similia essent; etenim, nisi τόκα impedit, id Dorismi genus consectatus esse videtur, quod ne a Boeotis quidem alienum fuit, et quodammodo hic quoque latere dicendum est κοινὴν illam Pindaricam de qua veteres dixerunt.

3) Sequitur ut duo exempla in examen vocemus, quorum alterum re vera, specie tantum alterum α *pro vulgari* ο præbet.

πεπαρεῖν enim P 2, 57 lectio est meliorum codicum, cui deteriores πεπορεῖν substituunt. Iam vero nemo repugnabit quominus *dandi* verbum hoc loco (τὸ δὲ σάφα νιν, sc. τὸν πλοῦτον, ἔχεις, ἐλευθέρᾳ φρενὶ πεπαρεῖν) si non exspectandum sit, at certe optime conveniat poetæ munificentiam victoris semper prædicanti; quam significationem viri docti verbo πεπαρεῖν non tribuerunt, quamquam πεπαρεῖν· ἢ πορίζειν καὶ παρασκευάζειν, ἢ et cet. Scholiastes interpretatur, quippe Hesychio obtemperantes (πεπαρεῖν· ἐνδεῖξαι, σημῆναι; Boeckh et posteriores: *ostentare*). Sed vide ne πεπαρεῖν idem sit atque πορεῖν, in quo cum ορ pro αρ per analogiam ex liquida sonanti factum sit (Brugm. Grdr. I 246). πεπαρεῖν potest alter esse aoristus eiusdem verbi iusto modo conformatus, auctus tantummodo reduplicatione; ut πταρεῖν ex radice *pster*, βαλεῖν ex *gel* et alia eiusmodi (Brugm. Grdr. II 923 sq.; πορεῖν derivari posse ex radice *per*, quo pertinent πόρος et πείρω, Prellwitz Etymol. Wört. p. 259 testatur). Duplicem autem aoristum nihil novi habere quivis videt (cfr πιθεῖν et πεπιθεῖν, al.) [2]).

Hæsito paulum in φάγιον N 7, 69, quæ lectio est codicis B Bergkio Mommsenio Christio probata, cum coniecturæ Schneideri φόγιον Boeckh Mezger Rumpel adstipulati sint. Analogiæ linguæ nec φάγιον convenire nec φέγιον, quod in codicibus Triclinianis (et fortasse D) traditum Hermanno placebat, Boeckh affirmavit (not. crit. p. 541); sed glossa illa Hesychiana quam laudat Bergk φάγιον· πλάγιον, λοξόν, ἐπικεκλιμένον lectionem optimi codicis confirmat. Et sane aptissime hoc loco illud *obliquus* dicitur: εἰ πάρ μέλος ἔρχομαι (Schol.: εἰ παρὰ τὸ προσῆκον λέγω) φάγιον ὄχθον ἐννέπων; sed quid impedit quominus in eundem fontem hæ duæ significationes redeant, ut φέγω proprie *'obliquare, distorquere'* valeat, ex quo deductum φέγ-ιο-ς adiectivum verbale addito primario quod vocatur suffixo *-io-* (ut στύγιος ex radice στυγ, πάγιος ex παγ, Brugm. Grdr. II 117) principalem vim *'obliquus, distortus'* ('ἐπικεκλιμένος' Hesych.) servaverit, cui gemina forma φάγιος adsit eadem ratione qua et φε- et φα- dicitur in φεκάς φακάς [3]) (φεκάζω φακάζω) et fortasse φέλιον φάλιον [4])? Quod si

[1]) Cfr supra p. 9.

[2]) Video nunc Prellwitzium p. 246 idem quamvis dubitanter proponere.

[3]) Quamquam in hoc vocabulo viri docti dubitant an α primigenia sit vocalis (G Meyer² 64, Prellw. p. 365).

[4]) Nam secernenda inter se esse φέλιον et φάλιον Prellwitzio (p. 365 sq.) vix credo, cum *'vinculum'* Æschylea sit significatio vocabuli φάλιον.

hæc coniectura a me non sine aliqua dubitatione mota vera est, superioribus proprie subiungendum erat novum exemplum α vocalis pro ε usurpatæ. — φόγιος autem secundario q. v. suffixo *-io-* instructum et solito modo de substantivo φόγος ductum translatam, ut par erat, significationem *'maledicus'* habebat.

Postremo commemorasse tantum satis habeo formas breviores et *anaptycticis* vocalibus auctas ad commoditatem numerorum vicissim se excipientes:

θράσσοι O 6, 97 (v. l. θράσοι). θρασσέτω I 6, 39. — ταρασσέμεν P 11, 42. ταράσσοντες O 2, 69. (Curt. Et.[4] 719. G. Meyer[2] 182).

ἑκατόγχρανος P 8, 16 (a Schmidio correctum). ἐπιχράνοις F 88 (58), 5. — ἑκατονταχάρανος P 1, 16. -ον F 93 (93). Cfr χρανίοις I 3, 72. χρὰτα χρατί cet. et κάρα. (G. Meyer[2] l. l.)

Pauciora sunt multoque minoris momenti quæ de reliquis vocalibus brevibus observanda sunt.

ε

pro vulgari ο non dubito quin in uno vocabulo a Pindaro scriptum sit.

Ἐρχομενοῦ enim O 14, 4, quamquam in duobus tantum libris deterioris notæ legitur, summo tamen iure mihi videtur Boeckhio et Mommsenio probatum esse, nam quo nomine Boeoti ipsi usi sunt (Meist. I 215), eo sane veri simile est Pindarum patriam urbem appellavisse, Hesiodi (Fragm. 201) exemplum secutum; ut Mommsenium miremur altero loco I 1, 35 librorum lectionem Ὀρχομενοῖο non aspernari. Nam non nimium valet auctoritas, quæ consensui codicum concedenda est, si ex tanta silva librorum præter duos eorumque apographa et alteros duos pessime interpolatos omnes desunt [1]).

Sicubi autem alias codices hoc modo vacillant, non ea eiusdem generis, præterea leviora sunt: ut O 2, 74 codicis A et aliorum lectionem ἐκχέοντι pro ὀκχέοντι ineptam esse corruptionem Mommsen Suppl. p. 30 docet; N 3, 80 πετανοῖς in codice D et a Triclinio scriptum est, ceterorum librorum lectionem ποτανοῖς, qua forma ubique Pindarus utitur, recentiores omnes probaverunt; P 4, 245 πεντηκόντερος (Ionicum; vide G. Meyer.[2] 8) pro *-oros* in nonnullis codicibus traditum a nullo editore receptum est.

In his autem viri docti aut *syncopen* aut *anaptyxin* inesse voluerunt, quarum utramque non sine cautione admittendam esse hodie constat (cfr Brugm. Grdr. I 471 et adnot., 474):

ἄφνει igitur F 219 (240), forma Pindaro propria, varie explicatum est: per syncopen enim ex ἄφενος (Hom. Hes. al.) factum esse veteres censebant, ut est in

[1]) Sed in herois Trophonii nomine, quod apud Boeotos Τρεφώνιος dicebatur, non eadem utimur confidentia Τροφωνίῳ F 2 mutare verentes.

Etym. Magno 178, 10: παρὰ τὸ ἄφενος γίνεται ἄφνος, ᾧ κέχρηται Πίνδαρος; rursus Curtius Et.[4] 500, G. Meyer[2] 61 et alii anaptyxin agnoscunt, scr. *apnas* perperam credo [1]) conferentes; magis autem linguæ rationi convenit sententia recentissimorum scr. *ghanas* 'spissus' et *ä-hanas* 'turgidus' in comparationem vocantium (Prellw. p. 41, Hoffm. II 499), qua probata ἄφνος (ut ἀφνειός i. e. *ἀφνεσ-ιος) debiliorem præbet radicis formam, quam 'Tiefstufe' Germani vocant.

In ἔγεντο (= ἐγένετο) P 3, 87. 6, 28, fortasse F 147 (114) (etiam apud Hes. Sapph. al.) non suppressam vocalem esse, qua hanc formationem inde ab initio caruisse, G. Meyer[2] 461 docet.

Per anaptyxin vero Πελειάδων N 2, 11 ortum esse ex Πλειάδ- (Hom. Πληιάδ-) Kühn.-Blass[3] I: 1, 189 statuit, cui explicandi rationi alteram addere in promptu est: facillime enim credimus ob similitudinem sonorum fabulam factam esse de Pleiadibus (Πλειάδες) in columbas (πελειάδες) mutatis indeque Πελειάδας, quam formam poetis imprimis acceptam fuisse Athenæus XI 80 (p. 490 E) testatur, nominari coeptas esse.

ο

in hoc verbo nisi apud Pindarum nusquam obvio perobscurum est:

τόσσαι F 22. τόσσαις P 3, 27. ἐπέτοσσε P 4, 25. ἐπιτόσσαις P 10, 33. Æolicum hunc aoristum Rumpel (Lex. Pind.) vocat, Doricum Dissen (ad P 3, 27), quo iure nescio; sed de significatione numquam dubitatum est (Schol. ibid.: ἀντὶ τοῦ τυχεῖν, et Eustath. Prooem. p. 9: Ἐπιτόσσας, ὅ ἐστιν ἐπιτυχών). Neque tamen præ summis sonorum difficultatibus formas τυχεῖν et τόσσαι coniungere licet, quod olim suspicatus sum, quamquam vocalis fortasse non impedimento est.

Præterea, ne in audacissimis inventis M. Schmidtii κόρζαν N 5, 32 (quæ Cyprica forma erat, G. Meyer[2] 33) et Mommsenii τετόρων F 139, 3 (in lacuna) commoremur, non audemus negare per *anaptyxin* factum esse

ὀρόγυιαν P 4, 228 (ab Hermanno correctum; codd. ὄργυιαν vel ὀργυιάν metrum ledentes), quamquam dissuadere fortasse cuipiam videtur verbi forma ὀρέγω. Eodem modo F 282 (110) ἑκατοντορόγυιον Bergk commendat (vulgo -όργυιον). (Curt. Et.[4] 719. G. Meyer[2] 112). Homerica forma ὄργυια erat, posteriores ὀργυιά dicebant; Aristophanes tamen bis Pindaricis similes formas usurpavit (Kühn.-Blass[3] I: 1, 189).

ι

nihil habet animadversione dignum, nisi librarii in his vocabulis fere ubique falsa ratione inducti υ substituerunt:

[1]) Nolunt enim qui comparandis linguis indogermanicis operam dant eodem revocare tenuem *p* et aspiratam φ.

ἀμφικτιόνων P 4, 66. 10, 8. N 6, 44. I 3, 26. περικτιόνων N 11, 19. περικτίονας I 7, 64. Optime Boeckh (not. crit. p. 535 sq.) docuit semper *circumcolentium* mentionem fieri et alienum esse illud Amphictyonum foedus, quod Pindaricis libris non tantum ἀμφικτυόνων formam dedit, sed etiam analogiæ vi N 11, 19 περικτυόνων (cod. D) peperit.

Eodem modo in compositum

δορίκτυπον N 3, 60. δορικτύπων N 7, 9 scilicet ut e nominativo δόρυ factum librarius codicis D υ invexit, quem hoc loco non debuerat Boeckh sequi, in illo alteram præferens lectionem.

ὄ

memorabile imprimis est in iis vocabulis, quæ inter se permutatas ο et υ vocales ostendunt. Quo in genere

ὁμάγυριν I 6, 46. πανάγυριν O 9, 96. παναγυρίων I 3, 46 nullam habent dubitationem, sed ὁμαγυρέα P 11, 8 (ex scriptura ὁμηγυρέα codicis D et aliorum) non scribendum esse Bergkio et Mommsenio assentior tribus de causis, primum quod -γερ- paulo antecellit auctoritate utpote in optimo codice B scriptum, deinde quod Homericum est ὁμηγερής adiectivum, denique quod melius, ni fallor, hæc forma ad rationem linguæ quadrat (vide Brugm. Grdr. II 387 'die *e*- Stufe in der *e*- Reihe). Constat hoc υ, quod Aeolismum redolere ex veterum grammaticorum sententia Curtius (Et.[4] 705) dixit, omnium dialectorum commune fuisse, nisi Arcadicum erat πανάγορσις (Hoffm. I 173); adeundus de vocalium varietate ante omnes est Hoffmann II 402.

Adsimile huic est ὄνυμα cum verbo derivato ὀνυμάζω [1]), quorum exempla Pindarica hæc sunt:

ὄνυμ' O 6, 57. ὀνύμαξε(ν) P 2, 44. 11, 6. ὀνυμάξομαι P 7, 6, de quibus aut exigua aut nulla est dissensio librorum. Sed

ὄνομ' N 6, 56 in omnibus legitur, ὀνομακλύτα F 312 (279) ambiguum est (cfr Momms. Suppl. p. 126), ὠνόμασεν P 12, 23 omnes et ὀνόμασθεν O 9, 46 omnes præter C exhibent, denique ὀνομαστάν P 1, 38 par fere auctoritate est atque ὀνυμαστάν. Quibus tamen locis υ restituendum esse cum Petero et Christio (Beitr.) pro certo habeo. Ac primo quidem loco nemo dubitavit quin ὄνυμ' ut O 6, 57 esset scribendum [2]), cui ὀνομακλύτα in fragmento illo adiungere religio non est, ὀνόμασθεν vero et ὀνομαστάν præter Boeckhium (et Scheidewinium) recentioribus omnibus probata sunt; restat ὠνόμασεν P 12, 23, quod a Christio quoque in editione servatum unus Mommsen (in ed. min.) emendare ausus est, Bergk autem pro indicio gravioris

[1]) de quibus Mommsen (Suppl. p. 126) Peter (p. 17) Christ (Beitr. p. 69), non satis illi quidem accurate, retulerunt.

[2]) Bergk vero num verum invenerit, cui interpretamentum «ὄνομα esse vel vulgaris forma arguere videtur, restituendum autem ex Scholiis κλέος esse, valde est dubium. Sed ut supra monui, consensum codicum ne nimis magni faciamus in posteriore libri Pindarici parte cavendum est.

mendi habet. — Hermann (Opusc. I 265) et Boeckh (De metr. Pind. p. 294) quomodo ὀνυμάξαι Aeolicis carminibus proprium esse crediderint, cum substantivum ὄνυμα in Dorica quoque admitti concederent, haud facile est intellectu.

Hoc υ — mitto enim νώνυμνος et composita in -ώνυμος desinentia, quae communia omnium Graecae linguae dialectorum erant — ex Boeotica, ut solet, dialecto Führer (p. 55) repetit; constat autem etiam Doricum et Æolicum fuisse. De origine (cfr G. Meyer.[2] 112) nuperrime Hoffmann (II 402) vere, ut mihi videtur, docuit, accentus rationem (ut in -άγυρις) ad vocalem mutandam olim pertinuisse.

Eodem referendum est

διαπρυσίᾳ N 4, 51, quod vocabulum Homericum ex διαπρό ortum esse (Prellw. p. 74) multo sane est probabilius quam illud υ ex ε (cfr διαμπερές) esse obscuratum (Curt. Et.[4] 601, 705).

Sed πρύτανιν P 6, 24. πρύτανι P 2, 58, quod Æoles πρότανις dicebant, alii aliter explicarunt necdum de ortu huius vocabuli liquet (Hoffm. II 364). Non autem inter se cohaerere ξυνός ξυνάων et κοινός κοινάν hodie viri docti docent (Brugm. Gr. Gr.[2] 220; cfr Hoffm. I 178).

Apparet igitur Pindarum hac in re ex notissimo Æolum usu nihil novasse, Homerum autem, cui sine dubio vocem διαπρύσιος, et Dorienses (Boeotosque cum his congruentes), quibus ὄνυμα ὀνυμάζω debet, secutum esse.

Postremo addendum est Pindarum ut alios prout versus desiderat formis ἦλυθον et ἦλθον uti (cfr imperativi formam ab Ahrente propositam ἔλυθ' O 14, 21, Christio probatam); quid autem de mobili illa vocali statuendum sit non constat: cfr Curt. Et.[4] 546 et G. Meyer.[2] 112 (qui anaptyeticam volunt esse), aliter Prellw. p. 90.

Neglexi in hac commentationis parte vocales quas protheticas vocant, de quibus una cum aliis sonorum varietatibus, quae in fronte vocum apparent, disputare aptius erit.

Venio nunc ad

B. longas vocales,

quarum tria distinguenda sunt genera:

1) aut enim singulae singulis longis *primigeniis* respondent, nulla ex proximis sonis facta mutatione;

2) aut *contractione* vel *crasi* vocalium ortae sunt;

3) aut consonarum (nasalium vel liquidarum) vi ea *productione* extiterunt, quam *suppletoriam* vulgo appellant.

Accedit apud poetas

4) *metrica productio,* de qua in postrema huius capitis parte disputaturum me esse supra significavi.

Secundum vero et tertium genus in suo utrumque capite exponam; hoc igitur loco de primigeniis longis vocalibus disserendum est, quarum cum duæ excipiendæ sint ῑ et ῡ, quæ in hoc genere nihil fere memorabile habent, de tertia autem ω pauca tantum habeamus, maximam partem in

ᾱ et η

versabimur, quibus accuratiore disputatione ideo opus est, quod cum omnibus persuasum esset, hac in re Pindarum Doriensium (et Æolum) morem secutum esse, ita librariorum erroribus corrigendis operam dederunt, ut non omnes removerent. Nempe decepit viros doctos falsa ista sententia de variis Pindaricorum carminum formis pro indole singulorum illorum qui apud Pindarum esse feruntur modorum usurpatis; cui rei si quid dandum est, at certe non eodem referri potest Ionicum (vel Atticum) η Dorico et Æolico sermoni pariter alienum, ut summam admirationem moveat vana codicibus habita fides Mommsenii ex. gr. in carmine 'Æolico' P 5 inter vestigia illa de quibus sæpe disputat epicæ dialecti ne ab εὐνομίην quidem v. 67 (63) refugientis (cfr Momms. Schol. Germ. p. XXII). Sed nihil tale admittendum esse optime Christ (Beitr. p. 71 sqq.) monuit, quem in uno tantum exemplo vere peccasse video contra præceptum ab ipso positum ἀναστήσῃς P 4, 155 commendantem. Etenim quamvis hic illic falso η vel ᾱ [1]) a librariis infuscata sint carmina Pindarica, plerumque tamen ita codices consentiunt, ut dubium esse non possit quin *Pindarus* remota epici sermonis imitatione *semper sibi constiterit* ᾱ *et* η *primigenia numquam mutans.* Nec sane facile intellectu est quænam causa Pindarum ad talia temere miscenda adductura fuerit (cfr Christ. Beitr. p. 68).

A quo tamquam principio proficiscentibus nobis eo redit quæstio, ut *quæ vocabula Pindarica antiquitus* ᾱ *et quæ* η *habuerint* exquirendum sit, qua in re cum multum adiumenti tituli præbeant, tum sæpe testimonia eorum deficiunt, ut ad comparationem linguarum confugiendum nobis sit. Quæ si et ipsa nihil docet, tum demum aliquid auctoritatis codicibus adiudicandum est. Iam vero per se patet in uno alterove vocabulo non semper constitisse utra scriptura dorico-æolica, i. e. antiquioris Græcitatis, propria fuerit, ut ipsum Ahrentem in nonnullis errasse videmus; quæ

[1]) Observandum est de eiusmodi librorum erroribus nonnumquam in vocabulis *minus* certæ originis formationisve libros uno consensu verum exhibere, ut μάταν O 1, 85, cum certissima quæque lectionis varietatem præbeant, ut φίλαν et φίλᾳ, σοφίᾳ O 9, 38 in cod. A, sim.; scilicet illa librarii imperitissimi minus animum adverterunt, in his vulgares formas somniantes inseruerunt.

Præterea iam hoc loco commemorandum est etiam in contractionem (in quo genere formæ augmento auctæ adnumerandæ sunt) et productionem suppletoriam falsum η irrepsisse; illius generis sunt ᾐνίξατο P 8, 40. ᾔκουσαν I 7, 31. ὑπηντίασεν (v. l.) P 4, 135, quæ menda ab omnibus editoribus recentioribus sublata sunt, et προσηύδα P 4, 119, a Mommsenio servatum, quamquam iam Ahrens (II 133) suspectum reddidit, sed fraudem librariis sine dubio Homerica forma fecit (Christ, Beitr. p. 72); huius est παπτήνας P 4, 95, a Boeckhio correctum neque tamen e grammatica Kühneri-Blassii[3] (I: 1, 29) expulsum.

mihi altera causa fuit hunc locum uberius tractandi. Quamquam concedendum sane est adhuc non omnia ad liquidum perducta esse.

Nos igitur in hac quæstione ita agemus ut in certa genera describamus vocabula ea quæ antiquum ᾱ et quæ η habent; qua in re non perturbatam rationem sequemur Ahrentis (II 129 sqq.), cuius vestigia constanter Peter premit [1]), potius ad Hoffmannum (II 277 sqq.) nos applicabimus, cui multa debemus. Neque vero ubique enumeranda duximus vocabula, omittentes quæcunque dubitationi obnoxia non sunt; quæ si quis desiderat, adeat Ahrentem et Peterum [2]); sed ea tantum in examen vocare propositum est, de quibus ambigitur quæve exquirere aliquo modo interest.

ᾱ

primigenii

I) *primum* genus est in syllabis *radicalibus*, quæ vocantur, vel in iis quæ num pro suffixis habendæ sint nescimus; ac

1) principem quidem locum inter has eæ tenebunt, quæ *non* certa de causa *productæ* sunt.

Nihil attinet manifestos codicum errores persequi η pro α in iis vocabulis exhibentium, de quibus non dubitatum est; quales sunt ἡμέρα O 13, 39, -αν O 2, 35, -αις N 9, 42, κηρύξαισα I 3, 43 (scr. *kāru*), ἀληθείας O 8, 2. I 2, 10, Λημνιᾶν P 4, 252, μητέρα O 6, 100, Δήμητρα O 6, 95, μηχανά, ἀμηχανία cet. passim, πληγαί P 4, 246, Εὔφημος P 4, 22, quin etiam τῆς N 9, 53 traditum est. Hæc enim et quæ eorum sunt similia iam dudum ab editoribus correcta sunt neque (præter Dissenium) quisquam cum Boeckhio fecit qui P 9, 37 μελιηδέα scripsit, cum F 166 (147) contra libros in eodem vocabulo α exhiberet (Ahr. II 133). Præmonendum id quoque est in nominibus propriis quæ sunt Ἡσίοδος et Ὅμηρος, si modo ex Αἰσι- (Hoffm. II 420 sq.) et -ᾱρ- in ἀραρίσκω (Prellw. p. 223) orta sunt, de forma per totam Græciam pervulgata nec Dorienses nec Pindarum quidquam mutasse [3]); cui rei simile est quod Pindarus in carmine N 2 virum Atheniensem celebrans Attica nominis forma usus est: Τιμόδημε, v. 14, -δημίδαι v. 18, -δήμῳ v. 24.

Sed hæc præcipue animadvertenda sunt, de quibus non satis constat [4]) aut quibus falsum η ex codicibus receptum editores inculcaverunt:

ἁμέρα N 9, 44. ἀμέρᾳ N 7, 83. ᾆμερον O 13, 2. P 1, 71. 3, 6. ἀμέροις N 8, 3. ἀμερώσαις I 3, 75. α huius vocabuli nuperrime Christ (Beitr. p. 40) in du-

[1]) Nisi quod ᾱ augmento ortum omisit, quamquam simile η recepit.

[2]) Quamquam hic, ne de vitiosis eius præceptis dicam, nonnulla neglexit, ut ἀῤῥότατος, ἀνίκα, ἕκατι.

[3]) Sed F 47 (18) quo iure editores η in μεθομήρεον (-εα) servaverint, non intelligo.

[4]) Inter quæ κᾶδος (O 1, 110. 7, 5. P 4, 112. N 1, 54. κάδεα I 7, 7. καδόμενοι O 6, 47. περικαδόμενοι N 10, 54) non numerandum est, nam præterquam quod nihil valet codicum consensus O 1, 110 κῆδος (a Boeckhio correctum) exhibentium, cum ceteris locis α traditum sit, nulla inter etymologos est dissensio de illo α (Prellw. p. 146), quamquam eodem recentiores non, ut Curtius (Et.[4] 241 sq.) præcepit, κεκαδών κεκαδήσω referunt (Prellw. p. 142).

bium vocavit ob unum locum N 7, 83, ubi depravata lectione cod. B aut θαμερᾶ aut θευμερᾶ præbet, Tricliniani θευμερᾶ; sed cum in cod. D θευμερᾶ scriptum sit, vestigium sibi videtur vir doctiss. invenisse veræ scripturæ ΗΕΜΕΡΑ, quam non solum exemplum unum tabularum Heracleensium (I 124) commendare, verum etiam rationem etymologicam, quippe cum origo vocis ab ἡμαι repetenda sit. Sed his argumentis nonnihil detrahetur, si G. Meyerum[2] 51 audiemus, qui minime certam esse illam originem (cui suffragantur Curtius Et.[4] 381 et dubitanter Prellwitz p. 115) docuit, posse autem Atticam formam in tabulis Heracleensibus exaratam esse, quod idem a Meistero (De dial. Heracl. Ital., Curt. Stud. IV 382) conceditur. Tituli vero Cei (Bechtel, Die inschr. d. ion. dial. 47 in Abhandl. d. k. Gesellsch. d. Wiss. zu Göttingen, 1887) ΕΜΕΡΟΣ pro ἥμερος exhibentis (Kühn.-Blass.[3] I: 1, 125) dubia fides est, etsi in monumentis Ceis et Naxiis ambo longæ vocalis ē genera (Η pro vetustiore α, Ε pro genuino η) distingui solent; bis enim in eadem columna marmorea ΜΗ pro ΜΕ (μή) scriptum est (cfr Ε pro Η in Ἀθη|ναίης, Becht. 41.) Equidem quid iudicem valde dubius nolim tamen in incerta re [1]), si modo per formam illam tab. Heracl. licet, et exemplum Æschyleum ἄμερον Agam. 721 (Weil), cui par auctoritate esse Euripideum ἀνήμερον Hec. 1078 (a Dindorfio deletum) non videtur, et cetera omnia Pindarica sine ulla dissensione α præbentia corrigere; quamquam nihil statuere audeo. Nam quod ex Ahrentis sententia Christ dixit in vocabulo ἁμέρα *(dies)* illecebram fuisse librariis ad ἄμερος pro ἥμερος scribendum, in illo ipso ἁμέρα non ea apparet concordia, qua in ἄμερος (præter N 7, 83) *omnes* codices α exhibent. Nam ex. gr. in Olympiis ἁμέρα uno tantum loco 1, 34 in omnibus scriptum est; varia lectio ἡμέρα extat O 1, 6 (in PQVΠ). 2, 35 (etiam in D). 68 (in OZ). 9, 85 (etiam in D). 13, 39 (in optimis libris BC et aliis).

Sequitur nomen Thebani herois *Amphiarai* quod Dorice Ἀμφιάρηος dici creditum est neque aliter ab editoribus recentioribus (præter De Jonghium O 6, 13) proditum, codicum quippe auctoritate nixis, quæ hæc est:

Ἀμφιάρηος P 8, 56 plurimi habent, sed -αος D et alii. Ἀμφιάρῃ N 9, 24 editores scripserunt, codices -άρηϊ præbent. Ἀμφιάρηον O 6, 13 plurimi, sed -α- cod. A et prima manus codicis C. N 9, 13 -ηον omnes. I 6, 33 -αον omnes. Quæ omnia considerans Christ (Beitr. p. 76 sq.) propensus est ad Ἀμφιάραος secundum Latinæ formæ *Amphiarāus* analogiam præferendum, nisi N 9, 24 forma contracta Ἀμφιάρῃ obstaret codicibus commendata. Equidem vero hoc idoneum esse argumentum minime credo, neque enim vitiosum illud Ἀμφιάρηϊ a corruptionis suspicione tutius est quam Ἀμφιάρηον: sed de forma Ἀμφιάρᾳ non magis admiramur quam de Μενέλᾳ N 7, 28 eodem modo orto (quæ duo vocabula eodem refert G. Meyer[2] 149). De fide autem formæ Ἀμφιάραος nihil detraheretur, etiamsi vera esset [2])

[1]) Nam Hesychianæ glossæ a Christio laudatæ nihil tribuendum esse apparet.

[2]) Quod non credo. Nam ut largiar numerorum causa ad huius versus similitudinem etiam versus 16 et 50 correctos, falsa mihi videntur quæ Bergk disputat, quamquam et Mezger et Rumpel adsentiuntur. Etenim quod dicit Amphiaraum non decere cum Meleagro et Hectore componere,

correctio Bergkii I 6, 33 (ἀν' Ἀμφιάρειον pro Ἀμφιάραόν τε) totam sententiam aliter instituentis; nam Ἀμφιάρειος (ex -ᾱ(ϝ)-ιο-ς opinor, ut βασιλή(ϝ)-ιο-ς, Att. βασίλειος, Brugm. Grdr. II 121; cfr νᾱ(ϝ)-ός νη(ϝ)-ός νεός, Brugm. Gr. Gr.[2] 38) Doricum (Pindaricum) esse ac non potius Ἀμφιαρᾱός (Ἀμφιάρᾱος? cfr βασίλᾱος ἀνθρώπᾱος, Brugm. Gr. Gr.[2] 93), ut Λᾱον O 2, 42 (Λάϊον libri contra metrum), non est cur credamus.

Sed docent haud pauca, in hoc nomine α verum esse: *primum* variæ lectiones ipsorum librorum Pindaricorum, quæ α certe non *minus* firmare videntur; hoc enim est in optimo codice A (O 6, 13), in altero loco sine dissensione traditum est, in tertio boni codicis testimonio nititur (bis autem in *eodem* carmine N 9 eandem vocalem scriptam esse non est quod admiremur), quæ mihi videntur subsidia satis bona formæ eius quam *par* erat Pindarum usurpasse; *deinde* Aristarchi auctoritas Homero (contra Zenodotum) Ἀμφιάραος vindicantis; *tum* exemplum Stesichoreum Ἀμφιάραος Fr. 3 (Bergk[1]) in omnibus libris traditum et Strabonis forma Ἀμφιαράειον IX 404 (templum Amphiarai); *denique* Latina forma *Amphiarāus* [1]). — Eiusdem formationis est Βριάρεως (Hom. Hes.) quod ut Ἀμφιάραος (-εως) G. Meyer[2] 148 inter stirpes in -ᾱo- desinentes numerat. (Sed nimis incertum est illud Βριάρῃο Et. M. p. 213, 23, quod Bergk Ibyco adscribit.)

Unde igitur illud η in codicibus? Nempe videtur falsa etymologia veteres magistros decepisse ex ἀμφί et Ἄρης hoc nomen derivantes (cfr Ἀμφίθεμις et vide Scheidewin. in Addend. ad O 6, 13), quod in forma "Ἀμφιάρῃ" N 9, 24 imprimis præsto erat. Sed quæ vera origo vocis fuerit difficile dictu est, nec quidquam de ea re, quantum scio, viri docti statuerunt præter Vogrinzium, recentissimum rerum grammaticarum Homericarum scriptorem, cui e vocabulo ἀρή (ἀρά) ducendum nostrum Ἀμφιάραος videtur.

Ἄσκλαπιόν P 3, 6 (codd. utrumque). N 3, 54 (codd. η) scribendum esse et Ahrens (II 138) et Christ (Beitr. p. 75) monuerunt ex testimoniis titulorum et Latinæ formæ *Aesculapius*. Ansam erroris (cui et Boeckh et Mommsen obnoxii sunt) olim dedisse videtur vocabulum ἤπιος (cfr Curt. Et.[4] 7).

Vocabuli Ἐνδαΐδος N 5, 12 vocalismo, quem omnes libri testantur, Cyprica glossa Ἐνδῃΐδες obstat; quam dubitationem removet Meister II 325 Atticam formam Cypricæ substitutam esse coniciens, quo iure, nescio.

---

qui patriam fortiter defendentes occubuerint, haud scio an quæsitius hoc sit; quippe videtur poeta universe *fortitudinem* laudibus amplificare.

Mezger vero (p. 305) inepte addit Amphiaraum virtute non præstitisse, immo fortitudinem vatis Thebani non semel Pindarus prædicat, cui ille imprimis acceptus est: O 6, 17 ἀμφότερον μάντιν τ'ἀγαθὸν καὶ δουρὶ μάρνασθαι. (N 9, 13 Ἀμφιάραόν τε θρασυμήδεα.) N 10, 9 μάντιν Οἰκλείδαν, πολέμοιο νέφος. Eodem modo Sophocles Oed. Col. 1313 δορυσσοῦς Ἀμφιάρεως, τὰ πρῶτα μὲν δόρει κρατύνων, πρῶτα δ'οἰωνῶν ὁδοῖς.

Sed plane novum est omnique auctoritate destitutum quod Bergk excogitavit significari locum ubi Strepsiades maior occiderit.

Satis igitur fidenter herois nomen codicibus obtemperantes retinere possumus.

[1]) Præ his testimoniis non magni momenti esse formam vasculi Nolani AMΦIAPEOΣ, quam ad O 6, 13 Schneidewin laudat, quivis credo concedet.

De ἐσθάς P 4, 79. ἐσθᾶτος P 4, 253 quamquam non dubitatur, adnotandum tamen iudicavi propterea quod Prellwitz p. 95 originem ex *ves* et τίθημι repetit; quod non iure fieri apparet, si vera Pindarica lectio est.

Sed Θρηϊκίων P 4, 205 mirum in modum effugit editores, quorum recentissimos, Bergkium dico et Christium, nisi per imprudentiam hoc admisisse ægre credimus; certe in Christii editione nihil aliud [1]) eius generis reperitur, neque virum doctiss. hodie Pindaro inter innumeras formas unam Homericam tribuere arbitror. Sed Mommsenium quidem hoc loco solitum argumentum deficit, cum Dorico colore inter prima carmen P 4 imbutum esse omnibus persuasum fuerit.

In κλαΐδας autem P 8, 4 istud adiumentum recurrit Mommsenio, qui dubitat an possit Triclinianorum codicum lectio κληΐδας defendi ut in Æolico carmine; quod ratione carere supra monuimus. (Extant præterea κλαΐδες P 9, 39 (ῑ). κλάϊστρον P 1, 8.)

Pro κακίει F 185 (184) quod libri vel integrum vel in corrupta lectione ἀκόει latens præbent, et Bergk et Mommsen et Christ Homericam formam (II 262 et al.) receperunt, quamquam Doricum α cum aliis (Ahr. II 140) tum linguarum cognatarum (Prellw. p. 146) testimoniis satis comprobatum videtur.

Κᾶρες F 277 (245) pro Κῆρες scribendum esse probabile est ob Alemanicum exemplum κᾶρα (41, Bergk[4]), quod affert Ahrens (II 140).

Ἐπιμαθέος P 5, 27 pro codicum Ἐπιμηθέος missa religione Mommsenii legendum esse, ut Προμαθέος O 7, 44. προμαθείας N 11, 46. προμάθειαν I 1, 40, constat (Christ, Beitr. p. 73), etsi de origine alii alter senserunt; cfr Prellw. p. 263.

Sed mirari non desino quod cum Boeckhio Mommsen I 7, 7 ἀπρήκτων retinuit scilicet in *omnibus* codicibus scriptum qui in extrema parte Pindarici libri tam pauci sint. Est autem ut diximus merum commentum quod defendit Mommsen eiusmodi η in logaoedicis (Æolicis) carminibus nonnumquam ferri posse. Quod vero Boeckh censuit, 'reconditiorem' hanc formam esse 'quam quæ possit a librario profecta videri', unde progrediens ultra putidum discrimen statuit inter ἄπρακτον *inutile* et ἄπρηκτον *quod perfici non potest*, Ahrenti (II 133) quam facile concedimus potuisse librario Homericam formam obversatam esse.

Pro ἀναστάσῃς P 4, 155, quam coniecturam Schmitzeri cum Christio (in editione) non dubito probare, longius a codicum scriptura ἀναστήσῃς (vel -ήσῃ) recedentes Hermann Boeckh Bergk ἀναστήῃ scripserunt, Ahrens Schneidewin Mommsen ἀνασταίῃ ex scholiis sumptum; sed illam formam Pindarico sermoni non convenire Ahrens (II 133) monuit, hanc vero pro coniunctivo, qui nostro loco desideratur, venditare non sinunt nostri temporis grammatici: falsas enim docent scripturas Homericas a Christio (Proleg. ad Hom. Il. p. 149) receptas θείῃς θείῃ ἀνείῃ ἀφείῃ sim. esse (G. Meyer[2] 503) neque vero coniunctivum illum παραφθαίῃσι K 346, quem confert Ahrens, ad παραφθάνω pertinere, sed ad *παραφθαίω (l. l. p. 410). Iam quid probabilius est quam lectionem plurimorum codicum ἀναστήσῃς verum ostendere

[1]) Si de uno illo, quod mox sequitur, κηκίει discesseris.

ἀναστάσῃς [1]) mutata tantum ut sæpe littera α; a qua sententia recedens Christ quo modo iam ἀναστήσῃς suadeat (Beitr. p. 74), non intelligo.

Præterea sub eadem radice *stā-* commemorare placet δύστανον P 4, 268, quod e tragicis notissimum pridem a viris doctis huc relatum est (ut iam Pott, Curt. Et.[4] 211), quare Mommsenii dubitatio in carmine *Dorico* non facilis est intellectu.

Denique hoc loco memoratu dignum est Brugmanni præceptum, quod iure statuit (Gr. Gr.[2] 46 sq.) posse per analogiam novam exsistere rationem vocalium quæ in origine vocum posita non sit; cuius generis apud Pindarum est

γεγάκειν O 6, 49: etenim e radice γεν- formatum esse γέγᾱκα ad similitudinem formæ ἕστᾱκα, cum γέγαμεν et ἕσταμεν (debebat potius γεγάμεν (O 9, 110) et ἑστάμεν dici) inter se similes sint (l. l. p. 41, 47).

Minor fides est formæ Boeckhio et Bergkio probatæ μεμαλότας O 1, 92 ex radice *mel*, quam eodem Brugmann revocat. Quæ ad præsens μέλει ficta non prorsus similis videtur alteri quam laudat Brugmann μέμᾱνα μέμηνα ex μαίνομαι (**mn̥-io-*) conformatæ; est vero deteriorum codicum lectio nec sensui satis apta (ἀρεταῖσι μεμαλότας: *'virtutibus tamquam Nymphis nutricibus dilectos et ab iis quasi altos'* Boeckh. expl. p. 111 sq.), μεμαότας autem et veteres libri testantur et scholia (ἐπιθυμοῦντας τῆς ἀρετῆς καὶ ταύτης ἀντεχομένους) nec vetat ratio syntactica (cfr Mezger.) [2]).

Paulo difficilius est μανύει P 1, 93. N 9, 4. μάνυε O 6, 52. μανύων I 7, 55 explicare, quas formas libri haud magna dissensione præbent (cum η O 6, 52 in uno cod. C, N 9, 4 in D et Triclinianis extet). Consentiunt enim in origine Curtius (Et.[4] 312) et Prellwitz (p. 119) derivandum illud vocabulum e radice *men* (μένος) statuentes, de qua (cfr Prellw.: *√ mēn*) ad μανύω non sic pervenias. Eius rei expediendæ non equidem aliam viam video quam si verba simili specie ut ἀπύειν, γαρύειν, de quorum α constat, ad illud α secundarium creandum valuisse putamus. Quid? quod poterat fortasse aliquid momenti ad hanc rem vocabulum ab eadem radice *men* ductum μᾶνιν P 4, 159 habere, quod ne titulis quidem alienum (Ahr. II 142) ex μαίνομαι (μέμᾱνα, vide supra) ortum esse facilius intelligimus. Sed hæc incertiora esse libenter concedo.

2) Tum ᾱ primigenium est in *productis* syllabis radicalibus, et quidem

a) *primum* cum Hoffmanno mentionem facimus productarum stirpium *perfecti* (cfr Brugm. Grdr. II 1228): ut ἄρ-αρεν N 5, 44 et alia;

b) *deinde* talem productionem solito Græcorum more in fronte posterius membrum *vocabuli compositi* ostendit; de qua re doctissime Brugmann (Gr. Gr.[2] 46 in adn.) disputavit. Pindarica eius rei exempla hæc sunt:

[1]) Quam lectionem Bergk etiam ex depravata scriptura codicum E F ἀναστήσας quamvis ab ipso non probatam eruit.

[2]) Bergkiano autem exemplo (Epigr. in Ephem. Archæol. 3408) quantum tribuendum sit in medio relinquo.

(ἀγορά:) ἀπᾱγορίας (ἐπαγ-) F 122 (87), 6 (Pl. Aristot. ἀπηγορ-). εὐᾱγορηθείς I 1, 51. κακᾱγόρους O 1, 54. κακᾱγοριᾶν P 2, 53. μακρᾱγορίαν P 8, 30. παρᾱγορεῖτο O 9, 77. — ὁμᾱγερέα P 11, 8. ὁμᾰγυριν I 6, 46. πανᾰγυριν O 9, 96. πανᾱγυρίων I 3, 46.

(ἄγω:) ἀρχᾱγέτας P 5, 60. ἀρχᾱγέτᾳ O 7, 78. κυνᾱγέτας N 6, 16. Μοισᾱγέτας F 116 (82). ξενᾱγέται N 7, 43 non tam ad ἀγέομαι pertinere dicendum est (cfr Capelle, Wörterb. d. Hom. etc.[9] s. v. κυνηγέτης) quam fortiorem habere (vel habere posse) radicis formam *āg* quæ etiam in ἀγέομαι est, quare fortasse in hunc numerum non apte referuntur, sed nimium quantum in toto hoc genere valet quod inde a priscis temporibus biformis radix erat (Brugm. l. l.), ut difficile sit diiudicare quæ antiquior sit productio, quæ Græcæ linguæ propria. — Sed Δαμᾰγητον O 7, 17 (ex ἀγέομαι), λᾱγέτας (compositum) huc non referenda esse apparet.

(ἀείρω:) ἀπᾰόροι P 8, 86. συνᾰόρος N 4, 5. ξυνᾰόρον F 122 (87), 12. συνᾰορεῖ F 214 (233). τετρᾰορίας (gen. sg.) P 2, 4. -ίας (acc. pl.) N 4, 28; sed τετρᾰόροισιν est N 7, 93. (τετρᾰορίας O 2, 5. τετραορι᾽ᾶν I 3, 17. τετρᾰόρον P 10, 65 per synizesin proferuntur [1]). — Cfr Curt. Et.[4] 356. Capelle[9] s. v. τετρᾰόρος.

(ἀκοή:) ἐπᾱκοοῖτε (coniect.) O 14, 15.

(ἀνήρ:) ἀγᾰνορος O 9, 23. ἀγᾰνορι P 3, 55. ἀγᾰνορα P 10, 18. N 9, 28, I 1, 43. Ἀντᾱνορίδαι P 5, 83. εὐᾰνορι O 1, 24. εὐᾰνορα O 6, 80. 10, 99. N 10, 35. εὐᾰνορες N 2, 17. εὐᾱνορίαισι O 5, 20. μεγαλᾰνωρ P 1, 52. μεγαλᾰνορος F 109 (228). μεγαλᾱνορίαις N 11, 44. μεγᾰνορος O 1, 2. Φιλᾰνορος O 12, 13. φιλᾰνορα F 236 (260); sed ἀντιᾰνειρα est O 12, 16.

Contrarium exemplum neglectæ numerorum gratia huius productionis (præter τετραόροισιν et ἀντιᾰνειρα, v. supra) est ἀνᾰρίθμων I 4, 50 (cfr Sapph. 67 ἀνᾰριθμα Hoffm. II 286, Ion. ἀνήριθμος).

Sed ἀλλᾰλων (ἀλλᾰλοφόνος ἀλλᾰλοφονία). quod huc Hoffmann (II 286) trahit, incertius est (cfr meliorem, nisi fallor, explicandi rationem Brugm. Grdr. II 54).

Rarius in his vocabulis libri discrepant (ut P 2, 53 plerique κακηγοριᾶν præbent); Mommsenium vero, cum ὁμαγερέα P 11, 8 et πανάγυριν O 9, 96 magno codicum consensu vitiosum illud ᾱ receperint, (ad P 11, 8) dubitare an possit hoc 'in Æolicis odariis' præferri, consentaneum est.

Hoffmannum (II 290) secuti vocabulum

μᾶλλον hoc loco ideo commemoramus quod etiam in dialectis Ionica et Attica α, non η habet, unde concludere licet hanc vocalem non esse eiusdem naturæ atque in superioribus vocibus neque ex antiqua Græcorum lingua traditam. Omnino autem qualis ea productio sit ignoratur (cfr G. Meyer.[2] 369). — Sed de ἀνᾰλίσκοισα P 9, 23 dissensio est; fortasse haud iniuria contractionem Prellwitz (p. 23) statuit.

II) *Secundum* genus ᾱ primigenii est in iis syllabis syllabarumve coniunctionibus, quæ radici vel stirpi additæ *stirpem* (primariam vel secundariam) concludunt; quibus *suffixorum* nomen dare solemus.

[1]) Item χρυσᾰόρα P 5, 104. χρυσᾰόρ᾽ F 139, 9, si quidem huc pertinent.

1) Uno igitur numero ea suffixa nominalia comprehendimus *quæ in ā desinunt*, ut -ᾱ -νᾱ -ρᾱ -τᾱ, -δᾱ in patronymicis, et alia quæcumque ad nomina primæ declinationis fingenda adhibita sunt. Qua in re errores codicum haud ita multi sunt; audacissimæ autem Mommsenii scripturæ εὐνομίην P 5, 63, ex quattuor codicibus non bonis arreptæ, qua Pindarum singulari inconstantia una in toto carminum libro eiusmodi forma usum esse vult, iam supra mentionem fecimus.

Sed duo nomina propria peculiari animadversione digna sunt:

Ἑρμᾶς enim (P 2, 10. 4, 178. 9, 59. I 1, 60. Ἑρμᾶ O 8, 81. Ἑρμᾷ N 10, 53. Ἑρμᾶν O 6, 79) obscurum est; certe Hoffmann (II 296) Lesbicum Ἔρμᾱς contractionem (ex Ἑρμέας) respuens breviorem esse figuram formæ Ἑρμάϝων additam contendit, ut Ποτειδᾶς formæ Ποτειδάων. Quod mihi quidem ob circumflexum Pindaricæ formæ accentum valde est dubium, immo multo veri est similius Ἑρμάων ad Ποσειδάων novatum esse (cfr Kühn.-Blass.[3] I: 1, 505), Ἑρμᾶς autem ex Ἑρμῆς (ε 54, Ἑρμέ(ι)ας) mature ad frequentissimas primæ declinationis formas accommodatum.

De Ἱπποκλέᾳ P 10, 5. -έαν v. 57 formis a plerisque editoribus receptis varie disputarunt viri docti, inter quos Ahrens, cum (II 146) Ἱπποκλέας pro Ἱπποκλέης maxime barbarum appellasset, deinde (p. 560 sqq.) de eadem re fusius disputans ita sententiam mutavit ut tamen remanente suspicione utroque loco codicum plurimorum scriptura Ἱπποκλέα nixus suam coniecturam Ἱπποκλεᾶ (v. 5 Ἀλεύα τε παῖδ' ἐς Ἱπποκλεᾶ) præferret. Dubitationi vero, ut Scholiastæ testimonium omittam, locus non relictus est, cum constet nomina propria in -κλέας ad analogiam primæ declinationis exeuntia et Thessalis et Boeotis propria fuisse (Ahr. l. l. Kühn.-Blass.[3] I: 1, 505); Thessalum autem virum poetam Thessalo nomine appellare par erat, ut Atheniensem Athenienši in carmine N 2.

Christio quidem (Beitr. p. 64) aut hoc ignotum est aut nescio quo modo despiciendum videtur, qui ad ν paragogicum formæ Ἱπποκλεᾶ additum male confugit.

Huc pertinent

a) *adverbia*, quæ proprie adiectiva feminini generis in aliquo *casu* erant vel ad talis figuræ similitudinem conformata erant, ut ἡσυχᾷ ἁμᾷ ὅπᾳ παντᾷ (sive -α mavis) et talia, ἐξαίφνας O 9, 52. ἐξαπίνας P 4, 273, μάταν O 1, 85, alia; tum

b) quæcumque nomina vel *composita* vel *derivata* a stirpibus in -ᾱ desinentibus descendunt, et quidem

α) in *illo* genere ea composita peculiarem sibi locum vindicant, quæ in priore membro illud ᾱ finale extrinsecus petiverunt vel petivisse videntur, ut ex ἱκετᾱδόκος (Æschyl.) fluxit πολεμᾱδόκος (pro πολεμοδόκος), qua ratione simul metro plurium brevium syllabarum impatienti subventum est (vide de eius generis formationibus Brugm. Grdr. II 45, 46); exempla hæc sunt:

ἑκατᾱβόλε P 8, 61. Ἑκατᾱβόλου F 2. ἑκατᾱβόλων O 9, 5. — πολεμᾱδόκοις P 10, 13. — πολιάοχε O 5, 10 ambiguum est, vide Brugm. Gr. Gr.[2] 102 (cfr πολιατᾶν I 1, 51); contra Kühn.-Blass[3] I: 2, 330. — ὑπεράφανον P 2, 28. — Sed voci στεφανᾱφορίαν O 8, 10 simplex adest στεφάνη (-α; non Pindaricum).

Denique haud invitus eodem revoco longum α vocabuli

Γαιᾱόχος (O 1, 25. I 6, 38. Γαιᾱόχου P 4, 33. Γαιᾱόχῳ O 13, 81), de quo quod dicit G. Meyer[2] 57: »Hom. γαιήοχος neben γαῖα ist regelrecht aus urspr. γαιᾱ-οχος mit Stamm γαιᾱ- entstanden, die Kürzung des ᾱ trat nur in Nomin. Accus. ein», id credo virum illustrissimum non iure statuisse, nisi forte in μοιρηγενές Γ 182 similiter longa vocalis primigenia erat.

Falsum η hic illic in his quoque vocabulis scriptum nihili esse, nemo non videt.

β) Inter *derivata* quae multifaria sunt, ut ἀγριᾱτις, ἕκατι (quod tragicorum quoque est), adiectiva in -άεις desinentia (in his ἀντάεις velim observes), ne plura dicam, vocabula in -ᾱλο- -ᾱρο- exeuntia (praeter χλαρόν P 9, 38 ex radice *ghlā*, Prellw. p. 359) numeranda sunt:

ἕκαλος O 9, 58. I 6, 40 (simile est sequentibus). κίβδαλον F 79 (47) (κίβδα subst., Prellw. p. 147). σιγαλόν P 9, 92 (σιγᾱ) [1]). ἀνιαραῖς O 12, 11. ἀνιαρότατον P 4, 288. ὀδυναρόν P 2, 92. σίδαρος (σιδάρεος -ίτας -σχάρμας βραχυσίδαρος; codd. α et η) huc Hoffmann (II 288), nescio quo iure, trahit.

Accedunt fortasse Θεάριον N 3, 70 (aedificium publicum Æginensium) et Θεαρίων N 7, 58. -ίωνος N 7, 7 (vide Meist. I 97; rursus contractio Hoffmanno I 138 probatur).

c) Denique placet his suffixis adiungere formas *verborum derivatorum in -άω desinentium* et alia vocabula quae eodem pertinent (ut ex. gr. ἀβοατί N 8, 9). Quod genus non levem habet difficultatem propterea quod et Æoles et Dorienses in verborum contractorum formatione nonnumquam a communi lingua recedebant; quid? quod ad omnes fere dialectos illa fluctuatio pertinebat (Hoffm. II 579), ut et -έω pro communi -άω et contrarium diceretur et simul utraque forma usurparetur, ut Sappho πότη 41 et ἐκπεποταμένα 68, 4 scripsit. Iam cum in multis Pindaricis formis codices vacillent, non eadem qua supra fiducia η insolitum pro α vel α pro η in codicibus obvium damnamus, quem sibi Pindarus in hac re proposuerit usum nescii. Festinantius enim quam prudentius Christ (Beitr. p. 71 sq., ut Mommsen in ed. min.) iudicavit huius mutationis rationem non habens [2]). Accurate igitur librorum auctoritas perpendenda est, quibus, si maiore constantia α pro η praebent, fides vix deroganda est (Ahr. II 147 sq.). Rem non semel tractatam (Ahr. l. l. Peter p. 12 sq. Christ l. l.) quam brevissime potero comprehendam.

Hyperdorismos ἀναριθματοι O 7, 25 paucorum codicum deteriorum et κρατασίποδα P 10, 16 codicis E mitto.

ἐδινάθην P 11, 38 omnes praeter B, ὠκυδινάτοις I 4, 6 omnes codices praebent, Boeckhio Ahrenti Bergkio fortasse non iniuria probata collato substantivo δίνα. Accedit F 101 (70) Ahrentis coniectura δινάσατο (Dindorf δίνασ' ἄπο).

δοναθεῖσα P 6, 36 codicum deteriorum lectio ab Ahrente expulsa est.

καναχαδά N 8, 15 perperam a Bergkio sine libris scriptum est.

---

[1]) Dormitans his Peter p. 9 νεοσίγᾱλος (O 3, 4 '*novus splendidusque*') addidit.

[2]) Praeterea numeris eius correctione opus est.

ἀπονοστάσαντος N 6, 57 codices præbent, probantibus Boeckhio et Bergkio, de ἐνόστησ' N 11, 26 inter omnes constat. Illud quo iure Ahrens et Christ damnent, valde difficile dictu est, quamquam inviti sane eidem verbo utramque formationem damus.

Duplicem formam Pindaricam verbi πονέω fuisse negare vix licet, si quid miro codicum consensui tribuimus. πονᾱθῇ enim O 6, 11 in omnibus præter C, πεπονᾱμένον P 9, 93 in omnibus scriptum est: iidem de πόνησαν N 7, 36. πονήσαις I 1, 40. ἐξεπόνησ' P 4, 236 congruunt. Varias viri docti vias in hac re ingressi sunt, ut Mommsen (in ed. min.) et Christ (Beitr.) sibi constantes omnibus locis η obtrudunt, rursus Ahrenti ut Æoles (Sapph. 98, 3 ἐξεπόνασαν) ita Dorienses (Eur. Iph. A. 209 ἐξεπόνασεν) et Pindarum α semper dixisse credibile videtur. Nobis vero callidissime Bergkium egisse persuasum est codicibus solis arbitris nostris non temere diffidendum esse putantem; sed tamen si cui alterum eligendum esse, non utraque vocalis ferenda videatur, Ahrentem quam Mommsenium et Christium sequi malumus ob testimonium præstantissimi codicis A (O 6. 11) [1]).

ὑμνᾶσαι I 3, 7 librorum omnium scripturam nemo ex recentioribus editoribus recipere ausus est ob ὕμνησαν N 5, 25. ὑμνήσομεν F 29 (6), 6. ὑμνητός P 10, 22. ὑμνητόν P 11, 61. Equidem nihil statuo in re valde lubrica, sed debuerat Boeckhio et Bergkio ὑμνᾶσαι non nimio minus esse religiosum quam ἀπονοστάσαντος N 6, 57.

ἐφίλασ(εν) P 2, 16. 9, 18 Byzantinorum inventum Boeckhio probatum Ahrens expulit; in πεφίληκε P 1, 13. πεφιλημένον N 4, 45. φίλησ' N 5, 44. φιλήσαντ' N 7, 88 libri consentiunt.

Nec maiore ἀφθόνατος O 11, 7. 13, 25 auctoritate nititur.

Summa codicum consensio est et in ϝώνασε O 13, 67. N 10, 76 et in ϝωνήσαις I 5, 51. ἀϝωνήτῳ P 4, 237, quod utrumque Christio quoque (Beitr.) propter substantivum ϝωνά ferendum videtur. (Mommsen vero ubique η postulaverat.)

In uno denique Pindarico verbo pari formationis varietate ᾱ pro vulgari ω extat: κοινάσαντες enim P 4, 115 et παρεκοινᾶθ' P 4, 133 certa sunt, ad quæ cum Boeckhio Mommsenio Christio κοινάσομαι N 3, 12 pro κοινώσομαι certa de causa accommodare audemus. Etenim cum Bergk ex Scholiastæ verbis κοινῶς ᾄσομαι hanc lectionem: κοίν' ᾄσομαι eruere sibi videatur, hoc fortasse in *exemplari Scholiastæ* scriptum erat, ex genuino Pindarico verbo κοινάσομαι facillime ortum [2]). — Confert Ahrens (II 182) Æolicam formam ἀξιάσει; præterea Pindarica sunt κοινᾶνι P 3, 28. ξυνᾶνα N 5, 27. ξυνάονες P 3, 48, κοινωνίαν autem P 1, 97 nullo obstante — nec facile corrigere licet — scriptum est, quæ res fortasse verbi rationi haud absimilis indicare videtur, nisi de ortu vocis κοιν-ων-ός erramus (v. Curt Et.[4] 628), *potuisse* utramque vocalem in verbo quoque probari. Omnino autem in hac re poetam nimiam severitatem fugientem paulum varietati atque arbitrio indulsisse credibile est.

[1]) Discrimen autem quod inter πονάω (de efficiendo) et πονέω (de molestia) probante Boeckhio (not. crit. p. 470) Hermann (Opusc. I p. 259) statuerat, iam ab Ahrente explosum est.

[2]) Nec difficilior intellectu lectio codicum κοινώσομαι est, si idem interpretamentum κοινασομαι i. e. κοινῶς ᾄσομαι male intellecto antiquo κοινάσομαι textui insertum erat.

Sed formæ tab. Heracl. 1, 133 ἀρασόντι (lat. *arō* ex **arā-i̯ō*, Brugm. Grdr. II 957, 1085) nihil simile est apud Pindarum; vulgaris extat forma ἀρόσαι N 10, 26.

Aptissimum mihi visum est his subiungere stirpes verbales monosyllabas in ᾱ desinentes, quas cum vulgo per *metathesin* ortas esse statuant (Kühn.-Blass[3] I: 2, 117; cfr G. Meyer.[2] 40 in adnot. 182. 187 sq.), hodie sunt, qui illud ᾱ (ut η, ω) *suffixi* instar infirmissimæ radicis formæ additum esse dicant (Brugm. Grdr. II 951). In hoc autem genere inconstantia usus non admittenda est, ut si quod exemplum a Dorico-Lesbico α abhorret, id sine ulla dubitatione corrigendum sit. Hæc Pindarica sunt:

ἐΰδματον P 12, 3. Θεοδμάτα F 87 (58), 1. Θεοδμάτας O 6, 59. Θεοδμάτῳ P 1, 61. Θεόδματον O 3, 7. F 178 (169). Θεοδμάτων P 9, 10. Θεοδμάτους I 5, 11. νεόδματα I 3, 80. (Perperam Mommsen propter δέμω ubique -δμη- contra testimonium codicum fere nusquam (præter O 3, 7) inter se discrepantium scripsit). Cfr. Theocr. 15, 120 δέδμανται.

δμᾱθεν P 8, 17 *(domiti sunt)*. Ἄδματος P 4, 126.

In θνᾱ- libri raro vacillant.

Pro κρατήρ O 6, 91. κρατῆρι N 9, 49. κρατῆρα I 5, 2 Hermann et Boeckh, postea Meister (I 68) κρη- perperam commendabant; α satis superque confirmatum est cum optimorum librorum auctoritate tum exemplis Doricis et Æolicis multis, quæ præterea quomodo ab Attico α discrepare *potuerint*, non facile videas nec Meister recte explicavit. — De κέκραται P 10, 41. κεκραμένον O 10, 104. P 5, 2. N 11, 36. κεκραμέν' F 111 (77) dissensio non est.

Stirpis μνᾱ- multa extant exempla (μνᾶμα μναμεῖον Μναμοσύνα al.), quorum quæ vitiosum η receperint cum persequi tædeat, tum duo nomina propria Κλυταιμνήστρας P 11, 17. Ὑπερμνήστρα N 10, 6 animadvertenda sunt ob librorum consensionem, quæ pronum animum inclinat, ut cum recentioribus rerum grammaticarum præceptoribus (v. G. Meyer.[2] 259. Vogrinz. 156. Kühn.-Blass.[3] I: 2, 329) -μήστρα (masculinæ formæ μήστωρ ex μήδομαι iungendum, cfr Μήδεια), non -μνήστρα (-μνάστρα) verum esse credam. Cui scripturæ præter illud vocalis subsidium ne librorum quidem memoria deest, nam Ὑπερμήστρα N 10, 6 fuisse videtur in altero e duobus vetustioribus (B) et est in cod. Β et apud scholiastam cod. B, quare hoc loco Mommsen -μήστρα scribere non dubitavit. Extat eodem modo N 10, 64 in omnibus libris ἐμνήσαντ' vel ἐμνήσατ' pro ἐμήσαντ', ubi -μνη- (-μνα-) ferri nequit (cfr præterea ω 426).

ἁπλάτου P 1, 21. ἁπλάτοις P 12, 9. ἄπλατον P 1, 21. (Cfr Curt. Et.[4] 278).

τλᾱ-: ἔτλαν (τλᾶθι τλάσομαι) τλάθυμος τλάμων ἄτλατος; Τλαπολέμου O 7, 20 omnes præbent, in Τλαπολέμῳ O 7, 77 optimus codex A peccat.

Restat stirps

τμᾱ-: τέτμηνθ' I 5, 22 ab editoribus non esse vexatum valde mireris, cum Ahrenti (II 133) summo iure suspectum fuisset. Equidem paucorum librorum testimonium ullius esse momenti præ Archimedeis formis τέτμαμαι ἐτμάθην τμᾶμα (Ahr.

II 129 sq. Kühn.-Blass[3] I: 1, 124) et Æolica τμάγω (Hoffm. II 284, cfr Hom. διέτμαγον, διέτμαγεν) satis fidenter negaverim.

Eiusdem generis incrementum recentiores (Brugm. l. l. p. 954 sq.) inesse volunt in aliis stirpibus verbalibus antea semper pro veris radicibus habitis, ut βᾱ- (*g-ā-) in ἔβαν et cet., δρᾱ- in δραπέτας F 134 (99), σᾱ- (scr. *dhy-ā-*) in σᾶμα, quæ cum dubitatione vacent, una tantum

βλᾱ- memoratu digna est ob exempla Pindarica vulgo βλῃχρὸν F 245. βλῃχροί F 130 (95) scripta, quæ inde descendere (cfr βλᾰξ, Brugm. l. l.) ideoque βλαχρὸν βλαχροί scribenda esse videntur.

Ad extremum duæ formæ verbales hoc loco mentionem desiderant:

ἴσᾱμι P 4, 128, Doricæ dialecto propria [1]) forma haud dubie ad ἵσταμι ob similitudinem formarum ἴσαντι et ἑστάντι novata (Brugm. Gr. Gr.[2] 166); exempla Ahrens II 345 enumerat.

ἕρᾱται P 4, 92, coniunctivi forma (pro qua Boeckh ἐρᾶται postulabat) ambiguæ originis, cuius similes in variis dialectis reperias (G. Meyer[2] 502); Pindarus quidem utrum Doricum an Æolicum (cfr idem ἔρᾶται Sapph. 13) exemplar secutus sit, non liquet. Explicant vero tales formas viri docti duplici ratione, aut contractionem (vocalium αε vel αη) aut productionem ad exemplum coniugationis in ω coniunctivo servientem subesse statuentes (Hoffm. II 291).

2) Sequuntur *alia suffixa* nominalia suffixorumve similes syllabarum coniunctiones, in quibus extat ᾱ primigenium:

-ᾱκ-, ut in Θώρακος P 10, 64.

-ᾱν- in Ἕλλαν Ἑλλάνιος Ἑλλανίς Ἑλλανοδίκαις; eodem trahenda νεανίας νεᾶνις (ex νε-ᾱν, Curt. Et.[4] 315).

-ᾱνο- -ᾱνα.

Duæ causæ sunt propter quas operæ pretium esse videtur in unum omnes stirpes Pindaricas conferre, quæ his figuris utuntur, primum quod sunt varia genera, ut suppletoriæ quoque productioni illud -ᾱν- originem debere poterat, quam ob rem distinctione opus est, tum quod in genuinis vocalibus ᾱ et η nonnulla videmus ab Ahrente et Petero peccata esse, velut Doridi Ahrens ἀπάνα et τιθάνα adrogat. Quæ igitur proprie inter se non cohærent una tractare coactis venia nobis sit.

In hoc numero *nomina propria* nonnulla sunt, quorum origo prorsus ignoratur, sed inest fortasse uni alterive (ut Ἀθάνα) *radicale* ᾱ. Sunt autem hæc:

Ἀθάνα P 10, 45. 12, 8. N 3, 50. Ἀθάνᾳ O 13, 82. Ἀθάναν F 34 (9). — Ἀθᾶναι P 7, 1. F 76 (46). Ἀθανᾶν N 4, 19. 5, 49. I 3, 43. Ἀθάναισ(ιν) O 7,

[1]) Cfr supra p. 7.

82. 9, 88. 13, 38. N 2, 8. 8, 11. I 2, 20. F 75 (45), 4. — Ἀθαναίᾳ O 7, 36. Ἀθαναίᾳ N 10, 84. — Ἀθαναίων P 1, 76. N 10, 34. F 77 (196). Ἀθαναίαισι F 124 (89), 3. Discrepantiam scripturæ horum vocabulorum, quibus hic illic librarii falsum ᾳ obstruserunt, diligenter Mommsen (Suppl. p. 75 sq.) examinans cum in Ἀθάνα Ἀθᾶναι Ἀθαναίος α magis commendari vidisset, non tamen Ἀθηναία respuere ausus est, quod O 7, 36 in archetypo scriptum esse consensus fere omnium codicum docet. Sed vel eam dubitationem quam ipse vir doctissimus movit nullam causam esse concedens cur de dea Ἀθηναία, de hominibus Ἀθαναῖοι Pindarus dixisset, non unum exemplum (nam N 10, 84 libri utroque trahunt) tollit nec ceterorum editorum quisquam singularem epicam formam agnovit [1]).

Μυκανᾶν P 4, 49. Μυκαναίων F 202 (216) contra libros [2]) non dubito probare, minus id quidem propter Æolicum Μυτιλήνα Ahrenti (II 134) gratificans analogiam reliquarum urbium testanti, sed de forma Μυκανῆς tripodis Delphici recte Bergk admonuit, ac vero Μυκανέων bis est in titulo Mycenæo (Collitz, Samml. d. gr. Dial.-Inschr. 3315); nam Homericum exemplum in hoc nomine non plus quam in Δᾶλος Λᾶμνος Πᾶλιον al. valere poterat.

De ceteris non ambigitur:

Κυλλάνας O 6, 77. — Κυράνα, -ας, -ᾳ, -αν (undecies). — Μεσσάνας P 4, 126. Μεσσανίου P 4, 35. — Πειράνας O 13, 61. — Πέλλανα O 7, 86. 13, 109. Πελλάνας N 9, 44. Πελλάνᾳ O 9, 98. — Τυρσανῶν P 1, 72.

Mentione vix digna Hermanni perversa lectio Ἰστριηνάν O 3, 26 (Ἰστριανήν in libris interpol.) est; de qua conferas Boeckh. expl. p. 139.

Ex *stirpe nominali* in ᾱ desinente adiectivum fictum est

εὐδιανόν O 9, 97 (εὐδιανός vel εὐδιάν' P 5, 10 coni.).

Eodem modo (cfr subst. ποτά) aut ex *stirpe verbali* ποτανός P 5, 114. ποτανᾷ N 7, 22. ποτανόν P 8, 34. ποτανάν F 107 (74), 3 (coni. Schn., Boeckh πτανόν scripsit). ποτανοῖς N 3, 80. Vitiosum ᾳ P 5, 114 non tollebat Mommsen ut in carmine epicæ dialecti vestigia nonnulla servante, quod ceteros non pellexit, nec melius Peter (p. 9) diversitatem significationis inesse arbitratus πετηνός vel πετεινός commendabat.

Fortasse in φοινικοεάνων F 75 (45), 14, quod in loco valde obscuro legendum esse Bergk coniecit (Christ φοινικεάνων), ex talibus vocabulis separatum novum suffixum -ᾱνο- latet (*ϝεσ-ᾱνο-ς, v. Curt. Et.[4] 379), quamquam dubitant recentiores (Prellw. p. 82).

Productionis autem *suppletoriæ* exempla sunt

σελάνας O 10, 75 (Brugm. Gr. Gr.[2] 70) et ut videtur

κρανίοις I 3, 72. ἑκατόγκρανος P 8, 16. ἐπικράνοις F 88 (58), 5. ἑκατονταπάκρανος P 1, 16. -ον F 93 (93) (coni.). τρικάρανον F 101 (70) (ex *κρασ-νο- et *καρᾰσ-

[1]) Peter vero qui (p. 10) Mommsenii vestigia premens usum tragicorum in patrocinium vocari posse arbitratur, temere et nescio qua incuria addidit in *canticis* formam Ἀθηναία ubique servatam esse, quæ nisi in his dialogi locis: Æsch. Eum. 288. 299. 617. Eur. Iph. T. 1436 apud fabularum scriptores non legitur (v. Wecklein. ad Eum. 288).

[2]) Quos tamen P 4, 49 vacillare (Μηκωνᾶν Μηκηνᾶν) pretium est observare.

νο-, cfr κράσπεδον, Prellw. pp. 162, 139). Sed in κράνᾳ P 4, 294. κράναν P 1, 39. 3, 69. 4, 125. καλλικράνου F 198 (211) recentissimi propter Atticam formam κρήνη fortiorem radicis figuram κρᾱσ- comparere statuunt (Brugm. Grdr. II 236).

His denique adiungenda sunt adiectiva in -ᾱνής exeuntia, quorum

προσανέα P 3, 52. προσανέι P 10, 64 ex radice *an* ductum esse etymologi docent (Curt. Et.[4] 306, Prellw. p. 27), rursus *productione suppletoria*

γελανεῖ O 5, 3. P 4, 181 ex γελασ-ν- extitisse credendum est (Brugm. Gr. Gr.[2] 111), ad quam formationem nescio an αἰανής P 1, 83. αἰανές P 4, 236. αἰανῇ I 1, 49. 3, 2 (ab αἰάζω) sese accommodaverit; quin potest fortasse σαφανές O 10, 55 eidem analogiæ originem debere, nisi vere dicitur in σάφα σαφής σαφανης inesse radicem *bhā (bhēs)* (Prellw. p. 280).

Restat suffixum -τᾱτ-, ut in ἀβρότατος P 8, 89.

III) Ultimum genus ᾱ primigenii est in *terminationibus* tribus, quarum duæ in flexione verborum usurpantur:

-μᾱν, ut in εἰργασάμαν I 2, 46.

-σθᾱν, ut in κτισσάσθαν O 9, 45,

tertiam adverbiorum formationi peculiarem proprie accusativum esse stirpis in -ᾱ desinentis credibile est (Kühn.-Blass[2] I: 2, 306):

-δᾱν, ut in ἀμβολάδαν N 10, 33.

Sequitur iam ut iis quæ de vocali ᾱ disputata sunt addantur varia genera primigeniæ vocalis

η,

quæ meliore ita est condicione, ut doctrinam tantum non semper effugerit editorum ad modorum musicorum rationem carmina Pindarica recensentium nec altera α quippe huic vel illi harmoniæ magis apta oblita sit (nisi in illo πολυμήλῳ O 1, 12, de quo mox dicetur, et nonnullis formis supra commemoratis verborum in -έω desinentium, v. Boeckh. De Metr. Pind. p. 294); quin Mommsen ipse talia non ausus est, quamquam ἄρωα P 3, 7 (cod. B) perperam 'severioris Doridis formam' vocavit et eiusmodi alia quamvis raro in vetustioribus libris Dorica carmina ostendere docuit (Schol. Germ. p. XXII). Hyperdorismos igitur codicum a librariis invectos, quales sunt ἰατάρ P 4, 270 in cod. E, ἄμενον O 10, 33 et θάσομαι I 1, 3 in cod. B, sine ulla dubitatione negligentes (v. Ahr. II 128) singula servato fere ordine antea instituto persequemur.

I) *Primo* loco syllabæ *radicales* vel quæ radicales esse videntur collocandæ sunt, quarum

1) primo genere universam complectimur copiam syllabarum radicalium.

De plurimis vocabulis huc pertinentibus cum non dubitetur, hæc imprimis spectanda sunt:

ἀρίζηλος O 2, 61 olim a Boeckhio contra libros ἀρίζαλος scriptum miro patrocinio, quamquam defensione vix opus est, a Christio (Beitr. p. 73) defensum est: *dubitandum* enim esse num cum nomine insulæ Δᾶλος cohæreat, utcumque autem sit, Pindarum hoc vocabulum non ex populi sermone, sed ex Homero sumpsisse. Sed de η vocis δῆλος, quo ἀρίζηλος omnes referunt, pridem constat titulorum testimoniis (Ahr. II 151), quamquam non patet ratio contractionis (v. Hoffm. II 337); insulæ igitur nomen alienum est.

In Iovis nomine Ζηνός et cet. Pindarum non Hyperdorismum apud Theocritum (Δᾶν 4, 17) et in titulis (Ahr. II 139) obvium admisisse Christ (p. 82) adnotavit; sed non minus Doricam quam Homericam illam formam fuisse tenendum est (G. Meyer[2] 314).

Ζήταν P 4, 182 (nomen Boreæ filii) num corrigendum sit ob formam Marmoris Farnesiani per α scriptam (Ahr. l. l.), dubium est.

ἦβα Ἥβα, quæ vera Dorica est forma (Hoffm. II 290), codices ubique præbent Hyperæolica ἆβα procul habita.

Plane titulorum ope, quantum scio, destituti sumus in ἡσυχᾷ P 11, 55. N 7, 82. ἡσύχιον P 9, 22. Ἡσυχία P 8, 1. -ίας F 109 (228). ἡσυχίᾳ P 4, 296. -ίαν O 4, 14. P 1, 70. N 1, 70. 9, 48. ἡσύχιμον O 2, 35 nec videtur ultra dialectorum Ionicæ et Atticæ fines aliud exemplum indagari posse quam quod Ahrens (II 138) attulit Sophocleum Oed. Col. 198, quod in codicibus ἡσυχίᾳ scriptum est. Iam cum origo vocis obscura esset, codicibus utrumque iubentibus (ceteris locis η, duobus O 2, 35 et P 9, 22 pæne uno consensu α) alii aliter iudicantes Mommsen et Christ η prætulerunt, ceteri editores [1]) et Rumpel α, quamquam et Bergk et Schneidewin Sophocli ἡσυχαίᾳ dederunt; quorum illis palmam dandam esse arbitror, non tantum propter codicum auctoritatem multo maiorem et quod non male dicitur stirps ἡσ- verbi ἧμαι (ἡσ-μαι) inesse (Curt. Et.[4] 381), sed confirmatum hoc esse ratus ingeniosa Christii observatione ad P 1, 70 (in ed.) facta, quod dixit ἐς ante ἡσυχίαν in plerisque libris omissum probare Pindarum ἡσυχίαν, non ἀσυχίαν scripsisse.

Perquam obscurum κᾶλα P 1, 12 est, etsi codices non discrepant nec quisquam adhuc dubitationem movit. Ferunt enim idem κᾶλον esse atque scr. *çalya*, in quo antiquum *a* latere et G. Meyero[2] 78 et Prellwitzio (p. 146) probatur; sed tamen ex una formatione utramque vocem prodiisse ideo minus veri est simile quod ne uno quidem, nisi fallor, exemplo incorruptæ fidei demonstrari potest sonorum λ̥ coniunctionem in Græca lingua productionem suppletoriam passam esse (v. Brugm. Gr. Gr.[2] 49), nam de καλός ad scr. *kalya* relato non liquet (Prellw. p. 135. Hoffm. II 487), nec certissimum est quod olim Brugmann (De græcæ linguæ product. supplet., Curt. Stud. IV 121) docebat, in ὀφείλω pro ὀφέλλω (O 10, 3. P 4, 3. N 2, 6) produc-

[1]) Nisi quod Bergkio semel P 4, 296 ἡσυχίᾳ excidit.

tionem suppletoriam adhibitam esse, ut ὀφέλλω *debeo* distingueretur ab ὀφέλλω *augeo*. Sed utut est, ex vocibus sanscritis a Prellwitzio advocatis *(çalya, çala çalati çālate)* non *a* probatur; quod si iure Curtius (Et.[4] 148) eodem Latinum *cellere* revocavit, Pindaricorum librorum forma recte se habet.

κτη- in κτησάμεναι N 9, 52 (κτησάσθαν O 9, 45 v. l.) ut totius Græcitatis communis ita Pindarica forma erat, de qua v. G. Meyer.[2] 42.

Bene de μῆλον *(ovis)* μηλοβότας μηλόβοτος μηλοδόκος εὔμηλος πολύμηλος Ahrens (II 153) et Christ (Beitr. p. 76) retulerunt, fortiter lectionem vulgatam πολυμάλῳ O 1, 12 ex optimis codicibus petitam refutantes ob Boeoticam formam μεῖλον (item Thess.; Arcad. μῆλον); Hyperdorica forma hoc loco ut in Æolico carmine ab Hermanno (Opusc. I 266) et Boeckhio (not. crit. ad O 6, 100) commendata et frustra a Bergkio defensa, ab Heynio vero ubique inculcata ceteroquin a codicibus aliena est.

νη- particula negativa præfixa iudicium habet difficile in νήποινον P 9, 58, quod quamvis omnibus libris testatum Ahrenti (II 133) suspectum erat ut ex ἄποινα (ib. p. 130) compositum eadem ratione qua ex ἄνεμος ἀνάνεμος. Ac suadet α verum esse Sophocleum exemplum in ipso dialogo obvium ναμέρτεια Trach. 173, ad quod Æschyleum ναμερτῆ Pers. 246 ab editoribus correctum est. Iam vero, etsi in origine explicanda Ahrenti præstare videtur Brugmann (Grdr. I 209) νᾱ- in νά-ποινος ex longa nasali sonanti (n̥) ortum esse statuens, huic tamen sententiae obstat quod corrigenda Brugmanno erunt etiam νήπιοι P 3, 82. νήπια F 157 (128), quæ vox ab ipso (l. l. p. 149) ex *νη-πϝ-ιο- ducitur; quin videntur ne vocis quidem νηλ(ε)ής formæ (νηλής P 11, 22. νηλεεῖ F 177 (168), 5. νηλέα P 1, 95) relinquendæ esse, cum ex *longo* α et ε coalescentibus Dorice non η fiat (G. Meyer[2] 147). At enim multo, ut mihi quidem videtur, probabilius cum Prellwitzio (p. 212) Græcam formam Latinæ particulæ *nē* parem agnoscimus errorem in Sophoclis libros irrepsisse rati Pindaricisque haud diffisi.

πῆμα est obscurum (cfr Prellw. p. 250) nec tamen controversum η est; sed Christ quidem quomodo ex radice πενθ originem repetat (Beitr. p. 74) ipse videat.

Non minus de ῥήγνυμι (ῥῆξαν N 8, 29) in Dorismo constare (Ahr. II 132), non alienum videtur monere.

Nominis Σαρπηδόν P 3, 112 eadem est causa ac nominis Ζήταν (v. supra); sed recentioris ætatis illud Marmor Farnesianum est (Ahr. II 13). Nam Homerum cur Pindarus in hoc potissimum exemplo sequeretur vix fuisse credo, nisi forte nimis insolitum erat nomen.

Denique non vexandum στηθέων F 218 (239), 2, cuius origo latet; nihil enim incertius est lectione tituli Sicyonii (Collitz, Samml. d. gr. Dial.-Inschr. 3163) σ]τάθος a Kühnero-Blassio[3] I: 1, 125 commemorata, cum ne τ quidem certo agnoscatur, sed satis στῆθος Æolicis exemplis firmatum est (Hoffm. II 330).

2) Deinde η *productione* natum syllabæ radicales ostendunt

a) in *perfecto*, cuius rei hoc unum novi exemplum Pindaricum: ἐγρ-ηγορότων F 289 (234) (a Brugmanno Grdr. II 848 per η *suffixum* explicatum),

b) in posteriore membro *vocum compositarum:*

(ἐλασία et cet.:) διφρηλασίας O 3, 38. — ἁρματηλάτας P 5, 115. βοηλάτᾳ O 13, 19. διφρηλάτα P 9, 81. διφρηλάται I 1, 17. — σφυρηλάτοις F 207 (223); sed χαλκελάτῳ O 7, 36 scriptum est.

(ἐρατός:) ἐπήρατον P 5, 73. I 5, 12. εὐήρατον P 9, 8. εὐηράτων O 5, 9. εὐηράτοις O 6, 98.

(ἐρετμός:) δολιχήρετμον O 8, 20.

(ἔρις:) δύσηρις O 6, 19, in codicibus contra metrum δύσερις scriptum servato vestigio veteris scripturæ; veræ Pindaricæ formæ testimonia videas apud Schneidewinium (in app. crit. et in comm.).

His se ἐτήτυμος addit reduplicatione sive solita (Curt. Et.[4] 674) sive fortasse quæ vocatur intensiva (τη, Prellw. p. 105) ortum.

II) *Secundo* genere *stirpium* partes continentur quæcumque *suffixorum* nomine comprehendi possunt (cfr supra p. 31); quo pertinent

1) formæ *verborum in* -έω *desinentium* et quæ aliæ voces inde descendunt (ut ἐγκονητί N 3, 36). Non hoc loco negligenda videtur forma Pindaro cum vulgari lingua communis δίψῃ N 3, 6, quæ quomodo orta sit nondum est explanatum (Brugm. Grdr. II 1118); sed vocalium α et η varietatem, de qua antea diximus, hæc ostendunt exempla (mitto enim manifesta codicum errata, quale est πεδήσαι pro πεδᾶσαι N 5, 26 in solis 'retractatis' (ε′ζ′) scriptum, quæ tanto cautius esse iudicanda appareret, quanto facilius librarios epici et Attici sermonis usus ad η scribendum inducere poterat:

αὐδήσαντος N 10, 89 lectio cod. D et Triclinianorum nemini placuit; sine dissensione reliquis locis (quinquies αὐδάω, semel ἐξαυδάω) α præbetur.

Sed καύχημα I 4, 51 omnes sine dubitatione receperunt, quamquam καυχᾶσθαι O 9, 38 extat; excusationi Ahrenti (II 133) Theocriteum est exemplum καυχέομαι 5, 77.

Prætermittendum non videtur η sæpius recurrere in aoristo verbi νικάω, quod tamen ab editoribus Pindaro non tributum est; ac librarii sane manum bis arguit vitiosa terminatio -ας formæ plurium codicum νικήσας O 5, 8. P 9, 73 (quacum conferas illud παπτήνας P 4, 95 Mommsenio non utique improbatum), ceteris autem exemplis νικήσαις N 10, 24 (BB). νικήσαντ(α) P 9, 97. 12, 6 (in pluribus). I 4, 9 (D) [1]) par aut maior obstat auctoritas vocalis α, qua sine dissensione librorum ἐνίκασε I 7, 65. νικᾶσαι N 10, 48. νενίκανται N 9, 2 instructa sunt. Sed imperfecti formam νίκη N 5, 5 ex νίκημι (Theocr. 7, 40) Æolum more ficto derivatam haud scio an summo iure ex codicum scriptura νικῆ viri docti elicuerint (quod idem probat Christ Beitr. p. 74), nec vero audiendus Bergk Triclinianorum codicum lectioni νικῇ suffragans admissa Dorica contractione, *qua alias non uti poetam* ipse addit.

[1]) Addat si quis velit fragmentum nullius fidei F 12 (ἐνίκησαν, a Schneidewinio correctum).

Postremo ob eandem causam συλήσαις P 12, 16 iure damnatum esse credo, quamquam η in omnibus libris est; -ήσας enim, non -ήσαις illi excepto cod. B præbent. Nam quod Mommsen contendit, formam συλαθείς O 9, 89 impedire quominus huius loci scriptura a συλέω (quod Delphicum est et a Theocrito usurpatum, Ahr. II 311) derivetur, eam, ut supra diximus, duplicis formationis licentiam vix audemus quamvis cupientes poetæ derogare.

His similes sunt formæ illo η breviori præsentis stirpi addito *auctæ*, quæ varietatem numquam patiuntur, velut ἐθελήσω, ἐθελήσαις (Brugm. Grdr. II 1226); quo in numero imprimis memorabile est γεγενημένον O 6, 53. quod repugnantibus omnibus libris iure restituens Ahrens (II 150) plausores habuit Schneidewinium (in ed. altera) et Christium (cfr Beitr. p. 72; verissime causa erroris lectione codicis A γεγενναμένος ostendi dicitur);

accedunt stirpes verbales monosyllabæ sive per *metathesin* ortæ sive *additamento extraneo* auctæ (cfr supra), quæ non minus constanter η per omnem Græcitatem tenuerunt (exceptis formis Eleis et πλήθος εἰρήνα, v. G. Meyer.[2] 41 sq.), ne codicibus quidem Pindaricis, nisi in εἰρήνα, dissentientibus:

-βλη-: βέβληται N 1, 8.
-γνη-: γνήσιος Θεόγνητος κασίγνητος -ήτα.
-Fρη-: ῥῆμα ῥῆσις cet. De εἰρήνα infra dicetur.
-κλη-: κέκλημαι κικλήσκω.
-πλη-: πλήθει O 13, 45. πλήθοντος P 4, 85.
-σκλη-: σκληρᾶς O 7, 29.
-τρη-: τρητόν P 6, 54.
-χρη-: χρή χρησάμενος cet.

Idem η additicium recentiores aliis quoque radicibus tribuunt, ut ἄηται I 3, 27 (Brugm. Grdr. II 961), λῆμα (*Fλ-η-, l. l. p. 1087).

2) Tum sequuntur alia suffixa sive suffixorum similes particulæ

a) *nominum:*

-ηϜ- (-εϜ-), ut in βασιλῆι -ῆα et cet., quo etiam Ἄρης (ἀρηίφιλοι I 7, 25) pertinet, et in nominibus ex hac figura descendentibus velut ἀρήιος, παρθενήιος; Πελοπηιάδαι N 8, 12; Αἰολῆς (Αἰολῆσιν N 3, 79, cfr Ὑπερῆδα P 4, 125), Νηρῆς (quam formam vicissim excipit gemina Νηρεΐς, cfr Κρηθεΐς).

-ηξ (-εκος) terminationis singulare est exemplum ἀλώπηξ O 11, 20. I 3, 65 (Kühn.-Blass[3] I: 1, 166).

-ηλο- -ηρο- (cfr -ᾱλο- -ᾱρο- ad nomina primæ declinationis pertinentia, p. 33), partim ad verba in -έω referenda (ut ὀκνηρός; Brugm. Grdr. II 173, 190): ἐλαιηρός λαιψηρός οἰνηρός ὀκνηρός ὀλισθηρός ὑγιηρός ὑψηλός χαμηλός. σκληρός supra commemoravimus. Addendum πενταετηρίς.

-ηνο- -ηνα in his exemplis Pindaricis est (de alienis rebus hoc loco immixtis supra p. 36 nos excusavimus):

Inter *nomina propria* de Ἀλκμήνα ambigitur, etsi libri consentientes η tuentur plurimis locis O 7, 27. N 1, 49. I 1, 12. 3, 73. 5, 30. F 172 (158), 2, quibus addas N 10, 11, nam codicum ε'ζ' auctoritas nulla est; restant P 4, 172 et 9, 85 testimoniis haud spernendis α suadentes, quod priore loco in BD, posteriore in B est. Videtur in re obscura tutius esse lectionem magis firmatam probare, exemplo enim Simonideo Fr. 8 (Christ Beitr. p. 75) quæ fides debeatur nescio, nec vero patet quæ ratio inter Ἀλκμάν (ex -άων) et Ἀλκμήνα intercedat; quamquam quid verum in hac re sit non ego is sum qui diiudicem. Placuit α et Bergkio (ad P 4, 172) et Christio (l. l.); contra Boeckh nescio an iure Theocritum advocaverit et ipsum Ἀλκμήνα dicentem, 'licet magis quam Noster Dorica affectet' (not. crit. p. 467).

Sed in ceteris codices non vacillant:

Ἰσμηνοῦ N 9, 22. 11, 36. -όν F 29 (5), 1. Ἰσμήνειον P 11, 6 (Boeot. Ἰσμείνα). — Σειληνός F 156 (57). — De formis Μοκηνᾶν Μοκηναίων in libris traditis v. supra p. 37.

Deinde per -ήνα hæc exeunt:

ἀπήνας O 5, 3. -ᾱ P 4, 94, quod contra Ahrentis dubitationes (l. l.) tutari videtur glossa Hesychiana πήνα · ἀπήνη (Capelle[9]).

Εἰρήνα O 13, 7. εἰρήνᾳ N 1, 69. εἰρήναν P 9, 23, cui α 'Hyperdoricum' (Arcad., Boeot., de quo v. Meist. II 93 sq. et Hoffm. I 135) Boeckh et Bergk, quibus Rumpel et Christ (Beitr. p. 75) assentiuntur, quamvis non bene testatum dederunt; vix iure, quamquam insignis est frequentia figuræ -ρά-. De origine non iam dubitatio admittenda esse videtur (Ϝρη. Prellw. p. 86).

τιθήνα P 1, 20 hodie firmatum est comparatione linguarum (*√dhē*, Lat. *fēmina fēlo*, Brugm. Grdr. I 64).

Addenda denique est forma codicum

ψεφηνός N 3, 41 Boeckhio et Bergkio probata, quæ vera esse non potest, si productione suppletoria ex -ασ-νός orta est (cfr supra γελανής), sed aut cum Bergkio ψεφεινός aut cum Christio ψεφεννός scribendum.

Nom. sing. -ηρ stirpium in -ερ- desinentium, ut in αἰθήρ et in ἀνήρ.

Nom. sing. -ης stirpium in -εσ- desinentium.

-ησιο-: βροτήσιος P 5, 3. Utrum καρχάσιον Pindaricum (καρχασίου N 5, 51) an καρχήσιον Sapphicum (καρχήσια 51, 6) corrigendum sit, equidem non diiudico; modo ne cum Meistero (I 70) utrumque probemus.

-ητ-: λέβητος et cet. Si verum vocabulum adsecutus est Bergk N 7, 37 πλάνητες pro lectione codicum metrum offendente πλαγχθέντες in editione tertia coniciens, quod a Christio receptum est (ab ipso autem auctore rursus in editione quarta

reiectum), satis illud η difficile videtur ad defendendum, si quidem necessario subest verbum πλανάω.

-μην: πυθμήν F 207 (223).

-τηρ, ut in κρατήρ, σωτήρ; inde fictum -τηριο-, ut in ἀκρωτήριον. — Nom. sing. -τηρ stirpium in -τερ- desinentium, ut in πατήρ.

b) Deinde η ad *numeralia* fingenda valet, velut πεντήκοντα;

c) denique in *verborum* flexione comparet: in coniunctivo verborum thematica q. v. vocali instructorum, in notis optativi -ιη- et aoristi passivi -η- et -θη-.

Reliquum est ut quæ pauca de vocali

ω

primigenia apud Pindarum animadvertenda sunt proferamus. Ac primum quidem Τιλφώσσας, non Τιλφούσ(σ)ας (Paus. IX 33,1), F 198 (211) Pindarum dicentem vernaculum Boeotici fontis nomen usurpare non miramur, quibus supra (p. 21) probabile fuit eundem Ἐρχομενός scripsisse pro vulgato nomine Ὀρχομενός; sed illud ω quale fuerit explanato opus est, quamquam contractionis [1]) speciem manifestam habere videtur.

ὦν deinde a Pindaro cum Ionibus Doriensibus Boeotis Æolibus dictum esse et per se veri simile est et libri testantur excepto uno loco P 9, 103, qui ab Hermanno emendatus est; quæ autem inter illam formam et Atticam οὖν intercedat ratio non liquet (G. Meyer[2] 94. Hoffm. II 375).

Contra in βοῦς (P 4, 142. F 234 (258). βουσίν P 9, 23. N 10, 60) nihil de Pindaro colligere audeo ex testimonio Prisciani (VI 69) et Æolidi et Doridi formam βῶς (cfr accusativum Homericum βών H 238) vindicantis aut si quæ alia eam Doricam esse confirmant (Meister, De dial. Heracl. Ital., Curt. Stud. IV 391 sq.); quod cavendi studium augent exempla Dorica quæ extant vulgaris formæ (l. l.).

Tum vero ne desint *vocabula composita* vocalis ο *productionem* ostendentia:

(ὄνυμα:) ἀνώνυμος ἐπώνυμος -νύμιος εὐώνυμος ἰσώνυμος Κλεώνυμος -ίδαι ὁμώνυμος πολυώνυμος.

(ὀροφά:) ὑπωρόφιαι P 1, 97.

Ad extremum

C. varia

restant diversi generis quæ et de longis et de brevibus vocalibus collegi; inter quæ primum de

[1]) Quam Beermann (De dialecto Boeotica, Curt. Stud. IX 47) statuit; sed traditur etiam forma Τίλφωσσα (Steph. Byz. s. v. Τέλφουσσα).

1) *metrica productione* exponere placet, cuius natura universa qualis sit satis constat, quam ob rem fusius de ea re disputare supervacaneum est, monendum autem hoc tantum, cum quasi in totius linguæ indole positum fuerit studium illud breves plures vocales deinceps se excipientes evitandi (Kühn.-Blass[3] I: 1, 170), tum in dactylico genere re ipsa plurimum valuisse productionem brevis vocalis metri causa factam; sed ad tales figuras dactylicas fingendas non unum præsto erat poetis adiumentum, velut a) duplex stirpis forma, unde et μεμᾱότας O 1, 92 Pindarus dixit et μεμᾰῶτες N 1, 43, cfr ἀρᾱρότα O 10, 83. τεθᾰλότα P 11, 53 et ἑστᾰότ' N 5, 2. τεθνᾰότ' N 10, 74 et ἐπεμβεβᾰῶτας N 4, 29, tum b) productio suppletoria in nonnullis sonorum coniunctionibus modo usurpata modo omissa, ut in Ξεινοκράτης I 2, 36 et φιλόξενον I 2, 24, et c) longæ vocales in compositis vel adscitæ vel productione ortæ, de quibus supra disseruimus, ut in πολεμᾱδόκοις pro πολεμοδόκοις et in διφρηλασίας (cfr χαλκελάτῳ). Accedunt iam hæc exempla productionis ad id ipsum pertinentis, ut numeris singulæ voces ictus metrici ope accommodentur:

α:

ἀγαθέᾳ P 9, 71. N 6, 39 (Hom. ἠγάθεος). — ἀθάνατος sæpius. — ἀνεμόεσσαν O 4, 6. ἀνεμόεν P 1, 92 (Hom. ἠνεμόεις). — ἀνορέας O 8, 67. -έᾳ I 7, 25. -έαις P 8, 91. N 3, 20. I 3, 29 et similiter formæ vocis ἀνήρ: ἀνέρι P 4, 21. ἀνέρα O 9, 110. ἀνέρες P 4, 173 et cum his ἀνέρων O 1, 68. P 5, 22. N 6, 33 (ἀνήρ anceps). — ἀπάλαμον O 1, 61 (cfr ἀπάλαμνοι O 2, 63). — Ἄρεος P 2, 2. 10. 14 (et cum eo interdum Ἄρει). — Ἀτᾱβυρίου O 7, 87 ut videtur. — διαβολιᾱν P 2, 76? [1]) (codd.; editores ex Bergkii coni. διαιβολιᾱν).

Eodem Vogrinz (p. 31) ἄπειρος trahit, quod quidem satis dubium videtur (Prellwitz aliter p. 115).

Sed ἀενάοις N 11, 8 a libris testatum fortasse metri rationi originem debet, in choriambi speciem ex ἀένναος (αἰέν, Capelle[9], aut αἰές, Prellw. p. 5, et -ναος) transformatum; quamquam Homerico loco ν 109 ut αἰενάοντα reddatur G. Meyer[2] 76 auctor est.

ε:

εἰρεσία P 4, 202 ad ἐρέσσω. — ἡὼ (δ' ἔχοντες) O 5, 16 (corr.). ἠόκομοι P 5, 45. ἠυκόμων O 6, 91 (ἠΰπυργον N 4, 12, corr.). (Vogrinz p. 31. Rzach, Der Dial. des Hesiodos p. 364).

Eodem modo Christ (Beitr. p. 52) εἰνάλιος explicat; sed si vere hodie traditur εἰν ex ἐνι ortum esse (Brugm. Gr. Gr.[2] 68), non εἰνάλιος metri causa productum est, quamquam hæc *præpositionis forma* in componendo vocabulo *Homerico* a Pindaro (qui εἰν simplex non habet) recepto metri causa adhibita est.

ο:

Nullum quod sciam extat exemplum, nisi vere Prellwitz (p. 233) doceat οὖλιος οὐλόμενος talem ostendere productionem.

---

[1]) Non possum quin ad hanc formam excusandam διαπρυσίᾳ (⏑ — ⏑⏑ —) N 4, 51 et alias eiusdem speciei nonnihil pertinere credam.

ι præcipue in nominibus propriis:

Διαγόρας O 7, 80. -ᾳ O 7, 13 (cfr Aristoph. Av. 1072 Δῐαγόραν). — Διοδότοιό I 6, 31 (cfr Hom. διογενής et διοτρεφής). — Ἴαμιδᾶν O 6, 71 (Ἴαμος O 6, 43). — Ἰονίας N 7, 65. -ίαν P 3, 68. Ἰόνιον N 4, 53 (? Æsch. Prom. 840 et Eur. Phoen. 208 (Nauck) ῐ̆). — Μιδυλιδᾶν P 8, 38? (Bergk Μειδυλιδᾶν). — Φιλυρίδα P 9, 30. -αν P 3, 1 (plerique codd. Φιλλυρίδαν, v. Schneidewin. adnot. crit.; Φῐλύρας P 4, 103). — Figuræ *patronymicæ* velut Ταλαϊονίδας O 6, 15 et al. (cfr Hom. Οὐρανίωνες), sed nominativus Κρονίων anceps est (bis ῐ̄, quinquies ῐ̆: Hom. Κρονίων, Κρονίονος, Κρονίωνος, Heim. p. 129).

In aliis vocibus:

ἱέμενοι P 4, 207. — πίομαι O 6, 86 ut Hom., aliter Theocr. et Theogn. (Heim. p. 130). (?)

υ:

κυανέας O 6, 40. F 87 (58), 4 ut Hom., ex κῦανος ductum; sed καθάναιγις O 13, 70. κἄνάμπυκα F 29 (5), 3. — λυσίπονον F 131 (96), 1. -οις P 4, 41, ex λῦσις.

Obscura nonnulla in hoc genere sunt; velut voci ἀθάνατος propter cognationem quam cum scr. *dhvan* esse statuunt forsitan quispiam non *metricam* productionem tribuat, tum vero id quoque quæri potest num forte Pindarus ad Æolum (Hoffm. II 485) exemplum ἄννερι pro ἄνερι et talia pronuntiaverit. Sed non dubitamus quin Pindarus hac in re Homero magistro usus sit, apud quem si ἠνορέῃ ἄνερι (quæ vocalis incipientis varietas quomodo explicanda sit non liquet, Vogrinz p. 34) ἀθάνατος reperiebat, et ipsum ἀνορέα ἄνερι ἀθάνατος instar dactylicæ figuræ vocali vere producta ad metri usum recepisse persuasum nobis est. Æoles vero Pindarum non secutum esse vel eo probabile est quod a consonis illorum more geminandis, si a nonnullis rebus (ut ἄμμι, κελαδεννός) discesseris, abhorruisse videtur.

Sed quo iure et ει et η scriptum sit pro E Pindarico in εἰρεσία et ἠόκομος, id in eo positum est num utrumque apud Homerum ferendum sit, si modo omnino Pindaricis carminibus ει pro longo *e* dandum est.

2) Deinde in nonnullis vocibus Pindaricis *correptio longæ syllabæ* aut apparet aut apparere credita est; quæ res quamvis (excepto in ἰοχέαιρα) ad flexionem nominum proprie referenda tamen hoc loco non prætermittenda videtur. De *correptionis Æolicæ* exemplis Heimer p. 135 sqq. disputavit, quæ hæc sunt:

Feminina: Κύανεια O 10, 15. — Πέλλανα O 7, 86. 13, 109. (Accedunt Νέμεα O 13, 34 a Mommsenio pro feminino habitum et Μινύεια O 14, 19 et mirum illud ἃ τέκε O 1, 92, quæ ab Heimero iure reiecta sunt.).

Masculina: Ἀγλαοτρίαιναν O 1, 41. Εὐτρίαιναν O 1, 75. Ὀρσοτρίαινα O 8, 48. ὀρσοτρίαιναν P 2, 12. — Ἀλκιμίδα N 6, 68 (corr.). — βαθυμᾶτα N 3, 53. — Εὐξενίδα N 7, 70. — χρυσοχαῖτα P 2, 16. (Accedit F 57 (29) ἀριστότεχνα).

Tum correptio accusativi ἰσχύν N 11, 31 animadvertenda est (Kühn.-Blass[3] I: 1, 439).

Sed τόλμᾰ cum O 9, 82. 13, 11 Pindarus dixerit, non Bergkio credimus F 231 (255) τόλμᾰ τέ μιν ζαμενής correpto α Pindaricum esse.

Imprimis notabile ἰοχέαιρα P 2, 9 est, numerorum causa ι correpto, quod in ἰός semper longum est (Hom. ἰοχέαιρα).

3) Tum complectenda ea sunt, quorum *anceps mensura* est sive quæ ab aliis aliter poetis usurpata sunt; in quod genus satis sane ambiguum ea referimus, quæ superioribus duobus non apte tribuuntur, perquam enim difficile est pro certo diiudicare quæ antiquitus longa vocalis fuerit, quæ brevis. Sed in hac quæstione accurata Heimeri (p. 124 sqq.) disputatione toti nitimur.

In his igitur α *breve* adhibuit Pindarus: ἀείδω ἀείρω ἀίω ἀτάλλω ἴλαος καλός (quæ vox obscura est), *anceps* in his: nomin. ἀνήρ et formis vocis Ἄρης (cfr supra). Ceterum animadvertenda πᾶν et ἅμπᾶν, sed ἅπᾰν πάμπᾰν et in adverbiali locutione ἐς τὸ πάν O 2, 93 instar adverbii compositi. (Addendum his Heimeri exemplis Κᾱΐκου I 4, 42, v. Bergk.).

ι *breve* est in ὀρνίομαι (cfr ἀδήριτος P 42; editur ῐ in Steph. Thes.) ἰαίνω Ἰάλυσος ἱερός ἵημι (nisi ἱέμενοι choriambus est, v. supra) ἱμάς ἴσος (quod obscurum est) Κρίσα Κρισαῖος λίαν μητίομαι (v. Boeckh. De Crisi § 31) — νίφω ambiguum est — Πίσα -άτας -ᾶτις Σέριφος? (Σικελία) et in clausula comparativi -ίων -ιον, *longum* in ἰάομαι ἱλάσκομαι ἴυγξ ὄρνις, *anceps* in ἀνία κλαΐς Κρονίων (v. supra) πιαίνω τίν (?). (Accedunt: κακῖσι F 185 (184) ut apud Homerum, Attici aliter; Ὠρίωνα N 2, 11 (Ὠρίων F 72 (44)), Hom. Ὠρίων).

υ *breve* est in genet. ὄρυός (θυγατέρι -έρα) Ἰάλυσος Κυράνα ὕδωρ, λύω ῥύομαι et ceteris verbis per -ύω exeuntibus in præs. et imperf., *anceps* in θύω (θύω de *sacrificando*, θΰω de *furendo*) — κλῦθι κλῦτε ut apud omnes dicitur — et χρυσός indeque derivatis vocabulis. (Accedit ἁλμῠροῖς O 7, 57; Attici ῡ).

Addendum est Pindarum ab Homero abhorrentem vocalem α in γάρ et ι in διά πρίν φίλος numquam producere; in τίνω φθίνω deest productio suppletoria, quæ in ἄνω ἰκάνω θΰνω comparet; de terminationibus nonnullis v. Heimer. p. 137 sqq.

Denique in hoc genere non omittendæ videntur geminæ formæ ἄρα et ἀρα a poeta pro numerorum usu positæ, quarum hæc a Boeckhio restituta est (O 8, 46. P 4, 78. N 5, 30. I 5, 55. 7, 59); nec aliter inter se excipiunt νῦν et encliticum νυν (a Bergkio νύν scriptum), quod 'per totum Pindarum Byzantinis debetur' (Momms. Suppl. p. 45).

4) Ne quid desit, ad extremum breviter perstringenda *varia nonnulla* sunt de quorum sive *mensura* sive *scriptura dubitatio* mota est.

ᾰ:

De ἀμφᾰδόν P 9, 41 (plerique edd. ἀμφανδόν præferunt) Heimer p. 125 adeundus (cfr πρόφατος et πρόφαντος supra p. 16). Similiter Boeckhium ὑποφάτιες P 2, 76 offendebat, quare ὑποφαύτιες commendabat.

Item de ἀπειρᾰτῳ O 6, 54 Heimer ibid. bene exposuit.

Non magis in κρᾱγέται N 3, 82 quam in ἀμφαδὸν ὀποφάτιες cum Bergkio κραυγέται desiderante longam vocalem corrigendam esse, si quidem potest fortior radicis forma agnosci, vix opus est monere.

ε, η:

αἰητῶν P 4, 4 in uno libro Moschopuleo et editione Aldina scriptum et Boeckh et Christ approbaverunt metro obsequentes, utpote quod propter consensum ceterarum stropharum (quinque et viginti) longam requireret. Sed illam formam ex solo Arato (v. Boeckh. not. crit.) notam Pindaro, qui octies αἰετός scripsit, obtrudere vereor, satius ducens cum Mommsenio et Bergkio veterum codicum lectionem αἰετῶν retinere agnita licentia quam constat fuisse primi systematis.

ο, ω:

Ἀωσφόρος I 3, 42 — nam Schneidewinium mitto ex codice D Atticam formam Ἑωσφόρος arcessentem, quæ num vere pro Homerica habeatur dubium est, v. Vogrinz. p. 156 — quod dicit Bergk Ἀοσφόρος desiderans omnino ratione carere, id verum non esse apparet; nimirum inter Ἀωσφόρος et Ἑωσφόρος eadem intercedit ratio quæ est inter ἀώς et ἕως. Sed synizesin illam vocalium ᾱω, quamquam exempla haud facile reperias, Pindaro libenter concedimus, cui illud genus contrahendi usitatissimum erat, nec vero synizesi magis quam vera harum vocalium contractione (ut in τὰν θεᾶν) offendimur; v. Boeckh. De Crisi § 32.

Utrum Τρωΐα an Τροΐα (N 2, 14. 3, 60. 4, 25. 7, 41. I 5, 28. 7, 52. F 51), Τρῴα an Τροΐα (O 2, 89. I 3, 54) recte scribatur, de ea re optime Boeckh l. l. § 20 disseruit certum nihil ex vetere scriptura TPOIA erui posse monens, suadendum autem ω esse. Equidem in re lubrica, de qua summa est virorum doctorum dissensio, valde dubius magis tamen ad ω probandum inclino propter veterem de qua Bergk dixit huius vocalis auctoritatem. Τρώϊον est F 172 (158), 2 (codd. Τρώων).

ῐ, η, ει:

De antepænultima vocis ἀργινόεντι P 4, 8 ambigitur, sed videtur longa vel ob metri rationem præferenda esse; cfr Bergk.

ἵκω Pindaricum (ut Doricum, Ahr. II 183) esse, non ἥκω, pridem constat; v. Boeckh. not. crit. p. 369. Contrarius librorum error ex. gr. est N 3, 79 Αἰολῖσιν (-ίσιν) pro Αἰολῆσιν.

Denique ει et ι in libris nonnumquam miscentur, ut in Ποσειδᾶν (-άν? Ahr. II 246); Pindaricæ formæ erant Ποσει- et aut Ποτει- aut Ποτι- (O 13, 5. 40). Cetera eiusdem generis ut levioris momenti mitto.

Sero hoc invenī:

P. 29 v. 30 pro ἀναστάσης *debet esse* ἀναστάσῃς. *Præterea plurimorum codicum* ἀναστήσης *est, non* ἀναστήσῃς; *sed hoc nihil ad rem.*

FÖRELÄSNINGAR

OCH

ÖFNINGAR

VID

KUNGL. UNIVERSITETET I LUND

HÖST-TERMINEN

1893.

LUND 1893.

BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

Kansler:

PEHR JAKOB von EHRENHEIM,

J. K., f. d. Statsråd, R. o. K. af K. Maj:ts O., St. Off. Fr. H. L.,
L. K. V. A.

Pro-Kansler:

WILHELM FLENSBURG,

T. D., F. Jub. D., Biskop i Lunds Stift,
K. m. st. k. N. O.

REKTOR:

DIDRIK MAGNUS AXEL MÖLLER,

F. D., Professor i Astronomi, K. N. O. 1:a Kl., K. D. D. O. 1:sta Gr., L. K. V. A.

PRO-REKTOR:

AUGUST WILHELM QUENNERSTEDT,

F. D., Professor i Zoologi, R. N. O., R. D. D. O.

Pensionerade Lärare.

JACOB GEORG AGARDH, *M. D., F. Jub. D., f. d. Professor i Botanik, K. N. O. 1:a Kl., K. D. D. O. 1:a Gr., L. K. V. A.*

AXEL NYBLÆUS, *J. o. F. D., f. d. Professor i Praktisk Filosofi, K. N. O. 1:a Kl., L. K. V. A.*

GUSTAF LJUNGGREN, *F. D., f. d. Professor i Estetik samt Litteratur- och Konsthistoria, En af de Aderton i Svenska Akademien, K. N. O. 1:a Kl., K. D. D. O. 1:a Gr., L. K. V. A.*

Teologiska Fakulteten.

Professorer.

CARL WILHELM SKARSTEDT, *T. o. F. D., Professor i Exegetisk Teologi, Kyrkoherde i St. Uppåkra, L. N. O., n. v. Dekanus*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 10 f. m. Månd. och Tisd. Hiobs bok jemförd med Nya Testamentet, Thorsd. och Fred. Korinterbrefven, samt leder öfningarna på seminariet.

SVEN LIBERT BRING, *T. D., F. Jub. D., Professor i Praktisk Teologi, Kyrkoherde i Hellestad, Dalby och Bonderup, L. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 9 f. m. Månd. o. Tisd. Homiletik, Thorsd. o. Fred. Praktiska

teologiens system, samt leder Tisd. kl. 4—6 e. m. homiletiska och Thorsd. kl. 4—6 e. m. kateketiska öfningar.

PER GUSTAF EKLUND, *T. o. F. D., Professor i Dogmatik och Moralteologi, Kyrkoherde i Kärrstorp och Glostorp,* föreläser å lärosalen N:o 2 Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 1 e. m. Dogmatik, samt leder liturgiska öfningar jemte öfningar på ett dogmatiskt seminarium (i regel hvarannan Thorsd. kl. ½7—8 e. m.).

Ej tillsatt: Professuren i *Kyrkohistoria och Symbolik.*

Extraordinarie Professorer.

MARTIN GABRIEL ROSENIUS, *T. o. F. D., e. o. Professor i Exegetisk Teologi, Kyrkoherde i Stångby och Wallkärra,* föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 8 f. m. Månd. o. Tisd. De mindre profeterne samt omvexlande dermed Elegiska stycken ur gamla Testamentet.

OTTO NATHANAËL THEOPHILUS AHNFELT, *T. D., e. o. Professor i Moralteologi och Symbolik, Kyrkoherde i Husie och Vestra Skräflinge,* föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 12 midd. Månd., Tisd., Thorsd. o. Fred. Symbolik.

Docenter.

OLOF HOLMSTRÖM, *T. L., F. K., V. D. M., Docent i Kyrkohistoria, Fakultetens stipendiat,* föreståt professuren i Kyrkohistoria och Symbolik, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 11 f. m. Månd. o. Tisd. Reformationsårhundradets kyrkohistoria, Thorsd. o. Fred. 19:de århundradets kulthistoria; leder å samma lärosal hvarannan Fred. kl. 4—6 e. m. öfningar i Psalmsättning, håller hvarannan Fred. å samma tid Kyrkorättsliga öfningar, samt gifver handledning vid Författandet och utförandet af veckopredikningarna.

GÖRAN MAGNUS PFANNENSTILL, *T. o. F. K., Docent i Systematisk Teologi,* leder å lärosalen N:o 2 Månd. kl. 4—6 e. m. Kateketiska öfningar, samt meddelar enskild undervisning i Dogmatik.

MATTHEUS LUNDBORG, *T. o. F. K., V. D. M., Docent i exegetisk teologi,* föreläser såsom vikarie för e. o. Prof. Rosenius offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 11 f. m. Onsd o. Lörd. Gamla Testamentets isagogik.

Juridiska Fakulteten.

Professorer.

GUSTAF BROOMÉ, *J. o. F. D., Professor i Stats- och Processrätt, R. N. O., R. D. D. O., n. v. Dekanus*, föreläser å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m. Processrätt.

Grefve GUSTAF KNUT HAMILTON, *J. D., Professor i Administrativrätt och Nationalekonomi, R. N. O., R. N. S:t O. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Onsd. o. Thorsd. kl. 9 f. m. Nationalekonomi, samt gifver å lärosalen N:o 6 Månd. och Tisd. kl. 1 e. m. samt Thorsd. kl. 2 e. m., inalles omkring 40 timmar, ett enskildt kollegium i Kyrkorätt till ett pris af 25 kronor för hvarje deltagare.

PER ASSARSSON, *J. o. F. D., Professor i Straffrätt och Juridisk Encyklopedi, R. N. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 1 e. m. öfver Straffrättens speciela del.

ALFRED OSSIAN WINROTH, *J. K., Professor i Civilrätt*, föreläser å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Onsd. och Thorsd. kl. 8 f. m. Familjerätt, samt gifver å samma lärosal Månd., Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 4 e. m. ett enskildt kollegium i Familje-, Arfs-, Förmynderskaps- och Speciel Obligationsrätt, inalles omkring 60 timmar, till ett pris af 40 kronor för hvarje deltagare.

Extraordinarie Professorer.

JOHN ADOLF ASK, *J. D., e. o. Professor i Statsrätt, Allmän Administrativrätt, Folkrätt och Sjörätt*, föreläser å lärosalen N:o 3 offentligen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 10 f. m. Statsrätt, samt gifver å samma lärosal Månd., Onsd. o. Lörd. kl. 6 e. m. ett enskildt kollegium i Sjörätt till ett pris af 25 kronor för hvarje deltagare.

Ej tillsatt: Extraordinarie professuren i *Romersk Rätt och Rättshistoria*.

Docenter.

JOHAN HJELMÉRUS, *J. D., Docent i Administrativrätt, Vice Häradshöfding, Fakultetens stipendiat*, föreläser å lärosalen N:o 3 offentligen Onsd. och Lörd. kl. 10 f. m. Finansrätt, samt gifver å samma lärosal Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 6 e. m. ett enskildt kollegium i Finansrätt till ett pris af 20 kronor för hvarje deltagare.

GUSTAF ANGELO BROOMÉ, *J. K.*, *Docent i Processrätt*, förestår e. o. professuren i Romersk Rätt och Rättshistoria, föreläser offentligen å lärosalen No 3 Tisd., Onsd, Thorsd. och Fred. kl. 12 midd. Svenska processens historia, samt gifver å samma rum Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 5 e. m. ett enskildt kollegium i Svensk processrätt till ett pris af 25 kronor för hvarje deltagare.

HERMAN ANTELL, *J. o. F. K.*, *Docent i Straffrätt*, gifver å lärosalen N:o 6 Månd., Tisd., Onsd., Thorsd., Fred. och Lörd. kl. 9 f. m. ett enskildt kollegium i Straffrätt (afgift 30 kronor), samt å lärosalen No 3 Månd, Tisd., Onsd., Thorsd., Fred. och Lörd. kl. 2 e. m. ett enskildt kollegium i Juridisk encyklopedi. (Afgift 25 kronor).

GABRIEL THULIN, *J. D.*, *Docent i Finansrätt, Ekonomilagfarenhet och Svensk Rättshistoria*, förordnad att bestrida befattning utom Universitetet.

Medicinska Fakulteten.

Professorer.

CARL JACOB ASK, *M. o. F. D., K. M., Professor i Kirurgi och Obstetrik, Föreståndare för Kirurgiska och Obstetriska Kliniken, K. W. O. 1:a Kl., R. C. XIII:s O., R. N. O.*, håller dagligen på lazarettet kl. 11 f. m. Kirurgiska och Obstetriska kliniska föreläsningar.

MAXIMILIAN VICTOR ODENIUS, *M. o. F. D., Professor i Teoretisk och Rättsmedicin, R. N. O., L. K. V. A.*, föreläser å patologiska institutionen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 10 f. m. under terminens förra del Allmän pato'ogi i förening med öfningar i Patologisk histologi och dereter Speciel patologisk anatomi.

JOHAN LANG, *M. o. F. D., Professor i Medicinsk och Fysiologisk Kemi, R. N. O., R. W. O., L. K. V. A.*, föreläser å med.-kemiska lärosalen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 2 e. m. Fysiologisk Kemi, samt leder öfningarna å det medicinskt kemiska laboratoriet.

HJALMAR OSSIAN LINDGREN, *M. D., Professor i Anatomi, R. N. O.*, föredrager å anatomiska anstalten kl. 9 f. m. Månd., Tisd., Onsd. och Thorsd. Anatomi, samt leder arbetena på den anatomiska och histologiska institutionen.

MAGNUS GUSTAF BLIX, *M. D., Professor i Fysiologi och Embryologi, L. K. V. A.*, föreläser å fysiol. inst. Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 12

midd. Fysiologi samt genomgår Thorsd. och Fred. å fysiologiska laboratoriet en kurs i Experimentel fysiologi i förening med praktiska öfningar.

SEVED RIBBING, *M. D.*, *Professor i Praktisk Medicin*, *Föreståndare för Medicinska Kliniken*, håller dagligen å lazarettet kl. 8—10 f. m. Kliniska föreläsningar, samt undervisar Månd. kl. ½ 7—8 e. m. i Laryngoskopi.

Extraordinarie Professorer.

MICHAËL KOLMODIN LÖWEGREN, *M. D.*, *e. o. Professor i Oftalmiatrik*, *Lazarettsläkare*, *R. N. O.*, *n. v. Dekanus*, håller å lazarettet Onsd. och Lörd. kl. 10—12 f. m. kliniska föreläsningar öfver Ögonsjukdomar samt anställer Fred. kl. 5 e. m. Oftalmoskopiska öfningar.

HANS BENDZ, *M. D.*, *e. o. Professor i Patologisk Anatomi*, *Rättsmedicin och Hygien*, föreläser offentligt å patologiska institutionen Fred. kl. 8 f. m. Rätts- och Statsmedicin, leder å lazarettet Månd. och Thorsd. kl. 12 midd. förekommande Patologiska obduktioner med demonstration kl. 1 e. m.; håller en gång i veckan öfning i rätts- och statsmedicin, samt gifver från den 15 Sept. till den 15 Okt. en Bakteriologisk kurs för yngre medicine studerande, hvarefter han å bakteriologiska laboratoriet leder arbetena för äldre studerande.

CARL MAGNUS FÜRST, *M. D.*, *e. o. Professor i Anatomi och Histologi samt Prosektor*, leder de dagliga dissektionsöfningarna å anatomisalen, samt föreläser Tisd. och Fred. å anat. läros. kl. 1 e. m. Sinnesorganens anatomi.

SVANTE ÖDMAN, *M. D.*, *e. o. Professor i Psykiatri*, *Öfverläkare vid Lunds Hospital*, *R. N. O.*, leder den psykiatriska undervisningen vid nämnda hospital.

CARL HILDEMAR HILDEBRAND, *M. D.*, *e. o. Professor i Pediatrik och Praktisk Medicin*, håller å lazarettet Månd., Onsd., Thorsd. och Lörd kl. 1 e. m. föreläsningar i Pediatrik, samt leder de Polikliniska öfningarne.

Docenter.

AXEL RICHARD WARHOLM, *M. D.*, *Docent i Kirurgi*, *Fakultetens stipendiat*, föreläser å lazarettet Onsd. kl. 6—7 e. m. Bensystemets kirurgiska sjukdomar.

JULES HERIBERT ÅKERMAN, *M. D.*, *Docent i Kirurgi*, förordnad att bestrida befattning utom universitetet.

SVEN GUSTAF HEDIN, *M. o. F. D.*, *Docent i Medicinsk Kemi*, innehar docentstipendium, föreläser offentligen å med.-kemiska lärosalen Onsd. kl. 1 e. m. öfver Digestionens kemi; genomgår enskildt en kurs i Farmaceutisk och fysiologisk kemi, samt meddelar enskild undervisning.

Filosofiska Fakultetens Humanistiska Sektion.

Professorer.

JOHAN JACOB BORELIUS, *F. D.*, *Professor i Teoretisk Filosofi*, *R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 10 kl. 10 f. m. Månd., Tisd. och Fred. Psykologi, samt leder i sin bostad kostnadsfria filosofiska seminarieöfningar Fred. kl. 6—8 e. m.

VOLTER EDVARD LIDFORSS, *F. D.*, *Professor i Nyeuropeisk Linguistik och Modern Litteratur*, *R. N. O.*, *K. Sp. O. Isab. la Cat.*, *R. Sp. C. III:s O.*, föreläser å lärosalen N:o 4 kl. 11 f. m. Månd. och Tisd. Morris, Specimens of early English A. D. 1150—1300, Thorsd. och Fred. Braune's Althochdeutsches Lesebuch.

ESAIAS HENRIK WILHELM TEGNÉR, *F. D.*, *Professor i Österländska Språk*, *En af de Aderton i Svenska Akademien*, *R. N. O.*, *R. Österr. Jernkr. O. 3 kl.*; tjenstledig.

PER JOHAN HERMAN LEANDER, *F. D.*, *Professor i Praktisk Filosofi*, *R. N. O.*, *n. v. Dekanus*, föreläser å läros. N:o 9 kl. 8 f. m. Månd. och Tisd. Etik; meddelar å samma lärosal Thorsd. och Fred. kl. 8 f. m. en kostnadsfri propedeutisk kurs i Praktisk Filosofi för filosofie kandidatexamen, samt leder likaledes å samma lärosal Månd. kl. 6—8 e. m. kostnadsfria seminarieöfningar.

MARTIN JOHAN JULIUS WEIBULL, *F. D.*, *Professor i Historia*, *R. N. O.*, *R. D. D. O.*, föreläser å läros. N:o 1 kl. 1 e. m. Månd., Tisd. och Fred. Nordisk historia; leder Fred. kl. 5 e. m. kostnadsfria öfningar i historiska seminariet.

JOHAN HENRIK EMIL SCHÜCK, *F. D.*, *Professor i Estetik*, *Litteratur- och Konsthistoria*, föreläser å lärosalen N:o 1 Månd., Tisd. och Thorsd. kl. 9 f. m. öfver Renässansens litteratur, håller hvarannan Onsd. kl.

9 f. m. för dem, hvilka bereda sig till filosofie kandidatexamen, kostnadsfritt proseminarium, hvarvid lättare litteraturhistoriska frågor i sammanhang med de offentliga föreläsningarne komma att behandlas, samt leder hvarannan Onsd. kl. 9 f. m. kostnadsfria seminarieöfningar med dem, hvilka bereda sig att aflägga fil. lic. examen, kommande dervid 1500-talets Svenska visböcker att behandlas.

ARON MARTIN ALEXANDERSON, *F. D., Professor i Grekiska Språket och Litteraturen, R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 8 Månd., Tisd. och Thorsd. kl. 9 f. m. Aristofanes lustspel "Molnen"; leder kostnadsfritt i filologiska seminariet hvarannan Fred. kl. 5—7 e. m. kritisk och exegetisk behandling af Grekiska texter.

CARL MAGNUS ZANDER, *F. D., Professor i Romersk Vältalighet och Poesi*, föreläser å lärosalen N:o 8 kl. 12 midd. Månd. Plauti Bacchides, Tisd. Propertius, Fred. Cicero de oratore, Lib. III; leder i filologiska seminariet hvarannan Thorsd. kl. 1—3 e. m. kostnadsfria Exegetiska öfningar.

KNUT FREDRIK SÖDERWALL, *F. D., Professor i Nordiska Språk, En af de Aderton i Svenska Akademien, R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 4 kl. 8 f. m. Månd. och Tisd. Íslendingabók; Thorsd. och Fred. Björköarätten.

Extraordinarie Professorer.

FREDRIK AMADEUS WULFF, *F. D., e. o. Professor i Nyeuropeisk Linguistik*, föreläser offentligen å läros. N:o 8 från och med den 9 Oktober kl. 1 e. m. Tisd. Dantes Vita nuova, Fred. Rytmiska studier, samt från terminens början, eventuelt, Onsd. kl. 1 e. m. Romansk ortoëpi; meddelar intill den 9 Oktober Tisd. och Fred. kl. 1 e. m. en kostnadsfri propedeutisk kurs i Metodiska ljudöfningar, öfversättningskonst och språkpedagogik; leder Thorsd. kl. $^1/_2$ 5—$^1/_2$ 7 e. m. i filologiska seminariets romanska afdelning kostnadsfria öfningar i Metodisk textkritik och klassificering af fornfranska handskrifter.

PONTUS ERLAND FAHLBECK, *F. D., e. o. Professor i Historia och Statskunskap*, föreläser å lärosalen N:o 1 Månd., Tisd. och Thorsd. kl. 12 midd. öfver De sociala rörelserna i Europa under senaste tid (Tyskland); leder å samma lärosal Onsd. kl. 5—7 e. m. kostnadsfria öfningar i det statsvetenskapliga seminariet.

Ej tillsatt: Extra ordinarie professuren i *Klassiska Språk*.

Docenter.

SAMUEL JOHAN CAVALLIN, *F. D., Docent i Grekiska Språket*, meddelar enskild undervisning.

EMIL PETERSON, *F. D., Docent i Tyska Språket och Litteraturen, Sektionens stipendiat*, leder kostnadsfritt i germanska seminariet Onsd. kl. 5—7 e. m. tolkning af Forngermanska texter; meddelar å tider, som framdeles bestämmas, en propedeutisk kurs i Germanska språk. (Afgift 20 kronor).

SVEN SÖDERBERG, *F. D., Docent i Nordisk Språk- och Fornforskning*, föreläser offentligen från och med den 16 September å lärosalen N:o 4 Lörd. kl. 1 e. m. öfver Runorna och Minnesskrifterna.

CARL JUSTUS FREDRIK AF PETERSENS, *F. D., Docent i Nordiska Språk, Andre Amanuens vid Universitets-Biblioteket*, meddelar enskild undervisning.

SVEN LINDE, *F. D., Docent i Grekiska Språket, Sektionens stipendiat*, förordnad att förestå e. o. professuren i Klassiska språk, föreläser offentligen å lärosalen N:o 5 kl. 11 f. m. Månd. och Tisd. Valda ställen ur Homeri Odyssé i förening med Homerisk formlära, samt Thorsd. och Fred. Horatii Satirer.

JOHAN CARL WILHELM THYRÉN, *F. D., Docent i Historia, Sektionens stipendiat*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 6 Onsd. kl. 6—8 e. m. Svensk författnings- och förvaltnings-historia såsom propedeutisk kurs för filosofie kandidatexamen och de förberedande examina.

Friherre HANS HUGOLD von SCHWERIN, *F. D., Docent i Geografi och Statskunskap, Kongo-Statens Konsul för Sverige och Norge, R. W. O., K. Sp. O. Isab. la Catol. 1:a Klass., R. Belg. Leop. O., R. Port. S:t Jak. O., Fr. Off. d'Acad.* och *Instr. publ.*, innehar docentstipendium, föreläser såsom tillförordnad att upprätthålla undervisningen och examinationen i Geografi, offentligen å lärosalen N:o 4 Tisd. och Thorsd. kl. 9 f. m. Asiens geografi; meddelar å tider, som framdeles bestämmas, en kostnadsfri propedeutisk kurs i Geografi.

NILS FLENSBURG, *F. D., Docent i Sanskrit*, förestår professuren i Österländska Språk, föreläser offentligen kl. 8 f. m. å lärosalen n:o 5 Månd., Tisd., Onsd. och Thorsd. Hiob; meddelar å tider, som framdeles komma att bestämmas, en propedeutisk kurs i Hebreiska. (Afgift 20 kronor).

EVERT HENRIK GABRIEL WRANGEL, *F. D., Docent i Estetik och Litteraturhistoria, Sektionens stipendiat*, föreläser offentligen en timme i veckan en Öfversigt af den Holländska målareskolan.

ANDERS THEODOR HJELMQVIST, *F. D., Docent i Fornnordisk Litteratur*, leder Månd. kl. 4—6 e. m. kostnadsfria öfningar i filologiska seminariets afdelning för nordisk språkforskning, hvarvid till behandling upptages K. Gislasons Udvalg af oldnordiske Skjaldeqvad (Kbhvn. 1892); meddelar 2 à 3 timmar i veckan å tider, som framdeles bestämmas, en propedeutisk kurs i Fornisländska. (Afgift 20 kronor).

NILS MAGNUS SJÖSTRAND, *F. D., Docent i Latinska Språket och Litteraturen*, meddelar å Lärosalen N:o 4 Månd. och Thorsd. kl. 5 e. m. en propedeutisk kurs i Latinsk stilskrifning och grammatik (efter Zanders lärobok. Afgift 25 kronor).

PER AXEL SAMUEL HERRLIN, *F. D., Docent i Teoretisk Filosofi*, meddelar å tider, som framdeles bestämmas, tvenne propedeutiska kurser, den ena i Teoretisk filosofi för filosofie kandidatexamen och de förberedande examina och den andra i Praktisk filosofi för de förberedande examina. (Afgift för hvardera kursen 25 kronor).

OTTO SYLWAN, *F. D., Docent i Litteraturhistoria och Estetik*, meddelar enskild undervisning.

ERLAND LAGERLÖF, *F. D., Docent i Teoretisk Filosofi*, meddelar enskild undervisning.

ARTHUR GUSTAF HENRIK STILLE, *F. D., Docent i Historia*, meddelar Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. å tider, som framdeles skola bestämmas, en propedeutisk kurs i Nordisk historia. (Afgift 20 kronor).

DANIEL KNUT WINTZELL, *F. D., Docent i Latinska Språket och Litteraturen*, leder kostnad-fritt i filologiska proseminariet hvarannan Fred. kl. 5—7 e. m. tolkning af Ciceros Disputationes Tusculanæ; meddelar enskildt en propedeutisk kurs i Gajus å tider, som framdeles bestämmas.

JOHAN LORENS BAGER-SJÖGREN, *F. D., Docent i Teoretisk Filosofi*, meddelar enskild undervisning.

HANS LARSSON, *F. D., Docent i Teoretisk Filosofi*, meddelar enskild undervisning.

Lektorer.

EDVARD THEODOR WALTER, *F. D., Lektor i Tyska Språket*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 5 Lörd. kl. 9 f. m. Richard Voss' Jürg Jenatsch

(Universalbibl. N:o 3052); leder offentligen å lärosalen N:o 8 kl. 9 f. m. Onsd. Samtalsöfningar med hänsyn till skolundervisningen samt Fred. Tyska samtal öfver olika ämnen; meddelar enskildt å lärosalen N:o 5 Månd., Onsd. och Fred. kl. 10 f. m. en kurs i Tysk stilskrifning samtidigt med Öfversättning af äldre nyhögtyska texter för filosofie kandidatexamen; föreläser enskildt (för studenter kostnadsfritt) Tisd. och Fred. kl. 5 e. m. Geschichte der deutschen Litteratur (forts.). Meddelar dessutom kostnadsfri undervisning i Ostasiatiska och Finska språk.

DAVID LLOYD MORGAN, *Bachelor of Arts, Lektor i Engelska Språket*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 5 Onsd. och Lörd. kl. 12 midd. W. Black's The strange adventures of a Phaeton; handleder offentligen Thorsd kl. 12 midd. vid Öfversättning från svenska till engelska (A. Wahlenbergs Tolf skizzer); meddelar enskildt 3 timmar i veckan å tider, som framdeles bestämmas, en kurs i Engelsk stilskrifning och konversation.

JULES JEANJAQUET, *F. D., Lektor i Franska Språket*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 8 kl. 6 e. m. Tisd. Historisk ljudlära, Lörd. Boileau's L'art poétique; meddelar en timme i veckan å tid, som framdeles bestämmes, en kostnadsfri kurs i Fransk stilskrifning; leder enskildt å tider, som framdeles bestämmas, öfningar i Fransk välläsning (2 timmar i veckan) samt i Fransk grammatik (1 timme i veckan).

Filosofiska Fakultetens Matematiskt-Naturvetenskapliga Sektion.

Professorer.

CHRISTIAN WILHELM BLOMSTRAND, *F. D., Professor i Kemi och Mineralogi, K. N. O. 1:a Kl., R. D. D. O., L. K. V. A.*, föreläser å kem. läros. Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 9 f. m. Oorganisk och organisk kemi med fördelning af ämnena på föreläsningstimmarne, på sätt som framdeles närmare tillkännagifves; utöfvar den närmaste ledningen och tillsynen af laborationsöfningarne för filosofie licentiatexamen. (Laborationsafgift 25 kronor.

AXEL MÖLLER, *F. D., Professor i Astronomi, K. N. O. 1:a Kl, K. D. D. O. 1:a Gr., L. K. V. A., Univ:s n. v. Rektor*, föreläser å lärosalen N:o 7

Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 8 f. m. Sferisk astronomi, samt anställer öfningar i de föredragna metodernas numeriska tillämpning.

CARL FABIAN EMANUEL BJÖRLING, *F. D., Professor i Matematik, R. N. O., L. K. V. A.*, föreläser å lärosalen N:o 7 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 1 e. m. under terminens förra examensperiod (med reservation för examenshinder) om Infinitesimala transformationer, derefter Rymdgeometri; leder med biträde af amanuenser kostnadsfria öfningar i matematiska seminariet Tisd. kl. 4 e. m. samt en kostnadsfri propedeutisk kurs Månd., Thorsd. och Lörd. kl. 6 e. m.

KARL ALBERT VICTOR HOLMGREN, *F. D., Professor i Fysik, R. N. O.*, föreläser å fys. läros. kl. 12 midd. Månd. o. Tisd. öfver Valda stycken af Fysiken; leder Onsd. och Thorsd. kl. 9 f. m.—2 e. m. de Fysikaliska laborationsöfningarne, samt anordnar propedeutisk undervisning i Fysik.

FREDRIK WILHELM CHRISTIAN ARESCHOUG, *F. D., Professor i Botanik, L. K. V. A., n. v. Dekanus*, föreläser å botaniska lärosalen Månd. och Thorsd. kl. 1 e. m. Växtanatomi; meddelar Tisd. och Fred. kl. 12—2 e. m. en propedeutisk kurs i Systematik; leder Tisd. och Fred. kl. 9—12 f. m. kostnadsfria öfningar å botaniska institutionens fytotomiska afdelning.

AUGUST WILHELM QUENNERSTEDT, *F. D., Professor i Zoologi, R. N. O., R. D. D. O., Univs n. v. Pro-Rektor*, föreläser å zool. lärosalen kl. 12 midd. Månd. o. Thorsd. Komparativ anatomi, Tisd. o. Fred. öfver Evertebraterna; meddelar på tider, som framdeles bestämmas, en kostnadsfri propedeutisk kurs i Parasitmaskarnes kännedom; biträder vid sjelfständiga arbeten.

Extraordinarie Professorer.

OTTO MARTIN TORELL, *F. D., M. K., e. o. Professor i Zoologi och Geologi, Chef för Sveriges Geologiska Undersökning, K. N. O. 1:a Kl., Stor-Off. It. Kr. O., K. D. D. O. 2 Gr., Off. Fr. H. L., Off. Fr. Instr. Publ., L. K. V. A.*, vistas i Stockholm.

ALBERT VICTOR BÄCKLUND, *F. D., e. o. Professor i Mekanik och Matematisk Fysik, R. N. O., L. K. V. A.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 7 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m. Hydrodynamik; fö-

redrager Onsd. och Fred. kl. 5 e. m. å samma lärosal en kostnadsfri propedeutisk kurs i Mekanik, med hvilken öfningar i ämnet komma att förenas.

BERNHARD LUNDGREN, *F. D., e. o. Professor i Geologi*, föreläser å zool. lärosalen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 8 f. m. Historisk geologi; leder kostnadsfria geologiska öfningar och exkursioner.

SVEN BERGGREN, *F. D., e. o. Professor i Botanik, L. K. V. A.*, föreläser å botaniska lärosalen Onsd. o. Lörd. kl. 11 f. m. öfver Växtrikets naturliga familjer; demonstrerar under September månad Onsd. och Lörd. kl. 12 midd. i botaniska trädgården blommande växter; leder vid lämplig årstid botaniska exkursioner.

Adjunkt.

CARL GUSTAF THOMSON, *F. D., Adjunkt i Entomologi*, föreläser å entomologiska museet kl. 1 e. m. Onsd. Hymenoptera, Lörd. Coleoptera.

Observator.

FOLKE AUGUST ENGSTRÖM, *F. D., Astronomie Observator*, genomgår å astronomiska observatoriet Thorsd. kl. 4 e. m. en kostnadsfri propedeutisk kurs i Astronomiens elementer, samt handleder kostnadsfritt dem, hvilka sysselsätta sig med astronomiska observationer.

Laborator.

JOHAN MARTIN LOVÉN, *F. D., Kemie Laborator*, leder de allmänna kemiska laborationsöfningarne å dagar och tider, som framdeles närmare bestämmas. (Laborationsafgift 25 kronor).

Docenter.

JULIUS MÖLLER, *F. D., Docent i Matematik, Lektor vid Lunds h. allm. Läroverk*, erbjuder enskild undervisning.

JOHANNES ROBERT RYDBERG, *F. D., Docent i Fysik, Sektionens stipendiat, Assistent vid laborationsöfningarne å fysiska institutionen*, håller å nämnda institution Fysikaliska räkneöfningar, nemligen Lörd. kl. 5—6 e. m. en kostnadsfri högre kurs samt Lörd kl. 4—5 e. m. en lägre kurs (afgift 10 kronor); biträder vid ledningen af de fysiska laborationerna.

BENGT JÖNSSON, *F. D., Docent i Botanik, Sektionens stipendiat, R. D. D. O.*, biträder vid ledningen af de fytotomiska öfningarna och leder Månd. och Thorsd. kl. 9—12 f. m. kostnadsfria växtfysiologiska öfningar.

SVEN LEONARD TÖRNQVIST, *F. D.*, *Docent i Geologi*, *Lektor vid Lunds h. allm. Läroverk*, meddelar enskild undervisning.

DAVID BERGENDAL, *F. D.*, *Docent i Zoologi*, innehar docentstipendium, föreläser offentligen å zool. lärosalen med anslutning till de zootomiska öfningarne, Onsd. kl. 9 f. m. Stycken ur den jemförande anatomien; leder å tider, som framdeles närmare angifvas, de zootomiska öfningarne (afgift 25 kronor); biträder vid sjelfständiga arbeten.

ERNST LEOPOLD LJUNGSTRÖM, *F. D.*, *Docent i Botanik*, leder å botaniska institutionen Onsd. kl. 9—12 f. m. samt Thorsd. kl. 10 f. m.—1 e. m. kostnadsfria mykologiska öfningar.

JOHAN CHRISTIAN MOBERG, *F. D.*, *Docent i Geologi*, innehar docentstipendium, har sökt tjenstledighet.

THORSTEN BRODÉN, *F. D.*, *Docent i Matematik*, innehar docentstipendium, föreläser offentligen å lärosalen N:o 7 Månd. kl. 4—½6 e. m. öfver Abelska funktioner (de två första gångerna öfver Elliptiska funktioners användning).

JOHAN JACOB HJALMAR LÖNDAHL, *F. D.*, *Docent i Kemi*, meddelar å tider, som framdeles komma att bestämmas, en propedeutisk kurs i Kemi, upptagande omkring 4 timmar i veckan. (Afgift 20 kronor).

SVANTE SAMUEL MURBECK, *F. D.*, *Docent i Botanik*, meddelar enskild undervisning.

ANDERS HENNING HENNIG, *F. D.*, *Docent i Geologi*, föreläser å zool. lärosalen Onsd. o. Lörd. kl. 8 f. m. enskildt men kostnadsfritt Petrografi, samt deltager i ledningen af de geologiska exkursionerna.

GOTTHARD SAMUEL WALLIN, *F. D.*, *Docent i Kemi*, föreläser enskildt å kemiska lärosalen Tisd. och Onsd. kl. 6 e. m. Kemiens historia. (Afgift 20 kronor).

ANDERS WIMAN, *F. D.*, *Docent i Matematik*, meddelar enskild undervisning.

CARL DELIN, *F. D.*, *Docent i Matematik*, meddelar enskild undervisning.

KRISTIAN OSKAR MATS WEIBULL, *F. D.*, *Assistent vid kemiska institutionen*, föreläser offentligen å dess kristallograf. afdeln. Lörd. kl. 10 f. m. först Allmän, sedan speciel mineralogi, samt håller Onsd. och Lörd. kl. 11 f. m.—½2 e. m. kostnadsfria öfningar i Mineralbestämning och i Kristallografi.

Exercitie-Mästare.

CARL ANDERS HENRIK NORLANDER, *Fäktmästare och Gymnastiklärare, Kapten, R. S. O., R. Belg. Leop. O., R. Meckl.-Schw. Grip. O., Off. Fr. Instr. publ.*, leder gymnastik- och fäktöfningar på Universitetets gymnastiksal söknedagar kl. 8—9 f. m. samt 6—7 e. m.

Kl. 12 m.—1 e. m. är gymnastiklokalen upplåten för fria öfningar i gymnastik och fäktning, då gymnastikläraren eller någon hans ställföreträdare är närvarande.

AXEL HJALMAR LINDQVIST, *Ritmästare*, undervisar i Ritkonst å ritsalen Fred. och Lörd. kl. 9 f. m.

GEORG WILHELM HEINTZE, *Kapellmästare, Musik-Direktör, R. W. O.*, leder musikaliska öfningar å kapellsalen kl. 6—8 e. m. Onsd. med Kammarmusikensemble och Lörd. med Orkesterensemble.

Universitetets Kansli hålles öppet Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m.—12 midd.; *Räntekammaren* samma dagar kl. 11—½1.

Universitetets Bibliotek hålles öppet så väl till utlåning som till begagnande på stället alla söknedagar kl. 10 f. m.—2 e. m.

Universitetets öfriga institutioner hållas tillgängliga efter anhållan hos institutionsföreståndarne.

FÖRELÄSNINGAR

OCH

ÖFNINGAR

VID

KUNGL. UNIVERSITETET I LUND

VÅR-TERMINEN

1894.

LUND 1894.

BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

Kansler:

PEHR JAKOB von EHRENHEIM,

J. D., f. d. Statsråd, R. o. K. af K. Maj:ts O., St. Off. Fr. H. L., L. K. V. A.

Pro Kansler:

WILHELM FLENSBURG,

T. D., F. Jub. D., Biskop i Lunds Stift, K. m. st. k. N. O.

REKTOR:

DIDRIK MAGNUS AXEL MÖLLER,

F. D., Professor i Astronomi, K. N. O. 1:a Kl., K. D. D. O. 1:sta Gr., L. K. V. A.

PRO-REKTOR:

AUGUST WILHELM QUENNERSTEDT,

F. D., Professor i Zoologi, R. N. O., R. D. D. O.

Pensionerade Lärare.

JACOB GEORG AGARDH, *M. D., F. Jub. D., f. d. Professor i Botanik, K. m. st. k. N. O., K. D. D. O. 1:a Gr., L. K. V. A.*

AXEL NYBLÆUS, *J. o. F. D., f. d. Professor i Praktisk Filosofi, K. N. O. 1:a Kl., L. K. V. A.*

GUSTAF LJUNGGREN, *F. D., f. d. Professor i Estetik samt Litteratur- och Konsthistoria, En af de Aderton i Svenska Akademien, K. N. O. 1:a Kl., K. D. D. O. 1:a Gr., L. K. V. A.*

Teologiska Fakulteten.

Professorer.

CARL WILHELM SKARSTEDT, *T. D., F. Jub. D., Professor i Exegetisk Teologi, Kyrkoherde i St. Uppåkra, L. N. O., n. v. Dekanus*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 10 f. m. Månd. Hiobs bok jemförd med Nya Testamentet, Tisd., Thorsd. och Fred. Korinterbrefven, samt leder öfningarna på seminariet.

SVEN LIBERT BRING, *T. o. F. D., Professor i Praktisk Teologi, Kyrkoherde i Hellestad, Dalby och Bonderup, L. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 9 f. m. Månd. o. Tisd. Homiletik, Thorsd. o. Fred. Praktiska

teologiens system, samt leder Tisd. kl. 4—6 e. m. homiletiska och Thorsd. kl. 1—6 e. m. kateketiska öfningar.

PER GUSTAF EKLUND, *T. o. F. D., Förste Teologie Professor och Domprost*, föreläser å lärosalen N:o 2 Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 1 e. m. Dogmatik, samt leder liturgiska öfningar jemte öfningar på ett dogmatiskt seminarium (i regel hvarannan Thorsd. kl. ½7—8 e. m.).

Ej tillsatt: En ordinarie professur inom Fakulteten.

Extraordinarie Professorer.

MARTIN GABRIEL ROSENIUS, *T. o. F. D., e. o. Professor i Exegetisk Teologi, Kyrkoherde i Stångby och Wallkärra, L. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 8 f. m. Månd. o. Tisd. De mindre profeterne samt omvexlande dermed Elegiska stycken ur gamla Testamentet.

OTTO NATHANAËL THEOPHILUS AHNFELT, *T. D., e. o. Professor i Moralteologi och Symbolik, Kyrkoherde i Husie och Vestra Skräflinge*, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 12 midd. Månd., Tisd., Thorsd. o. Fred. Symbolik.

Docenter.

OLOF HOLMSTRÖM, *T. D., F. K., V. D. M., Docent i Kyrkohistoria, Fakultetens stipendiat*, förestår professuren i Kyrkohistoria och Symbolik, föreläser å lärosalen N:o 2 kl. 11 f. m. Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. Nyare tidens kyrkohistoria; leder å samma lärosal hvarannan Fred. kl. 4—6 e. m. öfningar i Psalmsättning, håller hvarannan Fred. å samma tid Kyrkorättsliga öfningar, samt gifver handledning vid Författandet och utförandet af veckopredikningarna.

GÖRAN MAGNUS PFANNENSTILL, *T. o. F. K., V. D. M., Docent i Systematisk Teologi*, leder å lärosalen N:o 2 Månd. kl. 4—6 e. m. Kateketiska öfningar, samt meddelar enskild undervisning i Dogmatik.

MATHEUS LUNDBORG, *T. o. F. K., V. D. M., Docent i exegetisk teologi*, föreläser såsom vikarie för e. o. Prof. Rosenius offentligen å lärosalen N:o 2 kl. 11 f. m. Onsd. o. Lörd. Gamla Testamentets isagogik.

Juridiska Fakulteten.

Professorer.

GUSTAF BROOMÉ, *J. o. F. D., Professor i Stats- och Processrätt, R. N. O., R. D. D. O., n. v. Dekanus*, föreläser å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m. Processrätt.

Grefve GUSTAF KNUT HAMILTON, *J. D., Professor i Administrativrätt och Nationalekonomi, R. N. O., R. N. St O. O.*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Thorsd. o. Fred. kl. 9 f. m. Nationalekonomi, samt gifver å lärosalen N:o 6 Månd. och Tisd. kl. 1 e. m. samt Thorsd. kl. 2 e. m., inalles omkring 40 timmar, ett enskildt kollegium i Näringsrätt till ett pris af 25 kronor för hvarje deltagare, och derefter, om tiden så medgifver, ett enskildt kollegium i Vexelrätt mot en afgift af 15 kronor.

PER ASSARSSON, *J. o. F. D., Professor i Straffrätt och Juridisk Encyklopedi, R. N. O.*, tjenstledig.

ALFRED OSSIAN WINROTH, *J. D., Professor i Civilrätt*, föreläser å lärosalen N:o 3 Månd., Tisd., Onsd. och Thorsd. kl. 8 f. m. Familjerätt, samt gifver å samma lärosal Månd., Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 4 e. m. ett enskildt kollegium i Sakrätt, Allmän Obligationsrätt och Allmän Rättslära, inalles omkring 60 timmar, till ett pris af 40 kronor för hvarje deltagare.

Extraordinarie Professorer.

JOHN ADOLF ASK, *J. D., e. o. Professor i Statsrätt, Allmän Administrativrätt, Folkrätt och Sjörätt*, föreläser å lärosalen N:o 3 offentligen Månd., Tisd, Thorsd. och Fred. kl. 10 f. m. Statsrätt, samt gifver å samma lärosal Månd., Onsd. o. Lörd. kl. 6 e. m. ett enskildt kollegium i Statsrätt till ett pris af 25 kronor för hvarje deltagare.

Ej tillsatt: Extraordinarie professuren i *Romersk Rätt och Rättshistoria*.

Docenter.

JOHAN HJELMÉRUS, *J. D., Docent i Administrativrätt, Vice Häradshöfding*, meddelar enskild undervisning.

GUSTAF ANGELO BROOMÉ, *J. K., Docent i Processrätt, Fakultetens stipendiat*, förestår e. o. professuren i Romersk Rätt och Rättshistoria, fö-

reläser offentligen å lärosalen N:o 3 Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 12 midd. Svenska processens historia, samt gifver å samma rum Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 5 e. m. ett enskildt kollegium i Svensk processrätt till ett pris af 25 kronor för hvarje deltagare.

HERMAN ANTELL, *J. o. F. K., Docent i Straffrätt*, föreståt professuren i Straffrätt och Juridisk Encyklopedi, föreläser offentligen å lärosalen N:o 3 Onsd., Thorsd., Fred. och Lörd. kl. 1 e m. öfver Straffrättens speciela del; gifver å lärosalen N:o 6 Månd., Tisd., Onsd., Thorsd. och Fred. kl. 9 f. m. ett enskildt kollegium i Straffrätt (afgift 30 kronor), samt å samma lärosal Månd., Tisd., Onsd., Fred. och Lörd. kl. 2 e. m. ett enskildt kollegium i Militär straffrätt. (Afgift 25 kronor).

Medicinska Fakulteten.

Professorer.

CARL JACOB ASK, *M. o. F. D., K. M., Professor i Kirurgi och Obstetrik, Föreståndare för Kirurgiska och Obstetriska Kliniken, K. W. O. 1:a Kl., R. C. XIII:s O., R. N. O.*, håller dagligen på lazarettet kl. 11 f. m. Kirurgiska och Obstetriska kliniska föreläsningar.

MAXIMILIAN VICTOR ODENIUS, *M. o. F. D., Professor i Teoretisk och Rättsmedicin, R. N. O., L. K. V. A.*, håller å patologiska institutionen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 10 f. m. föreläsningar i Allmän patologi i förening med tillhörande öfningar.

JOHAN LANG, *M. o. F. D., Professor i Medicinsk och Fysiologisk Kemi, R. N. O., R. W. O., L. K. V. A.*, föreläser å med.-kemiska lärosalen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 2 e. m. Fysiologisk Kemi, samt leder öfningarna å det medicinskt kemiska laboratoriet.

HJALMAR OSSIAN LINDGREN, *M. D., Professor i Anatomi, R. N. O.*, föredrager å anatomiska anstalten kl. 8 f. m. Månd., Tisd., Onsd. och Thorsd. Histologi i förening med praktiska öfningar, samt leder arbetena på den anatomiska och histologiska institutionen.

MAGNUS GUSTAF BLIX, *M. D., Professor i Fysiologi och Embryologi, L. K. V. A.*, föreläser å fysiol. inst. Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 12 midd. Fysiologi samt genomgår Thorsd. och Fred. å fysiologiska laboratoriet en kurs i Experimentel fysiologi i förening med praktiska öfningar.

SEVED RIBBING, *M. D.*, *Professor i Praktisk Medicin*, *Föreståndare för Medicinska Kliniken*, håller dagligen å lazarettet kl. 8—10 f. m. Kliniska föreläsningar, samt undervisar Månd. kl. ½ 7—8 e. m. i Laryngoskopi.

Extraordinarie Professorer.

MICHAËL KOLMODIN LÖWEGREN, *M. D.*, *e. o. Professor i Oftalmiatrik*, *Lazarettsläkare*, *R. N. O.*, *u. v. Dekanus*, håller å lazarettet Onsd. och Lörd. kl. 10—12 f. m. kliniska föreläsningar öfver Ögonsjukdomar samt anställer Fred. kl. 5 e. m. Oftalmoskopiska öfningar.

HANS BENDZ, *M. D.*, *e. o. Professor i Patologisk Anatomi*, *Rättsmedicin och Hygien*, föreläser offentligt å patologiska institutionen intill den 15 April Tisd. och Fred. kl. 2 e. m. Speciel patologisk anatomi, leder å lazarettet Månd. och Thorsd. förekommande Patologiska obduktioner; håller en gång i veckan öfning i rätts- och statsmedicin, samt gifver från den 15 April till den 15 Maj en kurs i Medicinsk Bakteriologi.

CARL MAGNUS FÜRST, *M. D.*, *e. o. Professor i Anatomi och Histologi samt Prosektor*, leder de dagliga dissektionsöfningarna å anatomisalen, samt föreläser från den 15 Januari Tisd. och Fred. å anat. läros. kl. 1 e. m. Anatomi.

SVANTE ÖDMAN, *M. D.*, *e. o. Professor i Psykiatri*, *Öfverläkare vid Lunds Hospital*, *R. N. O.*, leder den psykiatriska undervisningen vid nämnda hospital.

CARL HILDEMAR HILDEBRAND, *M. D.*, *e. o. Professor i Pediatrik och Praktisk Medicin*, håller å lazarettet Månd., Onsd., Thorsd. och Lörd kl. 1 e. m. föreläsningar i Pediatrik, samt leder de Polikliniska öfningarne.

Docenter.

AXEL RICHARD WARHOLM, *M. D.*, *Docent i Kirurgi*, *Fakultetens stipendiat*, föreläser å lazarettet Onsd. kl. 6—7 e. m. Ledgångarnes kirurgiska sjukdomar.

JULES HERIBERT ÅKERMAN, *M. D.*, *Docent i Kirurgi*, förordnad att bestrida befattning utom universitetet.

SVEN GUSTAF HEDIN, *M. o. F. D.*, *Docent i Medicinsk Kemi*, innehar docentstipendium, föreläser offentligen å med.-kemiska lärosalen Onsd. kl. 1 e. m. Fysiologisk-kemisk analys.

NILS EMIL WADSTEIN, *M. K., Assistent vid patologiska institutionen*, leder patologiska obduktioner med demonstration af fallen, samt biträder vid bakteriologiska och andra arbeten å institutionen.

Filosofiska Fakultetens Humanistiska Sektion.

Professorer.

JOHAN JACOB BORELIUS, *F. D., Professor i Teoretisk Filosofi, R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 8 kl. 10 f. m. Månd. om Herbert Spencers filosofi, Tisd. och Fred. Idélärans historiska uppkomst och utveckling, samt leder i sin bostad kostnadsfria filosofiska seminarieöfningar Fred. kl. 6—8 e. m.

VOLTER EDVARD LIDFORSS, *F. D., Professor i Nyeuropeisk Linguistik och Modern Litteratur, R. N. O., K. Sp. O. Isab. la Cat., R. Sp. C. III:s O.*, föreläser å lärosalen N:o 4 kl. 11 f. m. Månd. och Tisd. Morris, Specimens of early English A. D. 1150—1300, Thorsd. och Fred. Braune's Althochdeutsches Lesebuch.

ESAIAS HENRIK WILHELM TEGNÉR, *F. D., Professor i Österländska Språk, En af de Aderton i Svenska Akademien, R. N. O., R. Österr. Jernkr. O. 3 kl.*; tjenstledig.

PER JOHAN HERMAN LEANDER, *F. D., Professor i Praktisk Filosofi, R. N. O., n. c. Dekanus*, föreläser å läros. N:o 9 kl. 9 f. m. Månd. och Tisd. Etik, Thorsd. och Fred. Praktiska filosofiens Propedeutik med afseende på filosofie kandidat- och licentiat-examina, samt leder likaledes å samma lärosal hvarannan Månd. kl. 6—8 e. m. kostnadsfria seminarieöfningar.

MARTIN JOHAN JULIUS WEIBULL, *F. D., Professor i Historia, R. N. O., R. D. D. O.*, föreläser å läros. N:o 1 kl. 1 e. m. Månd., Tisd. och Fred. Nordisk historia i 15:de och 16:de århundradena; leder Fred. kl. 5 e. m. kostnadsfria öfningar i historiska seminariet.

JOHAN HENRIK EMIL SCHÜCK, *F. D., Professor i Estetik, Litteratur- och Konsthistoria*, föreläser å lärosalen N:o 1 Månd., Tisd. och Thorsd. kl. 9 f. m. öfver Den nyare tidens litteratur, håller hvarannan Onsd. kl. 9 f. m. kostnadsfritt proseminarium för dem, hvilka bevista de offentliga föreläsningarne, hvarvid examination eger rum och lättare frågor behandlas i samband med nämnda föreläsningar, och hvarannan Onsd. kl. 9

f. m kostnadsfritt proseminarium för dem, som deltaga i Doc. Sylvans propedeutiska kurs, samt samma Onsd. kl. 8 f. m. kostnadsfritt seminarium för dem, som bereda sig till aflägganде af fil. licentiatexamen, hvarvid 1600-talets Svenska poetiker komma att behandlas; dock kommer möjligen det sistnämnda ämnet att utbytas mot något annat.

ARON MARTIN ALEXANDERSON, *F. D., Professor i Grekiska Språket och Litteraturen, R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 8 Månd., Tisd. och Thorsd. kl. 9 f. m. Aristofanes lustspel "Molnen" (fortsättning från förra terminen), samt derefter någon af Platos mindre dialoger; leder i filologiska seminariet Fred. kl. 9 f. m. kostnadsfria grammatiska och eventuelt äfven kritiskt-exegetiska öfningar.

CARL MAGNUS ZANDER, *F. D., Professor i Romersk Vältalighet och Poesi*, föreläser å lärosalen N:o 8 kl. 12 midd. Månd. Plauti Bacchides, Tisd. Propertius, Fred. Cicero de oratore, Lib. III; leder i filologiska seminariet hvarannan Thorsd. kl. 1—3 e. m. kostnadsfria Exegetiska öfningar.

KNUT FREDRIK SÖDERWALL, *F. D., Professor i Nordiska Språk, En af de Aderton i Svenska Akademien, R. N. O.*, föreläser å lärosalen N:o 4 kl. 8 f. m. Thorsd. och Fred. (samt eventuelt äfven Tisd.) Frithiofs saga af Tegnér; leder Månd. kl. 4—6 e. m. kostnadsfria öfningar öfver Äldre nysvenska texter.

Extraordinarie Professorer.

FREDRIK AMADEUS WULFF, *F. D., e. o. Professor i Nyeuropeisk Linguistik*, föreläser offentligen å läros. N:o 8 kl. 1 e. m. Tisd. Dantes Vita nuova, Fred. Rytmiska studier, samt eventuelt Onsd. Romansk ortoëpi; leder Thorsd. kl. $^1/_2$ 5—$^1/_2$ 7 e. m. i filologiska seminariets romanska afdelning kostnadsfria öfningar i Metodisk textkritik och klassificering af fornfranska handskrifter.

PONTUS ERLAND FAHLBECK, *F. D., e. o. Professor i Historia och Statskunskap*, föreläser å lärosalen N:o 1 Månd., Tisd. och Thorsd. kl. 12 midd. Svensk och allmän statskunskap; leder å samma lärosal Onsd. kl. 5—7 e. m. kostnadsfria öfningar i det statsvetenskapliga seminariet.

Ej tillsatt: Extra ordinarie professuren i *Klassiska Språk.*

Extra ordinarie professuren i *Sanskrit med jemförande Indo-Europeisk språkforskning.*

Docenter.

EMIL PETERSON, *F. D., Docent i Tyska Språket och Litteraturen, Sektionens stipendiat*, leder kostnadsfritt i germanska seminariet Onsd. kl. 5—7 e. m. tolkning af Forngermanska texter; meddelar å lärosalen N:o 4 Tisd. och Lörd. kl. 4 e. m. en propedeutisk kurs i Germanska språk. (Afgift 20 kronor).

SVEN SÖDERBERG, *F. D., Docent i Nordisk Språk- och Fornforskning*, föreläser offentligen Lörd. kl. 1 e. m. under Februari och Mars å lärosalen N:o 4 om Inskrifter med yngre runor, under April och Maj å Historiska museum om Bronsåldern.

CARL JUSTUS FREDRIK AF PETERSENS, *F. D., Docent i Nordiska Språk, Andre Amanuens vid Universitets-Biblioteket*, meddelar å tid, som framdeles bestämmes, en kostnadsfri kurs i Fornnordisk verslära.

SVEN LINDE, *F. D., Docent i Grekiska Språket, Sektionens stipendiat*, förordnad att förestå e. o. professuren i Klassiska språk, föreläser offentligen å lärosalen N:o 5 kl. 11 f. m. Månd. och Tisd. Valda ställen ur Homeri Odyssé i förening med Homerisk formlära, samt Thorsd. och Fred. Horatii Satirer.

JOHAN CARL WILHELM THYRÉN, *F. D., Docent i Historia, Sektionens stipendiat*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 6 Onsd. kl. 6—8 e. m. Svensk författnings- och förvaltnings-historia såsom propedeutisk kurs för filosofie kandidatexamen och de förberedande examina.

Friherre HANS HUGOLD VON SCHWERIN, *F. D., Docent i Geografi och Statskunskap, Kongo-Statens Konsul för Sverige och Norge, R. W. O., K. Sp. O. Isab. la Catol. 1:a Klass., R. Belg. Leop. O., R. Port. S:t Jak. O., Fr. Off. d'Acad.* och *Instr. publ.*, innehar docentstipendium, föreläser, såsom tillförordnad att upprätthålla undervisningen och examinationen i Geografi, offentligen å lärosalen N:o 4 Tisd. och Thorsd. kl. 9 f. m. Asiens geografi; meddelar å lärosalen N:o 8 Onsd. kl. 8—10 f. m. en kostnadsfri propedeutisk kurs i Geografi.

NILS FLENSBURG, *F. D., Docent i Sanskrit*, förestår professuren i Österländska Språk, föreläser offentligen kl. 8 f. m. å lärosalen n:o 5 Månd. och Tisd. Hiob, Thorsd. och Fred. Legenden de Sancta Cruce i Nestles syriska krestomati; meddelar Månd., Onsd. och Fred. kl. 4 e. m. en

propedeutisk kurs i Hebreiska för filosofie kandidatexamen och teologisk-filosofisk examen. (Afgift 20 kronor).

EVERT HENRIK GABRIEL WRANGEL, *F. D., Docent i Estetik och Litteraturhistoria, Sektionens stipendiat*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 1 Onsd. och Fred. kl. 10 f. m. öfver Den italienska målarekonsten.

ANDERS THEODOR HJELMQVIST, *F. D., Docent i Fornnordisk Litteratur*, meddelar 2 à 3 timmar i veckan å tider, som framdeles bestämmas, en propedeutisk kurs i Fornsvenska och Nysvenska. (Afgift 20 kronor)

NILS MAGNUS SJÖSTRAND, *F. D., Docent i Latinska Språket och Litteraturen*, meddelar å lärosalen N:o 4 Månd. och Thorsd. kl. 10 f. m. en propedeutisk kurs för filosofie kandidatexamen i Latinsk stilskrifning och grammatik (afgift 25 kronor), samt Tisd., Onsd. och Fred. kl. 10 f. m. en för de förberedande examina afsedd propedeutisk kurs i Ciceros Brutus jemte romersk litteraturhistoria, Valda ställen af Livius i förening med romerska antikviteter samt Valda ställen af Horatius jemte romersk metrik och mytologi. (Afgift 30 kronor).

PER AXEL SAMUEL HERRLIN, *F. D., Docent i Teoretisk Filosofi*, meddelar 3 à 4 timmar i veckan å tider, som framdeles bestämmas, tvenne propedeutiska kurser, den ena i Filosofiens historia för filosofie kandidatexamen och de förberedande examina och den andra i Praktisk filosofi för de förberedande examina. (Afgift för hvardera kursen 25 kronor).

OTTO SYLWAN, *F. D., Docent i Litteraturhistoria och Estetik*, meddelar å lärosalen N:o 1 Månd. och Tisd. kl. 10 f. m. samt Fred. och Lörd. kl. 9 f. m. en propedeutisk kurs i Svensk litteraturhistoria, motsvarande fordringarne för betyget godkänd i filosofie kandidatexamen. (Afgift 25 kronor).

ERLAND LAGERLÖF, *F. D., Docent i Teoretisk Filosofi*, meddelar enskild undervisning.

ARTHUR GUSTAF HENRIK STILLE, *F. D., Docent i Historia*, meddelar 4 timmar i veckan å tider, som framdeles skola bestämmas, en propedeutisk kurs i Allmän historia. (Afgift 20 kronor).

DANIEL KNUT WINTZELL, *F. D., Docent i Latinska Språket och Litteraturen*, meddelar å lärosalen N:o 4 Tisd. och Thorsd. kl. 6 e. m. en propedeutisk kurs i Gajus samt Romerska antikviteter. (Afgift 25 kronor).

JOHAN LORENS BAGER-SJÖGREN, *F. D., Docent i Teoretisk Filosofi*, gifver å tider, som framdeles bestämmas, ett enskildt kollegium i Teoretisk Filosofi för filosofie kandidatexamen och de förberedande examina. (Afgift 20 kronor).

HANS LARSSON, *F. D., Docent i Teoretisk Filosofi*, meddelar 2 timmar i veckan å tider, som framdeles bestämmas, en propedeutisk kurs i Psykologi. (Afgift 15 kronor).

Lektorer.

EDVARD THEODOR WALTER, *F. D., Lektor i Tyska Språket*, leder offentligen å lärosalen N:o 5 Onsd., Fred. och Lörd. kl. 10 f. m. Tyska läs- och samtals- samt muntliga öfversättningsöfningar, meddelar enskildt 3 gånger i veckan å tider, som framdeles bestämmas, en kurs i Tysk stilskrifning samtidigt med Öfversättning af äldre nyhögtyska texter (Neudrucke) för filosofie kandidatexamen (afgift 15 kronor); erbjuder enskild undervisning i läsning af Medel- och gammalhögtyska texter.

DAVID LLOYD MORGAN. *Bachelor of Arts, Lektor i Engelska Språket*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 5 Onsd. och Lörd. kl. 12 midd. Th. Hughe's Tom Brown's Schooldays; handleder offentligen Thorsd. kl. 12 midd. vid Öfversättning från svenska till engelska (Z. Topelius' Efter femtio år); meddelar enskildt Månd., Onsd. och Thorsd. kl. 7 e. m. en kurs i Engelsk stilskrifning och konversation.

JULES JEANJAQUET, *F. D., Lektor i Franska Språket*, föreläser offentligen å lärosalen N:o 5 kl. 6 e. m. Tisd. Historisk ljudlära, Thorsd. Darmesteter et Hatzfeld, Morceaux choisis du XVI:e siècle, Lörd. F. Sarcey, Le siège de Paris; leder enskildt Tisd. och Lörd. kl. 9 f. m. öfningar i Fransk välläsning samt Thorsd. kl. 10 f. m. öfningar i Öfversättning från svenska till franska.

Filosofiska Fakultetens Matematiskt-Naturvetenskapliga Sektion.

Professorer.

CHRISTIAN WILHELM BLOMSTRAND, *F. D., Professor i Kemi och Mineralogi, K. N. O. 1:a Kl., R. D. D. O., L. K. V. A.*, föreläser å kem. läros. Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 9 f. m. de tvenne timmarne Organisk kemi och de tvenne först Allmän oorganisk kemi samt

derefter Kvantitativ mineralanalys; utöfvar den närmaste ledningen och tillsynen af laborationsöfningarne för filosofie licentiatexamen. (Laborationsafgift 25 kronor).

AXEL MÖLLER, *F. D., Professor i Astronomi, K. N. O. 1:a Kl., K. D. D. O. 1:a Gr., L. K. V. A., Univ:s n. v. Rektor*, föreläser å lärosalen N:o 7 Thorsd. och Fred. kl. 8 f. m. öfver Beräkningen af solförmörkelser.

CARL FABIAN EMANUEL BJÖRLING, *F. D., Professor i Matematik, R. N. O., L. K. V. A.*, föreläser å lärosalen N:o 7 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 1 e. m. intill den 1 Februari (med reservation för examenshinder) Teorien för lifräntor och lifförsäkringar, derefter Rymdgeometri; leder med biträde af amanuenser kostnadsfria öfningar i matematiska seminariet Tisd. kl. 4 e. m. samt en kostnadsfri propedeutisk kurs Månd., Thorsd. och Lörd. kl. 6 e. m.

KARL ALBERT VICTOR HOLMGREN, *F. D., Professor i Fysik, R. N. O.*, föreläser å fys. läros. kl. 12 midd. Månd. o. Tisd. öfver Valda stycken af Fysiken; leder Onsd. och Lörd. kl. 9 f. m.—2 e. m. de Fysikaliska laborationsöfningarne, samt anordnar propedeutisk undervisning i Fysik.

FREDRIK WILHELM CHRISTIAN ARESCHOUG, *F. D., Professor i Botanik, L. K. V. A., n. v. Dekanus*, föreläser å botaniska lärosalen Månd. och Thorsd. kl. 1 e. m. Växtanatomi; meddelar Tisd. och Fred. kl. 12—2 e. m. en kostnadsfri propedeutisk kurs i Morfologi; leder Tisd. och Fred. kl. 9—12 f. m. kostnadsfria öfningar å botaniska institutionens fytotomiska afdelning.

AUGUST WILHELM QUENNERSTEDT, *F. D., Professor i Zoologi, R. N. O., R. D. D. O., Univ:s n. v. Pro-Rektor*, föreläser å zool. lärosalen kl. 12 midd. Månd. o. Thorsd. Odontografi, Tisd. o. Fred. öfver Evertebraterna; biträder vid sjelfständiga arbeten.

Extraordinarie Professorer.

OTTO MARTIN TORELL, *F. D., M. K., e. o. Professor i Zoologi och Geologi, Chef för Sveriges Geologiska Undersökning, K. N. O. 1:a Kl., Stor-Off. It. Kr. O., R. R. St. An. O. 2:a kl., K. D. D. O. 2 Gr., Off. Fr. H. L., Off. Fr. Instr. Publ., L. K. V. A.*, vistas i Stockholm.

ALBERT VICTOR BÄCKLUND, *F. D., e. o. Professor i Mekanik och Matematisk Fysik, R. N. O., L. K. V. A.*, föreläser offentligen å lärosalen

N:o 7 Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m. Potentialteori med dess användning inom hydrodynamiken samt fortsätter Onsd. och Fred. kl. 5 e. m. å samma lärosal den kostnadsfria propedeutiska kursen och öfningskursen i mekanik.

BERNHARD LUNDGREN, *F. D., e. o. Professor i Geologi, R. N. O.*, föreläser å zool. lärosalen Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 8 f. m. Historisk geologi; leder kostnadsfria geologiska öfningar och exkursioner.

SVEN BERGGREN, *F. D., e. o. Professor i Botanik, L. K. V. A.*, föreläser å botaniska lärosalen Onsd. o. Lörd. kl. 11 f. m. öfver Växtrikets naturliga familjer; demonstrerar under Maj månad i botaniska trädgården blommande växter; leder vid lämplig årstid botaniska exkursioner.

Ej tillsatt: Extra ordinarie professuren i *Jemförande Anatomi.*

Adjunkt.

CARL GUSTAF THOMSON, *F. D., Adjunkt i Entomologi,* föreläser å entomologiska museet kl. 1 e. m. Onsd. Hymenoptera, Lörd. Coleoptera.

Observator.

FOLKE AUGUST ENGSTRÖM, *F. D., Astronomie Observator*, genomgår å astronomiska observatoriet Thorsd. kl. 4 e. m. en kostnadsfri propedeutisk kurs i Astronomiens elementer, samt handleder kostnadsfritt dem, hvilka sysselsätta sig med astronomiska observationer.

Laborator.

JOHAN MARTIN LOVÉN, *F. D., Kemie Laborator*, leder de allmänna kemiska laborationsöfningarne å dagar och tider, som framdeles närmare bestämmas (laborationsafgift 35 kronor); föreläser offentligen Tisd. och Thorsd. kl. 7 e. m. Fysikalisk kemi.

Docenter.

JULIUS MÖLLER, *F. D., Docent i Matematik, Lektor vid Lunds h. allm Läroverk,* erbjuder enskild undervisning.

JOHANNES ROBERT RYDBERG, *F. D., Docent i Fysik, Sektionens stipendiat, Assistent vid laborationsöfningarne å fysiska institutionen*, föreläser offentligen å nämnda institution Lörd. kl. 5 e. m. öfver Mekaniska värmeteorien; meddelar Månd. och Thorsd. kl. 4—6 e. m. samt Lörd. kl. 4—5 e. m. en propedeutisk kurs i Allmän fysik (afgift 25 kronor); biträder vid ledningen af de fysiska laborationerna.

BENGT JÖNSSON, *F. D., Docent i Botanik, Sektionens stipendiat, R. D. D. O.*, biträder vid ledningen af de fytotomiska öfningarna och leder Månd. och Thorsd. kl. 9—12 f. m. kostnadsfria växtfysiologiska öfningar.

SVEN LEONARD TÖRNQVIST, *F. D., Docent i Geologi, Lektor vid Lunds h. allm. Läroverk, R. N. O.*, meddelar enskild undervisning.

DAVID BERGENDAL, *F. D., Docent i Zoologi*, innehar docentstipendium, leder å zool. lärosalen Månd. kl. 9—12 f. m. och Thorsd. kl. 10—12 f. m. öfningar i Mikroskopisk anatomi (undervisningen kostnadsfri; afgift till material och vaktmästsre 10 kronor); föreläser offentligen Thorsd. kl. 9 f. m. öfver Stycken ur den komparativa histologien, valda med hänsyn till de nämnda öfningarna; biträder vid sjelfständiga arbeten alla dagar.

ERNST LEOPOLD LJUNGSTRÖM, *F. D., Docent i Botanik*, leder å botaniska institutionen Onsd. kl. 9—12 f. m. samt Thorsd. kl. 10 f. m.—1 e. m. kostnadsfria öfningar i Mykologi (och Bakteriologi).

JOHAN CHRISTIAN MOBERG, *F. D., Docent i Geologi*, innehar docentstipendium, föreläser offentligen å zool. lärosalen Tisd. kl. 1 e. m. om Sveriges undersiluriska graptolitfauna.

THORSTEN BRODÉN, *F. D., Docent i Matematik*, innehar docentstipendium, föreläser offentligen å lärosalen N:o 7 Månd. kl. 4—½6 e. m. öfver Abelska funktioner (de två första gångerna öfver Transfinita tal).

JOHAN JACOB HJALMAR LÖNDAHL, *F. D., Docent i Kemi*, meddelar enskild undervisning.

SVANTE SAMUEL MURBECK, *F. D., Docent i Botanik*, meddelar enskild undervisning.

ANDERS HENNING HENNIG, *F. D., Docent i Geologi* meddelar å zool. lärosalen Månd., Tisd., Onsd. och Thorsd. kl. 10 f. m. en propedeutisk kurs i Geologi (afgift 25 kronor), samt deltager i ledningen af de geologiska exkursionerna.

GOTTHARD SAMUEL WALLIN, *F. D., Docent i Kemi*, meddelar enskild undervisning.

ANDERS WIMAN, *F. D., Docent i Matematik*, meddelar enskild undervisning.

CARL DELIN, *F. D., Docent i Matematik*, meddelar enskild undervisning.

KRISTIAN OSKAR MATS WEIBULL, *F. D., Assistent vid kemiska institutionen*, föreläser offentligen å dess kristallograf. afdeln. Lörd. kl. 10 f. m. Speciel mineralogi, samt håller Onsd. och Lörd. kl. 11 f. m.—1 e. m. kostnadsfria öfningar i Mineralbestämning och i Kristallografi.

Exercitie-Mästare.

CARL ANDERS HENRIK NORLANDER, *Fäktmästare och Gymnastiklärare, Kapten, R. S. O., R. Belg. Leop. O., R. Meckl.-Schw. Grip. O., Off. Fr. Instr. publ.*, leder gymnastik- och fäktöfningar på Universitetets gymnastiksal söknedagar kl. 8—9 f. m. samt 6—7 e. m.

Kl. 12 m.—1 e. m. är gymnastiklokalen upplåten för fria öfningar i gymnastik och fäktning, då gymnastikläraren eller någon hans ställföreträdare är närvarande.

AXEL HJALMAR LINDQVIST, *Ritmästare*, undervisar i Ritkonst å ritsalen Fred. och Lörd. kl. 9 f. m.

GEORG WILHELM HEINTZE, *Kapellmästare, Musik-Direktör, R. W. O.* tjenstledig.

CARL KEMPFF, *t. f. Kapellmästare*, leder musikaliska öfningar å kapellsalen kl. 6—8 e. m. Onsd. med Kammarmusikensemble och Lörd. med Orkesterensemble.

Universitetets Kansli hålles öppet Månd., Tisd., Thorsd. och Fred. kl. 11 f. m.—12 midd.; *Räntekammaren* samma dagar kl. 11—½1.

Universitetets Bibliotek hålles öppet så väl till utlåning som till begagnande på stället alla söknedagar kl. 10 f. m.—2 e. m.

Universitetets öfriga institutioner hållas tillgängliga efter anhållan hos institutionsföreståndarne.